

**BILATERALNI SPORAZUMI KOT OBLIKA
UREJANJA VARSTVA NARODNIH MANJŠIN**

BILATERALNI SPORAZUMI KOT OBLIKA UREJANJA VARSTVA NARODNIH MANJŠIN

Primer Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic
slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne
skupnosti v Republiki Sloveniji

Uredila

Miran Komac & Balázs Vizi

L'Harmattan
Budapest

Urednika: dr. Miran Komac – dr. Balázs Vizi
Odgovoren za založbo: Ádám Gyenes

Recenzenta: dr. Jernej Zupančič, dr. Matjaž Klemenčič
Prevodi v slovenski jezik: Vesna Dunjko
Jezikovni pregled v slovenskem jeziku: Jasmina Vajda Vrhunec

© Urednika, avtorji, 2019
© L'Harmattan, 2019

ISBN 978-963-414-505-9

Založnik: L'Harmattan
Grafično oblikovanje: L'Harmattan
Tisk:
Naklada: 300 izvodov

Izid knjige so podprli:
Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
MTA TK Kisebbségkutatató Intézet, Budapest
Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije
NKFI Alap K120469 – Kétoldalú szerződéses kapcsolatok és kisebbségvédelem Közép- és Délkelet-Európában

KAZALO

NAGOVOR UREDNIKOV	
MIRAN KOMAC & BALÁZS VIZI: Knjigi na pot	7

PREDGOVOR	
FERENC HAJÓS: Nastajanje bilateralnega sporazuma in odmevi v Svetu Evrope	9

I.

PETRA ROTER: Čezmejno sodelovanje in dvostranski odnosi: priložnosti in pasti varstva narodnih manjšin na bilateralni ravni	14
---	----

MITJA ŽAGAR: Manjšine v odnosih med državami in bilateralni sporazumi: manjšinske pravice kot individualne in kolektivne pravice	32
--	----

BALÁZS VIZI: Odgovornost matične države in dvostranski sporazumi o varstvu manjšin v mednarodnem pravu	48
--	----

II.

MIRAN KOMAC: Slovensko-madžarski bilateralni sporazum in ureditev varstva narodnih manjšin v Sloveniji	68
--	----

IMRE SZILÁGYI: Varstvo manjšin in zunanja politika Madžarske v luči slovensko-madžarskega sporazuma o varstvu manjšin	107
---	-----

III.

ROMANA BEŠTER & JANEZ PIRC: Predstavitev dela slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine: analiza zapisnikov zasedanj komisije (1995–2016)	124
---	-----

IV.

KATALIN MUNDA HIRNÖK: Pomen bilateralnega sporazuma – pogled pripadnikov slovenske narodne manjšine na Madžarskem	168
---	-----

ATTILA KOVÁCS: Pomen bilateralnega sporazuma – pogled pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Sloveniji	182
---	-----

PRILOGE

Zapisniki zasedanj slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine (Miran Komac & Attila Kovács)	195
--	-----

Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji	336
--	-----

Zemljevida

1. Delež prebivalstva glede na narodnostno pripadnost v porabskih vaseh in Monoštru za leto 2001	344
2. Narodnostno mešana območja v Prekmurju (2002)	345

Recenziji (Jernej Zupančič, Matjaž Klemenčič)	346
---	-----

Nagovor urednikov

Miran Komac & Balázs Vizi

Knjigi na pot

Podiranje zidov in ograj med dvema sosednjima država, ki so se za časa socializma grobo zarezali v pokrajino med Muro in Rabo, se je leta 1992 dotaknilo tudi madžarske manjšine v Prekmurju in slovenske manjšine v Porabju. Dveh manjšin, ujetih med mejami na vsakem koraku: državnimi, družbenimi in razvojnimi. Pripadnikom narodnih manjšin ni bilo lahko, a so kljub temu preživeli. Želje po ohranjanju narodnih posebnosti so žive še danes. Zato je nujno, da imata narodni manjšini, poleg zagotovljenega sistema proti diskriminacijskega varstva, ki sicer pripada vsem prebivalcem svake države, še zagotovljen nabor t.im. *posebnih narodno manjšinskih pravic*, ki jim šele omogoča izenačitev štartnih osnov za enakovredno sodelovanje pripadnikov narodnih manjšin s pripadniki večinske narodne populacije v družbi, v kateri živijo.

Načinov in poti ohranjanja elementov narodne identitete je mnogo. In nikoli jih ni preveč. V luči ohranjanja narodne identitete narodnih manjšin, jim lahko priskočijo na pomoč instrumenti na nacionalni, bilateralni in mednarodni ravni.

V pričujoči knjigi je okvir in podlaga znanstvenih razprav o posameznih področjih narodno manjšinske problematike prav poseben bilateralni sporazum, sporazum med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. Ta sporazum je res nekaj posebnega, saj sta se v devetdesetih letih 20. stoletja državi med prvimi zavezali k odgovornosti in dali pobudo za sodelovanje v interesu varovanja narodnih manjšin. Specifičen pa je tudi zato, ker je jasno določil kolektivne pravice slovenske in madžarske manjšine, in temu načelu, v preteklih 25 letih, nobena od držav podpisnic ni oporekala. Dobri odnosi med Madžarsko in Slovenijo so ugodno vplivali tudi na položaj manjšin, vendar to še ne pomeni, da se dosledno uresničujejo tudi določbe dvostranskega manjšinskega sporazuma. Za slovensko oziroma madžarsko manjšino obeh držav so pretekla desetletja prinesla veliko izzivov. Prav zaradi tega smo v tej

publikaciji posebno pozornost namenili analizi izvajanja sporazuma. Priznati pa je treba tudi, da je to prvi analitični pregled uresničevanja določb sporazuma v vsakdanjem življenju. Zato se bo verjetno našel nekdo, ki bo naštel mnogo tega, kar v pričujoči publikaciji ni bilo narejenega. In z njim se bo potrebno strinjati. V pojasnilo, opravičilo naj dodamo, da bi za podrobnejšo oceno učinkov bilateralnega sporazuma potrebovali mnogo več časa, mnogo več raziskovalnega kadrovskega potenciala. Ne glede na to pa menimo, da je izdelek, ki ga prepuščamo bralcem v oceno, kvaliteten znanstveni tekst, ki bo mnogim v pomoč pri poglobljanju védenja s področja narodno manjšinske problematike ob slovensko madžarski narodnostni meji.

PREDGOVOR

Ferenc Hajós

Nastajanje bilateralnega sporazuma in odmevi v Svetu Evrope

Uvod

Republika Slovenija in Republika Madžarska sta se kmalu po osamosvojitvi Slovenije z zavestjo, da zagotovitev ustreznih pravic in položaja manjšin ni le kazalec ravni demokracije, temveč tudi pomemben prispevek pri razvijanju dobrih sosedskih odnosov, dogovorili o sklenitvi *Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne manjšine v Republiki Sloveniji* (v nadaljevanju: bilateralni sporazum). Besedilo osnutka sporazuma smo na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani pripravili dr. Miran Komac, dr. Mitja Žagar in Ferenc Hajós, avtor tega prispevka. Madžarska stran je za osnovo pogajanj sprejela naše besedilo in brez večjih sprememb sta se pogajalski skupini obeh zunanjih ministrstev dogovorili za dokončno besedilo. Bilateralni sporazum sta pred petindvajsetimi leti (6. 11. 1992) podpisala takratni slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel in madžarski zunanji minister dr. Géza Jeszenszky. Sporazum ureja vsa področja dejavnosti in življenja manjšin, njegova posebnost pa je, da izrecno priznava kolektivne pravice manjšin in hkrati zagotavlja sodelovanje predstavnikov obeh manjšin pri spremljanju uresničitve njegovih določil. V Svetu Evrope je bil bilateralni sporazum sprejet s priznanjem in zadovoljstvom ter je bil objavljen kot »non paper«. Sporazum je kakovosten pravni instrument, ki manjšinama daje možnost za vključevanje v proces soodločanja o njuni usodi in je učinkovito orožje za uresničevanja njegovih določil.

Nastajanje bilateralnega sporazuma

Po osamosvojitvi Republike Slovenije, natančneje leta 1992, je začelo v Budimpešti delovati naše veleposlaništvo na Madžarskem. Za urejanje medsebojnih odnosov med državama je bilo sklenjenih veliko bilateralnih sporazumov. Že leto po vzpostavitvi diplomatskih odnosov sta se državi dogovorili, da skleneta sporazum o varstvu narodnih manjšin, kar je brez

dvoma dokaz, da sta bili zainteresirani za ureditev položaja manjšin in da je bila v obeh državah prisotna politična volja, da se manjšinam zagotovijo pravice, ki bodo omogočile njihov obstoj in razvoj. Ob tem je bilo prisotno tudi zavedanje, da sporazum istočasno prispeva k še boljšemu razvoju prijateljskih in dobrih sosedskih odnosov med državama. Manjšine, ki so zadovoljne s svojim položajem, niso tvegan varnostni element, ravno nasprotno, so dejavnik poglobljanja in razvijanja sodelovanja na področjih kulture in gospodarstva ter tudi na drugih področjih. Ureditev položaja manjšin, zlasti med sosednjima državama, pa ni pomembno le iz tega razloga, temveč je hkrati pokazatelj stanja in ravni demokracije v teh državah. Kasneje je bil sklenjen tudi *Sporazum o prijateljstvu med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko*, ki prav tako vsebuje nekaj členov, ki na podobnih načelih kot sporazum o varstvu narodnih manjšin urejajo položaj obeh manjšin.

Ideja o sklenitvi bilateralnega sporazuma je prišla z madžarske strani, ki je tak sporazum že sklenila z Ukrajino, slovenska stran pa je idejo nemudoma sprejela in začela z dejavnostmi za njegovo pripravo. Obe zunanji ministrstvi sta ustanovili skupini za pripravo sporazuma in vsaka stran je pripravila svoje besedilo osnutka sporazuma. Zelo sem ponosen, da sem imel čast sodelovati pri pripravi slovenskega predloga tega osnutka. Osnutek bilateralnega sporazuma smo pripravili v prostorih Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, in sicer takratni direktor Inštituta za narodnostna vprašanja dr. Miran Komac, kasnejši direktor dr. Mitja Žagar in jaz. Delo nam je olajšalo dejstvo, da je bil v določilih *Ustave Republike Slovenije* položaj obeh avtohtonih manjšin v Sloveniji, italijanske in madžarske, urejen na tako visoki ravni, da smo marsikatero ustavno določilo uporabili pri pripravi osnutka sporazuma.

Vsebina bilateralnega sporazuma

Prepričan sem, da je bilateralni sporazum zelo kakovosten ter zagotavlja pravice in položaj narodnih manjšin na visoki ravni. Najboljši dokaz za to trditev je dejstvo, da je madžarska stran brez pomislekov sprejela slovenski osnutek kot podlago za razpravo. Razprava ni bila težka in dolga, ker sta obe strani postopek začeli z iskreno željo, da sporazum čim prej skleneta. Kot je že bilo zapisano, je bila osnova za razpravo osnutek, ki smo ga pripravili mi. Nekaj dobrih rešitev je bilo povzetih iz madžarskega zakona o manjšinah, v tem postopku pa do večjih ali pomembnih sprememb sporazuma ni prišlo.

Bilateralni sporazum podrobno obravnava vsa področja dejavnosti in življenja manjšin, od kulture, izobraževanja, rabe jezika, javnega obveščanja, založništva, znanstvene in raziskovalne dejavnosti, politične participacije do stikov z matičnim narodom. Po mojem prepričanju je posebnost tega sporazuma v tem, kar je treba še posebej poudariti, da v preambuli pogodbenici izrecno priznavata tudi kolektivne pravice manjšin, ko ugotavljata, da sklepata sporazum »v prepričanju, da je dejansko enakost, ohranjanje lastne identitete in razvoj slovenske oziroma madžarske manjšine mogoče doseči s posebnimi pravicami posameznikov in pravicam manjšine kot celote«.

Naslednja pomembna posebnost bilateralnega sporazuma je, da sta se pogodbenici zavezali, da bosta v svojih prostorskih in gospodarskih razvojnih načrtih upoštevali posebne interese manjšin ter zagotovili gospodarski in družbeni razvoj območij, na katerih manjšini avtohtono živita. Pomembna je tudi zaveza, da podpisnici upravne in teritorialne organizacije države ter lokalne samouprave ne bosta urejali na škodo manjšin. Podobna določila bi v večini tovrstnih sporazumov težko našli. In ne nazadnje sta se državi podpisnici zavezali, da bosta za uresničitev nalog iz tega sporazuma zagotavljali materialno in drugo podporo.

Vsak sporazum je vreden toliko, kolikor se njegova določila v vsakdanjem življenju uresničijo. Tudi glede tega sta v bilateralnem sporazumu predvidena postopek in organ, ki skrbi za uresničitev njegovih določil v vsakdanjem življenju. Sporazum predvideva ustanovitev posebne medvladne komisije za manjšine, ki se bo sestajala izmenično v obeh državah podpisnicah in ki bo spremljala uresničitev določil sporazuma. To je izredno pomembno zagotovilo, še posebej zaradi tega, ker pri delu komisije sodelujejo predstavniki manjšin, ki imajo tako možnost vplivanja na odločitve komisije. Ni moja naloga obravnavati učinkovitost dela medvladne komisije in uresničevanje določil bilateralnega sporazuma v praksi, to bodo storili strokovnjaki, ki se s tem ukvarjajo, in seveda tudi predstavniki manjšin. Je pa ta sporazum brez vsakega dvoma odličen in učinkovit pravni instrument, ki manjšinama omogoča uveljavljanje in uresničevanje njunih pravic in položaja.

Udeležba predstavnikov manjšin kot samostojnega subjekta v procesu sprejemanja odločitev na notranjepolitični in mednarodni ravni je še kako pomembna. Bilateralni sporazum zastopstvo manjšin na obeh ravneh izrecno zagotavlja in jima daje možnost zastopanja svojih stališč in zagovarjanja svojih interesov. V praksi predstavniki manjšin pri razpravah in sprejemanju odločitev aktivno sodelujejo.

Da bilateralni sporazum zagotavlja izjemno visoko raven zaščite in varstva slovenske manjšine na Madžarskem in madžarske manjšine v Sloveniji, ni le moje skromno mnenje. Znano mi je, da so ga po njegovi ratifikaciji tako ocenili tudi mnogi mednarodni inštituti in mnogi strokovnjaki, zlasti ker vsebuje mnogo posebnih pravic, ki jih v mnogih drugih sporazumih ni zaslediti. To velja v več primerih tudi za tiste strokovnjake, ki sicer kolektivnih in posebnih pravic avtohtonih manjšin iz znanih razlogov ne priznavajo.

Ker sem deset let deloval kot član Odbora Sveta Evrope za *Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin*, mi je znano, da je ta sporazum kot »non paper« krožil po Svetu Evrope, kasneje pa je bil tudi objavljen v zbirki tovrstnih bilateralnih sporazumov. Tudi v Odboru Sveta Evrope so bila mnenja o bilateralnem sporazumu zelo pozitivna, kadar je obravnaval položaj manjšin v Sloveniji in na Madžarskem, pa so bile pripombe le v zvezi z njegovo dosledno uresničitvijo v praksi.

Zaključek

Prepričan sem, da se je položaj obeh manjšin v teh petindvajsetih letih po sklenitvi bilateralnega sporazuma izboljšal. Dejstvo, da danes predstavniki obeh držav in obeh manjšin na dostojen in kar se da primeren način proslavljamo jubilej tega dogodka, kaže, da imamo do tega sporazuma pozitiven odnos. Seveda daleč od tega, da bi trdil, da je vse idealno. Vseeno pa z zadovoljstvom ugotavljam, da je bilateralni sporazum kakovosten pravni instrument, ki manjšinama daje široko možnost za vključevanje v proces soodločanja o njuni usodi, in je učinkovito orožje za uresničevanja njegovih določil. Pri tem želim obema manjšinama veliko uspeha.

l.

Petra Roter

Čezmejno sodelovanje in dvostranski odnosi: priložnosti in pasti varstva narodnih manjšin na bilateralni ravni

Povzetek

Prispevek obravnava dvostransko raven upravljanja manjšinskih vprašanj v okviru sedanjega mednarodnega režima za varstvo narodnih manjšin. Pri tem se osredotoča na dvostranske sporazume ter prednosti in slabosti takšnega načina upravljanja manjšinskih vprašanj. Posebna pozornost je namenjena vlogi različnih akterjev v okviru sklepanja in implementacije dvostranskih sporazumov, zlasti manjšinskih skupnosti, da te ne postanejo instrument v rokah zainteresiranih (tretjih) držav, s tem pa odvisne od interesov in moči teh držav, namesto akterji z lastno subjektiviteto ter posledično z možnostjo uresničevanja lastnih potreb, želja in interesov.

Ključne besede: dvostranski sporazumi, manjšinske pravice, akterstvo manjšin, mednarodni režim varstva manjšin, Visoki komisar za narodne manjšine, Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin.

Uvod

Varstvo manjšin na bilateralni ravni se po eni strani nanaša na navezovanje in vzdrževanje prostih čezmejnih stikov med pripadniki narodne manjšine in posamezniki v drugih državah, zlasti s tistimi posamezniki, s katerimi si pripadniki manjšine delijo kazalnike etnične identitete, kot sta jezik in kultura, kar običajno predstavlja osnovo za oblikovanje občutka pripadnosti isti etnični skupnosti. Ta temeljna manjšinska pravica do čezmejnih stikov, zapisana v 17. členu *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin*,¹ pripadnikom manjšine

¹ Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin (s pojasnjevalnim poročilom). Uradni slovenski prevod je objavljen v Zakonu o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. Podatki o vseh 39 pogodbenicah so objavljeni na spletni strani European Treaty Series (ETS), št. 157: Dostopno na: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/157/signatures?p_auth=L17DOUN1 (15. 1. 2018).

ne omogoča zgolj stikov, temveč tudi čezmejne kulturne in ekonomske povezave v duhu promocije dialoga in strpnosti. Po drugi strani pa se bilateralna raven varstva manjšin nanaša tudi na čezmejno sodelovanje med državami oziroma med dvema zainteresiranima državama, vključno s sklepanjem dvostranskih meddržavnih sporazumov o varstvu narodnih manjšin in dobrososedskih odnosih, kar spodbuja tudi *Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin*.²

Okvirna konvencija kot edina multilateralna, pravno zavezujoča mednarodna pogodba o varstvu manjšin v okviru multilateralnega upravljanja etnične raznolikosti priznava pomen urejanja manjšinskih vprašanj na dvostranski ravni. Pri tem ne gre prezreti dejstva, da je bilateralna raven sicer priznana in pomembna raven upravljanja manjšinskih vprašanj (Roter 2003), vendar pa se predpostavlja, da pogodbenice *Okvirne konvencije* sklenejo dvostranske sporazume (skladno z 18. členom) »kot dopolnilo k obstoječim mednarodnim instrumentom in kjer to upravičujejo posebne okoliščine«. ³ To pomeni, da sedanji mednarodni režim za varstvo narodnih manjšin, torej pravic pripadnikov manjšinskih skupnosti, temelji na multilateralnem okvirju, ki ga lahko dopolnjujejo dogovori oziroma sporazumi med dvema državama.

V ozadju spodbujanja čezmejnih stikov in sklepanja dvostranskih sporazumov o varstvu manjšin je konceptualna (in problematična) ideja manjšin kot veznega člana (ali mosta) med dvema državama (glej Komac 1992).⁴ Vprašanje upravljanja manjšinskih vprašanj oziroma zagotavljanja manjšinskih pravic na dvostranski ravni je izjemno pomembno, saj obstaja nevarnost, da čezmejne kulturne vezi dobijo politično razsežnost oziroma da so izrabljene v (dnevne) politične namene, ki imajo s samimi potrebami ali pričakovanji pripadnikov manjšin malo ali nič skupnega.

Ko posamezne države enostransko branijo, varujejo in podpirajo etnično sorodne manjšine v drugih državah, to praviloma povzroča napetosti med

² Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 18. člen.

³ Pojasnjevalno poročilo k Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin (*Explanatory Report*), 85. odst.

⁴ Konec leta 2016 so na dopolnilnem sestanku mehanizma človekove razsežnosti pod nemškim predsedovanjem Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) razpravljali prav o dobrih praksah povezovalne vloge manjšin v meddržavnih odnosih. Supplementary Human Dimension Meeting (SHDM) III: National Minorities, Bridge Building and Integration, Dunaj, 10.–11. november 2016. Dostopno na: https://www.osce.org/odihr/shdm_3_2016 (10. 1. 2018). Končno poročilo (Supplementary Human Dimension Meeting, National Minorities, Bridge Building and Integration, 10–11 November 2016, Hofburg, Vienna, Final Report, 22 March 2017) je dostopno prek: <https://www.osce.org/office-for-democratic-institutions-and-human-rights/306461?download=true> (10. 1. 2018).

državama (med državo z manjšino in med tretjo državo, ki izraža interes za dobrobit te etnično sorodne manjšinske skupnosti), pogosto pa vodi tudi do negativnih posledic za manjšino samo. Seveda se takšni interesi in politike lahko oblikujejo tudi zato, ker država z manjšino oziroma manjšinami ne zagotavlja ustreznega varstva manjšinskih pravic, s tem pa povzroča skrb za zainteresirani (pogosto sosednji) državi, ki bo v takšnih okoliščinah zlahka prevzela vlogo skrbnice uresničevanja manjšinskih pravic za etnično sorodno manjšino, katere pripadniki živijo v tujini (in so praviloma tudi državljani tretje države – tj. države, v kateri stalno živijo).

Da državi ne bi bili obremenjeni s takšnim razvojem dogodkov, torej da obstoj manjšin in skrb za njihove pravice ne bi obremenjevala dvostranskih odnosov, države poleg multilateralnih dogovorov o vsebini varstva manjšin sklepajo tudi dvostranske sporazume o dobrososedskih odnosih in varstvu manjšin. Ta raven varstva manjšin se je po padcu berlinskega zidu močno okrepila: s svojimi sosedami so jih v devetdesetih letih dvajsetega stoletja sklenile tako rekoč vse srednje- in vzhodnoevropske države.⁵ Dvostranski sporazumi o dobrososedskih odnosih in varstvu manjšin so nedvomno izjemno pomemben instrument zagotavljanja manjšinskih pravic (Roter 2003, 122–123) in predstavljajo temelj bilateralne ravni večnivojskega mednarodnega režima za varstvo narodnih manjšin, ki se je oblikoval po koncu hladne vojne (Roter 2003).

Nedvomno sklepanje dvostranskih sporazumov lahko pomaga pri zagotavljanju ustreznih pogojev za učinkovit dostop do manjšinskih pravic, vendar pa dvostranski sporazumi ali na splošno upravljanje manjšinskih vprašanj na dvostranski ravni niso brez pasti. Cilj pričujočega prispevka je analizirati takšne pasti in tudi priložnosti varstva manjšin na dvostranski ravni, pri čemer bo posebna pozornost namenjena varstvu manjšin na podlagi dvostranskih sporazumov med dvema zainteresiranima, praviloma sosednjima državama, ki ju družijo medsebojni interes za obstoj etnično sorodnih manjšin na obeh straneh meje – na primer slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Prispevek poleg uvoda in zaključka vsebuje štiri dele: konceptualizacijo interesa za manjšinska vprašanja v dvostranskih odnosih, kratek zgodovinski pregled varstva manjšin na bilateralni ravni, analizo varstva manjšin z dvostranskimi sporazumi po padcu berlinskega zidu in pregled manjšinskih vprašanj v zunanji politiki etnično sorodnih držav, torej politično upravljanje manjšinskih vprašanj, pogosto mimo (ali brez)

⁵ Sporazumi so ponatisnjeni v van Bloed in van Dijk (1999).

dvostranskih sporazumov. Pričujoči prispevek temelji na analizi in interpretaciji primarnih virov, sekundarne literature ter empiričnega dela, temeljčega na opazovanju z neposredno udeležbo celotnega procesa implementacije *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin*.⁶

Konceptualizacija interesa za manjšinska vprašanja

Interes za upravljanje manjšinskih vprašanj in zagotavljanje varstva manjšinskih pravic s sklepanjem dvostranskih sporazumov izhaja iz dejstva, da državne in poselitvene (etnične oziroma narodnostne) meje niso skladne. Ta »neskladnost« lahko izhaja iz zgodovinskih procesov oblikovanja nacionalnih držav, ko je bilo z določanjem poteka novih meja nemogoče zaobjeti celoten narod, njegovi »ostanki« pa so se oblikovali kot manjšinske skupnosti v novih ali novooblikovanih državah. Danes so te skupnosti znane kot klasične, tradicionalne oziroma zgodovinske narodne manjšine, obeležujejo pa jih ne le relativno strnjeno poselitveno območje, temveč tudi bolj ali manj izražene vezi s sosednjo državo, ki izraža interes za dobrobit etnično sorodne narodne manjšine v sosednji državi.⁷

Države so zainteresirane za sonarodnjake tudi, če so ti nekje drugje (v drugih državah) zaradi migracij – torej diaspore. Etnična heterogenost namreč nastaja tudi zaradi različnih migracijskih tokov, od tistih pred nekaj desetletji ali več do sedanjih. Tisto, kar je praviloma skupno manjšinskim skupnostim, ki so se oblikovale zaradi migracijskih tokov, je njihova razpršena poselitev. Te skupnosti se običajno označujejo kot tako imenovane nove manjšine, tudi novodobne manjšine (Komac 2002, 13), pogosto pa tudi kot diaspore (več v Surová 2018).

Vsi ti procesi so vodili v oblikovanje različnih manjšin, katerih pripadniki imajo tudi različne interese in potrebe ter želijo dostop do različnih manjšinskih pravic (na primer dvojezični topografski napisi so tipično omejeni na

⁶ Avtorica je bila članica Svetovalnega odbora Okvirne konvencije od leta 2014 do leta 2018, med letoma 2014 in 2016 je bila njegova prva podpredsednica, temu strokovnemu telesu, sestavljenemu iz 18 neodvisnih strokovnjakov, pa je predsedovala v letih med 2016 in 2018. Analiza temelji na informacijah, ki so že na voljo javnosti, in sicer na spletni strani Sveta Evrope, ki je namenjena Okvirni konvenciji: <https://www.coe.int/en/web/minorities> (15. 1. 2018).

⁷ Poleg teh skupnosti obstajajo tudi tako imenovani manjšinski narodi oziroma manjšinske skupnosti, ki v celoti živijo na območju neke države in nimajo tako imenovane etnično sorodne države. V evropskem prostoru je oblikovanje teh skupnosti značilno na Zahodu – na primer Katalonci, Škoti, Valižani (več v Roter 2003a, 81).

narodnostno mešano območje, ki ga tradicionalno v večjem številu poseljujejo pripadniki narodne manjšine⁸). Vendar pa so vsi ti procesi vodili v oblikovanje manjšinskih skupnosti, ki spodbujajo ohranjanje interesa za njihov položaj in dobrobit njihovih pripadnikov tudi s strani tretjih držav, ki jih v Sloveniji označujemo kot tako imenovane matične države, v angleščini pa so pogosto opredeljene kot tako imenovane *kin-states* ali etnično sorodne države, tudi posebej zainteresirane države (zaradi obstoja tako imenovane etnične/narodne čezmejne vezi).⁹

Termin »matična država«, ki se nanaša na Slovenijo za slovenske narodne manjšine, ki živijo v drugih državah, ali na Madžarsko za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji, odraža legitimno skrb države za pomoč pri ohranjanju jezika in identitete pripadnikov narodnih manjšin, kar vodi države v sklepanje dvostranskih interesov o varstvu manjšin. Je pa ta termin tudi zelo problematičen, in sicer vsaj v trojnem smislu.

Prvič: mednarodno varstvo manjšin temelji na načelu, da imajo primarno dolžnost za uresničevanje manjšinskih pravic države z manjšinami, torej etnično raznolike države, in sicer za pripadnike svojih manjšin, to je manjšin, ki živijo na njihovem ozemlju. Država je »matica« za manjšine doma – te manjšine so njene manjšine, sestavni del nacije. Pri tem je pomembno dodati, da imajo države z manjšinami primarno, ne pa tudi izključno pristojnost zagotavljanja manjšinskih pravic: skrb za varstvo manjšin je tudi mednarodna skrb,¹⁰ lahko pa je prav tako legitimna skrb posebej zainteresiranih tretjih držav oziroma etnično sorodnih držav (*kin-states*).¹¹

Drugič: sam termin »etnično sorodna« (*kin-state*) je problematičen – ne zgolj zato, ker »sorodstvo« (*kin*) v mednarodnem pravu ni opredeljeno, temveč tudi zato, ker sodobni režim varstva narodnih manjšin temelji na načelu svobodnega opredeljevanja posameznikov kot pripadnikov narodnih manjšin (in ne na primordialnem opredeljevanju s strani nekoga tretjega, na primer »matične države«), kar vključuje tudi pravico do neopredeljevanja¹² ter hkrati

⁸ Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 11(3). člen.

⁹ Brubaker (1995 in 1996) je razvil koncept triadičnega odnosa med manjšinami, etnično sorodnim dominantnim narodom v praviloma sosednji državi (imenovani tudi zunanji dom (*external homeland*)) in državo bivališča, iz tega odnosa oziroma stanja pa izhajajo tudi tri dinamične oblike nacionalizma, to je nacionalizma, ki je značilen za vsakega izmed treh vrst akterjev v tem triadičnem odnosu.

¹⁰ Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 1. člen.

¹¹ Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih, Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008. 2. priporočilo.

¹² Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 3(1). člen.

do razvoja in ohranjanja lastne, manjšinske identitete^{13,14} Kakor koli se posameznik/posameznica odloči, torej da se bo opredelil(a) ali da se ne bo opredelil(a) kot pripadnik/pripadnica neke narodne manjšine, to ne sme voditi v negativne posledice za to osebo.¹⁵ Samoopredeljevanje vključuje možnost soobstoja večplastnih identitet (večjezičnosti, večkulturnosti, večnarodnosti), posamezniki/posameznice pa se lahko opredeljujejo situacijsko (na primer pri dostopu do različnih manjšinskih pravic) in svoje samoopredeljevanje sčasoma tudi spreminjajo.¹⁶

Tretjič: samoopredeljevanje posamezne države kot matične države za narodne manjšine, ki živijo v drugih državah, in iz tega izhajajoča skrb za ohranjanje etnične identitete pripadnikov narodne manjšine lahko vodi tudi do omejevanja svobodnega razvoja manjšinskih skupnosti kot samostojnih in lahko tudi drugačnih skupnosti, ki niso zgolj zrcalna slika ali odsev »matičnega naroda«, temveč imajo svojo identiteto, so drugačna skupnost, ki jo pogosto opredeljuje prav dvojna vez z njihovo državo (ki je v resnici njihova »matična država«) in z državo, ki se samoopredeljuje kot »matična« in s katero jo povezujejo določene etnične, kulturne, jezikovne in/ali zgodovinske vezi.¹⁷ Da bi preprečili omejevanje razvoja manjšin in zanikanje njihove subjektivitete, je pomembno vzpostaviti okoliščine, v katerih imajo pripadniki manjšin tudi v dvostranskih meddržavnih odnosih pravico do učinkovite participacije v procesih odločanja – torej do pravice, ki je vzpostavljena kot ena izmed temeljnih pravic v okviru mednarodnega režima za varstvo narodnih manjšin.¹⁸

Ne glede na problematičnost terminov ostaja dejstvo, da obstoj etnično sorodnih manjšin v drugih državah spodbuja interes države, katere večinski narod si deli nekatere etnične značilnosti (na primer jezik) s pripadniki teh manjšin, ki živijo v drugih državah. Ta interes že stoletja predstavlja temeljno osnovo za sklepanje dvostranskih sporazumov o varstvu manjšin. Če obstaja takšen interes na obeh straneh meje, kot je bilo to v primeru slovensko-madžarskega sporazuma iz leta 1992, je verjetnost sklepanja sporazuma o

¹³ Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 5(1). člen.

¹⁴ Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih, Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008. 3. priporočilo.

¹⁵ Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 3(1). člen.

¹⁶ Svetovalni odbor pri Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin, Tematski komentar št. 4. Obseg obveznosti po Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin; Okvirna konvencija: ključno sredstvo za upravljanje raznolikosti s pomočjo manjšinskih pravic, sprejet 27. maja 2016. 9.–14. odst.

¹⁷ Več o manjšinah kot o »subjektih lastnega razvoja« v Komac (1992).

¹⁸ Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 15. člen.

varstvu manjšin in prijateljskih meddržavnih odnosih še toliko večja. Toda takšni sporazumi niso nujno dobri kot taki; njihov pomen in njihova vrednost v smislu prispevka k zagotavljanju manjšinskih pravic se bosta merila ne zgolj glede na uresničevanje zapisanih pravic, temveč tudi glede na sodelovanje pripadnikov manjšin pri implementaciji oziroma uresničevanju in nasploh določanju ustreznih politik glede varstva manjšinskih pravic ter v smislu zagotavljanja samostojnega razvoja manjšinske skupnosti, da se ta ne bi znašla v dvojnem manjšinskem, asimetričnem položaju: kot nedominantna skupnost doma in kot nedominantna skupnost v meddržavnih odnosih med dvema (sosednjima) državama.

Kratek zgodovinski pregled varstva manjšin na bilateralni ravni

Bilateralna raven varstva manjšin v obliki meddržavnih sporazumov ni novost, ki bi jo prinesel konec hladne vojne. Pravzaprav velja nasprotno, in sicer vse dokler v mednarodni skupnosti ni bilo mogoče doseči razumevanja in dogovora, da je za upravljanje etnične heterogenosti boljše, da ta poteka na multilateralni ravni, tj. s pomočjo varstva splošnih (univerzalnih) manjšinskih pravic. Te so države sprejele po padcu berlinskega zidu. Do sprejema takšnih univerzalnih norm o varstvu manjšin pa je v mednarodni skupnosti prevladovalo bodisi sklepanje asimetričnih sporazumov o varstvu manjšin med državo z manjšinami in drugimi državami, na primer zmagovalkami prve svetovne vojne, bodisi bilateralno upravljanje manjšinskih vprašanj v smislu reševanja manjšinskih vprašanj (glej Roter 2001). Med klasičnimi dvostranskimi sporazumi, sklenjenimi po prvi svetovni vojni, velja omeniti *Pogodbo med Avstrijo in Češkoslovaško iz leta 1920* in *Pogodbo med Nemčijo in Poljsko o Vzhodni Šleziji iz leta 1922*.¹⁹ Sicer pa je upravljanje manjšinskih vprašanj po prvi svetovni vojni temeljilo na varstvu manjšinskih pravic, dorečenim v pravno in politično zavezujočih dokumentih, ki so zavezovali zgolj poraženke vojne, novonastale ali šibke države in države, ki so se kasneje vključevale v Društvo narodov (Roter 2014, 68–69).

Tudi obdobje po drugi svetovni vojni je prineslo nekaj posebnosti glede urejanja manjšinskih vprašanj v mednarodni skupnosti, t. j. na mednarodni ravni. Sklepanje dvostranskih sporazumov o varstvu manjšin v obdobju med

¹⁹ Avstrijsko-češkoslovaška pogodba, sprejeta 7. junija 1920, izmenjava ratifikacijskih listin na Dunaju 10. marca 1921. Nemško-poljski sporazum o Vzhodni Šleziji, sprejet 15. maja 1922.

hladno vojno je pravzaprav nadomestilo pomanjkanje politične volje držav članic Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju: OZN), da bi že v *Splošno deklaracijo človekovih pravic* leta 1948 zapisale tudi pravice pripadnikov narodnih ali etničnih, jezikovnih in verskih manjšin (Roter 2014, 82).

Toda izkušnja z mednarodnim varstvom manjšin pod okriljem Društva narodov je bila preveliko razočaranje, da bi še naprej verjeli v multilateralni pristop k temu tako občutljivemu vprašanju. Seveda pa je poleg razočaranja s sistemom varstva manjšin po prvi svetovni vojni pomembno vlogo za odmik od mednarodnega (multilateralnega) varstva manjšin odigral tudi niz drugih dejavnikov – od drugačnega odnosa do varstva manjšin v Združenih državah Amerike, ki so se vzpostavile kot svetovna velesila, do slabe izkušnje z izkoriščanjem etnično sorodnih manjšin v revizionistične namene (zlasti Nemčija je po prvi svetovni vojni pod okriljem Društva narodov aktivno pomagala pripadnikom nemške manjšine na Poljskem, da so izražali svoje nezadovoljstvo s položajem na Poljskem). Vse to je vodilo do popolnega preobrata v odnosu mednarodne skupnosti do manjšin in manjšinskih pravic po drugi svetovni vojni. Namesto zagotavljanja posebnih manjšinskih pravic se je v okviru OZN oblikoval mednarodni režim za varstvo človekovih pravic, ki temelji na preprečevanju diskriminacije in zagotavljanju splošnih človekovih pravic za vse, torej tudi pravic pripadnikov manjšin (Roter 2014, 85–86).

Kljub strinjanju glede vzpostavitve globalnega režima varstva človekovih pravic, ki bo naslovil tudi varstvo manjšin, se je že pri sprejemanju temeljnih dokumentov v okviru tega režima pokazala potreba, ki so jo izražale zlasti tiste države, ki so imele močne etnično-sorodne manjšine v drugih (praviloma sosednjih) državah (na primer Jugoslavija, Sovjetska zveza in Danska), da bi tudi OZN sprejel norme na področju varstva manjšin (Thornberry 1993, 15). Tako je Generalna skupščina OZN na istem zasedanju, na katerem je sprejela *Splošno deklaracijo človekovih pravic*, 10. decembra 1948 sprejela tudi kratko resolucijo *Usoda manjšin (Fate of Minorities)*,²⁰ v kateri je zapisala, da OZN »ne more ostati indiferenten do usode manjšin«. Prvo pravno zavezujoče določilo v ta namen pa je bilo skromno določilo v 27. členu *Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah*²¹ iz leta 1966 (v veljavi od leta 1976) ter določilo na področju izobraževanja v 5. členu *Konvencije o odpravi diskriminacije v izobraževanju* Organizacije združenih narodov za izobraževanje,

²⁰ Resolucija Generalne skupščine 217 C (III). Usoda manjšin, 10. december 1948.

²¹ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah.

znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation* – UNESCO).²²

Ker v mednarodni skupnosti ni bilo soglasja oziroma razumevanja za multilateralni pristop k upravljanju manjšinskih vprašanj, se je po drugi svetovni vojni okrepilo – vsaj v nekaterih primerih – dvostransko naslavljanje teh vprašanj (Roter 2014, 89). V tem obdobju je bilo sklenjenih nekaj zelo odmevnih dvostranskih sporazumov, na primer med Italijo in Avstrijo (6. septembra 1946) – tako imenovani sporazum *Gruber-De Gasperi*, ki je bil dodan kot aneks k italijanski mirovni pogodbi (1947) in ureja položaj nemške skupnosti na Južnem Tirolskem (Alto Adige) v Italiji; Italija in Jugoslavija sta sklenili *Posebni statut*, ki je bil priloga k *Londonskemu memorandumu* (5. oktober 1954), medtem ko sta si Danska in Nemčija 29. marca 1955 izmenjali deklaraciji o položaju danske manjšine v Nemčiji in nemške manjšine na Danskem (Decaux 1991, 79–80).

Za razliko od teh dvostranskih dokumentov je na splošno veljalo prepričanje, da je bila hladna vojna pravzaprav prehladna za varstvo manjšin, vključno z multilateralnim naslavljanjem manjšinskih vprašanj (Helgesen 1992, 160). Ti sklenjeni dvostranski sporazumi so tako pravzaprav nadomestili siceršnje pomanjkanje politične volje, da bi države sprejele splošne mednarodne norme o manjšinskih pravicah in o dolžnostih držav glede upravljanja manjšinske problematike. To se je zgodilo šele z dramatičnimi spremembami po padcu berlinskega zidu, ki je na plan prinesel številna nova in tudi stara manjšinska vprašanja, s tem pa tudi potrebo po skupnem upravljanju položaja narodnih manjšin. Nastal je večnivojski mednarodni režim, ki se je vzpostavil pod okriljem evropskih institucij, kot so OVSE, Svet Evrope in Evropska unija, in pod okriljem OZN na globalni ravni,²³ v katerem je dvostranska raven postala ena izmed ravni zagotavljanja varstva narodnih manjšin (Roter 2003).

Dobrodošla novost tega režima (v primerjavi z upravljanjem manjšinskih vprašanj pred vzpostavitvijo sedanjega režima na začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja) je prav multilateralno naslavljanje manjšinskih vprašanj. Bilateralna raven tako dopolnjuje multilateralizem in ga ne nadomešča. Sedanji mednarodni režim namreč temelji na splošnih normah glede varstva manjšin, ki manjšinske pravice uvrščajo med človekove pravice, ki pripadajo vsakemu pripadniku narodne manjšine.²⁴ Države so te pravice dolžne zagotavljati, da bi tako zagotovile enakost vseh – ne glede na etnične, jezikovne, verske in druge

²² Konvencija o odpravi diskriminacije v izobraževanju.

²³ Podrobneje o tem mednarodnem režimu v Roter (2003 in 2014).

²⁴ Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. 1. člen.

razlike med posamezniki, posledično integracijo raznolikih družb ter stabilnost in mir v mednarodni skupnosti. Če so multilateralne norme univerzalne, država pa ima dolžnost, da jih spoštuje in uresničuje doma, se zdi, da prav upravljanje manjšinskih vprašanj na bilateralni ravni odpira največ (političnih) vprašanj.

Varstvo manjšin z dvostranskimi sporazumi, sklenjenimi po koncu hladne vojne

Prvo polovico devetdesetih let dvajsetega stoletja bi glede sklepanja dvostranskih sporazumov o varstvu manjšin lahko označili za zlato obdobje razvoja dvostranske ravni upravljanja manjšinskih vprašanj. To posebej velja za Srednjo in Vzhodno Evropo, saj je omrežje takšnih sporazumov, sklenjenih po padcu berlinskega zidu, na tem območju še posebej gosto.²⁵

Dvostranski sporazumi o zagotavljanju pravic pripadnikov narodnih manjšin ali tudi narodnih manjšin kot takih so pomembni in dobrodošli, ker lahko naslavlajo zelo specifične potrebe in položaj določenih narodnih manjšin in njihovih pripadnikov. Kot taki lahko takšni sporazumi močno presežejo raven varstva manjšinskih pravic, ki jo vzpostavljajo multilateralni mednarodni instrumenti – deklaracije, dogovori in multilateralne mednarodne pogodbe. Ti dokumenti praviloma temeljijo na zagotavljanju najmanjšega skupnega imenovalca glede varstva manjšin. Tako postavljajo okvir za varstvo narodnih manjšin, kot na primer pove že samo ime *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin*. Dvostranski sporazumi so odlična priložnost, da državi naslovita zelo specifične potrebe in položaj točno določenih skupnosti. Sporazum med Slovenijo in Madžarsko, ki je bil sklenjen dve leti pred sprejemom *Okvirne konvencije*, tako vsebuje nekaj določil, ki jih *Okvirna konvencija* ne vsebuje, na primer potrebo po znanstvenem raziskovanju manjšinske problematike.

Toda začetni optimizem glede njihovega prispevka k varstvu manjšin so nadomestile številne analize o omejenem dometu teh sporazumov in tudi o razlogih zanj. Ena izmed prvih identificiranih nevarnosti takih sporazumov je razlikovanje varstva pravic pripadnikov različnih skupnosti. Prvi Visoki komisar OVSE za narodne manjšine van der Stoel je tako poudaril, da morajo dvostranski sporazumi »temeljiti na vzpostavljenih mednarodnih standardih« in »se izogibati prednostni obravnavi nekaterih manjšin na račun drugih skupnosti ali posameznikov v družbi« (van der Stoel 2000, 4), Alfredsson (1999,

²⁵ Sporazumi so ponatisnjeni v van Bloed in van Dijk (1999).

169) pa se je zavzel za uporabo klavzule največjih ugodnosti: da bi vsi pripadniki različnih manjšinskih skupnosti imeli dostop do pravic, ki so zagotovljene pripadnikom ene skupnosti, in sicer zaradi sklenjenega dvostranskega sporazuma oziroma zaradi skrbi (tudi moči) njihove etnično sorodne (posebej zainteresirane) države. To je še posebej pomembno za pripadnike skupnosti, ki takšne države nimajo – na primer Rome.

Medtem ko dvostranski sporazumi upoštevajo specifične zgodovinske in tradicionalne potrebe narodnih manjšin (Gál 1999, 80), kar je zagotovo njihova prednost, pa gre v osnovi vendarle za medvladni (meddržavni) značaj, kar lahko vodi do izključevanja manjšin že pri oblikovanju teh sporazumov (Huber in Mickey 1999, 38). Ta državocentričnost je tako vodila v sklenitev sporazumov, ki zgolj »na ad hoc način odražajo cilje manjšinskih skupnosti« (Gál 1999, 86). Sicer takšni dvostranski sporazumi lahko vodijo v odpravo napetosti med državama in med skupnostmi, kar je ena izmed glavnih prednosti sklepanja teh sporazumov, a kot taki avtomatično še ne zagotavljajo sodelovanja manjšin pri odločanju o zadevah, ki se nanašajo nanje, temveč »opolnomočajo etnično sorodne države, da delujejo kot njihovi zagovorniki« (Roter 2003, 123). Tako »zastopstvo« se je v preteklosti izkazalo za problematično (Gál 1999, 74; Huber in Mickey 1999, 19), zato strokovnjaki ostajajo skeptični glede vloge posebej zainteresiranih (etnično sorodnih) držav pri upravljanju manjšinskih zadev v drugih državah (Alfredsson 1999; Huber in Mickey 1999).

Delno je ta problem mogoče nasloviti s sodelovanjem pripadnikov manjšin v komisijah, ki skrbijo za nadzor nad uresničevanjem sporazumov, tudi slovensko-madžarskega sporazuma iz leta 1992. Pri tem je posebej pomembno upoštevati dvoje: da je manjšinski skupnosti omogočeno izraziti svoje potrebe in interese, kar bi morala biti osnova za razpravo o uresničevanju določil sporazuma, in da se v ta proces vključijo različni segmenti neke manjšinske skupnosti, ne zgolj en del, ki morda (politično) ustreza trenutnim razmerjem moči v vladi tretje države (posebej zainteresirane oziroma etnično sorodne države). Na tak način se je mogoče ne zgolj izogniti razvoju klientelističnih odnosov med predstavniki manjšine in zainteresirano tretjo državo, temveč je mogoče tudi zaobjeti različne potrebe pripadnikov manjšinskih skupnosti, saj so tudi te – tako kot vsaka družbena skupnost – raznolike skupnosti, s posamezniki z različnimi interesi in potrebami (potrebe so različne, če se upoštevajo interesi mlajših in starejših generacij, žensk, ruralnega ali urbanega prebivalstva).

Manjšine v zunanji politiki posebej zainteresiranih oziroma etnično sorodnih držav

Sklenitev dvostranskih sporazumov v devetdesetih letih dvajsetega stoletja bi morala predstavljati okvir za reševanje konkretnih vprašanj glede zagotavljanja manjšinskih pravic, s tem pa tudi okvir za naslavljanje oziroma reševanje skrbi držav v zvezi z uresničevanjem varstva manjšin. Toda četrto stoletje kasneje se zdi, da ti sporazumi niso (v celoti) uspeli postati dejanski okvir za medsebojno reševanje odprtih vprašanj – sporazumi kot takšni žal niso zmogli dolgoročno zagotavljati pozitivnega odnosa do narodnih manjšin in manjšinskih pravic, ki se je vzpostavil po sklenitvi teh sporazumov. Posebej dejavna etnično sorodna država je tudi Madžarska, ki je s sprejemom *Statusnega zakona* (za Madžare – pripadnike manjšin v drugih državah) leta 2001 pravzaprav spodbudila politično bilateralizacijo manjšinskih vprašanj (glej Kántor in drugi 2004). V zadnjem obdobju v ospredje bilateralizacije manjšinskih vprašanj stopa položaj manjšin v Ukrajini.

Eden izmed zadnjih primerov močno skrhanih odnosov tudi med državami, ki so sklenile tovrstne sporazume, je dogajanje okrog novega ukrajinskega zakona o izobraževanju. Sprejetju tega zakona 5. septembra 2017 v Verhovni radi, ki v 7. členu omejuje rabo neukrajinskih jezikov v izobraževalnem procesu, je sledil odločen protestni odziv držav, ki imajo etnično sorodne manjšine v Ukrajini in katerih izobraževanje v manjšinskih jezikih bo vsaj delno ali zelo okrnjeno po uveljavitvi določil zakona (ki ga je tudi Beneška komisija za demokracijo skozi pravo označila kot neskladnega z mednarodnimi normami o varstvu manjšinskih pravic).²⁶ Na sprejem zakona so se uradno odzvali v Ruski federaciji, Madžarski, Romuniji in Bolgariji.

Ker interes za bilateralno (politično) upravljanje manjšinskih vprašanj nikakor ne pojenja in ker je takšna »etnična« zunanja politika ne le podvržena asimetričnim razmerjem moči, temveč je tudi potencialno zelo problematična v smislu dobrososedskih odnosov, načela nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav in tudi omogočanja akterstva/subjektivitete manjšinskih skupnosti, obstaja potreba po aktivnem upravljanju dvostranskega pristopa k reševanju manjšinskih vprašanj. Pred desetletjem (leta 2008) je tako Visoki komisar OVSE za narodne manjšine (*High Commissioner on National Minorities* – HCNM) v okviru svojega mandata preprečevanja konfliktov izdal *Priporočila iz Bolzana/*

²⁶ Beneška komisija za demokracijo skozi pravo, Mnenje št. 902/2017 – Mnenje o določilih Zakona o izobraževanju z dne 5. septembra 2017, ki zadeva rabo državnega jezika ter manjšinskih in drugih jezikov v izobraževanju, 8.–9. december 2017.

Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih, da bi usmerjal legitimno delovanje in preprečeval nelegitimno »pomoč« posebej zainteresiranih (etnično sorodnih) držav pripadnikom manjšin v tretjih državah.²⁷

V luči okrepljene bilateralizacije upravljanja manjšinskih vprašanj so temeljna priporočila Visokega komisarja še posebej pomembna primarna skrb za varstvo manjšin je skrb države z manjšino; druge države lahko izražajo legitimen interes za skrb pripadnikov manjšin v tretjih državah, toda kakršni koli ukrepi morajo biti izvedeni v soglasju z državo z manjšino in ne smejo vključevati razširitve jurisdikcije na pripadnike manjšine, ki živijo v tretji državi.²⁸ Bistveno je, da morajo kakršni koli ukrepi prispevati k integraciji družbe, ne pa h krhanju integracije raznolike družbe, katere sestavni del so tudi pripadniki narodnih manjšin. Prav slednje je tudi merilo presoje Visokega komisarja OVSE za narodne manjšine, ali so določene politike države skladne s priporočili iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih.

Država z manjšino, torej s pripadniki manjšine (oziroma narodnih manjšin), ki živijo na njenem ozemlju, je torej »matična« za uresničevanje manjšinskih pravic svojih prebivalcev/državljanov, ki pripadajo narodnomanjšinskim skupnostim. Prenašanje te odgovornosti na druge države, zlasti na posebej zainteresirane (etnično-sorodne) države, je ne zgolj nelegalno, če ni dogovorjeno s to državo, ampak je tudi neodgovorno, saj lahko vodi do večje navezanosti pripadnikov manjšin na to tretjo zainteresirano državo (na primer prek uvoženih učbenikov in medijskih vsebin), s tem pa lahko tudi do pomanjkljive integracije domače družbe. To že nekaj časa v številnih državah opažajo nadzorni mehanizmi, kakršen je Svetovalni odbor pri *Okvirni konvenciji*.

Priporočila iz Bolzana/Bozna so pomembna, saj določajo tudi, kaj so sprejemljive dobrobiti, ki jih lahko države omogočajo pripadnikom manjšin v drugih državah: države lahko omogočijo kulturne in izobraževalne možnosti, delovna dovoljenja in podobno, toda vse to mora biti omogočeno na nediskriminatoren način, pri čemer država, v kateri pripadniki manjšin, ki so upravičeni do takih ugodnosti, živijo, dostopa do teh ugodnosti ne sme ovirati, vendar pa morajo biti te dobrobiti v skladu z mednarodnim pravom; države se morajo vzdržati enostranskih dejanj, vključujoč nudenje pomoči pripadnikom manjšin z namenom spodkopavanja ozemeljske celovitosti države; pri podeljevanju državljanstva država lahko daje prednost določenim jezikovnim

²⁷ Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih. Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008.

²⁸ Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih, Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008.

kompetencam ali kulturnim in zgodovinskim vezem, toda podeljevanje državljanstva posameznikom, ki živijo v drugih državah, mora upoštevati prijateljske odnose med državami, tudi dobrososedske odnose, in ne sme biti izvedeno množično; dopustna je tudi pomoč v tujem izobraževalnem sistemu, toda ponujena mora biti v skladu z načelom nediskriminacije, v dogovoru s tujo državo in v skladu z nacionalnimi in mednarodnimi izobraževalnimi standardi; države sicer lahko podpirajo nevladne organizacije v drugih državah, toda to predpostavlja soglasje države, v kateri te organizacije delujejo, in ne vključuje pomoči tako imenovanim etničnim oziroma verskim političnim strankam; države ne smejo prepovedovati dostopa do medijskih vsebin na osnovi etničnosti, kulture, veroizpovedi ali jezika, pri čemer so izjema le vsebine, ki razpihujejo sovraštvo in diskriminacijo; nudenje pomoči in ugodnosti pripadnikom manjšin v drugih državah mora biti v skladu s pomočjo pripadnikom manjšin doma in varstvom pravic domačih pripadnikov narodnih manjšin – nesorazmerje postavlja pod vprašaj kredibilnost skrbi in pomoči za pripadnike narodnih manjšin.²⁹

Zaključek

Seveda je nekatere manjšinske pravice nujno zagotavljati s pomočjo drugih držav oziroma v sodelovanju z njimi. Te tako lahko na primer pošiljajo učne pripomočke ali pa pripadnikom manjšin omogočijo dostop do medijskih vsebin. Toda tovrstna pomoč ne sme biti, kot vztrajno opozarjata Svetovalni odbor in Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, razumljena kot nadomestek domači odgovornosti in dolžnosti uresničevati manjšinske pravice doma. Še več, pretirana navezanost na takšno pomoč iz tujine, iz tako imenovane »matične države«, lahko vodi v večjo navezanost pripadnikov manjšine na to drugo državo, doma pa v večjo etnično distanco med skupnostmi, saj je lahko ena (manjšinska) skupnost na primer medijsko in izobraževalno bolj navezana na drugo državo. Domači manjšinski mediji in medijske vsebine o domačih manjšinah v dobro dostopnih medijih so tako izjemno pomemben vidik pri integraciji družbe, dvostransko sodelovanje glede varstva manjšin pa ne sme biti podlaga za izvoz domače dolžnosti v tujino – v zainteresirano (etnično sorodno) državo.

²⁹ Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih, Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008. III. del.

Za ustrezno upravljanje manjšinskih vprašanj je potrebno mnogo več kot zgolj sklenjeni dvostranski sporazumi. Skrhani dvostranski odnosi (na primer ukrajinsko-ruski in odnosi Ukrajine z nekaterimi drugimi državami zaradi njenih politik glede rabe jezikov v izobraževanju in na drugih področjih) vodijo v politiko etnizacije in krepitve dominantnega naroda, kar se posebej izraža na področju javne rabe jezika. To ni presenečenje, saj jezik ni zgolj instrumentalno in komunikacijsko sredstvo, temveč ima tudi močan simbolni pomen (Bourdieu 1982). Jezik je označevalec identitete in s tem tudi odnosa do pripadnosti skupnosti. In prav ta identitetna razsežnost jezika, pojasnjuje Edwards (2010, 3), krepí simbolne in nekomunikacijske vidike jezika. Vse to vprašanje jezikovnih politik postavlja v položaj izjemno pomembnih, celo državotvornih politik. Zato ni presenečenje, da dvostranski sporazumi o dobrososedskih odnosih in varstvu manjšin takšne etnizacije, sploh v primerih okrepljene ogroženosti dominantnega naroda, ne morejo preprečiti.

Zaradi vsega zapisanega je treba čezmejno sodelovanje in dvostranske odnose ustrezno ovrednotiti tudi z vidika številnih pasti, ki ob različnih priložnostih preživijo pri upravljanju manjšinskih vprašanj na bilateralni ravni. Poleg prednosti, ki jih sicer prinašajo urejeni dobrososedski odnosi med dvema državama, vključno s skupnim upravljanjem manjšinskih vprašanj, je tako treba biti pri dvostranskih sporazumih tudi previden. Ti sporazumi so po svoji naravi stvari (zaradi specifičnega interesa obeh držav) omejeni na določena narodnomanjšinska vprašanja oziroma na določene skupnosti. Skupnosti, ki nimajo tako imenovanih etnično sorodnih držav, si od dvostranskih sporazumov ne morejo obetati pomoči pri reševanju njihovih odprtih vprašanj in pri odpravljanju ovir do njihovega dostopa do manjšinskih pravic.

Toda morda največja past bilateralnega upravljanja manjšinskih vprašanj leži v možnosti, ki je tudi pri proučevanju manjšinskih vprašanj pogosto prezrta: da se narodnim manjšinam odvzame akterstvo in postanejo (zgolj) orodje v rokah posebej zainteresiranih (etnično sorodnih) držav. Matične države – pri čemer je treba posebej opozoriti na problematičnost termina »matična država« v pomenu, kot se uporablja – se morajo zavedati, da s pokroviteljskim odnosom in morebitnim spodbujanjem klientelističnih povezav med določenimi manjšinskimi predstavniki (na osnovi političnih usmeritev) pravzaprav dolgoročno spodkopavajo manjšinsko skupnost kot subjekt (akter) s samostojnim razvojem, ki je samosvoja skupnost, ne zrcalna slika večinskega naroda v sosednji državi. Prav to pa je bistvo ohranjanja etnične heterogenosti, različnih identitet, jezikov, kultur – tudi hkratne večjezičnosti ali večkulturnosti.

Zaradi vseh pasti dvostranskega upravljanja manjšinskih vprašanj ni odveč ponoviti, da je okvir za zagotavljanje dostopa do manjšinskih pravic multilateralen, temelječ na *Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin*, da je primarna skrb za varstvo manjšin skrb držav z manjšinami in da je sklepanje dvostranskih sporazumov v tem režimu opredeljeno kot dopolnilo k siceršnji mednarodni skrbi za varstvo manjšin in multilateralnim instrumentom, sklenjenim v ta namen.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Alfredsson, G., 1999. Identifying possible disadvantages of bilateral agreements and advancing the 'most-favoured minority clause'. V: A. Bloed in P. van Dijk (ur.), *Protection of minority rights through bilateral treaties: the case of Central and Eastern Europe*, 165–175. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
- Bloed, A. in van Dijk, P. (ur.), 1999. *Protection of minority rights through bilateral treaties: the case of Central and Eastern Europe*. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
- Bourdieu, P., 1982. *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard.
- Brubaker, R., 1995. National minorities, nationalizing states, and external national homelands in the new Europe. *Daedalus* 124(2), 107–132.
- Brubaker, R., 1996. *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge university Press.
- Decaux, E., 1991. International law and the protection of minorities. *Contemporary European Affairs* 4(4), 73–93.
- Edwards, J., 2010. *Minority Languages and Group Identity. Cases and Categories*. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gál, K., 1999. The role of bilateral treaties in the protection of national minorities in Central and Eastern Europe. *Helsinki Monitor* 10(3), 73–90.
- Helgesen, J., 1992. Protecting minorities in the Conference on Security and Co-operation in Europe (CSCE) process. V: A. Rosas in J. Helgesen (ur.), *The strength of diversity: human rights and pluralist democracy*. Dordrecht, Boston in London: Martinus Nijhoff Publishers, 159–186.
- Huber, K. in Mickey, R. W., 1999. Defining the kin-state: an analysis of its role and prescriptions for moderating its impact. V: A. Bloed in P. van Dijk (ur.), *Protection of minority rights through bilateral treaties: the case of Central and Eastern Europe*, 17–51. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.
- Kántor Z., Majtényi B., Ieda O., Vizi B., in Halász I., (ur.), 2004. *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. Slavic Eurasian Studies No. 4. Dostopno na: http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no4_ses/contents.html (10. 1. 2018).

- Komac, M., 1992. Narodne manjšine – most med narodi ali subjekti lastnega razvoja. *Teorija in praksa* 29(7–8), 671–681.
- Komac, M., 2002. Varstvo narodnih skupnosti v Sloveniji. V: *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*, 13–62. Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 21. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK, Inštitut za narodnostna vprašanja in Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo. Dostopno na: http://www.svetevrope.si/res/dokument/download159c.pdf?id=/res/dokument/1356-_1.pdf&url=/res/dokument/1356-_1.pdf&title=slovenija_in_evropski_standardi_varstva_.pdf (10. 1. 2018).
- Roter, P., 2001. Locating the “minority problem” in Europe: a historical perspective. *Journal of International Relations and Development* 4(3), 221–249.
- Roter, P., 2003. Managing the „minority problem“ in Post-Cold War Europe within the framework of a multilayered regime for the protection of national minorities. V: A. Bloed et al. (ur.) *European yearbook of minority issues* 1(2001/2). The Hague, London in New York: Kluwer Law International, 85–129.
- Roter, P., 2003a. *Rethinking minority protection in Europe – towards an international regime*. Doktorska disertacija. Cambridge: University of Cambridge.
- Roter, P., 2014. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih* (Zbirka Mednarodni odnosi). Dopolnjena izdaja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Surová, S., 2018. Conceptualizing diaspora: methodological challenges for empirical research. ASN 2018 European Conference Nationalism in Times of Uncertainty, University of Graz, Gradec, 4.–6. julij.
- Thornberry, P., 1993. The UN Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities: background, analysis and observations. V: A. Phillips in A. Rosas (ur.), *The UN minority rights declaration*, 11–71. London: Abo Akademi University.
- van der Stoep, M., 2000. Minority rights, participation and bilateral agreements. Address to an international seminar on Legal Aspects of Minority Rights: Participation in Decision-Making Processes and Bilateral Agreements on Minority Rights, Zagreb, 4. december.

Viri

- Beneška komisija za demokracijo skozi pravo, Mnenje št. 902/2017 – Mnenje o določilih Zakona o izobraževanju z dne 5. septembra 2017, ki zadeva rabo državnega jezika ter manjšinskih in drugih jezikov v izobraževanju, 8.–9. december 2017 (Venice Commission for Democracy Through Law, *Opinion No. 902/2017 – Opinion on the provisions of the Law on Education of 5 September 2017 which concern the use of the state language and minority and other languages in education*, 8.–9. december 2017). Dostopno na: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e) (15. 1. 2018).
- HCMN, 2008. Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih (*Bolzano/Bozen Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations*), Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008. Dostopno na: <https://www.osce.org/hcnm/bolzano-bozen-recommendations?download=true> (15. 1. 2018).

- Konvencija o odpravi diskriminacije v izobraževanju (*Convention on Elimination of Discrimination in Education*), sprejeta 14. decembra 1960, v veljavi od 22. maja 1962. Dostopno na http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12949&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (15. 1. 2018).
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (*International Covenant on Civil and Political Rights*), sprejet 16. decembra 1966, v veljavi od 23. marca 1976. Dostopno na: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx> (15. 1. 2018).
- Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin (s pojasnjevalnim poročilom) (*Framework Convention for the Protection of National Minorities (with Explanatory Report)*), sprejeta novembra 1994, odprta za podpis 1. februarja 1995, v veljavi od 1. februarja 1998. European Treaty Series (ETS), št. 157. Dostopno na: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/157/signatures?p_auth=L17DOUN1 (15. 1. 2018). Uradni slovenski prevod je objavljen v Zakonu o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 4/1998. (13. 3. 1998).
- Resolucija Generalne skupščine 217 C (III). Usoda manjšin (*Resolution adopted by the General Assembly 217 C (III). Fate of Minorities*), 10. december 1948.
- Supplementary Human Dimension Meeting, *National Minorities, Bridge Building and Integration*, 10–11 November 2016, Hofburg, Vienna, Final Report, 22 March 2017. Dostopno na: <https://www.osce.org/office-for-democratic-institutions-and-human-rights/306461?download=true> (10. 1. 2018).
- Svetovalni odbor pri Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin, Tematski komentar št. 4 Obseg obveznosti po Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin; Okvirna konvencija: ključno sredstvo za upravljanje raznolikosti s pomočjo manjšinskih pravic (*Advisory Committee, Thematic Commentary No 4 Scope of Application of the Framework Convention for the Protection of National Minorities; The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority rights*), sprejet 27. maja 2016. Dostopno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900016806a4811> (15. 1. 2018).

Mitja Žagar

Manjšine v odnosih med državami in bilateralni sporazumi: manjšinske pravice kot individualne in kolektivne pravice

Povzetek

Manjšine, manjšinske pravice in manjšinsko varstvo so pomembne teme v mednarodnem sodelovanju in odnosih med državami, ki so manjšine in manjšinske teme pogosto obravnavale kot problem in jih zlorabile. Po koncu hladne vojne se pogled spreminja. Manjšine lahko postanejo dejavnik dobrih odnosov in sodelovanja med državami. To potrjujejo sporazumi o varstvu narodnih manjšin med Avstrijo in Italijo, Dansko in Nemčijo ter Madžarsko in Slovenijo. Bilateralni sporazumi so ob globalnih, kontinentalnih in regionalnih političnih in pravnih dokumentih viri, ki določajo mednarodne okvire in standarde manjšinskega varstva. Čeprav ti dokumenti manjšinske pravice obravnavajo pretežno kot individualne pravice pripadnikov narodnih manjšin, se vse bolj uveljavlja spoznanje, da imajo te pravice tudi svojo kolektivno dimenzijo.

Ključne besede: bilateralni sporazumi, pravice in varstvo narodnih manjšin, standardi manjšinskega varstva, individualne in kolektivne pravice, vključevanje in integracija

Uvod

Druga polovica osemdesetih let in začetek devetdesetih let prejšnjega stoletja, še posebej osamosvajanje Slovenije, sta posebni in zanimivi obdobji. Podobno, kot je to veljalo za prva leta po prvi in drugi svetovni vojni ter za burna šestdeseta leta, sta bili to obdobji optimizma, upanja in pričakovanja, kar se je odražalo v naših razmišljanjih in dejanjih. To velja tudi za naš sestanek na Inštitutu za narodnostna vprašanja (v nadaljevanju: INV) v Ljubljani, kjer smo pred dobrega četrto stoletja s kolegoma Ferencem Hajósom in Miranom Komacem, takratnim direktorjem INV, napisali prvi osnutek bilateralnega (meddržavnega) sporazuma med Slovenijo in Madžarsko o pravicah in varstvu narodnih manjšin. Formalni

povod za obisk Ferenca Hajósa na INV je bilo njegovo imenovanje za slovenskega veleposlanika v Republiki Madžarski, ki je bilo simbolično ne le zato, ker je postal prvi slovenski ambasador v tej državi, temveč zlasti zato, ker je imenovanje pripadnika madžarske narodne manjšine v Sloveniji na to funkcijo izražalo pozitiven odnos slovenske države do manjšine ter priznavanje njenega pomena v slovenski družbi in v meddržavnih odnosih med Slovenijo in Madžarsko. To je bilo v skladu z duhom časa, v katerem so pripadniki italijanske in madžarske manjšine aktivno in polno sodelovali v političnem življenju slovenske države ter tudi pri nastajanju njene nove ustavne ureditve.¹ Ob obisku Ferenca Hajósa na INV se je porodila ideja, da sta vzpostavitev diplomatskih odnosov med državama in prihod slovenskega ambasadorja v Budimpešto dobri priložnosti za pobudo, da bi državi sklenili bilateralni sporazum o zagotavljanju manjšinskih pravic. Odločili smo se, da bomo kar takoj pripravili prvi delovni osnutek takšnega dokumenta. Preden smo se lotili pisanja, smo se pogovarjali o obstoječih mednarodnopravnih standardih človekovih in manjšinskih pravic ter o varstvu narodnih manjšin, perspektivah in možnostih razvoja manjšinskega varstva, položaju, statusu in družbeni vlogi narodnih manjšin v obeh državah, širše v Evropi in v mednarodnih odnosih ter zlasti v bilateralnem sodelovanju med državami. Upali smo, da bo bilateralni sporazum o posebnih pravicah manjšin in manjšinskemu varstvu med Slovenijo in Madžarsko prispeval k razvoju posebnih manjšinskih pravic in standardov manjšinskega varstva v Evropi, zato smo poskusili v osnutek dokumenta vključiti vse obstoječe manjšinske pravice in zajeti področja življenja, ki so bila po našem mnenju ključna za ohranitev in razvoj manjšinskih skupnosti. Ker smo poznali zgodovinske okoliščine in razvoj v Evropi v dvajsetem stoletju, evropske nacionalizme in njihov odnos do manjšin ter takratne (družbene, politične in ekonomske) razmere v obeh državah in širše, smo se zavedali tako omejitev kot možnosti za razvoj manjšinskih pravic in varstva. Menili smo, da je bil takratni zgodovinski trenutek, ki ga je preveval optimizem, naklonjen razvoju in širitvi manjšinskih pravic in manjšinskega varstva. Dodatni optimizem sta vlivali takratni uradni politiki Slovenije in Madžarske, ki sta poudarjali evropske perspektive razvoja obeh držav, uveljavljanje evropskih standardov demokracije in človekovih pravic ter vključevanje v evropske in evroatlantske povezave. Demokratizacija (demokratsko tranzicijo in transformacijo) v obeh državah

¹ Kot primer se lahko navede, da sem kot strokovnjak iz INV z Robertom Batellijem in Ferencem Hajósom, ki sta bila predstavnika italijanske in madžarske manjšine, sodeloval v strokovni skupini ustavne komisije takratne Skupščine Republike Slovenije v procesu nastajanja nove ustave Republike Slovenije.

ter (evropsko) demokracijo in evropske integracijske procese, v katere sta se želeli vključiti Slovenija in Madžarska, smo takrat idealistično dojemali kot optimalne okvire in jamstva za razvoj in uresničevanje človekovih in manjšinskih pravic. Zdelo se je, da navdušenje nad demokracijo in demokratizacija postajata tudi globalni svetovni trend, kar je potrjevala demokratična tranzicija v Južni Afriki po obdobju apartheida. Po prvem delu sestanka v direktorjevi sobi, na katerem smo opredelili okvir in vsebino sporazuma, zlasti tiste manjšinske pravice, ki bi jih bilo nujno zajeti, sva se s kolegom Ferencem Hajósom preselila v tajništvo, kjer sva na edinem zmogljivejšem računalniku, ki smo ga takrat imeli na INV, dogovorjeno tudi zapisala. V drugem delu sestanka v direktorjevi sobi smo napisano besedilo popravili in dopolnili. Tako je nastalo besedilo, ki je postalo strokovno gradivo, na podlagi katerega je nastalo končno besedilo bilateralnega sporazuma.

Naš takratni optimizem so že kmalu načeli vojaški spopadi in begunska kriza na območju nekdanje Jugoslavije v času njenega razpadanja. Vseeno so bila devetdeseta leta dvajsetega stoletja v Evropi pomembno in uspešno obdobje razvoja evropskih pravnih standardov pravic in varstva (narodnih) manjšin. To je potrdil sprejem dveh ključnih zavezujočih evropskih pravnih dokumentov na tem področju v okviru Sveta Evrope: *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin*² in *Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jeziki*.³

Delovna hipoteza tega prispevka je, da je tudi bilateralni sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji⁴ pomemben prispevek k (takratnemu) razvoju manjšinskih pravic in standardov varstva narodnih manjšin v Evropi ter je hkrati tudi dejansko prispeval k boljšemu položaju in statusu obeh manjšin v času po njegovi uveljavitvi. Takšno stališče potrjuje tudi primerjava tega sporazuma z najbolj znanima primeroma bilateralnega urejanja varstva in pravic narodnih manjšin v Evropi med Avstrijo in Italijo ter Dansko in Nemčijo.

Žal so se časi z vidika človekovih in tudi manjšinskih pravic, varstva narodnih in drugih manjšin, vključevanja in integracije manjšin in njihovih pripadnikov ter imigrantov bistveno spremenili in poslabšali, če jih primerjamo s tistimi ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. V svetu so se okrepili nacionalizmi, nestrpnost, izključevanje in ksenofobija,

² Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin.

³ Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jeziki.

⁴ Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.

kar se odraža tudi v Sloveniji in zlasti na Madžarskem, tako v vsakdanjem življenju kot v politiki. Negativni trendi so se okrepli zlasti po terorističnih napadih 11. septembra 2001, ko so oblasti ljudi preprič(ev)ale, da je v »vojni proti terorizmu« treba v imenu uspešnega zagotavljanja varnosti omejiti (posamezne) človekove pravice in svoboščine, ter v času ekonomske krize ob koncu prvega desetletja enaindvajsetega stoletja in po njej, ko se družbene razlike, kopičenje bogastva ozkih (ekonomskih) elit in izključevanje večine prebivalstva povečujejo, srednji sloji, ki so bili tradicionalno nosilci razvoja človekovih pravic in demokracije, pa izginjajo. »Vojna proti terorizmu« ni bila uspešna, saj celo varnostne agencije ocenjujejo, da v posameznih državah obstaja velika nevarnost terorističnih napadov, prav tako omejevanje človekovih pravic ni prineslo več varnosti, marginalizacija in izključevanje ter krepitev ekstremizmov (tako levih kot desnih, pa tudi verskih) in nacionalizmov pa negativno vplivajo na demokracijo, demokratične politične procese in delovanje demokratičnih institucij v posameznih okoljih. Zato kljub posameznim prebliskom upanja (na primer gibanja in akcije proti izključevanju, nasilju in zlorabam, zakonodaja in politike za enakopravnost spolov in spolnih praks) lahko trdimo, da sedanji čas ni naklonjen razvoju človekovih in manjšinskih pravic ter manjšinskega varstva.

V tem prispevku so manjšine opredeljene kot kompleksni družbeni pojavi, pri čemer je poudarek na etnični dimenziji pluralnih in notranje različnih družb, na urejanju in upravljanju različnosti, na odnosu držav do manjšin ter na uspešnem vključevanju in integraciji manjšin in njihovih pripadnikov. V kontekstu kratkega prikaza zgodovinskega razvoja manjšinskih pravic, mednarodnih standardov in varstva manjšin je predstavljena vloga bilateralnih sporazumov o teh tematikah, prav tako pa je izvedena primerjava bilateralnega urejanja manjšinskih vprašanj v odnosih med Avstrijo in Italijo, Dansko in Nemčijo ter Slovenijo in Madžarsko.

Manjšine

Kot vsi družbeni pojavi so tudi manjšine kompleksni dinamični procesi z mnogimi dimenzijami, tudi s takšnimi, ki jih ne zaznamo, poznamo in se jih ne zavedamo. Med dimenzijami, ki jih imajo vsi naravni in družbeni pojavi,⁵

⁵ Družbene pojave bi lahko opredelili kot specifični segment pojavov, ki jih navadno opisujemo kot naravne pojave, njihova specifičnost pa je v tem, da jih opredeljujemo v

so z vidika njihovega opredeljevanja, analiziranja in razumevanja zlasti pomembne njihove relacijske (odnosn(ostn)e), prostorske in časovne dimenzije, ki so praviloma tudi kompleksne.

Relacijska dimenzija pojava, ki jo lahko razdelimo na notranjo (interno) in zunanjo (eksterno), se nanaša na (notranje) odnose med elementi, ki tvorijo pojav, ter na (zunanje) odnose, ki bi jih lahko predelili kot odnose med pojavi, med katerimi prihaja do različnih interakcij. V tej razpravi o manjšinah nas, kar zadeva notranje odnose, zanimajo odnosi med pripadniki določene manjšine kot posamezniki in med različnimi oblikami njihovega povezovanja in organiziranja, ki bi jih lahko opisali kot notranjo pluralnost in raznolikost. Večine in manjšine nastajajo, se oblikujejo in stalno preoblikujejo v času svojega obstoja v določenem družbenem okolju. Niso notranje homogene, monolitne in simetrične, kot bi si jih nekateri radi idealno predstavljali, temveč so praviloma kompleksne in asimetrične, notranje strukturirane, lahko tudi razdeljene in celo notranje sprte. Lahko so egalitarne ali, pogosteje, hierarhično organizirane, v vsakem primeru pa morajo v njih obstajati vsaj implicitna solidarnost, pripadnost in identifikacija, ki jih vzpostavijo kot kolektivne entitete – skupine in skupnosti. Kar zadeva zunanje odnose, torej eksterno relacijsko dimenzijo pojava, gre za odnose manjšine kot kolektivne entitete in njenih pripadnikov kot posameznikov z drugimi družbenimi skupinami in skupnostmi kot kolektivnimi entitetami ter njihovimi pripadniki kot posamezniki. Tako nas v širšem družbenem kontekstu zanimajo predvsem odnosi med večino in (specifično) manjšino, odnosi večine z različnimi manjšinami, ki v okolju obstajajo, ter odnosi med različnimi manjšinami, ki sobivajo v posameznem družbenem okolju. Relacijsko dimenzijo družbenih pojavov v vsakdanjem pogovoru pogosto označimo kar za družbeno dimenzijo teh pojavov, kar nakazuje, kako velik pomen pripisujemo odnosom (med posamezniki in različnimi kolektivnimi entitetami) v družbi kot specifičnemu tipu sobivanja in družbenega organiziranja.⁶

kontekstu (človeške) družbe, natančneje skupin in skupnosti, v katerih nastajajo in se odvijajo interakcije med ljudmi, ki jih tvorijo.

⁶ Pri tem lahko ugotovimo, da večina posameznikov, javnih diskurzov in znanstvenikov ne problematizira koncepta družbe in njenega obstoja, čeprav družbo v različnih kontekstih zelo različno definiramo in razumemo – praviloma kot organizirano, notranje povezano in solidarno skupnost, pri čemer je njen najpogostejši okvir in tudi enota proučevanja (nacionalna) država. V literaturi lahko najdemo vrsto različnih opredelitev in definicij družbe (kot družbenega pojava), a tudi nekaj primerov problematiziranja tega koncepta in celo zankanja obstoja družbe – kot koncepta in družbenega pojava, med katerimi je verjetno najbolj znana izjava nekdanje

Prostorske dimenzije pojavov opredeljuje prostor, v katerem obstajajo in se spreminjajo, ter se najpogosteje nanaša na dejanski prostor – v našem primeru na konkreten geografski in družbeni prostor oziroma stvarno okolje, v katerem manjšine obstajajo, ter družbeni kontekst in razmere, v katerih se nahajajo, lahko pa se navezuje tudi na imaginarni ali mitski prostor, kot je na primer mitska nekdanja zgodovinska domovina praviloma povezana z mitom o izvoru določene skupnosti. Čas opredeljuje časovno dimenzijo pojavov in njihov življenjski cikel – od začetka do konca, od trenutka ali obdobja, ko se pojavijo, obdobja, v katerem obstajajo, do trenutka ali obdobja, ko prenehajo obstajati – ter časovni kontekst njihovega obstoja. Pri tem čas po navadi pojmuje linearno, kot obdobje na časovni premici, ki poteka od preteklosti do prihodnosti, ne zavedamo pa se vedno njegove minljivosti in končnosti. Obstajajo tudi ciklične razlage in pojmovanja časa, ki se praviloma nanašajo na različne naravne cikle, kot so dnevi ali letni časi, ki pogojujejo naše dožemanje in merjenje časa. Ko gre za manjšine, časovna dimenzija opredeli, kdaj so te skupnosti v določenem okolju nastale, čas njihovega obstoja, razvoja in preobražanja, pa tudi čas njihovega prenehanja oziroma preobrazbe v nek nov pojav.

Takšna opredelitev časovne dimenzije družbenih pojavov, še posebej njihova (do)končnost, je pomemben razlog, da nekateri zavračajo predstavljen koncept in definicijo družbenih pojavov, ne glede na argumente, ki ju utemljujejo. Goreči, brezpogojni verniki in nacionalisti, ki (svojo) religijo in/ali etničnost pojmujejo kot večno in največjo vrednoto, enostavno niso pripravljeni sprejeti pristopov in konceptom, ki se ne skladajo z njihovimi prepričanji in vero.

Kadar govorimo o manjšinah v današnjih družbah, najpogosteje pomislimo na narodne, etnične, kulturne, jezikovne in/ali verske manjšine. Za tradicionalne narodne manjšine kot specifični tip etničnih manjšin ter sploh za etnične in jezikovne manjšine bi lahko rekli, da so se, zgodovinsko gledano, pojavile, ko so se države začele preobražati v (eno)nacionalne države, ki so uveljavile svoje uradne jezike in obeležja, ki so bili praviloma jeziki in obeležja dominantne etnične skupnosti v državi, ki jo običajno opredelimo kot titularni narod ali nacija.⁷ Tiste skupnosti in posameznike, ki niso pripadali titularnemu narodu in za katere jezik titularnega naroda ni bil materni jezik, so opredelili kot

britanske premierke Margareth Thatcher (1987), da družba ne obstaja (angl.: »*There is no such thing!*«).

⁷ Tradicionalni koncept in razumevanje (eno)nacionalne države lahko najenostavneje predstavimo z naslednjima enačbama: DRŽAVA = LJUDSTVO = NAROD (glej na primer: Hobsbawm 1990, 23) in DRŽAVA = (ENO)NACIONALNA DRŽAVA = NACIJA = (TITULARNI) NAROD = LJUDSTVO.

(narodne) manjšine in pripadnike manjšin. Korenine in zametke tega zgodovinskega procesa v posameznih okoljih v Evropi lahko najdemo že v petnajstem in šestnajstem stoletju, kot prevladujoči trend se v nekaterih državah uveljavi v drugi polovici osemnajstega stoletja, v večini držav pa se intenzivira v devetnajstem in dvajsetem stoletju. V tem procesu ter v razvoju koncepta in praks nacionalnih držav so pomembno in pogosto ključno vlogo igrali nacionalizmi, ki so bili v odnosu do drugih in drugačnih v posameznih okoljih praviloma izključujoči in hegemonistični – praviloma tudi takrat, kadar so določeni nacionalizem razglasili za obrambnega. Posledično se koncepti in prakse nacionalnih držav v odnosu do manjšin in njihovih pripadnikov ter sploh do vseh drugačnih pogosto izkažejo za neprijazne in izključujoče.

Ker so dejansko vsa območja vsaj do določene mere etnično pluralna in raznolika, (nove) manjšine nastanejo vedno, kadar se spremenita administrativna organizacija in status takšnega območja,⁸ v novejši zgodovini pa so ključni dejavnik nastajanja novih etničnih manjšinskih skupnosti vse intenzivnejše mednarodne migracije.

Tako kot to velja za družbe in družbene pojave nasploh, so tudi konkretne narodne in druge manjšine kot družbeni pojavi dinamične in kompleksne, notranje strukturirane, pluralne in raznolike, praviloma asimetrične in nehomogene, v njih pa obstaja množstvo različnih, včasih tudi konfliktnih interesov. Etnična dimenzija je le ena izmed mnogih družbeno pomembnih dimenzij kompleksnosti, pluralnosti in raznolikosti družb, ki je pogosto pomembna za oblikovanje odnosov, povezovanja in delitev, vključevanja in izključevanja ter mej v posameznem pluralnem okolju, pomembna pa je tudi kot eden izmed kriterijev in meja za konstituiranje etničnih večin in manjšin v pluralnih in notranje raznolikih družbah. Priznavanje, sprejemanje, upoštevanje in spoštovanje etnične dimenzije in (notranje) različnosti nasploh ter njunega vpliva na družbene odnose, zlasti pa uspešno urejanje in upravljanje različnosti, so pogosto ključni za dolgoročno družbeno stabilnost in uspešen razvoj posameznih pluralnih okolij.

Družbe, družbene večine in manjšine lahko opredelimo kot oblike interakcije, povezovanja in organiziranja posameznikov in različnih kolektivnih družbenih entitet, kot nekakšne koalicije za doseg določenih ciljev in interesov, tudi za doseganje večine. Lahko bi rekli, da so tako manjšine kot večine koalicije svojih specifičnih segmentov, nekakšne koalicije manjšin. Kompleksnost

⁸ Na primer ob združevanju ali razdruževanju držav, ob ustanavljanju oziroma osamosvajanju (novih) držav, pa tudi ob določanju oziroma spreminjanju meja med državami.

manjšin kot dinamičnih družbenih pojavov je tudi med razlogi, da v strokovnih in javnih diskurzih obstaja množstvo različnih opredelitev in definicij manjšin, odvisno od konteksta in kriterijev, ki jih uporabimo za definiranje koncepta in konkretnega družbenega pojava. Vsi ti koncepti in definicije so družbeni konstrukti, ki v idealnih pogojih temeljijo na (družbenem) konsenzu, nikakor pa niso in ne morejo biti objektivni, saj so vedno družbeno (in tudi vrednostno) pogojeni (Žagar 2014). Povedano velja tudi za narodne manjšine kot specifični tip etničnih manjšin. Tako kot ne obstaja splošno sprejeta univerzalna definicija družbenih manjšin, tudi nimamo splošne sprejete definicije narodnih manjšin kot njihovega specifičnega segmenta. V pravni znanosti, in sicer v strokovni literaturi in različnih dokumentih, najpogosteje citirajo in uporabljajo definicijo profesorja Francesca Capotortija (1991, 96), ki (etnično oziroma narodno) manjšino opredeljuje kot skupino:

- ki je manj številčna glede na preostalo prebivalstvo države,
- ki je v nedominantnem položaju v tej skupnosti,
- katere pripadniki, ki so državljani države, v kateri živijo, imajo določene etnične, verske ali jezikovne značilnosti, ki jih razlikujejo od preostalega prebivalstva te države,
- katere pripadniki kažejo, vsaj implicitno, medsebojno solidarnost z namenom, da bi ohranili svojo kulturo, tradicije, vero ali jezik.

Prav nedominantni (družbeni) položaj določene skupine v določenem družbenem okolju je tisti kriterij, zaradi katerega lahko to skupino opredelimo kot družbeno manjšino, čeprav po numeričnih kriterijih lahko predstavlja največjo skupino ali celo večinsko skupnost v določenem okolju.⁹ Nedominantni družbeni položaj je tudi bistveni razlog, da družbene manjšine in njihovi pripadniki potrebujejo posebne pravice in manjšinsko varstvo, ki zagotavljajo njihov enakopravni položaj ali vsaj enakopravno izhodišče ter polno vključenost in integracijo v družbo.

Varstvo in (posebne) pravice narodnih manjšin

V času verskih vojn v Evropi v šestnajstem in sedemnajstem stoletju se pojavijo razmišljanja o položaju in varstvu verskih manjšin, z vestfalskimi mirovnimi

⁹ Primer je lahko črnsko prebivalstvo, ki je predstavljalo numerično večino v času apartheida v Južnoafriški republiki.

sporazumi (1648) pa se začenjajo razvijati tudi novi mehanizmi varstva verskih manjšin ter kasneje, v osemnajstem, devetnajstem in dvajsetem stoletju, tudi mehanizmi varstva (tradicionalnih) narodnih manjšin v mednarodnopравnih dokumentih (zlasti v mirovnih sporazumih) in nacionalnih zakonodajah posameznih držav, ki se preobražajo v nacionalne države, ter v nekaterih večetničnih imperijih, kot sta bila habsburška monarhija in Sovjetska zveza. Šlo je za postopen razvoj, za proces z vzponi in padci, ki je bil pogosto mukotrpen, koncept varstva manjšin in njihovih pripadnikov pa se je iz sprva pretežno kolektivnega preobrazil v individualno varstvo pripadnikov manjšin, kakršno uveljavlja mednarodno pravo po drugi svetovni vojni in ki prevladuje tudi v nacionalnih ureditvah posameznih držav, ki uveljavljajo manjšinske pravice in varstvo. V Evropi so že tudi pred začetkom omenjenega razvoja modernega varstva narodnih in drugih manjšin obstajali različni mehanizmi in oblike varstva manjšinskih skupnosti in njihovih pripadnikov v posameznih okoljih, ki so bili pretežno kolektivni in so se razvijali skozi stoletja že od antike, z današnjega gledišča pa bi jih pretežno lahko opredelili kot oblike omejene avtonomije in segregacije. Med njimi lahko omenimo posebne ločene četrti v mestih in območja na podeželju z določenim obsegom avtonomije, avtonomno pravo posameznih verskih, regionalnih in etničnih skupnosti, institucijo mileta v otomanskem imperiju itd. Verjetno so te zgodovinske izkušnje vplivale na razvoj sodobnega evropskega varstva manjšin.¹⁰

Varstvo narodnih in drugih manjšin ter standardi manjšinskih pravic in varstva so se postopoma razvijali v notranjem pravu posameznih držav in v mednarodnem pravu. Države, ki priznavajo in uveljavljajo (posebne) pravice manjšin, lahko manjšinske pravice ter varstvo manjšin in njihovih pripadnikov urejajo v ustavi, zakonih in podzakonskih predpisih ter predpisih regionalnih in lokalnih skupnosti, v katerih narodne manjšine živijo. Za razvoj mednarodnopравnega varstva pravic narodnih in drugih manjšin ter njihovih pripadnikov so globalno, kontinentalno in v posameznih mednarodnih regijah pomembne večstranske mednarodne pogodbe, med katerimi velja omeniti predvsem mirovne sporazume, ki so zgodovinsko odigrali ključno vlogo v razvoju manjšinskega varstva, ter že navedena zavezujoča dokumenta Sveta Evrope, različne diplomatske in politične dokumente, kot so na primer različni dokumenti Združenih narodov in Organizacije o varnosti in sodelovanju v Evropi (OVSE), na bilateralni ravni pa so pomembni politični dokumenti in izjave ter bilateralni sporazumi. Če je literatura, ki predstavlja in analizira

¹⁰ O zgodovinskem razvoju in konceptih varstva manjšin glej podrobneje v Žagar 2014.

notranjepravno in mednarodnopravno urejanje pravic in varstva narodnih in drugih manjšin ter njihovih pripadnikov, dokaj bogata in obsežna,¹¹ pa je precej slabše obdelana problematika bilateralnega urejanja manjšinskih pravic in varstva ter bilateralnih sporazumov na tem področju.¹²

To je po svoje presenetljivo, ker narodne, etnične in jezikovne manjšine predstavljajo pomembno tematiko v bilateralnih odnosih med državami, ki je v preteklosti lahko bila tudi razlog ali vsaj povod za zaostrovanje odnosov in celo vojne spopade med njimi. Tako so narodne in druge manjšine do druge svetovne vojne, a tudi po njej, države pogosto obravnavale kot problem in potencialno grožnjo, zato so bile do njih tudi nezaupljive in so pogosto preverjale njihovo lojalnost. Med razlogi za takšno obravnavanje manjšin so negativne zgodovinske izkušnje, ko so »matične« države zlorabile »svoje« manjšine v drugih državah, uresničevanje svoje, pogosto ekspanzionistične politike v imenu »nacionalnega interesa,« kakršnega so oblikovali pogosto nacionalistično nastrojeni politiki in elite. K temu je prispevalo tudi dejstvo, da so bili posameznim državam, zlasti tistim, ki so izgubile vojne ali so bile novoustanovljene, manjšinsko zaščitni (pravni) režimi pogosto vsiljeni od zunaj s pritiski mednarodne skupnosti in velesil, pri čemer so ključno vlogo odigrali mirovni sporazumi.

Tudi ko se je po drugi svetovni vojni začela nova faza razvoja varstva človekovih pravic in svoboščin ter v tem okviru tudi manjšinskih pravic in manjšinskega varstva, sta se nezaupljivost in odpor držav do širjenja in razvoja manjšinskih pravic v veliki meri nadaljevala, manjšine in njihovo varstvo pa so v veliki meri ostali predvsem notranje zadeve držav. Zato po drugi svetovni vojni kljub posameznim deklaracijam in pobudam, sprva zlasti iz vzhodnoevropskih držav, ki so jih uvrščali v »vzhodni blok«, in kasneje iz neuvrščenih držav, manjšinskih pravic in manjšinskega varstva niso vključevali v univerzalne dokumente o človekovih pravicah in pozneje v druge zavezujoče mednarodnopravne dokumente na tem področju. Poleg omenjenih dvomov in pomislekov, ki obstajajo v številnih državah, posamezne države še vedno zanikajo obstoj manjšin in kulturne raznolikosti na svojem ozemlju ter potrebo

¹¹ Med številnimi avtorji in deli so na primer: Arp 2008; Baron 1985; Benoît-Rohmer in Hardeman 1994; Komac in Zagorac (ur.) 2002; Kržišnik – Bukić in Josipović (ur.) 2014; Kymlicka 1995; Lantschner in drugi (ur.) 2008; Macartney 1934; Malloy 2005; Palermo in Sabanadze (ur.) 2011; Pentassuglia 2002; Petrič 1977; Roter 2014; Thornberry in Martín Estébanez 2004; Weller (ur.) 2014.

¹² Glej na primer Žagar in Novak 1998.

po manjšinskem varstvu, med njimi so celo nekatere evropske države, kot sta Francija in Grčija.

Pomemben miselni preskok in razvoj na področju manjšinskih pravic in varstva v zadnjih desetletjih predstavlja spoznanje, da pravice in varstvo manjšin predstavljajo pomembno komponento uspešnega urejanja in upravljanja različnosti v pluralnih družbah, ki je ključna za dolgoročno stabilnost ter razvoj pluralnih in etnično raznolikih družb, hkrati pa so tudi merilo uspešnosti demokracije v teh okoljih. To je ugotovila tudi Badinterjeva komisija, katere poročilo in priporočila so bili razlog, da je varstvo manjšin opredeljeno kot eden izmed kopenhagenskih kriterijev za članstvo v Evropski uniji.¹³

Manjšine v bilateralnih odnosih in sporazumih ter narava manjšinskih pravic

Znanilec nove dobe v dobrososedskih odnosih in sodelovanju med državami v Evropi po drugi svetovni vojni so tudi številni bilateralni sporazumi, ki zaradi boljšega sodelovanja med državami med drugim izboljšujejo položaj in družbeno vlogo manjšin ter so vsaj v nekaterih segmentih pomembni za razvoj pravic in varstva narodnih in drugih manjšin ter njihovih pripadnikov. Posamezne za manjšine relevantne določbe lahko vključujejo različni bilateralni sporazumi, zlasti sporazumi o prijateljstvu in dobrem (medsosedskem) sodelovanju med državama, podpisnicama in strankama tovrstnega sporazuma. Le redki pa so bilateralni dokumenti in sporazumi, ki se posvečajo izključno pravicam in varstvu narodnih manjšin v kontekstu dobrososedskega sodelovanja. Med njimi velja posebej omeniti sporazume med Avstrijo in Italijo, Dansko in Nemčijo ter Madžarsko in Slovenijo, ki so na kratko predstavljeni in primerjani v nadaljevanju.

Sporazum Gruber–De Gaspari oziroma pariški ali južnotirolski sporazum (*Gruber-De-Gasperi-Abkommen oziroma Pariser Abkommen oziroma Südtirol-Abkommen*) o pravicah nemško govorečega prebivalstva Južne Tirolske je bil sklenjen v okviru pariške mirovne konference 5. septembra 1946. Dejansko gre za pismi, ki sta si ju izmenjala avstrijski zunanji minister Karl Gruber (Annex I) in italijanski premier Alcide De Gaspari, ki ga je na konferenci zastopal italijanski veleposlanik v Parizu (Annex II), ter sam avstrijsko-

¹³ Več o tem glej na primer: Žagar 2007/08.

italijanski sporazum (Annex III), ki določa in zagotavlja enakopravnost z večinskim prebivalstvom in temeljne manjšinske pravice, zlasti kulturne, jezikovne in izobraževalne pravice za italijanske državljane, pripadnike nemško govoreče skupnosti v provincah Bolzano in Trento, ter predstavlja temelje sedanje regionalne avtonomije.¹⁴ Zanimivo je, da je bilo avstrijsko pismo napisano v angleščini, italijansko pismo in sporazum pa v treh uradnih jezikih konference.

Južna Tirolska danes v Evropi velja za zgleden primer urejanja varstva in položaja ter integracije (narodne) manjšine in njenih pripadnikov, hkrati pa tudi za vzorčen primer široke regionalne avtonomije. Specifičnost situacije na Južnem Tirolskem je v tem, da nemško govoreča manjšina še vedno predstavlja lokalno večino in dominantno skupnost, ki je tudi ekonomsko zelo močna. Vendar pa situacija in razvoj v regiji, kar zadeva uresničevanje manjšinskih pravic in avtonomije, ni bila vedno rožnata in je v posameznih obdobjih po drugi svetovni vojni prihajalo tudi do občasnih zaostroitev in celo nasilja, ki pa so jih s sodelovanjem in kompromisom uspešno razrešili.

Za zgledne veljajo tudi položaj, pravice in zaščita danske manjšine v Nemčiji in nemške manjšine na Danskem. Dansko-nemški sporazum o zaščiti nemške manjšine na Danskem in danske manjšine v Nemčiji iz leta 1955 je rezultat uspešnih pogajanj med državama, ki sta izrazili interes, da se dogovorita o ustrezni zaščiti obeh manjšin. Ko so se 28. marca 1955 zaključila pogajanja med državama ter je bilo usklajeno besedilo dansko-nemškega dokumenta o pravicah in varstvu manjšin, sta takratni nemški kancler Konrad Adenauer in danski premier Hans Christian Hansen 29. marca podpisala *bonsko-kopenhagenski deklaraciji*, ki sta potrdili pravice in svoboščine manjšinskih skupnosti na obeh straneh meje.¹⁵ 1. aprila 1955 sta nemški (Deutsche Bundestag – Zvezni zbor nemškega zveznega parlamenta) in danski parlament (Folketing) potrdila in objavila sporazum med državama. Ta sporazum predstavlja izhodišče za manjšinske pravice in participacijo (brez določenega volilnega praga) danske manjšine in njenih pripadnikov v deželi Schleswig-Holstein ter nemške manjšine in njenih pripadnikov na Danskem. Sporazum velja za enega izmed možnih modelov bilateralnega urejanja pravic in varstva manjšin ter temelj, na katerem obe državi, katerih medsosedski odnosi so odlični, in

¹⁴ Gruber – De Gaspari Agreement. Note by the Secretariat C.P.(Sec) N.S. 119, 6. september 1946.

¹⁵ Bonn-Copenhagen Declarations, 1955.

lokalne oblasti uspešno razvijajo manjšinske pravice, varstvo in integracijo ter rešujejo konkretne probleme, ki se pojavljajo v praksi.¹⁶

Bilateralni madžarsko-slovenski sporazum o posebnih pravicah in varstvu manjšin predstavlja tradicionalni bilateralni sporazum med državama, ki je bil podpisan 6. novembra 1992 v Ljubljani. Slovenija je sporazum ratificirala marca 1993, veljati je začel maja istega leta, uresničuje pa se od leta 1995. Sporazum, ki je – kot je bilo omenjeno – rezultat svojega časa in takrat obstoječih najvišjih standardov zaščite narodnih manjšin, velja za vzorčni bilateralni sporazum o pravicah in varstvu narodnih manjšin v okviru Sveta Evrope ter predstavlja primer uspešnega bilateralnega urejanja manjšinskih vprašanj. Nastal je v času pred *Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin* in evropsko jezikovno listino ter je bil v svojem času izrazito moderen in je presegal uveljavljene standarde manjšinskega varstva. Njegova posebnost je v tem, da poleg tradicionalno uveljavljenega individualnega koncepta varstva pripadnikov narodnih manjšin vključuje tudi kolektivne dimenzije manjšinskega varstva, pri čemer sledi zgledu slovenske ustave. Sporazum predstavlja primerno pravno osnovo za dejansko izboljšanje položaja manjšin in njegovo boljšo integracijo v obeh državah, uspešnost njegovega uresničevanja pa je v veliki meri odvisna od volje in vloge oblasti držav pogodbenic.

Če primerjamo predstavljene bilateralne sporazume o pravicah in varstvu narodnih manjšin, lahko ugotovimo, da izražajo duh in razvoj obdobja, ko so nastali, hkrati pa ju tudi presegajo in ostajajo dobra pravna podlaga za prihodnji razvoj manjšinskih pravic in varstva v državah pogodbenicah, s tem pa tudi orodje za dejansko izboljšanje položaja manjšin in njihovih pripadnikov ter za njihovo polno in enakopravno vključevanje in integracijo v vse sfere družbenega, političnega in ekonomskega razvoja. Gradijo na tradicionalnih manjšinskih pravicah ter poudarjajo njihovo individualno dimenzijo in naravo, ki te pravice – zlasti jezikovne, kulturne, izobraževalne, medijske in politične pravice – opredeljujeta (predvsem) kot pravice pripadnikov teh manjšin. Pri tem sledijo duhu in konceptu vseh univerzalnih dokumentov ter večine kontinentalnih, regionalnih in bilateralnih dokumentov o pravicah in varstvu narodnih manjšin, ki te pravice opredeljujejo in jih varujejo kot individualne pravice posameznikov, pripadnikov manjšinskih skupnosti.

Ob tem lahko ugotovimo, da je tradicionalna manjšinska zaščita, ki se je oblikovala skozi stoletja, vse do druge svetovne vojne bolj poudarjala kolektivno

¹⁶ O tem govori tudi skupni prispevek nemškega in danskega zunanjšega ministra, ki je bil v različnih danskih in nemških medijih objavljen ob šestdeseti obletnici sporazuma. Glej: Steinmeier in Lidegaard 2015.

dimenzijo manjšinskega varstva kot pa njegovo individualno dimenzijo. Zato bi veljalo razmisliti, kako bi poleg individualnega koncepta manjšinskih pravic in varstva v mednarodnem pravu in nacionalnem pravu posameznih držav začeli uveljavljati tudi vsaj posamezne elemente kolektivnega varstva, ki bi lahko prispevali k boljšemu položaju, vključevanju in integraciji teh skupnosti in njihovih pripadnikov.

Kot pogosto ugotavljajo manjšinski predstavniki in aktivisti, pa tudi vse več strokovnjakov, manjšinske pravice, tudi kadar so opredeljene kot individualne pravice pripadnika manjšinske skupnosti, za uspešno uresničevanje terjajo sodelovanje pripadnikov te skupnosti, ki te pravice lahko uresničujejo le skupaj z drugimi pripadniki manjšine, kar poudarja poleg njihove individualne tudi njihovo kolektivno dimenzijo in naravo. Iz tega izhaja, da ima vsaka manjšinska pravica svojo individualno in kolektivno dimenzijo ter da le ustrezno in celovito uresničevanje obeh dimenzij omogoča njihovo dejansko uresničevanje.

Nekaj sklepnih misli

Čeprav je vsak izmed predstavljenih bilateralnih sporazumov o pravicah in varstvu narodnih manjšin specifičen in produkt svojega časa, so vsi prispevali k razvoju manjšinskih pravic in varstva v Evropi, pa tudi k izboljšanju položaja in varstva manjšin in njihovih pripadnikov v državah podpisnicah. Te sporazume lahko ocenimo kot primerne pravne osnove in orodja za uresničevanje pravic in varstva manjšin, ki so tudi desetletja po njihovem sprejemu in uveljavitvi še vedno aktualni, seveda pa jih je treba vedno znova interpretirati tako, da dejansko služijo manjšinskim skupnostim in njihovim pripadnikom. S tem prispevajo k boljšim odnosom v pluralnih in notranje raznolikih družbenih okoljih ter so koristno orodje za uspešno urejanje in upravljanje različnosti.

Ko ocenjujemo slovensko-madžarski sporazum in njegovo praktično uresničevanje, lahko ugotovimo, da je dejansko predstavljal in še vedno predstavlja prispevek k evropskemu razvoju pravic in varstva narodnih manjšin ter da vsaj v posameznih segmentih še vedno presega veljavne mednarodnopravne standarde. Če bi uspeli sporazum bolje uresničevati ter pri tem upoštevati aktualne potrebe in interese manjšin in njihovih pripadnikov, bi to še povečalo njegov pomen in aktualnost danes, hkrati pa bi to prispevalo k zmanjšanju razkoraka med normativnim in stvarnim, ki ga zaznavajo analize normativnih okvirov in njihovega dejanskega uresničevanja v praksi.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Arp, B., 2008. *International norms and standards for the protection of national minorities: bilateral and multilateral texts with commentary*. M. Nijhoff, Leiden, Boston.
- Baron, S. W., 1985. *Ethnic Minority Rights: Some older and newer trends. The tenth Sacks Lecture delivered on 26th May 1983*. Oxford Centre for Postgraduate Hebrew Studies, Oxford.
- Benoit-Rohmer, F. in Hardeman, H., 1994. *The Minority Question in Europe: Towards the Creation of a Coherent European Regime*. CEPS Paper št. 55, Centre for European Policy Studies, Brussels.
- Capotorti, F., 1991. *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. United Nations, New York.
- Hobsbawm, E. J., 1990. *Nations and Nationalism since 1789: Programme, Myth, Reality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Komac, M. in Zagorac, D. (ur.), 2002. *Varstvo manjšin: Uvodna pojasnila & dokumenti*. Društvo Amnesty International Slovenije, Inštitut za narodnostna vprašanja, Solidarnost, Ljubljana, Murska Sobota.
- Kržišnik – Bukič, V. in Josipovič, D. (ur.), 2014. *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Demat, Ljubljana.
- Kymlicka, W., 1995. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Clarendon Press, Oxford.
- Lantschner, E., Marko, J. in Petričušič, A. (ur.), 2008. *European Integration and its Effects on Minority Protection in South Eastern Europe*. Nomos, Baden-Baden.
- Macartney, C. A., 1934. *National States and National Minorities*. Oxford University Press, Humprey Milford, London.
- Malloy, T. H., 2005. *National Minority Rights in Europe*. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Palermo, F. in Sabanadze, N. (ur.), 2011. *Natioal Minorities in Inter-state Relations*. Martinus Nijhoff Publishers, OSCE, Leiden, Boston.
- Pentassuglia, G., 2002. *Minorities in International Law: An Introductory Study*. Minority Issues Handbook. European Centre for Minority Issues. Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Petrič, E., 1977. *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Obzorja, Maribor.
- Roter, P., 2014. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih*. Dopolnjena izdaja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Thatcher, M., 1987. Interview for *Woman's Own* („no such thing as society“), 1987, Sep 23. Margaret Thatcher Foundation. Dostopno na: <http://www.margaretthatcher.org/document/106689> (12. 12. 2017).
- Thornberry, P. in Martín Estébanez, M. A., 2004. *Minority Rights in Europe: A review of the Work and Standards of the Council of Europe*. Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- Žagar, M., 2002. Nekateri novejši trendi razvoja varstva manjšin in (posebnih) pravic narodnih in drugih manjšin: evropski kontekst / Some newer trends in the protection

- and (special) rights of ethnic minorities: European context. V: M. Polzer, L. Kalčina in M. Žagar (ur.), *Slovenija & evropski standardi varstva narodnih manjšin*. (Zbirka Slovenija in Svet Evrope, 21). Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK, Inštitut za narodnostna vprašanja, Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo, Ljubljana, 71–81, 77–104.
- Žagar, M., 2007/08. Human and Minority Rights, Reconstruction and Reconciliation in the Process of State- and Nation-Building in the Western Balkans. *European Yearbook of Minority Issues*, 7/2007/8, 353–406.
- Žagar, M., 2014. Definiranje narodne manjšine v pravu in znanosti nasploh: nekaj prispevkov k razmišljanjem o opredeljevanju in definicijah manjšin in narodnih manjšin. V: V. Kržišnik -Bukić in D. Josipovič (ur.), *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*. (Ethnicity, 15) Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 35–49.
- Žagar, M. in Novak, A., 1998. La protección de las minorías nacionales en la Europa Central y del este a través del derecho constitucional e internacional. V: *Humana iura* (Suplemento Humana iura de derechos humanos, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, Pamplona), 19–68.
- Weller, M. (ur.), 2014. *The Rights of Minorities in Europe: A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Oxford University Press, Oxford.

Viri

- Bonn-Copenhagen Declarations, 1955. Dostopno na: <http://www.ecmi.de/about/history/german-danish-border-region/bonn-copenhagen-declarations/> (11. 12. 2017).
- Gruber – De Gaspari Agreement. Note by the Secretariat C.P.(Sec) N.S. 119, 6. September 1946. Dostopno na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d297> (11. 12. 2017).
- Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93. (7. 5. 1993).
- Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 4/1998. (13. 3. 1998).
- Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 17/00, 7/07 in 8/14. (4. 8. 2000).

Balázs Vizi

Odgovornost matične države in dvostranski sporazumi o varstvu manjšin v mednarodnem pravu

Povzetek

Študija daje pregled razvoja dvostranskih sporazumov o zaščiti manjšin, obenem pa je tudi neke vrste prikaz zakonitosti enostranskih ukrepov matičnih držav. Po letu 1945 je bila zaščita manjšinskih pravic v mednarodnem pravu zajeta v multilateralne sporazume o človekovih pravicah. Spremembe, ki so se v vzhodno-srednjeevropskih državah zgodile po letu 1990 ter sprejem številnih multilateralnih dokumentov o manjšinskih pravicah je dalo zalet tudi sklenitvi dvostranskih sporazumov o zaščiti manjšin, hkrati pa se je pojavilo tudi vprašanje, do kakšne mere lahko matične države uporabijo enostranske ukrepe v podporo svojim zamejskim skupnostim. Študija na osnovi mednarodnih dokumentov analizira vprašanje odgovornosti države v zvezi z zagotavljanjem manjšinskih pravic ter na kratko predstavlja tudi značilnosti temeljnih pogodb in sporazumov o zaščiti manjšin, sklenjenih med Madžarsko in sosednjimi državami.

Ključne besede: manjšinske pravice, mednarodno pravo, odgovornost matične države, Madžarska, dvostranske pogodbe

Uvod in zgodovinsko ozadje: varstvo manjšin v mednarodnih sporazumih

Že dolgo je znana ideja, da se pravice skupin prebivalcev, ki živijo v eni državi in se med seboj razlikujejo po veri, narodnosti ali kulturi, zagotovijo v mednarodnih sporazumih. Skozi zgodovino, nekje od sedemnajstega ali osemnajstega stoletja so evropske velesile, predvsem Avstrija in Rusija, pravice kristjanov, ki so živeli na področju Otomanskega cesarstva, poskušale zagotoviti v mednarodnih sporazumih.¹ Varstvo tako zagotovljenih manjšinskih pravic

¹ V dunajski pogodbi iz leta 1615 je otomanski imperij priznal avstrijsko zaščitno oblast nad kristjani, ki so živeli pod turško oblastjo. Leta 1774 pa je podobno, neke vrste zaščitno oblast pridobila tudi Rusija, ko je s kučkajnardžijsko mirovno pogodbo pridobila pravico do zaščite in neposrednega zastopanja turških podložnikov pravoslavne vere.

je bila odgovornost države, na ozemlju katere je ta manjšina živela, hkrati pa je jamstvo oziroma vlogo varovalke za njihovo uveljavljanje prevzela neka druga država. Vendar pa so bili ti individualni sporazumi običajno del mirovnih pogodb ob koncu posameznih vojn in rezultati priložnostnih kompromisov ter tako niso odražali splošnih pravnih načel.

Sprememba na tem področju je nastala z novim mednarodnim redom po prvi svetovni vojni: z mirovnimi pogodbami so bili sklenjeni številni dvo- in večstranski sporazumi, ki so poleg priznavanja novih meja vsebovali tudi klavzule o varstvu manjšin. Te določbe so se nanašale samo na določene manjšine in značilno prav na tiste, ki so zaradi sprememb državnih meja prišle pod oblast nove države.² Predvsem predsednik Združenih držav Amerike Woodrow Wilson je države ustanoviteljice Zveze narodov pozval, naj se ukvarjajo tudi z »narodnostno, rasno« usodo manjšin, saj je menil, da bi zatirane manjšine lahko za države predstavljale resno varnostno tveganje (Thornberry 1991, 38). V primerjavi s preteklim obdobjem pa spoštovanja teh odločb o varstvu manjšin ni nadzorovala neka druga država, temveč Društvo narodov. Neuspeh sistema je izhajal tudi iz dejstva oziroma prepričanja držav, da so pritožbeni postopki Društva narodov neprimerni za zagotavljanje varstva zamejskih manjšin. (glej Szalayné Sándor 2003). Poleg tega sta bili teritorialna revizija in odgovornost do manjšin tesno povezani z diplomatskimi težnjami nekoč poraženih matičnih držav. Spornih manjšinskih vprašanj jim ni uspelo urediti, iz tega obdobja se je za trajnega izkazal le finsko-švedski sporazum, ki je urejal usodo Ålandskih otokov (Tóth 2014, 55–61).

Po drugi svetovni vojni je bilo vprašanje manjšin zaradi varnostne politike odstranjeno z dnevnega reda. V tem obdobju so države individualne rešitve in politične kompromise, prilagojene določenim manjšinam, zavračale, namesto tega so menile, da so pravice pripadnikov manjšin del človekovih pravic in kot take tudi univerzalne, splošne ter jih je s prepovedjo diskriminacije možno dejansko zadovoljivo zagotoviti (Thornberry 1991, 113–140). S tem se dvojnost manjšinskih pravic pojasnjuje še danes: na eni strani so oblikovane v individualističnem jeziku univerzalnih človekovih pravic (*Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*³, 27. člen), na drugi strani pa so varnostno-politične težave še zmeraj močne. Razumljivo je, da se dejavnostim matičnih držav in njihovim stikom z zamejskimi manjšinami posveča posebna pozornost. Mnogi še danes menijo, da bi lahko ukrepi matičnih držav v interesu zamejskih

² Tako je denimo pogodba med Romunijo in zmagovitimi oblastmi zajemala le pravice Madžarov in Sasov, ni pa na primer veljala za Rome ali Lipovane.

³ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, 27. člen.

manjšin pomenili zakrite teritorialne težnje in s tem tudi ogrozili miroljubne odnose med državami. Pristop do vprašanja zaščite manjšin je na mednarodni ravni še zmeraj sporen: odgovornost mednarodne javnosti kot del univerzalnih človekovih pravic je še zmeraj nesporna, zaradi varnostno-političnih vidikov pa so države glede konkretnih oblik mednarodne odgovornosti hkrati tudi previdne.

Kljub temu so se pojavili tudi primeri individualnih rešitev: o avtonomiji Južne Tirolske (*sporazum De Gasperi-Gruber*⁴; glej tudi Tóth 2014, 65–68) ali reševanju položaja danske in nemške manjšine ob nemško-danski meji (v hkratnih, vendar enostranskih izjavah Nemčije in Danske iz leta 1955) so odločili med dvostranskimi pogajanjmi. Ureditev položaja manjšin v nobenem primeru ni potekala samodejno: v obdobju pred dvostranskimi sporazumi je obstajala nevarnost odprtih etničnih konfliktov, pa tudi po njih je bilo potrebnega veliko časa, preden so se ti uveljavili v praksi.

igava odgovornost je zaš ita manjšin?

Na osnovi današnjih mednarodnih pravnih načel lahko trdimo, da je zagotavljanje manjšinskih pravic predvsem obveznost tiste države, na ozemlju katere ta manjšina živi (Palermo 2011, 3.) Poleg tega manjšinske pravice v številnih državah pripadajo samo državljanom in je videti, da je pristojnost države v tem primeru izključna. Bi pa bilo na mestu vprašanje, kakšno vlogo igrajo oziroma lahko igrajo pri varstvu manjšin mednarodna skupnost in predvsem matične države.

Pri ohranjanju identitete manjšinske skupnosti in uresničevanju njenih posebnih pravic Gábor Kardos izpostavlja odgovornost štirih akterjev: zadevne manjšine, države, kjer ta manjšina živi, mednarodnih instrumentov in institucij za varstvo manjšin ter matične države (Kardos 2006, 128). Morda je presenetljivo, vendar je dejstvo, da je glavna odgovornost na strani pripadnikov neke manjšine, in sicer že s tem, da v interesu ohranjanja identitete in skupnosti manjšine ukrepajo po svojih zmožnostih. Ni naključje, da med strokovnimi predlogi definicije pojma »manjšine«, podanimi pri Združenih narodih, prav največkrat citirana Capotortijeva tudi potrebo po povezanosti in solidarnosti manjšin obravnava kot pogoj (glej tudi: Kovács 1995, 36). Odgovornost države, v kateri

⁴ Gruber – De Gaspari Agreement. Note by the Secretariat C.P.(Sec) N.S. 119, 6. september 1946.

manjšina živi je naravna, saj so manjšinske pravice del človekovih pravic, zato je raven njihove zaščite odvisna od ustavnega reda države.

Za splošno sprejeto lahko štejemo tudi to, da so pravice manjšin kot del človekovih pravic deležne mednarodne zaščite. Kot je jasno zapisano v 1. členu *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin*: »Varstvo narodnih manjšin ter pravic in svoboščin pripadnikov teh manjšin je sestavni del mednarodnega varstva človekovih pravic in kot tako spada v okvir mednarodnega sodelovanja.«⁵ Vendar pa mednarodni dokumenti o varstvu manjšin, nastali v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, vsebujejo samo smernice oziroma *soft-law* norme za države. Tudi izvajanje dveh evropskih listin o manjšinah, *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin* in *Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih*,⁶ nadzorujejo med strokovnimi monitoringi, katerih rezultat pa ni izvršljiv. Države članice Evropskega sveta so zavrnilo možnost, da bi se pravice, zajete v pogodbah, podobno kot tiste iz *Evropske konvencije o človekovih pravicah*, lahko uveljavljale pred mednarodnim sodiščem. Tako imajo države relativno veliko svobode, da same odločajo, kako in v kolikšni meri se bodo držale svojih mednarodnih zavez glede varstva manjšinskih pravic.

Vprašanje je, kakšno dodatno oziroma podporno vlogo ima lahko pri tem matična država, ne da bi njena dejavnost povzročila določene varnostne težave? Do kod sega in v kakšni obliki se lahko pojavi odgovornost matične države?

Vloga mati nih držav in manjšine v mednarodnih odnosih – enostranski pristop

Rogers Brubaker je pri analizi srednje- in vzhodnoevropskih družbenih sprememb v devetdesetih letih prejšnjega stoletja prikazal triadični model med manjšino, državo, v kateri manjšina živi in matično državo (Brubaker 1996). V tem modelu je Brubaker manjšinske skupnosti videl pod učinkom treh sočasno delujočih nacionalnih vplivov (nacionalizma). V tem sociološkem modelu imajo prizadevanja treh akterjev medsebojni vpliv, na strategijo manjšinske politike pa v enaki meri vpliva tako nacionalna strategija matične kot tudi teritorialne države. Družbeno dinamiko manjšin oblikuje politika obeh držav. Pri oblikovanju manjšinske narodne zavesti ima z družbenopolitičnega vidika določeno vlogo tudi matična država, vendar je za to, kakšne pravice

⁵ *Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin*. E.T.S. 157.

⁶ *Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih*. E.T.S. 148.

bodo manjšini zagotovljene, s pravnega vidika nedvoumno odgovorna izključno teritorialna država. Matična država ima občutno bolj omejene možnosti. (Pri tem tujega državljanstva, ki ga določene države uporabljajo kot nacionalno strategijo, ne bomo omenjali, saj podelitev državljanstva ne spada v mednarodni pravni okvir manjšinskih pravic.) Varstvo manjšinskih pravic je danes kot del človekovih pravic tudi legitimno področje meddržavnega sodelovanja (glej 1. člen *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin*), zato položaja manjšin ni mogoče šteti za izključno notranjo zadevo držav. To pa še ne pomeni, da bodo matične države avtomatično dobile določena pooblastila, na primer za uvedbo neomejenih enostranskih ukrepov. V tem pogledu matične države nimajo privilegiranega položaja – tako na primer ni sprejemljivo, da bi samodejno zahtevale status države zaščitnice ali da bi si pri vprašanjih, ki zadevajo njihove zamejske manjšine, prisvajale kakršno koli pravico do veta.

Vendar pa številne evropske države svojim zamejskim sonarodnjakom zagotavljajo finančno in politično podporo. Leta 2001 je Madžarska odgovornost matične države in podporo zamejskim manjšinam želela opredeliti v enotnem okviru, s posebnim zakonom in s simboličnimi elementi (madžarska izkaznica) (glej tudi: Kántor 2002). Kot rezultat diplomatskih sporov po sprejetju madžarskega zakona o narodnostnem statusu (zakona o privilegijih) je Beneška komisija Sveta Evrope leta 2001 pripravila celovito analizo privilegijev, ki jih nudijo matične države, in oblikovala naslednje sklepe:

V številnih primerih se je potrdil in izpostavil izreden pomen ustrezne in učinkovite zaščite narodnih manjšin kot enega izmed aspektov varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter njihove vloge pri spodbujanju evropske stabilnosti, demokracije, varnosti in miru. [...] V tej luči predstavljajo v ospredje postavljene nove in izvirne oblike zaščite manjšin, predvsem tiste, ki jih uporabljajo matične države, ugodni trend, če prispevajo k doseganju ciljem zaščite manjšin. [...] Po mnenju Komisije imajo države možnost, da za zaščito svojih narodnih manjšin sprejmejo enostranske ukrepe, ne glede na to, ali te živijo v sosednji državi ali kje drugje; to je odvisno od spoštovanja sledečih načel: (a) teritorialna suverenost držav; (b) *pacta sunt servanda* [dogovore je treba spoštovati]; (c) prijateljski odnosi med državami; (d) spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zlasti načelo prepovedi diskriminacije.⁷

⁷ Beneška komisija, 2001. Poročilo o prednostnem obravnavanju narodnih manjšin s strani njihovih matičnih držav.

V sklepu Parlamentarne skupščine Sveta Evrope, št. (1335) 2003, sprejetem po burnih političnih razpravah o madžarskem zakonu o narodnostnem statusu, je zapisano:

Parlamentarna skupščina načeloma pozdravlja podporo, ki jo matične države nudijo svojim [v drugih državah živečim] sonarodnjakom za ohranjanje njihove kulturne, jezikovne in etnične identitete. Vendar pa želi Skupščina poudariti, da bi morale biti te matične države pozorne na to, da naj bi oblike in vsebine teh podpor bile sprejemljive tudi za države, katerih državljani so pripadniki njihovih narodnih skupnosti in za katere veljajo temeljna pravila Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin (ETS. 157).⁸

Visoki komisar za manjšine pri Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi (v nadaljevanju: OVSE) je leta 2001 izjavil:

Varstvo manjšinskih pravic je dolžnost države, v kateri živi manjšina. Enostranski ukrepi matičnih držav, namenjeni varstvu narodnih manjšin, ki živijo izven njene jurisdikcije, so namreč v zgodovini pogosto povzročili spore in napetosti ter celo nasilne konflikte. [...] Pri narodnih manjšinah imajo lahko dvostranski sporazumi koristno vlogo, v smislu, da ponudijo orodje, ki državam omogoča legitimni način izmenjave skrbi in informacij, sledijo svojim interesom in načelom ter določenim manjšinam, s soglasjem tiste države, pod jurisdikcijo katere spada, nudijo dodatno zaščito. Kljub temu pa dvostranski pristop nikakor ne sme spodkopavati načel, določenih v večstranskih dokumentih. Poleg tega morajo biti države previdne, da določenim skupinam ne ustvarijo privilegijev, ki bi na države, v katerih živijo, imele dezintegracijski vpliv.⁹

Te navedbe nam natančno prikažejo mednarodne omejitve odgovornosti matičnih držav, pa tudi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope in Visoki komisar za manjšine pri OVSE sta opozarjala predvsem na morebitne politične in varnostno-politične nevarnosti, ki bi lahko bile posledice enostranskih ukrepov matičnih držav.

⁸ Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution 1335 (2003): *Preferential Treatment of National Minorities by the Kin-state: The Case of the Hungarian Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries ('Magyars')* of 19 June 2001.

⁹ *Sovereignty, Responsibility, and National Minorities*: Statement by Rolf Ekéus, OSCE High Commissioner on National Minorities.

Med pravno legitimnimi sredstvi, ki so matični državi na razpolago, lahko omenimo meddržavne pritožbene postopke multilateralnih pogodb o človekovih pravicah. Takšni sta na primer bili dve vlogi, ki ju je Irska proti Združenemu kraljestvu vložila pri Evropskem sodišču za človekove pravice, v njima pa se je pritožila zaradi kršenja pravic katolikov v Severni Irski.¹⁰ Pomoč matičnim državam, da opozorijo na položaj svojih zamejskih manjšin, lahko s političnega vidika ponudijo tudi OVSE, Evropski svet in celo Evropska unija (v nadaljevanju: EU). Bili so celi primeri, da so matične države svoje pravice zagotovile z dvostranskimi sporazumi, kot na primer v tako imenovanem sporazumu *De Gasperi–Gruber* v zadevi južnotirolskih Nemcev, sklenjenem leta 1946 med Italijo in Avstrijo.¹¹

Da bi opozorila na položaj manjšin in izvajala pritisk na državo, v kateri manjšina živi, lahko matična država v svoji zunanji politiki zahteva tudi pomoč tretjih držav. Diplomatske stike lahko izkoristi tudi za to, da države, v katerih manjšine živijo, spodbuja k sprejemu mednarodnim zaščiti manjšin ali večstranskim sporazumom (*Okvirna konvencija, Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih*). Vendar pa je v takšnih primerih veliko odvisno tudi od mednarodne teže matične države: evroatlantska integracija je odnose srednje- in vzhodnoevropskih držav s tega vidika postavila v popolnoma nove okvirje. Zaradi članstva v zvezi NATO in EU so te države tudi v svoji manjšinski politiki sprejele resne kompromise.

Dvostranski sporazumi o varstvu manjšin

Zaradi dvojnosti manjšinskih zadev, varnostno-političnih interesov in udeležbe manjšinskih pravic v univerzalnih človekovih pravicah je možnost, da bi lahko matične države varstvo svojih zamejskih manjšin zagotavljale s političnimi sredstvi ali enostranskimi ukrepi, postala nekoliko otežena.

V obdobju po letu 1989 je poleg multilateralnih pobud za varstvo manjšin, določenih v okviru OVSE in Evropskega sveta, narasel tudi pomen dvostranskih odnosov. Kot rezultat tega so bile med državami sklenjene številne dvostranske, prijateljske in dobrososedske pogodbe oziroma sporazumi o varstvu manjšin.

¹⁰ ESČP 1971. Case of Ireland vs. the United Kingdom, Application n. 5310/71.; ESČP 1972. Case of Ireland vs. the United Kingdom, Application n. 5451/72.

¹¹ Gruber – De Gaspari Agreement. Note by the Secretariat C.P.(Sec) N.S. 119, 6. september 1946.

Nemčija je ob ponovni združitvi države znova uvedla prakso dvostranskih sporazumov, predvsem zato, da bi s svojimi sosedami utrdila nedotakljivost meja, izoblikovanih ob koncu druge svetovne vojne. Pomemben element teh sporazumov pa je bilo tudi zagotavljanje pravic nemških manjšin v srednjeevropskih državah. Poleg dobrososedskih sporazumov je Nemčija z Madžarsko (1992), Bolgarijo (1991) in Romunijo (1992) sklenila tudi pogodbo o partnerstvu in sodelovanju. V devetdesetih letih dvajsetega stoletja je podobno strategijo izvajala tudi Madžarska.

V devetdesetih letih dvajsetega stoletja so zahodne sile verjele predvsem v sporazume ter na srednje- in vzhodnoevropske države izvajale močan pritisk, da bi občutljiva manjšinska vprašanja tudi one urejale z dvostranskimi sporazumi (Pataki 1996). Primarni cilj je bil ohranitev politične stabilnosti in mednarodne varnosti v regiji, kjer so bilateralnim mednarodnim sporazumom pripisovali velik pomen. Odličen primer pritiskov z Zahoda je bil *Pakt o stabilnosti*, za katerega je leta 1993 pobudo dal takratni francoski ministrski predsednik Eduard Balladur. Cilj je bil, da bi zadevne države svoje dobrososedske odnose, nedotakljivost meja in varstvo manjšin utrdile v dvostranskih sporazumih. Upanje na prihodnje članstvo v EU je bilo resnično privlačno, toda ker Balladurjev načrt ni vseboval nobene konkretne predpristopne podpore ali roka za vstop, ni mogel postati učinkovito sredstvo za politični pritisk EU. *Pakt o stabilnosti* kot politični dogovor ni bil primeren za novo evropsko rešitev, zato tudi ni naključje, da sporazum ni bil podpisan pod okriljem EU, temveč OVSE. *Pakt o stabilnosti* je tako k reševanju spornih vprašanj, posebej pa v zadevi varstva manjšin, lahko pripomogel bolj malo. Pogajanja med baltskimi državami in Rusijo zaradi globokih političnih nasprotij, zgodovinske nezaupljivosti in razlike v moči niso bila uspešna. Hkrati pa je pobuda spodbudila madžarsko-romunska in madžarsko-slovaška pogajanja (Gál 1999, 5). Ko so v Parizu leta 1995 predstavniki dvainpetdesetih držav članic OVSE podpisali skupno izjavo, je bil edini resen uspeh samo na srečanju podpisana madžarsko-slovaška pogodba.¹²

Dvostranske manjšinske sporazume so podprli tudi organi mednarodnih organizacij in jim v zagotavljanju varstva manjšin še danes pripisujejo velik pomen. V zgoraj citiranem poročilu Beneške komisije je na primer zapisano:

¹² Nanjo je še istega dne padla senca zaradi »ultima« slovaške strani o omejitvah sklicevanja na kolektivne manjšinske pravice. Evropski pakt za stabilnost je bil sestavljen iz splošne, pravno nezavezujoče izjave in priloge 130 že prej sklenjenih dvostranskih sporazumov (tudi neodvisno od Pakta stabilnosti).

Dvostranski sporazumi so bili ustrezni za to, da so napetosti med matičnimi in teritorialnimi državami zmanjšali v tolikšni meri, da so pri občutljivih vprašanjih privedli celo do prevzema odgovornosti, medtem ko so večstranski sporazumi primerni samo za posredni dostop do danega vprašanja. Poleg tega ti sporazumi omogočajo neposredno upoštevanje edinstvenih značilnosti in potreb določene narodne manjšine ter posebnega zgodovinskega, političnega in družbenega okolja.¹³

Visoki komisar za manjšine pri OVSE se je z meddržavnimi odnosi in z vlogo matičnih držav pri varstvu manjšin obširneje ukvarjal v svojih *Bolzanskih priporočilih*. O dvostranskih odnosih je povedal:

Države je treba spodbujati k sklepanju dvostranskih sporazumov in sprejetju drugih dvostranskih ukrepov za krepitev in razvoj ravni varstva pripadnikov narodnih manjšin. Ti mehanizmi so orodja, skozi katera lahko države izmenjujejo informacije in koncepte, uresničijo interese in ideje ter manjšinam na temelju prijateljskih odnosov nudijo še večjo podporo. Dvostranski pristop mora slediti duhu osnovnih pravil in načel, določenih v multilateralnih dokumentih.¹⁴

Tudi *Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin* nakazuje pomen dvostranskega sodelovanja med državami, kar se odraža tudi v mnenjih Svetovalnega odbora, zadolženega za nadzor izvajanja *Okvirne konvencije*. Enako kot besedilo *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin* tudi Svetovalni odbor uporablja izraz matična država (angl. kin-state) le v redkih primerih. Namesto tega se osredotoča na praktična vprašanja, kot so čezmejni odnosi. V prvem odstavku 17. člena *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin* je navedeno:

Pogodbenice se obvezujejo, da ne bodo posegale v pravico pripadnikov narodnih manjšin, da navezujejo in vzdržujejo proste in miroljubne čezmejne stike z osebami, ki zakonito bivajo v drugih državah, še zlasti s tistimi, s katerimi imajo skupno etnično, kulturno, jezikovno ali versko identiteto ali kulturno dediščino.

¹³ Poročilo o prednostnem obravnavanju narodnih manjšin s strani njihovih matičnih držav. Beneška komisija, 2001.

¹⁴ Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih, Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008. 18. odts.

Pri vzdrževanju stikov vstop v EU velikokrat povzroči resne težave. Za manjšine, ki živijo v državah zunaj EU, se tako kaže predvsem v zahtevah ob potovanju v EU. Svetovalni odbor je zadevne države večkrat pozval, naj manjšinam zagotovijo čezmejne stike in olajšajo prehodnost meja (Albanija 2001, 133. odst.; Estonija 2001, 63. odst.; Estonija 2005, 170–172. odst.) Ob vstopu Madžarske v EU je poleg baltskih držav tudi Svetovalni odbor izrazil zaskrbljenost glede madžarske in drugih manjšin v Srbiji (Srbija 2003, 115. odst.).

Prvi odstavek 18. člena *Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin* države članice opogumlja, da v interesu manjšin sklepajo dvo- ali večstranske sporazume.¹⁵ Svetovalni odbor je bil s takšnimi dvostranskimi sporazumi o varstvu manjšin običajno zadovoljen (Slovaška 2000, 51. odst.). Mnenja Svetovalnega odbora na splošno kažejo, da so dvostranski sporazumi legitimna, učinkovita in ustrezna sredstva za krepitev odnosov med matičnimi državami in njihovimi zamejskimi manjšinami (Phillips 2011, 119). Prav zato je tudi v drugih primerih spodbujal sklenitev takšnih sporazumov: v prvem in drugem mnenju o Hrvaški je njihovo vlado spodbujal, naj s sosedi sklene dvostranske sporazume o varstvu manjšin, predvsem s Slovenijo ter Srbijo in Črno goro (Hrvaška 2004, 180. odst.). Prav tako je v mnenju o državi za Srbijo in Črno goro kot dober primer navedel, da je država z Madžarsko in Romunijo sklenila dvostranski sporazum o varstvu manjšin, zato je priporočil sklenitev podobnega še s Hrvaško (Srbija 2003, 116. odst.). Svetovalni odbor je veliko pozornosti namenil tudi sporazumu iz Belfasta, ki sta ga leta 1998 sklenila Združeno kraljestvo in Irska in ki ureja položaj Severne Irske. Omenjeni sporazum je za Svetovalni odbor veljal za pomemben korak k miru, stabilnosti in zaščiti človekovih pravic v (Združeno kraljestvo 2001, 103. odst.).

Z vprašanjem uporabe dvostranskih sporazumov se je Svetovalni odbor ukvarjal velikokrat. Na primer odkrito je podpiral delo medvladnih mešanih komisij za nadzor uporabe dvostranskih sporazumov in ugotovil, da je ta dejavnost izredno koristna (Ukrajina 2002, 79. odst.), prav tako sodelovanje in pobude za usklajevanja med lokalnimi obmejnimi samoupravami (Estonija 2001, 64. odst.).

¹⁵ »Pogodbenice si prizadevajo po potrebi sklepati dvostranske in večstranske sporazume z drugimi, zlasti s sosednjimi državami, z namenom, da zagotovijo varstvo pripadnikov zadevnih narodnih manjšin.«

Sporazumi med Madžarsko in njenimi sosedomi

Po političnih spremembah v letih 1989–1990 je Madžarska pri pobudah za mednarodno kodifikacijo manjšinskega varstva igrala aktivno, usmerjevalno vlogo. Poleg tega si je od prve polovice devetdesetih let dvajsetega stoletja prizadevala, da bi z vsemi sosednjimi državami sklenila takšne dobrososedske pogodbe, ki bi zagotavljale jamstva tudi za tam živečo madžarsko manjšino. Pogodbe in sporazumi o varstvu manjšin, ki jih je Madžarska med letoma 1991 in 2003 sklenila z vsemi svojimi sosedomi razen z Avstrijo, so bili v bistvu namenjeni vzpostavitvi temeljev za dobrososedske odnose in okvire manjšinskih pravic (temeljni sporazumi – alapszerződésék: *Sporazum med Madžarsko in Hrvaško* 1992, *Sporazum med Madžarsko in Slovaško* 1995, *Sporazum med Madžarsko in Slovenijo* 1992, *Sporazum med Madžarsko in Ukrajino* 1990 in *Sporazum med Madžarsko in Romunijo* 1996). Poleg tega je Madžarska sklenila tudi sporazume o varstvu manjšin, in sicer leta 1992 s Slovenijo, leta 1995 s Hrvaško in leta 2003 s Srbijo. Z Ukrajino so izjavo o varstvu manjšin podpisali kot del meddržavnega sporazuma, sklenjene leta 1990.

V madžarski ustavi iz leta 1989 je navedeno, da Madžarska »čuti odgovornost« do zamejskih Madžarov (6. člen), oziroma kot je zapisano v Ustavi iz leta 2011, »je zanje odgovorna« (člen D). V devetdesetih letih dvajsetega stoletja so tako vlade kot opozicije v političnem diskurzu ta občutek odgovornosti tolmačile kot cilj, ki je enakovreden prizadevanjem za evroatlantsko integracijo. Natančneje, od leta 1990 (vsaj do vstopa v EU leta 2004) je zunanja politika vsake madžarske vlade imela naslednje tri prioritete: podpora zamejskim Madžarom, dobrososedski odnosi in evropska integracija (glej tudi: Gazdag 2014, 100–104). V resnici pa sta absolutni prioriteti madžarske zunanje politike bila pristop k zvezi NATO in vstop v EU. Tudi sklenitev meddržavnih sporazumov je treba vrednotiti v tem kontekstu. Pogodbe o dobrososedskem sodelovanju (temeljni sporazumi) v svoji sestavi sledijo podobnim strukturam: vzajemni potrditvi priznavanja obstoječih meja, izjavi, da se strani vzajemno podpirata v procesih evropske integracije, in izjavi, da spoštujejo mednarodne standarde o mirnem sodelovanju med državami ter človeške in manjšinske pravice, zajete v pogodbe. Madžarsko-slovaška in madžarsko-romunska temeljna sporazuma konkretno omenjata, da se bosta strani vzajemno podpirali pri prizadevanjih za pridružitvev EU in zvezi NATO. Temeljni sporazumi pa prav tako govorijo o razvijanju gospodarskih stikov in še posebej o varstvu manjšinskih pravic.

Evroatlantska integracijska prizadevanja odraža tudi skupna značilnost pogodb, po kateri strani vzajemno priznavajo obstoječe meje, v sporazumu, sklenjenem z Romunijo, Ukrajino in Slovaško, pa se podpisnice odrekuje tudi morebitnim prihodnjim spremembam meja. Potrditev nedotakljivosti meja se na videz zdi odvečna, saj evropske državne meje ob pariški mirovni pogodbi zagotavljajo tudi številne multilateralne mednarodne pogodbe. Ob tem je Madžarska ob pridružitvi EU in zvezi NATO na začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja v enostranskih izjavah potrdila sprejemanje obstoječih meja. Od vsega začetka pa je bilo jasno, da bi kakršnokoli oporekanje meja privedlo do prekinitve oziroma oviranja evroatlantskih integracijskih procesov. Prav zaradi tega se je zdelo pomembno v temeljne pogodbe zapisati določbe o nedotakljivosti meja.

V tem kontekstu se lahko razlagajo tudi določbe o manjšinskih pravicah in zaščiti manjšin v slovensko-madžarski, hrvaško-madžarski in ukrajinsko-madžarski pogodbi o zaščiti manjšin. S podpisom teh pogodb se je Madžarska odrekla možnosti, da bi nastopala kot država zaščitnica, saj se sporazumi sklicujejo predvsem na mednarodne dokumente, s tem pa je vsakokratna madžarska vlada priznala, da je urejanje zaščite manjšinskih pravic izključna pravna odgovornost sosednjih držav (v katerih živijo madžarske manjšine, op. M. K.). Seveda to hkrati pomeni, da kot del mednarodnega režima človekovih pravic uživa položaj manjšin legitimno pozornost mednarodne skupnosti (katere del je tudi Madžarska).

Določbe v zvezi z manjšinskimi pravicami pa so bile deležne tudi številnih kritik, predvsem zato, ker njihova razlaga in uporaba še zdaleč nista povsem dorečeni (prim. Katona 2011; Bíró 1999).

Manjšinske pravice v temeljnih pogodbah

Kar zadeva manjšinske politike tako v notranji pravni ureditvi kot pri podpori političnih ciljev madžarskih skupnosti v sosednjih državah, je Madžarska zastopala rešitve z avtonomijo. To se je odražalo tudi v madžarskem manjšinskem zakonu iz leta 1993 in v njegovem nasledniku, zakonu o narodnostih iz leta 2011. Kljub temu je pri sklepanju temeljnih pogodb s Slovaško in Romunijo – tudi ob protestih madžarske skupnosti v teh državah – madžarska vlada sklenila občutljive kompromise. To pripravljenost, bolj rečeno prisiljenost h kompromisu, je treba pripisati prioriteti evroatlantske integracije.

V devetdesetih letih dvajsetega stoletja je bil prvi dvostranski sporazum, ki je vseboval tudi določbe o pravicah manjšin, nemško-poljski sporazum o prijateljstvu iz leta 1991 (glej Arp 2008, 272), ki je vseboval pravico do ohranjanja manjšinske identitete, pravico do upravljanja manjšinskih izobraževalnih in kulturnih ustanov, pravico do šolanja v jeziku manjšine na državne stroške ter pravico do stikov med manjšinami in njihovimi matičnimi državami.

Verjetno je ta sporazum služil kot model tudi za člene o manjšinah, ki jih najdemo v madžarskih temeljnih sporazumih. Ti člani vsebujejo splošne določbe, se praviloma sklicujejo na veljavne multilateralne dokumente ter ne predpisujejo konkretnih in posebnih dvostranskih obveznosti. Madžarsko-slovaška temeljna pogodba denimo vsebuje naslednjo dikcijo: »V interesu zaščite pravic pripadnikov slovaške manjšine v Republiki Madžarski oziroma madžarske manjšine v Republiki Slovaški se kot pravno zavezujoče uporabljajo norme in politične zaveze iz naslednjih dokumentov.«¹⁶ Med naštetimi dokumenti so *Priporočilo Sveta Evrope 1201* (1993), *Zaključni dokument konference OVSE v Köbenhavnu* iz leta 1990 in *Deklaracija Generalne skupščine OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam* iz leta 1992. Sklicevanje na *Priporočilo Sveta Evrope 1201* je privedlo do vročih razprav v romunsko-madžarskih in slovaško-madžarskih pogajanjih. Romunska vlada je dosegla, da so strani dodale pripombe za razlago določil, in sicer z naslednjo dikcijo: »Pogodbenici soglašata, da se priporočilo 1201 ne sklicuje na kolektivne pravice in ne zavezuje strani, da bi omenjenim osebam zagotovili pravico do posebnega statusa ozemeljske avtonomije na osnovi etnične pripadnosti.«¹⁷ Jasno je, da gre za ozko razumevanje 11. člena priporočila, ki ga iz dikcije člena ni mogoče razbrati.¹⁸

Posebni manjšinski sporazumi so tudi bolj okvirni sporazumi, katerih izvajanje je v veliki meri odvisno od notranjega pravnega reda držav podpisnic in tudi od sodelovanja med državama podpisnicama sporazuma. Večina sporazumov o zaščiti manjšin je bila sklenjenih pred sklenitvijo temeljnih sporazumov, izjema je madžarsko-hrvaški manjšinski sporazum. V tem sporazumu so precizirali določbe o varstvu manjšin iz temeljnega sporazuma.

¹⁶ *Pogodba med Republiko Madžarsko in Republiko Slovaško o dobrososedskih stikih in prijateljskem sodelovanju*, podpisana 19. marca 1995 v Parizu.

¹⁷ *Pogodba o razumevanju, sodelovanju in dobrososedskih odnosih med Republiko Madžarsko in Romunijo*, podpisana 16. septembra 1996 v Timișoari.

¹⁸ 11. člen določa: »Na območjih, kjer so v večini, imajo osebe, ki pripadajo narodnim manjšinam, pravico, da razpolagajo z lokalno ali avtonomno oblastjo, ali pa imajo poseben status v skladu z njihovim posebnim zgodovinskim in ozemeljskim položajem ter skladno z notranjo zakonodajo države.« O tem glej podrobneje: *Priporočilo sveta Evrope št. 1201* (1993).

Manjšinske pravice iz pogodb se lahko klasificirajo na osnovi mednarodnih standardov: na splošno gre za pravico do ohranjanja in razvoja manjšinske identitete, pravico do šolanja v maternem jeziku, pravico do uporabe jezika in pravico do učinkovitega sodelovanja v procesih odločanja. Madžarsko-slovenski manjšinski sporazum (10. člen) in enako tudi madžarsko-hrvaški manjšinski sporazum (11. člen) določata, da podpisnici manjšinam zagotavljata možnost za vsestranske, svobodne in neposredne stike z narodom z istim jezikom in kulturo ter tudi z njegovimi državnimi ustanovami.

Med posameznimi sporazumi pa obstajajo tudi bistvene razlike. Pomembno je vprašanje, v kakšni meri sta državi podpisnici vključili manjšinske skupnosti v oblikovanje določil, ki so pomembna za posamezno skupnost. Madžarska seveda ni mogla pričakovati, da bi v procesu sklepanja meddržavnih pogodb neposredno in formalno sodelovali predstavniki manjšin, hkrati pa je dejstvo, da so se vse madžarske vlade pred in tudi po sklenitvi pogodb redno posvetovale z madžarskimi manjšinskimi organizacijami. Madžarska vlada si je sicer prizadevala vključiti legitimne madžarske manjšinske organizacije v sosednjih državah in njihove interese zastopati na dvostranskih usklajevanjih, vendar je pogosto sklepala kompromise, ki so bili neugodni za manjšine. Zgovoren primer za to je romunsko-madžarski temeljni sporazum, ki jo je takratna madžarska vlada sklenila kljub ostremu in jasnemu protestu Demokratične zveze Madžarov v Romuniji (RMDSZ) (Szabó 2014: 95). Pozitiven primer pa je slovensko-madžarski manjšinski sporazum, v pripravi katerega so – sicer le neformalno – sodelovali tudi strokovnjaki iz vrst madžarske manjšine.

Prav tako vsi sporazumi vsebuje določbe, da se uresničevanje manjšinskih pravic nadzira prek medvladnih mešanih komisij. Vendar pa se tudi v tem primeru kažejo precejšnje razlike: v primeru madžarsko-romunskega sporazuma gre za medvladno komisijo strokovnjakov, ne da bi zagotavljali sodelovanje predstavnikov posameznih manjšin.¹⁹ S tem ko omenja ustanovitev mešane komisije, »sestavljene iz članov, za katere podpisnice menijo, da je njihova udeležba potrebna«,²⁰ pušča madžarsko-slovaška temeljna pogodba to vprašanje odprto, medtem ko slovensko-madžarski manjšinski sporazum

¹⁹ *Pogodba o razumevanju, sodelovanju in dobrososedskih odnosih med Republiko Madžarsko in Romunijo, podpisana 16. septembra 1996 v Timișoari* (10. odst. 15. člena).

²⁰ *Pogodba med Republiko Madžarsko in Republiko Slovaško o dobrososedskih stikih in prijateljskem sodelovanju, podpisana 19. marca 1995 v Parizu.* (6. odst. 15. člena).

eksplicitno navaja, da »manjšinske člane medvladne manjšinske komisije vlade imenujejo po predlogu manjšinskih organizacij«.²¹

Zaključne misli

Po spremembi družbenega sistema v srednje- in vzhodnoevropskih državah so v devetdesetih letih dvajsetega stoletja poleg multilateralnih pobud tudi Svet Evrope, OVSE in EU namenili velik poudarek dvostranskim sporazumom. Primer Madžarske kaže, da so zunanjepolitični cilji evroatlantske integracije nedvomno dali zalet za preboj tudi v dvostranskih (madžarsko-romunskih in madžarsko-slovaških) stikih, ki so bili obremenjeni z napetostmi. Vendar pa obstajajo pomembne razlike na področju urejanja manjšinskih pravic. V nekaterih državah sta razumevanje in uporaba mednarodnih pravnih standardov, ki so zapisani tudi v dvostranskih pogodbah, še danes podrejena političnim interesom.

Ne gre pa zanemarjati niti demografskega položaja manjšin: v državah, kjer živi številčna madžarska skupnost (po popisu prebivalstva iz leta 1991 je ta delež na Slovaškem 10,6 %, v Romuniji pa 7,1 % prebivalstva), ki je tudi politično aktivna, je bilo sklepanje sporazumov dokaj težavno. S Slovenijo in Hrvaško (leta 1991 je v prvi bil delež Madžarov 0,4 %, v drugi pa 0,59 %) je bilo sklepanje temeljnega sporazuma in tudi sporazumov o zaščiti manjšin veliko lažje. Pri tem je pomembno dejstvo, da teh »mikromanjšin« države in večinske družbe ne štejejo kot nevarnost za teritorialno integriteto države, in ker tudi na Madžarskem živi približno enako številčna slovenska oziroma hrvaška manjšina, je bilo na osnovi recipročnosti sprejemanje odgovornosti s strani matične države bolj sprejemljivo.

Uveljavljanje manjšinskih pravic je v bistvu stvar sprejemanja politične odgovornosti. V državah, ki so nastale na območju bivše Jugoslavije, se je to sprejemanje odgovornosti pojavilo že po razglasitvi neodvisnosti, torej s sprejemom nove ustave. Odličen primer za to je slovenska ustava, ki je madžarsko in italijansko manjšino priznala kot avtohtoni skupnosti in jima zagotovila posebne pravice. Pomembno izhodišče je tudi, na kakšnih javnopravnih tradicijah lahko gradijo posamezne države. Po spremembi družbenega sistema je na vzpostavitve demokratične države v Romuniji in na Slovaškem vplival

²¹ *Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, podpisan 6. novembra 1992 v Ljubljani (15. člen).*

nacionalizem, ki je izviral iz vzpostavljanja naroda. V nasprotju s tem je v Sloveniji in na Hrvaškem še živela tradicija prejšnjih jugoslovanskih institucij manjšinskega varstva, kar se je pokazalo tudi pri demokratični preobrazbi.

Evropske integracije, predvsem pa pridružitve k EU, so bile zadosten zunanji pritisk, da bi se z manjšinskimi pravicami ukvarjali tudi v bilateralnih sporazumih. Vendar pa so dvojna merila, uporabljena pri širitvi EU (prim. Nagy 2012), pomenila tudi, da je bila s pridobitvijo članstva v EU zadeva manjšin v srednje- in vzhodnoevropskih državah črtana z mednarodnega dnevnega reda. Izkušnje preteklih 15–20 let kažejo, da dvostranski sporazumi o manjšinah, sklenjeni v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, niso prinesli pravega preboja pri urejanju manjšinskih pravic. Uporabo sporazumov med Madžarsko in njenimi sosedami podpisnice občasno razlagajo povsem različno, zaradi nerešenih zadev ali spremembe politične klime se tudi dogaja, da mešane komisije več let ne zasedajo, ali pa vlade poskušajo manipulirati z zastopstvom manjšin v mešani komisiji. A kljub številnim težavam še v nobenem primeru ni bila dana pobuda za revizijo dvostranskih sporazumov oziroma učinkovitejši nadzor nad njihovim izvajanjem s strani držav podpisnic.

V povezavi s tem pozitivno izstopa slovensko-madžarski sporazum o zaščiti manjšin, v okviru katerega je bila v preteklih petindvajsetih letih s strani obeh držav podpisnic jasno izražena politična volja, da se dejansko izboljša stanje obeh manjšin.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Arp, B. 2008. *International Norms and Standards for the Protection of National Minorities. Bilateral and Multilateral Texts with Commentary*. Martinus Nijhoff, Dordrecht.
- Bíró, G. 1999. Bilateral Treaties between Hungary and Its Neighbours after 1989. V: Romsics, I. in Király, K. B. (ur.), *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Reconciliation Efforts, 1848-1998*. Central European University Press, Budapest. 347–378.
- Gál, K. 1999. *Bilateral Agreements in Central and Eastern Europe: A New Inter-State Framework for Minority Protection?* ECMI, Flensburg.
- Kántor, Z. (ur.). 2002. *A státustörvény*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Katona, F. 2011. A magyar-szlovák alapszerződés másfél évtized távlatából. *Pro Minoritate 2011/tavaszi*. 123–147.
- Nagy, N. 2012. Double Standard in a Peripheral Policy of the European Union: The Issue of Minority Protection. V: Andrassy, Gy., Kakönen, J. in Nagy, N. (ur.), *European Peripheries*. Publikon Kiadó, Pécs. 159–173.

- Palermo, F. in Sabanadze, N. (ur.). *National Minorities in Inter-State Relations*. Martinus Nijhoff, The Hague.
- Phillips, A. 2011. The Rights of Minorities and their Interstate Dimension. Inter relationship between the HCNM Recommendations and the Framework Convention. V: F. Palermo in N. Sabanadze (ur.), *National Minorities in Inter-State Relations*. Martinus Nijhoff, The Hague. 111–127.
- Pataki, G. Zs. 1996. Az alapszerződések stratégiai háttére: kényszer és kompromisszum, avagy az euroatlanti integráció lehetősége. *Magyar Kisebbség* 6.
- Szabó, T., 2014. Magyarország, Románia és az RMDSZ kapcsolatrendszere az alapszerződés tárgyalásának időszakában (1992–1996). *Külgügyi Szemle, 2014/Tél*. 77–110.
- Szalayné Sándor, E., 2003. *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Budapest.
- Thornberry, P. 1991. *International Law and the Rights of Minorities*. Clarendon Press, Oxford.
- Varga, A. 2009. Illúziók, tapasztalatok, tanulságok. Románia kisebbségpolitikája az uniós csatlakozás után. V: Szarka L. et al. (ur.), *Etnopolitikai modellek a gyakorlatban*. Gondolat Kiadó, Budapest. 191–201.

Viri

- Albanija 2001 (*Albánia 2001*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Albania, adopted on 12 September 2002, ACFC/INF/OP/I(2003)004.
- Beneška komisija, 2001. Poročilo o prednostnem obravnavanju narodnih manjših s strani njihovih matičnih držav. Potrdilo 48. Plenarno zasedanje Beneške komisije (Benetke, 19.–20. oktober 2001. (*Velencei Bizottság, 2001. A nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról. Jóváhagyta a Velencei Bizottság 48. Plenáris Ülése. Velence, 2001. október 19-20*).
- Estonija 2001 (*Észtország 2001*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Estonia, adopted on 14 September 2001, ACFC/INF/OP/I(2002)5.
- Estonija 2005 (*Észtország 2005*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Estonia, adopted on 24 February 2005, ACFC/INF/OP/II(2005)001.
- Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih E.T.S. 148. Na Madžarskem objavljeno v zakonu XL. iz leta 1999. (*Európa Tanács Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Chartája, E.T.S. 148. Magyarországon kihirdette az 1999. évi XL. törvény*).
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) 1971. Case of Ireland vs. the United Kingdom, Application n. 5310/71.
- Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) 1972. Case of Ireland vs. the United Kingdom, Application n. 5451/72.
- Gruber – De Gaspari Agreement. Note by the Secretariat C.P.(Sec) N.S. 119, 6 September 1946. Dostopno na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1946v04/d297> (28. 11. 2017).

- Hrvaška 2004 (*Horvátország 2004*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Croatia, adopted on 1 October 2004, ACFC/INF/OP/II(2004)002.
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah. (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, elfogadta az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án. Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. tvr.
- Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin E.T.S. 157. Na Madžarskem objavljeno v zakonu XXXIV iz leta 1999. (*Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény E.T.S. 157. Magyarországon kihirdette az 1999. évi XXXIV. törvény*).
- Pogodba o prijateljskih odnosih in sodelovanju med Republiko Madžarsko in Republiko Hrvaško, podpisana 16. decembra 1992. Na Madžarskem objavljena v zakonu XLVII iz leta 1995. (*A Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között 1992. december 16-án Budapesten aláírt szerződés a baráti kapcsolatokról és együttműködésről. Magyarországon kihirdette az 1995. évi XLVII. törvény*).
- Pogodba o razumevanju, sodelovanju in dobrososedskih odnosih med Republiko Madžarsko in Romunijo, podpisana 16. septembra 1996 v Timișoari. Na Madžarskem objavljena v zakonu XLIV iz leta 1997. (*A Magyar Köztársaság és Románia között Temesvárott, 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződés. Magyarországon kihirdette az 1997. évi XLIV. törvény*).
- Pogodba med Republiko Madžarsko in Republiko Slovaško o dobrososedskih stikih in prijateljskem sodelovanju, podpisana 19. marca 1995 v Parizu. Na Madžarskem objavljena v zakonu XLIII iz leta 1997. (*A Magyar Köztársaság és a Szlovák Köztársaság között Párizsban 1995. március 19-én aláírt a jószomszédi kapcsolatokról és a baráti együttműködésről szóló Szerződés. Magyarországon kihirdette az 1997. évi XLIII. törvény*).
- Pogodba med Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo o prijateljstvu in sodelovanju, podpisana 1. decembra 1992 v Budimpešti. Na Madžarskem objavljena v zakonu XLVI iz leta 1995. (*A Magyar Köztársaság és a Szlovén Köztársaság között Budapesten, 1992. december 1-jén aláírt barátsági és együttműködési Szerződés. Magyarországon kihirdette az 1995. évi XLVI. törvény*).
- Pogodba med Republiko Madžarsko in Ukrajino o dobrososedskih odnosih in osnovah sodelovanja, podpisana 6. decembra 1991 v Kijevu (del tega je Izjava o načelih sodelovanja pri zagotavljanju pravic narodnih manjšin med Republiko Madžarsko in Ukrajinsko sovjetsko socialistično republiko. Na Madžarskem objavljena v zakonu XLV iz leta 1995. (*A Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszedság és az együttműködés alapjairól Kijevben, az 1991. évi december hó 6. napján aláírt Szerződés (ennek részét képező Nyilatkozat a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén). Magyarországon kihirdette az 1995. évi XLV. törvény*).
- Priporočilo sveta Evrope št. 1201 (1993). (*Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 (1993) Ajánlása az emberi jogok európai egyezményének a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvével kapcsolatban, 1993. február 1*).
- Priporočila iz Bolzana/Bozna o narodnih manjšinah v meddržavnih odnosih, Visoki komisar OVSE za narodne manjšine, 2008. (*EBESZ Bolzanoi Ajánlások 2008. Az EBESZ Nemzeti Kisebbségi Főbiztosának Bozeni/Bolzano-i Ajánlásai a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban*). Madžarska različica dostopna na: <https://kisebbségkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/94.pdf>. (16. 12. 2017).

- Slovaška 2000 (*Szlovákia 2000*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Slovakia, adopted on 22 September 2000, ACFC/INF/OP/I(2001)1.
- Sporazum med Republiko Madžarsko in Republiko Hrvaško o zagotavljanju pravic hrvaške manjšine v Republiki Madžarski in madžarske manjšine v Republiki Hrvaški, podpisan 5. aprila 1955 v Osijeku. Na Madžarskem objavljen v zakonu XVI iz leta 1997. (*A Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a Magyar Köztársaságban élő horvát kisebbség és a Horvát Köztársaságban élő magyar kisebbség jogainak védelméről Eszéken, 1995. április 5-én aláírt Egyezmény. Magyarország on kihirdette az 1997. évi XVI. törvény*).
- Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, podpisan 6. novembra 1992 v Ljubljani. Na Madžarskem objavljen v zakonu VI iz leta 1996. (*A Magyar Köztársaság és a Szlovén Köztársaság között Ljubljanában 1992. november 6-án aláírt, a Magyar Köztársaságban élő szlovén nemzeti kisebbség és a Szlovén Köztársaságban élő magyar nemzeti közösség különjogainak biztosításáról szóló Egyezmény. Magyarország on kihirdette az 1996. évi VI. törvény*).
- Sporazum med Republiko Madžarsko ter Srbijo in Črno goro o zagotavljanju pravic srbske manjšine v Republiki Madžarski in madžarske manjšine v Srbiji in Črni gori, podpisan 21. oktobra 2003 v Budimpešti. Na Madžarskem objavljen v zakonu IV iz leta 2005. (*A Magyar Köztársaság és Szerbia és Montenegró között a Magyar Köztársaságban élő szerb kisebbség és a Szerbia és Montenegróban élő magyar kisebbség jogainak védelméről szóló, Budapesten, 2003. október 21-én aláírt Egyezmény. Magyarország on kihirdette a 2005. évi IV. törvény*).
- Srbija 2003 (*Szerbia 2003*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Serbia and Montenegro, adopted on 27 November 2003, ACFC/INF/OP/I(2004)002.
- Svet Evrope 2003 (*Európa Tanács 2003*). Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution 1335 (2003): Preferential Treatment of National Minorities by the Kin-state: The Case of the Hungarian Law on Hungarians Living in Neighbouring Countries ('Magyars') of 19 June 2001. 25 June 2003.
- Ukrajina 2002 (*Ukrajna 2002*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Ukraine, adopted on 1 March 2002, ACFC/INF/OP/I(2002)010.
- Visoki komisar OVSE 2001 (*EBESZ Főbiztosa 2001*). Sovereignty, Responsibility, and National Minorities: Statement by Rolf Ekéus, OSCE High Commissioner on National Minorities. Hague, 26 October 2001.
- Združeno kraljestvo 2001 (*Egyesült Királyság 2001*), Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on the United Kingdom, adopted on 30 November 2001, ACFC/INF/OP/I(2002)6.

II.

Miran Komac

Slovensko-madžarski bilateralni sporazum in ureditev varstva narodnih manjšin v Sloveniji¹

Povzetek

Prispevek je zgrajen na analizi treh delovnih vprašanj: prvo vprašanje sprašuje, ali je bilateralni sporazum *izšel* iz slovenske ureditve varstva narodnih manjšin? Drugo vprašanje se glasi, ali je slovenski model narodnomanjšinskega varstva *nastal* kot rezultat bilateralnega sporazuma? Tretje vprašanje pa pravi: ali je mogoče določiti, oziroma izmeriti neposreden vpliv bilateralnega sporazuma na življenje pripadnikov manjšin? Na podlagi analize različnih virov je mogoče zaključiti, da bi bilo preveč ambiciozno trditi, da je samo bilateralni sporazum pripomogel k spreminjanju manjšinskega življenja na bolje. Trditi, da sporazum ni imel nobenega vpliva na razvoj obeh narodnih manjšin, da je ostal le mrtva črka na papirju, bi prav tako bilo zgrešeno.

Ključne besede: varstvo narodnih manjšin, Slovenija, Madžarska, bilateralni sporazum, narodno zaščitna zakonodaja

Pravica, slepa beračica, vedno potegne s tistim, ki jo dobro nahrani. Tisti, ki še sami nimajo kaj jesti, ne morejo imeti mnogo upanja, da se bo pravica postavila na njihovo stran. (Lakatos 1977, 334)

Uvodne opombe

Z urejanjem položaja narodnih manjšin s pomočjo mednarodnih pogodb se Slovenija srečuje vse od njenega nastanka po prvi svetovni vojni. Mednarodnopravne obveznosti Države Srbov, Hrvatov in Slovencev (v nadaljevanju:

¹ Uradno poimenovanje sporazuma: Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.

Država SHS) do varstva narodnih manjšin so bile zapisane v *Saintgermainski*² in *Trianonski pogodbi*.³ Na podlagi določb v obeh omenjenih mirovnih pogodbah je morala Država SHS z glavnimi združenimi in pridruženimi članicami podpisati posebno pogodbo o varstvu narodnih manjšin.⁴

Po drugi svetovni vojni so bile določbe o varstvu narodnih manjšin med Italijo in Jugoslavijo vnesene v *Mirovno pogodbo z Italijo* ter kasneje, leta 1954, še v posebni statut *Londonskega memoranduma*. Ta je imel določen tudi mehanizem nadzora nad izvajanjem določb sporazuma, tako imenovani jugoslovansko-italijanski mešani odbor. Delo mešanega odbora je opisal Ivo Murko v prispevku *Dvajset zasedanj jugoslovansko-italijanskega mešanega odbora* (Murko 1975, 336-368).

Določbe Posebnega statuta so ostale v veljavi tudi s podpisom *Osimske pogodbe*, kot to določa njen 8. člen:

Takrat, ko neha veljati specialni statut, priložen londonskemu memorandumu o soglasju z dne 5. oktobra 1954, izjavi vsaka stran, da bo ohranila v veljavi notranje ukrepe, ki jih je že sprejela pri izvajanju omenjenega statuta, in da bo v okviru svojega notranjega prava zagotovila pripadnikom zadevnih manjšin enako raven varstva, kot jo je določal specialni statut, ki neha veljati. (Kolenc (ur.) 1977)

Osimski sporazum je eden izmed sporazumov, ki ga najdemo v *Aktu o notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo*.⁵

Po osamosvojitvi Slovenije in Hrvaške je Italija, še pred njenim uradnim priznanjem, poskušala obvezati obe državi k ohranjanju enotnosti in enotne zaščite italijanske manjšine. V ta namen je pripravila tristranski dokument o zaščiti italijanske manjšine na Hrvaškem in v Sloveniji.

² Člen 51, 1. odstavek: »Država Srbov-Hrvatov-Slovencev sprejema in soglaša, da bo v pogodbo z glavnimi in pridruženimi članicami vnesla takšne določbe, ki se bodo tem silam zdele potrebne za zaščito prebivalcev te države, ki se od večine razlikujejo po rasi, jeziku ali religiji.«

³ Člen 44: »Srbsko-hrvaška slovenska država v zvezi z Madžarsko priznava in potrjuje svojo zavezo k privolitvi, da se v pogodbo z glavnimi zavezniškimi in pridruženimi silami vključijo določila, ki se tem silam zdijo potrebna za zaščito interesov prebivalcev srbsko-hrvaško slovenske države, ki se od večine prebivalstva razlikujejo po rasi, jeziku ali veri, ter za zaščito svobodnega tranzita in pravične trgovine z drugimi narodi.«

⁴ Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and the Serb-Croate-Slovene State, Signed at Saint-Germain-en-Laye, September 10, 1919.

⁵ Akt o notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo.

Tako so se 9. in 10. januarja 1992 v Zagrebu sestale delegacije ministrstev za zunanje zadeve Hrvaške, Slovenije in Italije, kjer so oblikovale in parafirale tristransko besedilo, po katerem se:

[...] tri vlade obvezujejo, da bodo za zaščito italijanske manjšine v dveh državah čim prej sklenile dvostranske sporazume med Italijo in Hrvaško, Italijo in Slovenijo ter Hrvaško in Slovenijo, ki bodo temeljili na ustreznih mednarodnih sporazumih in na obveznostih KVSE, pa tudi na naslednjih načelih: 1. na načelu priznanja avtohtonosti, enovitosti in posebne narave italijanske manjšine ter njene enake obravnave v obeh državah; 2. na načelu priznanja pravne subjektivitete italijanske unije kot edine organizacije, ki predstavlja manjšino kot celoto v obeh državah; 3. na načelu potrditve enake (uniformity) pravne obravnave italijanske manjšine, ki bo temeljila na obstoječih pridobljenih pravicah, kot tudi potrditvi novih pravic, ki izhajajo iz ustavnih aktov in drugih zakonov Hrvaške in Slovenije; 4. v obeh državah na območjih, kjer manjšina živi, na načelu svobode gibanja pripadnikov manjšine, ki so hrvaški ali slovenski državljani, svobode dela za hrvaške in slovenske državljane, ki so pripadniki manjšine in so zaposleni v dejavnostih, povezanih z manjšino (npr. institucije, šole, občila itd.), jamstvu, da zaposleni pripadniki manjšine ne bodo diskriminirani zaradi hrvaškega ali slovenskega državljanstva. (Kosin 2000, 66-67)

Italijanska vlada je v pogajanjih poskušala uveljaviti tudi zahtevo, da se v memorandumu naštejejo občine, v katerih živi italijanska manjšina, da se manjšini priznajo pravna subjektiviteta in kolektivne pravice, pravica do avtonomije v upravljanju manjšinskih institucij, uvedba italijanskega jezika kot enakopravnega uradnega jezika na območjih, kjer manjšina živi, pravica italijanskih konzularnih oblasti nadzorovati izvajanje memoranduma in zaščito italijanske manjšine v Istri itd. Hrvaška in Slovenska delegacija sta tem zahtevam odločno nasprotovali.

Po parafiranju tristranskega memoranduma sta slovenska in italijanska delegacija začeli oblikovati besedilo dvostranskega protokola o položaju in varstvu slovenske manjšine v Italiji. Italijanska stran se je najprej upirala takšnemu dogovoru, češ da ni potreben, saj se za slovensko manjšino v Italiji z razpadom Jugoslavije ni nič spremenilo, medtem ko je italijanska manjšina v Istri, ki je, zgodovinsko gledano, vedno živela skupaj, zdaj razbita in razdeljena med dve državi, kar jo je zelo oslabilo (Kosin 2000, 68).

Italijanska delegacija je privolila v oblikovanje nekakšnih izhodišč za dvostranski sporazum o zaščiti slovenske manjšine šele po odločnem stališču slovenske delegacije, da ne bo podpisala tristranskega sporazuma, če hkrati ne bo tudi dvostranskega dogovora o zaščiti slovenske narodne manjšine v Italiji. Ker Italija sporazuma o zaščiti slovenske manjšine v Italiji ni bila pripravljena sprejeti, je Slovenija odstopila od podpisa tristranskega sporazuma o zaščiti italijanske narodne manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem. Razloge za takšen sklep je pojasnil slovenski zunanji minister v pismu, ki ga je poslal italijanskemu zunanjemu ministru (15. 1. 1992):

Komisija za mednarodne odnose Parlamenta Republike Slovenije je sinoči obravnavala moje poročilo o razgovorih s podsekretarjem Vitalonejem, ki sva jih včeraj imela v Gorici. Z obžalovanjem je ugotovila, da je italijanska stran odstopila od že parafiranega Memoranduma o soglasju med Italijo in Slovenijo o zaščiti slovenske manjšine v Italiji in da niso bila uresničena pričakovanja Republike Slovenije, da se bo ob podpisu Memoranduma o zaščiti italijanske manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem mogoče dogovoriti tudi o varstvu slovenske manjšine v Italiji. Zato je sklenila, da v takšnih pogojih Republika Slovenija ne more podpisati trilateralnega Memoranduma o zaščiti italijanske manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem.

V želji, da bi se sodelovanje z Republiko Italijo kar najbolje razvijalo glede na naše dosedanje dosledno udejanjanje določila Ustave Republike Slovenije o varstvu manjšin, Vam želim, gospod minister, zagotoviti pripravljenost Republike Slovenije, da bo tripartitni Memorandum spoštovala in izvajala, kot da bi ga sopolpisala.

Republika Slovenija želi ob tej priliki izraziti svojo privrženost načelom najvišje stopnje varstva narodnih manjšin kot dejavnikov prijateljstva in sodelovanja med našima državama. Prepričani smo, da bodo ta vprašanja dobila adekvatno težo v našem prihodnjem medsebojnem vsestranskem sodelovanju. (Kosin 2000, 73-74)

Memorandum o zaščiti italijanske manjšine sta podpisali le Hrvaška in Italija 15. januarja 1992. K sporazumu je bilo dodano sporočilo, da sporazum vstopi v veljavo, ko ga podpišeta vsaj dve stranki pogodbenici in je odprt za podpis tretje strani. Podpisom ni sledila uradna objava ne s strani Hrvaške ne s strani Italije.

Naj na tem mestu omenimo še urejanje narodnomanjšinske problematike z Republiko Avstrijo. Problematike nemške manjšine v Sloveniji se Avstrija v obdobju obstoja Jugoslavije ni dotikala. Zahtevo po priznanju:

[...] nemške manjšine (največkrat se je uporabljal termin ‚staroavstrijci‘) v Sloveniji je med prvimi v uradnih stikih postavil koroški deželni glavar Haider ob srečanju s predsednikom slovenskega parlamenta dr. Francetom Bučarjem 21. marca 1991 na srečanju v Celovcu. Tako je že leta 1992 vlada Republike Avstrije izročila Sloveniji memorandum o avstrijski oziroma nemški manjšini v Republiki Sloveniji. Takrat je to vprašanje postalo stalnica v slovensko-avstrijskih odnosih. V Sloveniji so dolgo časa nasprotovali kakršni koli omembi Nemcev v Sloveniji kot manjšine, na pogovore o tej problematiki pa je Slovenija pristala tudi iz bojazni pred avstrijskim vetom glede vstopa v EU. To vprašanje pa so v Sloveniji povezovali tudi z denacionalizacijskimi zahtevami avstrijskih državljanov. (Jesih 2007, 72; glej tudi Nečak (ur.) 1998; Grafenauer 2014)

Velja omeniti še *Sporazum med Vlado Republike Avstrije in Republiko Slovenijo o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti*, ki je bil podpisan v Ljubljani 30. aprila 2001. Sporazum je Državni zbor Republike Slovenije potrdil 15. 2. 2002, v *Uradnem listu* pa je bil objavljen 8. 3. 2002. Manjšinsko tematiko zadevajo člani 14⁶, 15⁷, in 16⁸.

Uveljavljanje hotenj nemško govoreče skupnosti po »oživljanju« njihove identitete je bilo v prvem desetletju po osamosvojitvi Slovenije pogosto obravnavano z vidika akumuliranega vedenja o slovensko-nemških narodnostnih bojih v preteklosti; hotenja po varovanju nemško govoreče

⁶ Zakon o ratifikaciji sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti.

14. člen: »Ne posegajoč v že obstoječe pravice slovenske manjšine v Avstriji bosta pogodbenici v programe Mešane komisije, ustanovljene na podlagi prvega odstavka 20. člena, in v danem primeru v skupne delovne programe ministrstev obeh strani na podlagi tretjega odstavka 20. člena vsakokrat vključevali tudi projekte v korist kulturnih kakor tudi izobraževalno in znanstveno pomembnih želja in potreb slovenske manjšine v Avstriji (kot na primer projekte na področju učenja jezika in spomeniškega varstva, štipendij in podobno).«

⁷ 15. člen: »Pogodbenici bosta v programe Mešane komisije, ustanovljene na podlagi prvega odstavka 20. člena, in v danem primeru v skupne delovne programe ministrstev obeh strani na podlagi tretjega odstavka 20. člena vsakokrat vključevali tudi projekte v korist kulturnih kakor tudi izobraževalno in znanstveno pomembnih želja in potreb pripadnikov nemško govoreče etnične skupine v Sloveniji (kot na primer projekte na področju učenja jezika in spomeniškega varstva, štipendij in podobno).«

⁸ 16. člen: »Pogodbenici bosta v programe Mešane komisije, ustanovljene na podlagi prvega odstavka 20. člena, in v danem primeru v skupne delovne programe ministrstev obeh strani na podlagi tretjega odstavka 20. člena vsakokrat vključevali tudi projekte v korist kulturnih kakor tudi izobraževalno in znanstveno pomembnih želja in potreb slovensko govorečih v Avstriji zunaj poselitvenega območja slovenske manjšine (kot na primer projekte na področju učenja jezika in spomeniškega varstva, štipendij in podobno).«

skupnosti so bila mnogokrat obravnavana kot prvi korak na poti oživljanja nemških (avstrijskih) ekspanzionističnih interesov na slovenskem narodnem ozemlju. Da bi odpravili dileme o kulturnem sporazumu, ki naj bi nemško manjšino uvajal skozi stranska vrata, je Državni zbor Republike Slovenije sprejel še 3. člen *Zakona o ratifikaciji sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti*. Ta določa naslednje:

V 15. členu sporazuma, skladno z interpretativno izjavo,⁹ omenjeni "pripadniki nemško govoreče etnične skupine" uživajo pravice po 61. členu Ustave Republike Slovenije.

V nemškem besedilu 15. člena sporazuma je besedna zveza "pripadniki nemško govoreče etnične skupine" zapisana kot "Angehörigen der deutschsprachigen Volksgruppe".

Osamosvajanje Slovenije in narodne manjšine

Zavezo do varovanja obeh *klasičnih* narodnih manjšin (Italijanov in Madžarov) je mogoče najti v vseh dokumentih, v katerih je govora o osamosvajanju Slovenije. Najdemo jo v posebnem Sporazumu političnih strank in poslanskih skupin, zastopanih v parlamentu, o skupnem nastopu na plebiscitu, ki so ga 6. decembra 1990 podpisale vse politične stranke, zastopane v parlamentu, ter kluba delegatov narodnih skupnosti in neodvisnih poslancev. V sporazumu so se podpisniki zavezali, da bo:

[...] Republika Slovenija zagotavlja narodnostnima skupnostma, italijanski in **madžarski** (poudaril M. K.), kakor tudi vsem pripadnikom drugih jugoslovanskih narodov, ki živijo v Sloveniji, da se zaradi plebiscitarne odločitve ne bo spreminjal njihov politični status. V sporazumu je posebej poudarjena dolžnost Republike Slovenije, da varuje italijansko in madžarsko narodno skupnost in da omogoči pripadnikom drugih jugoslovanskih narodov, ki imajo

⁹ Ta določa: »[...] pripadniki nemško govoreče skupine v Sloveniji, ne glede na različno poimenovanje v slovenskem in nemškem jeziku, uživajo pravice po 61. členu slovenske ustave, ki jim zagotavlja individualno zaščito, ne pa kolektivne zaščite, kakršno uživajo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.« Sprejeto na seji Odbora za zunanjo politiko DZ RS 20. decembra 2001.

stalno prebivališče v Sloveniji, pridobitev državljanstva Republike Slovenije, če bodo to želeli. (Ribičič 1992, 33)

Temeljni osamosvojitveni dokumenti zato ohranjajo tradicijo varstva manjšin, ki se je razvila v obdobju 1945–1989.

Izjava o dobrih namenih z dne 6. decembra 1990:

S plebiscitno izraženo voljo slovenskega naroda, italijanske in **madžarske** (poudaril M. K.) narodnosti, ter vseh drugih volivcev v Republiki Sloveniji naj Slovenija končno in dejansko postane suverena, demokratična, pravna in socialna država. Temeljila naj bi na delu in podjetništvu, na socialni pravičnosti in varnosti za vse, na ekološki odgovornosti ter na najboljših slovenskih in evropskih tradicijah. V tem smislu bo razvijala politično parlamentarno demokracijo in na ravni sodobnih spoznanj varovala človekove in državljanske svoboščine in pravice, ustvarjala lasten gospodarski sistem, vodila svojo ekonomsko politiko in samostojno razpolagala z ustvarjenim dohodkom. To bo pomagalo k boljšemu in učinkovitejšemu reševanju nakopičenih problemov ter doseganju nove blaginje.

Slovenska država zagotavlja italijanski in **madžarski** (poudaril M. K.) narodnosti tudi v samostojni republiki Sloveniji vse pravice, kakor so določene z ustavo in zakoni ter mednarodnimi akti, ki jih je sklenila in jih priznava SFRJ. Prav tako zagotavlja vsem pripadnikom drugih narodov in narodnosti pravico do vsestranskega kulturnega in jezikovnega razvoja, vsem s stalnim bivališčem v Sloveniji pa, da lahko pridobijo državljanstvo Slovenije, če to želijo.¹⁰

Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije (25. junij 1991) določa:

Italijanski in **madžarski** (poudaril M. K.) narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in njunim pripadnikom so zagotovljene vse pravice iz Ustave Republike Slovenije in veljavnih mednarodnih pogodb.¹¹

¹⁰ Izjava o dobrih namenih.

¹¹ Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije.

Deklaracija ob neodvisnosti (25. junij 1991) pa določa:

[...] Republika Slovenija je pravna in socialna država z zmogljivostim okolja prilagojenim tržnim gospodarstvom, v kateri bodo spoštovani človekove pravice in državljanske svoboščine, posebne pravice avtohtonih narodnih skupnosti Italijanov in **Madžarov** (poudaril M. K.) v Republiki Sloveniji [...]¹²

Naj ob koncu tega razdelka dodamo še nekaj zelo pomembnega. Uveljavljanje narodno manjšinskih pravic za tradicionalni (avtohtoni) narodni manjšini ob menjavi politične ureditve na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja ni bilo tako pozitivno premočrtno, kot se to želi prikazati danes. Bilo je mnogo *odklonskosti*, mnogo nevarnosti, da se bo porušilo marsikaj, kar je bilo zgrajeno pred letom 1990. V 24. številki inštitutske številke revije *Razprave in gradivo*,¹³ kjer smo objavili prispevke posveta z naslovom *Narodnost – manjšina ali skupnost: Urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji*, smo zapisali:

V obdobju po volitvah (1990, op. M. K.), oziroma po oblikovanju nove vlade (maj 1990, op. M. K.), je često prihajalo do javno manifestiranih konfliktnih situacij, ki so med pripadniki narodnih manjšin poglobljali občutek »doziranega strahu« pred izgubo že dosežene stopnje zaščite. Morda bi veljalo pritrrditi tistim, ki trdijo, da je polemičnosti botroval zgolj nesporazum; vendar je istočasno tudi res, da je prav v času priprav na okroglo mizo prejela Obalna skupnost Italijanov obvestilo o izbrisu iz sodnega registra!

Pridobiti zagotovila, da so takšne poteze zgolj proizvod »birokratske nepremišljenosti« in so v nasprotju s temeljno politično usmeritvijo slovenskih oblasti v odnosu do položaja manjšin, so pomenila pomemben motiv pri pripravi in izvedbi okrogle mize.

Prav tako smo želeli, da bi razprava prispevala k odpravljanju občutka drugokategornosti narodnih manjšin v Republiki Sloveniji v primerjavi s slovenskimi manjšinami v sosednjih državah, ki je prav tako razširjen znotraj manjšinskih populacij v Republiki Sloveniji.

In nenazadnje, vendar v tem trenutku najpomembnejše, je potrebno poudariti, da smo s pripravo, izvedbo ter publiciranjem gradiv okrogle mize

¹² Deklaracija ob neodvisnosti.

¹³ *Narodnost – manjšina ali skupnost: Urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republiki Sloveniji. Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja, št. 24. (1991).*

želeli prispevati k pripravi strokovnih izhodišč za urejanje te problematike v novi ustavi Republike Slovenije ter kasnejših zakonskih izpeljavah s področja sklopa posebnih pravic narodnih manjšin. (Razprave in gradivo 1990, 5-6)

Slovenija je ratificirala oba temeljna dokumenta Sveta Evrope, ki govorita o varstvu narodnih manjšin: *Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin*¹⁴ in *Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih*¹⁵. Slovenija je *Okvirno konvencijo* podpisala 1. februarja 1995, ratificirala 23. marca 1998, v veljavi pa je od 1. julija 1998. Ob deponiranju ratifikacijskih listin (28. marca 1998) je v posebni deklaraciji zapisala:

Glede na to, da Okvirna konvencija za zaščito narodnih manjšin ne vsebuje definicije pojma narodne manjšine in je zato vsaki članici podpisnici prepuščeno, da določi skupine, ki jih bo obravnavala kot narodne manjšine, vlada Republike Slovenije v skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo izjavlja, da sta to avtohtona italijanska in madžarska narodna manjšina. V skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo Republike Slovenije se bodo določila Okvirne konvencije nanašala tudi na pripadnike Romske skupnosti, ki živijo v Republiki Sloveniji.¹⁶

Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih je Slovenija podpisala 3. julija 1997, ratificirala 19. julija 2000, v Uradnem listu RS pa je bila objavljena 4. avgusta 2000. Ob deponiranju ratifikacijskih instrumentov 4. oktobra 2000 je Slovenija izjavila, da bodo sprejeta določila v veljavi (*the period covered*) od 1. januarja 2001.

Republika Slovenija je ob deponiranju listine o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih generalnemu sekretarju Sveta Evrope sporočila, da sta na ozemlju Republike Slovenije regionalna ali manjšinska jezika *italijanski in madžarski jezik*. Prav tako je bilo sporočeno, da se bodo določbe od prvega do četrtega odstavka 7. člena smiselno uporabljale tudi za *romski jezik*. Ta se obravnava kot neteritorialni jezik. V Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih se kot neteritorialni jeziki opredeljujejo jeziki, ki jih uporabljajo državljani države; ti jeziki se razlikujejo od jezika ali jezikov, ki ga oziroma jih uporablja preostali del prebivalstva te države; ta jezik se tradicionalno uporablja na ozemlju te države, vendar ga ni mogoče povezati

¹⁴ Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin.

¹⁵ Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih.

¹⁶ Dostopno na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=157&CM=8&DF=30/11/2014&CL=ENG&VL=1> (29. 11.2017).

s točno določenim geografskim območjem te države. V pojasnjevalnem poročilu k Evropski listini je mogoče prebrati, da sta neteritorialna jezika na primer »Yiddish« in romski jezik. Ob sedanjih dilemah o urejanju položaja nemško govoreče skupnosti v Sloveniji bi bilo morda vredno razmisliti, ali ne bi tega problema razrešili prav v okviru problematike neteritorialnih jezikov.

Določilo o romskem jeziku ni ostalo prav dolgo v naboru jezikov, ki jih Slovenija štiti v skladu z določbami *Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih*. Državni zbor je leta 2007 sprejel *Zakon o spremembi zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih*, s katerim je odpravil določbo o smiselni rabi romskega jezika.¹⁷

Naj razdelek zaključimo s podatkom, da je Generalna skupščina OZN 18. 12. 1992 sprejela *Deklaracijo o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim (nacionalnim) ali etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam*.¹⁸

Primerjava obeh besedil, *Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji* (v nadaljevanju: bilateralni sporazum) in Deklaracije OZN, pokaže, da smo bili pisci predloga slovensko-madžarskega sporazuma kar vizionarski. V bilateralnem sporazumu je mogoče najti prav vse vsebine, ki so navedene v 9. točkah Deklaracije OZN.

Narodnomanjšinska problematika v odnosih z Republiko Madžarsko

Urejanje narodnomanjšinskih vprašanj z Republiko Avstrijo in Republiko Italijo je bilo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja težavno. Povsem drugačno je bilo urejanje narodnomanjšinskih tematik z Republiko Madžarsko.

Leta 1992 je nastal tudi *Sporazum o zaščiti slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne manjšine v Sloveniji*, ki je bil podpisan v Ljubljani 6. novembra 1992. Sporazum je izrazito naklonjen narodnim manjšinam, včasih se zdi, da ima več skupnega z univerzitetnim učbenikom kot s političnim besedilom.

Potrebo po varstvu madžarske narodne skupnosti v Sloveniji in slovenske narodne manjšine na Madžarskem je opredelila tudi *Pogodba o prijateljstvu in*

¹⁷ Zakon o spremembi zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih.

¹⁸ Deklaracija Združenih narodov o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin.

*sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko (podpisana v Budimpešti 1. decembra 1992).*¹⁹

V 16. členu Pogodbe o prijateljstvu in sodelovanju je zapisano:

Državi pogodbenici sta se sporazumeli, da so standardi, zapisani v Dokumentu kopenhavenskega srečanja Konference o človeški razsežnosti Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi, sprejetem 29. junija 1990, in v drugih dokumentih Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi, ki so jih izdelali za varstvo manjšin, obvezujoči.

Člani madžarske narodnosti, ki živijo v Republikli Sloveniji, imajo pravico, da posamično ali z drugimi člani svoje skupnosti svobodno izražajo, ohranjajo in razvijajo svojo etnično, kulturno, jezikovno in versko pripadnost, ne da bi jih kdor koli proti njihovi volji silil v asimilacijo. Pravico imajo do svobodne uporabe maternega jezika v zasebnem življenju in v javnosti do širjenja in izmenjavanja ter pridobivanja informacij v svojem maternem jeziku. Pravico imajo do celovitega in učinkovitega uveljavljanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin brez vsakršnega zapostavljanja in v popolni enakosti pred zakonom.

Člani slovenske narodnosti, ki živijo v Republikli Madžarski, imajo pravico, da posamično ali z drugimi člani svoje skupnosti svobodno izražajo, ohranjajo in razvijajo svojo etnično, kulturno, jezikovno in versko pripadnost, ne da bi jih kdor koli proti njihovi volji silil v asimilacijo. Pravico imajo do svobodne uporabe maternega jezika v zasebnem življenju in v javnosti, do širjenja, izmenjavanja ter pridobivanja informacij v svojem maternem jeziku. Pravico imajo do celovitega in učinkovitega uveljavljanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin brez vsakršnega zapostavljanja in v popolni enakosti pred zakonom.

Državi pogodbenici se bosta na mednarodni ravni zavzemali za to, da se obveznosti, sprejete za Konferenci o varnosti in sodelovanju v Evropi za zaščito manjšin in za njihovo podporo, sprejmejo kot splošno veljavne pravne norme.

Slovensko-madžarski bilateralni sporazum in ureditev varstva narodnih manjšin v Sloveniji

Postavlja se zanimivo vprašanje, ali je bilateralni sporazum *izšel* iz slovenske ureditve varstva narodnih manjšin ali je slovenski model narodnomanjšinskega

¹⁹ Zakon o ratifikaciji pogodbe o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko.

varstva *nastal* kot rezultat bilateralnega sporazuma. Preden odgovorimo na zastavljeno vprašanje, se moramo osredotočiti na *prvine slovenske ureditve narodnomanjšinskega varstva*.

Sporazum je pripravljen tako, da zagotavlja narodnima manjšinama a) pravico do priznanja, b) pravico do obstoja in c) pravico do pripadnosti določeni narodni manjšini.

Pravica do *priznanja* pomeni, da je vsaka družbena skupina, ki ima drugačna narodna obeležja, kot jih ima večinsko prebivalstvo, *priznana kot posebna etnična skupina*. Ta pravica je razvidna iz množice mednarodnih listin. V *Priporočilu št. 1134/1990* Sveta Evrope je v 11. členu zapisano: »Narodne manjšine morajo imeti pravico do priznanja.«

Pravica do *obstoja* pomeni, da se oblasti na različnih nivojih morajo vzdržati ukrepov nasilne asimilacije. Preprečevati morajo diskriminatorna dejanja, sočasno pa morajo ustvarjati pogoje za ohranjanje identitete narodnih manjšin.

Pravica do *pripadnosti* pomeni, da se pripadnik narodne manjšine svobodno odloča (zasebno in v javnosti) o pripadnosti točno določeni narodni manjšini.

Na začetku tega razdelka velja spregovoriti o dveh pojmi: o matičnem narodu in matični domovini ter o avtohtonosti.

Matični narod in matična domovina

Pojma matični narod in matična domovina sta že desetletja v slovenskem narodnomanjšinskem besednjaku. Končno sta dobila pomembno mesto tudi v *Zakonu o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja*.²⁰ V njegovem 5. členu je določeno:

- (1) Slovenci v zamejstvu in po svetu so enakovreden del enotnega slovenskega naroda.
- (2) Republika Slovenija je matična domovina vseh Slovencev zunaj njenih meja in tudi država zaščitnica avtohtonih slovenskih narodnih skupnosti v sosednjih državah

Pojem matične domovine je mogoče najti še v *Odloku o organizaciji in delovnem področju Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu*.²¹

²⁰ Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja.

²¹ Odlok o organizaciji in delovnem področju Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Med nalogami navedenega urada (2. člen Odloka) sta med drugim naštetih naslednji nalogi:

[...]

- kulturno, prosvetno, gospodarsko, politično in drugo sodelovanje pripadnikov avtohtone slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah in Slovencev po svetu z matično državo Republiko Slovenijo;
- skrb matične države Republike Slovenije za ustrezno pravno in zakonsko zaščito slovenskih skupnosti zunaj njenih meja;

[...]

Zakon določa, da so »Slovenci v zamejstvu in po svetu [...] enakovreden del enotnega slovenskega naroda«²², s čimer verjetno ni nič narobe, če narod obravnavamo kot kulturno kategorijo. Toda v slovenskem primeru je težava v tem, kot smo že omenili, da je narod *biološka* kategorija.

Zdi se, da so v *Zakonu o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja* problematične določbe, ki govorijo o tem, da je:

Republika Slovenija [...] matična domovina vseh Slovencev zunaj njenih meja in tudi država zaščitnica avtohtonih slovenskih narodnih skupnosti v sosednjih državah.²³

Težava je predvsem v tem, da država Slovenija samovoljno, brez pristanka pripadnikov manjšin, upravlja njihova življenja. To jih zna postaviti v zelo neugoden položaj v odnosu do državnih oblasti v državi, v kateri živijo. Ampak zelo verjetno je, da pretežni del Slovencev v zamejstvu še ni slišal za omenjeni slovenski zakon!

Določbo o Sloveniji kot matični domovini je mogoče najti tudi na spletni strani Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. V zapisu, ki govori o delu urada, je med drugim zapisano:

Avtohtona slovenska narodna skupnost v sosednjih državah je z Republiko Slovenijo, ki je njena matična domovina in država zaščitnica, zelo tesno povezana.²⁴

²² Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. 5. člen (1).

²³ Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. 5. člen (2).

²⁴ Dostopno na: http://www.uszs.gov.si/si/delovna_podrocja/slovenci_v_zamejstvu/ (9. 12. 2017).

Avtohtonost

Pojem avtohtonost²⁵ je ustavna kategorija, zato ga ne moremo kar preslišati. V 5. členu *Ustave Republike Slovenije* je določeno:

Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice **avtohtone** italijanske in madžarske narodne skupnosti. Skrbi za **avtohtone** slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino. Skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

Slovinci brez slovenskega državljanstva lahko uživajo v Sloveniji posebne pravice in ugodnosti. Vrsto in obseg teh pravic in ugodnosti določa zakon.²⁶

Navesti je treba še 64. člen *Ustave Republike Slovenije*, ki določa nabor tako imenovanih posebnih narodnomanjšinskih pravic. Ta člen nam bo prišel zelo prav tedaj, ko bomo primerjali določbe bilateralnega sporazuma z narodnomanjšinskimi pravicami v *Ustavi Republike Slovenije*.

64. člen

(posebne pravice **avtohtone** italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji)

Avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole in da za ohranjanje svoje narodne identitete ustanavljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva. V skladu z zakonom imata ti narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno. Narodnima skupnostima in njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da gojijo odnose s svojima matičnima narodoma in njunima državama. Država gmotno in moralno podpira uveljavljanje teh pravic.

²⁵ Glej tudi: Stergar, J., 2006. Neznosna lahkost avtohtonosti? *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, št. 51-52. (2006). 112-120.

²⁶ Ustava Republike Slovenije.

Na območjih, kjer ti skupnosti živita, ustanovijo njuni pripadniki za uresničevanje svojih pravic svoje samoupravne skupnosti. Na njihov predlog lahko država pooblasti samoupravne narodne skupnosti za opravljanje določenih nalog iz državne pristojnosti ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje.

Narodni skupnosti sta neposredno zastopani v predstavniških organih lokalne samouprave in v državnem zboru.

Zakon ureja položaj in način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer živita, obveznosti samoupravnih lokalnih skupnosti za uresničevanje teh pravic, ter tiste pravice, ki jih pripadniki teh narodnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj teh območij. Pravice obeh narodnih skupnosti ter njunih pripadnikov so zagotovljene ne glede na število pripadnikov teh skupnosti.

Zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja zgolj narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti.²⁷

Mnogi so nad rabo pojma *avtohtonost* v narodnomanjšinskih politikah in študijah navdušeni in ga uporabljajo brez zadržkov, drugi ga zavračajo, se mu posmehujejo. Prispevke, razmišljanja o vlogi in pomenu avtohtonosti, je mogoče razdeliti na sklop, ki avtohtonost obravnava kot metodo *izključevanja iz modela* narodnomanjšinskega varstva, in sklop, ki avtohtonost obravnava kot metodo *vključevanja v model* posebnega narodnomanjšinskega varstva.

Ko je govora o pojmih *avtohtonost* in *avtohtona narodna manjšina*, se moramo za trenutek vrniti k obvezi slovenske države do varstva slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah. V primeru rabe pojma *avtohtona narodna manjšina* za slovenske manjšine v sosednjih državah pa gre za *vključevalni kriterij*. Slovenska država sporoča, da pripadniki slovenskih manjšin na ozemljih, ki spadajo pod suverenost sosednjih držav, tu živijo že mnogo desetletij, da niso pritepenci od včeraj in da jim zato pripada nabor posebnih pravic, ki jim bodo omogočale ohranjanje identitete. Seveda je to sporočilo lažje doseglo prebivalce Slovenije, pripadnike slovenskih manjšin, kot pa večinsko prebivalstvo in politične upravitelje v sosednjih državah.

Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije navaja tudi pojem *skupni slovenski kulturni prostor*. Pojem ni nov, vzniknil je

²⁷ Ustava Republike Slovenije.

v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja kot nadomestilo za neuresničen narodni program *zedinjene Slovenije*. Da je resnično tako, potrjujejo določbe navedene resolucije, ki skupni slovenski kulturni prostor opredeljujejo kot *geografsko enoto* – skupni slovenski kulturni prostor tvorijo poleg ozemlja Republike Slovenije še »območja sosednjih držav, na katerih živijo avtohtone slovenske manjšine«²⁸. Ta območja so kasneje tudi poimensko navedena:

V Republiki Avstriji živi avtohtona slovenska manjšina v deželah Koroški in Štajerski, v Republiki Italiji v deželi Furlaniji – Julijski krajini, na Madžarskem v Porabju, v Republiki Hrvaški pa na področjih vzdolž hrvaško-slovenske državne meje, zlasti v Istri, Gorskem Kotarju in Medmurju.²⁹

O geografskem obsegu skupnega slovenskega kulturnega prostora smo že pisali. Pomembna je določba *Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja*, ki navaja, da:

[...] prizadevanje za ohranitev in okrepitev slovenstva v skupnem slovenskem kulturnem prostoru sodi med poglobitve naloge Republike Slovenije.³⁰

Naravni dodatek k zapisanemu je določba istega zakona, da je:

[...] skrb za Slovence v zamejstvu in po svetu [...] neločljiv in bistven del zunanje politike Republike Slovenije.³¹

Za usklajeni razvoj Slovenije bi bilo mnogo bolje, če bi pojem *matična domovina* vezali na vse prebivalce Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost. Na primer:

Slovenija je matična domovina in država zaščitnica pripadnikov vseh narodnih manjšin, ki imajo državljanstvo Republike Slovenije, stalno bivališče v Republiki Sloveniji in v Sloveniji tudi dejansko živijo.

²⁸ Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije.

²⁹ Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije.

³⁰ Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. 6. člen (2).

³¹ Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. 7. člen.

Pojem avtohtonost se v bilateralnem sporazumu pojavlja v preambuli. V zadnjem odstavku piše:

[...] izhajajoč iz dejstva, da celovit razvoj manjšin, zlasti na območjih, kjer avtohtono živita, v Porabju v Republiki Madžarski in v Prekmurju v Republiki Sloveniji, bogati kulturno življenje in vsestransko medsebojno sodelovanje med obema državama, sta se sporazumeli o naslednjem [...]

Navedba v bilateralnem sporazumu govori o prostorski zamejenosti uresničevanja določb sporazuma. Zato se zdi smiselno nadaljevati razpravo o prostoru, na katerem narodni manjšini avtohtono živita. Posebej zato, ker je narodno mešano ozemlje osrednji pojem v slovenskem modelu varstva narodnih manjšin.

V bilateralnem sporazumu se uporabljata pojma *slovenska narodna manjšina* in *madžarska narodna skupnost*. Če bi želeli biti zelo dosledni, bi dejali, da sporazum ni povsem skladen s *slovensko ustavo*. Ustava v 1. odstavku 5. člena določa:

[...] Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino [...]

Iz dikcije bilateralnega sporazuma je izpuščen pojem *avtohtonost*.

Opredelevanje narodnih manjšin v Sloveniji

Katere skupine posameznikov so mišljene, ko je govora o varstvu narodnih manjšin? Je definicija narodnih manjšin sploh potrebna?³² Zaverovancem v definicije se je sarkastično posmehoval Lojze Ude:

Kaj njim neposredno čustvo, kaj hrepenenje! Pojem, definicija, to je glavno! Kot čevljar čevlj na kopito, tako hočejo navleči življenje naroda na pojme in definicije. O prekleti ubijalci! (Ude 1972, 188)

³² O problematiki opredeljevanja narodnih manjšin glej: Roter, P., 2007. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. V: M. Komac (ur.), *Priseljenci*. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana. 7-33.

Vseobsežne, za vse sprejemljive, morda celo zaukazane definicije pojma narodna manjšina nimamo. *Zaukazane definicije so (bile) v družboslovju in humanistiki možne samo v totalitarnih režimih.* Za demokratične sisteme, ki ponujajo bogastvo možnosti, je na voljo prav toliko opredelitev narodnih manjšin, kolikor je raziskovalcev in kolikor je raziskovalnih praks. Raziskovalci avtoritarnega značaja znajo izjaviti, da je pestrost definicij znak strokovne šibkosti raziskovalcev. Verjetno še niso prebrali Udetovega zapisa. Verjamemo pa, da bi nemudoma spremenili mišljenje, če ne bi bil sprejet njihov predlog opredelitve narodne manjšine!

Razprave o vsebini pojma narodna manjšina so bile pred osamosvojitvijo Slovenije redke. Vsebina pojma je bila samoumevna, vsem znana, zato ni bilo potrebe, da bi razpravljali o nečem, kar že vsi poznamo – to je bilo obče sprejeto mnenje. Nič drugače ni bilo v prvem obdobju po osamosvojitvi. Splošno sprejeto definicijo najdemo v Enciklopediji Slovenije.

Narodna manjšina je:

[...] družbena skupnost, ki se od prevladujočega dela preb. v državi razlikuje po etničnih značilnostih, jeziku, kulturi, veri. Klasične n. m. so deli narodov, ki so zaradi zgodovinskih okoliščin ostali zunaj mej države matičnega naroda (→ Narodna skupnost). Pripadniki take n. m. živijo kot avtohtono preb. na bolj ali manj strnjenem ozemlju, ki je pripadlo drugi državi ali ostalo v njej in so državljani te države. Slovenci kot avtohtone n. m. živijo v sosednjih državah, v Italiji, Avstriji in Madžarski (→ Slovenci v Italiji; → Koroški Slovenci; → Porabski Slovenci; → Slovenci na avstrijskem Štajerskem). Na ozemlju Slovenije živijo avtohtone n. m. Italijanov in Madžarov (→ Italijanska narodnostna skupnost v Republiki Sloveniji; → Madžarska narodnostna skupnost v Republiki Sloveniji). V slov. ustavi, zakonodaji in publicistiki se je za n. m. nekaj časa uporabljal izraz narodnostna oz. narodna skupnost. Pogosto se izraz n. m. neustrezno uporablja tudi za poimenovanje drugih družbenih skupnosti, ki nimajo vseh značilnosti n. m. (Nečak – Lük 1993, 304)

Velja navesti še opredelitev pojma *narodnost*, ki se včasih omenja kot sinonim za pojem *narodna manjšina*.

Narodnost je:

[...] pripadnost določenemu narodu; tudi oznaka za poimenovanje narodnih skupnosti, ki živijo ločene od matičnega naroda v drugi državi in se imenujejo tudi → narodne manjšine. Izraz je v rabi zlasti v državah nekdanje socialistične

usmeritve in ima politično konotacijo; kazal naj bi, da imajo takšne skupnosti kakovostno zaščito, da niso diskriminirane in da v odnosih do njih ni poskusov → asimilacije, da pa se uveljavljajo t. i. pozitivni ukrepi, ki omogočajo ohranjanje in spodbujajo razvoj etničnih, jezikovnih, kulturnih idr. značilnosti skupnosti ter vodijo k dejanski enakopravnosti njihovih pripadnikov (Nečak – Lük 1993, 334).

Nam pri opredeljevanju narodnih manjšin v Sloveniji lahko priskočijo na pomoč Madžari? Madžarska definicija narodnih manjšin je zapisana v *Zakonu o pravicah narodnosti*.³³

<p>I. Fejezet Általános rendelkezések Alapvető rendelkezések 1. § (1) E törvény értelmében nemzetiség minden olyan – Magyarország területén legalább egy évszázada honos – népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul</p> <p>(2) A nemzetiségi jogok és kötelezettségek vonatkozásában az (1) bekezdés szerinti nemzetiséghez tartozik az a Magyarországon lakóhellyel rendelkező személy, aki magát valamely nemzetiséghez tartozónak tekinti és ezen nemzetiséghez tartozását az e törvényben meghatározott esetekben és módon kinyilvánítja.</p> <p>(3) Az (1) bekezdés szerinti nemzetiségeket az 1. melléklet sorolja fel.</p> <p><i>1. melléklet a 2011. évi CLXXIX. törvényhez</i> »E törvény értelmében nemzetiségnek minősül: a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán</p>	<p>I. poglavje Splošne določbe Osnovne določbe 1. člen (1) V skladu s tem zakonom je narodnost vsaka – na ozemlju Madžarske vsaj eno stoletje trajno naseljena – etnična skupina, ki je v okviru prebivalstva države številčno v manjšini in jo od preostalega prebivalstva ločijo lasten jezik, kultura in izročilo, hkrati pa izpričuje zavest o pripadnosti, ki je usmerjena v ohranjanje naštetega ter v izražanje in zaščito interesov zgodovinsko izoblikovanih skupnosti.</p> <p>(2) Z vidika narodnostnih pravic in obveznosti spada k eni izmed narodnosti v skladu s 1. odstavkom vsaka oseba s stalnim prebivališčem na Madžarskem, ki se opredeljuje za pripadnika ene izmed narodnosti in ki to pripadnost izkazuje v primerih in na način, določen v tem zakonu.</p> <p>(3) Narodnosti v skladu s 1. odstavkom so našete v <i>prilogi 1</i>.</p> <p><i>Priloga 1 zakona št. CLXXIX iz leta 2011</i> »V skladu s tem zakonom se za narodnosti štejejo: bolgarska, grška, hrvaška, poljska, nemška, armenska, romska, rusinska, srbska, slovaška, slovenska in ukrajinska.«</p>
---	---

³³ Zakon o pravicah narodnosti, 2011.

Slovenija uradne definicije narodnih manjšin nima. To, katere značilnosti mora posedovati nekdo, ki želi biti prepoznan kot pripadnik točno določene narodne manjšine, bi bilo seveda najbolje, da nam povedo pripadniki manjšin sami. Ampak to je očitno težko opravilo. Naj spomnimo na *zadolžitev*, ki jo je Ustavno sodišče Republike Slovenije naložilo samoupravnim narodnim skupnostim že daljnega leta 1998. Ustavno sodišče je v *Odločbi št. U-I-283/94* ugotovilo, da je *Zakon o evidenci volilne pravice*³⁴ v:

[...] neskladju z ustavo, ker ne opredeljuje meril, po katerih komisije italijanske in madžarske samoupravne narodne skupnosti odločajo o vpisu volivcev v posebni volilni imenik državljanov pripadnikov avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti.³⁵

Samoupravnima narodnima skupnostma je bilo prepuščeno, da *predpišeta podrobnejša merila* za vpis v posebni volilni imenik. Samoupravni skupnosti do dandanes še nista predpisali podrobnejših meril. V Sloveniji je pač tako, da ni nihče imun pred sprenevedanjem!

Obveza samoupravnih narodnih skupnosti oziroma Sveta romske skupnosti o pripravi kriterijev za vpis v posebni volilni imenik je ostala zapisana tudi v novem *Zakonu o evidenci volilne pravice* iz leta 2013.

*Zakon o evidenci volilne pravice*³⁶ v 12. členu določa:

**(ugotavljanje volilne pravice državljana Republike Slovenije,
pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali
romske skupnosti)**

- (1) Državljan Republike Slovenije, ki želi uveljavljati volilno pravico kot pripadnik avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali kot pripadnik romske skupnosti, poda izjavo o pripadnosti komisiji ustrezne narodne skupnosti iz prvega odstavka prejšnjega člena oziroma komisiji romske skupnosti iz drugega odstavka prejšnjega člena.

³⁴ *Zakon o evidenci volilne pravice*.

³⁵ Ustavno sodišče, št. U-I-283/94. Odločba o ugotovitvi skladnosti z ustavo zakona o volitvah v Državni zbor, zakona o lokalnih volitvah, 22. člena *Zakona o evidenci volilne pravice*, četrtega odstavka 53. člena, 134. člena in drugega odstavka 140. člena statuta Mestne občine Koper o ugotovitvi protiustavne pravne praznine v *Zakonu o evidenci volilne pravice* ter o delnem zavrženju pobude.

³⁶ *Zakon o evidenci volilne pravice*.

- (2) Volilna pravica državljana Republike Slovenije, pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali romske skupnosti, se ugotavlja na podlagi izjave iz prejšnjega odstavka ter podrobnejših meril za ugotavljanje volilne pravice pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti oziroma romske skupnosti, ki jih določita samoupravni narodni skupnosti oziroma Svet romske skupnosti Republike Slovenije.
- (3) Samoupravni narodni skupnosti oziroma Svet romske skupnosti Republike Slovenije merila iz prejšnjega odstavka določijo zlasti na podlagi:
 - ohranjanja dolgotrajne, trdne in trajajoče vezi s svojo skupnostjo, ali
 - skrbi za ohranjanje vsega, kar konstituira skupno identiteto posamezne skupnosti, vključno z njihovo kulturo ali jezikom, ali
 - sorodstvene vezi do drugega kolena v ravni vrsti z državljanom, ki mu je že priznana volilna pravica pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali pripadnika romske skupnosti.
- (4) Podrobnejša merila za ugotavljanje volilne pravice pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti se objavijo v uradnem glasilu občin, kjer prebivajo pripadniki avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti, in v Uradnem listu Republike Slovenije v slovenskem jeziku in jeziku avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.
- (5) Podrobnejša merila za ugotavljanje volilne pravice pripadnika romske skupnosti se objavijo v uradnem glasilu občin, v katerih imajo posebno volilno pravico pripadniki romske skupnosti, in v Uradnem listu Republike Slovenije.
- (6) Volilno pravico pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na podlagi določenih meril in ob uporabi določb zakona, ki ureja splošni upravni postopek, ugotavlja komisija avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti iz prvega odstavka prejšnjega člena.
- (7) Volilno pravico pripadnika romske skupnosti na podlagi določenih meril in ob uporabi določb zakona, ki ureja splošni upravni postopek, ugotavlja komisija romske skupnosti iz drugega odstavka prejšnjega člena, ustanovljena na območju občine stalnega prebivališča državljana Republike Slovenije, pripadnika romske skupnosti.
- (8) Če komisija iz prvega oziroma drugega odstavka prejšnjega člena volilno pravico državljanu Republike Slovenije, pripadniku avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali romske skupnosti, prizna, zahteva,

da jo upravna enota vpiše v evidenco volilne pravice. Če pogoji za priznanje volilne pravice državljanu Republike Slovenije, pripadniku avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti oziroma romske skupnosti niso izpolnjeni, komisija o tem izda odločbo.

- (9) Zoper izdano odločbo je zagotovljeno sodno varstvo tako, kot je določeno v osmem odstavku 7. člena tega zakona.

Poimenovanje narodnih manjšin

Poimenovanje narodnih manjšin ni tako nedolžno, kot se zdi na prvi pogled. Kako so narodne manjšine *poimenovane* v različnih *virih* v Sloveniji? Zelo različno:

1. *Ustava Republike Slovenije* govori o avtohtoni madžarski in italijanski narodni skupnosti.

2. *Ustava Republike Slovenije* in *Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji* govorita o romski skupnosti.

3. V *Kulturnem sporazumu med Slovenijo in Avstrijo* se omenja nemško govoreča etnična skupina v Sloveniji. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije pa govori o nemških etničnih skupnostih.

4. Na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije je govora o različnih manjšinskih etničnih skupnostih.

5. V *Deklaraciji Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji* se uporablja izraz narodne skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji; v besedilu deklaracije je tudi pojem nove narodne skupnosti.

6. Pestro je poimenovanje narodnih manjšin v bilateralnih sporazumih med Slovenijo in državami naslednicami po razpadli SFRJ.

V slovensko-madžarskem bilateralnem sporazumu se sočasno uporabljata pojma *slovenska narodna manjšina* v Republiki Madžarski in *madžarska narodna skupnost* v Republiki Sloveniji. Poimenovanje sledi uradnemu poimenovanju v posamezni državi, torej je poimenovanje korektno.

Naj zastavimo še eno vprašanje: so narodne manjšine *skupnosti* ali so zgolj *manjšine*? Pomisleki o rabi pojma narodna skupnost za opisovanje narodnih manjšin se zdijo upravičeni.

Etzioni skupnost povezuje s čustvenimi odnosi in pripadnostjo:

Skupnost je definirana z dvema značilnostma: prva, mreža čustvenih (angl. affect-laden) odnosov med skupino posameznikov, odnosov, ki se pogosto med seboj križajo in se medsebojno krepijo [...], ter druga, pripadnost skupnim vrednotam, normam in pomenom ter skupni zgodovini in identiteti – na kratko, k določeni kulturi. (Filipovič Hrast 2009, 487)

Za skupnost, kot jo je opisal Etzioni, velja, da:

[...] naj bi v moderni družbi počasi izginjala, ljudje pa naj bi bili vedno manj povezani med seboj (Gergen, 1991; Bauman, 2000) in vedno manj navezani na prostor (Harvey, 1996), oziroma se pomen prostora intenzivno spreminja v postmoderne družbi (glej npr. Mlinar, 1986; Hočevar, 2000). Tehnološki in ekonomski razvoj, industrializacija in urbanizacija zmanjšujeta relativni pomen prostorske bližine in neposrednega okolja, prostorska bližina pa tako zmeraj manj determinira in pojasnjuje okvire, subjekte in vsebino povezovanja med prebivalci v nekem ožjem ali širšem prostoru (Mlinar, 1986: 154, 174). Gre torej za trend k t. i. osvobojeni skupnosti oz. izgubljeni skupnosti (po Wellman in Leighton, 1979), kjer skupnostne vezi niso (več) pomembne in ne omogočajo solidarnosti. (Filipovič Hrast 2009, 487)

V tej luči bi narodne manjšine *težko opredelili* kot skupnosti.

Narodno mešano ozemlje (teritorialno zamejeno varstvo)

Varstvo avtohtonih narodnih skupnosti je teritorialno zamejeno; vezano je na *območja, kjer živita italijanska in madžarska narodna skupnost*. Ta območja sestavljajo območja naselij v tistih občinah, v katerih pripadniki italijanske in/ali madžarske narodnosti živijo že stoletja. Niso jih uspeli odgnati ne vojne vihre, ne etnično čiščenje, ne epidemije. Narodno mešana območja so določena v statutih občin.

Takšna ureditev je skladna z določbami bilateralnega sporazuma, zabeleženimi v 9. členu:

Podpisnici se zavezujeta, da upravne in teritorialne organizacije države ter lokalne samouprave ne bosta urejali v škodo manjšin. Prizadevali si bosta, da bi se meje upravnih, volilnih in z manjšinama naseljenih območij čim bolj ujemale.

Preglednica 1: Narodnostno mešana območja v statutih občin

Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
Hodoš/ Hodos	1. člen: Občina Hodoš – Hodos Község je samoupravna lokalna skupnost ustanovljena z zakonom na območju naslednjih narodnostno mešanih naselij: – Hodoš – Hodos, – Krplivnik – Kapornak.	Uradni list RS, št. 84/2011
Moravske Toplice	1. člen: (1) Občina Moravske Toplice je samoupravna lokalna skupnost ustanovljena z zakonom na območju naslednjih naselij: Andrejci, Berkovci, Bogojina, Bukovnica, Čikečka vas, Filovci, Fokovci, Ivanci, Ivanjševci, Ivanovci, Kančevci, Krnci, Lončarovci, Lukačevci, Martjanci, Mlajtinci, Moravske Toplice, Motvarjevci, Noršinci, Pordašinci, Prosenjakovci, Ratkovci, Sebeborci, Selo, Središče, Suhi Vrh, Tešanovci in Vučja Gomila. V naseljih Čikečka vas – Csekefa, Motvarjevci – Szentlászló, Pordašinci – Kisfalu, Prosenjakovci – Pártosfalva in Središče – Szerdahely živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti.	Uradni list RS, št. 35/2014
Šalovci	2. člen: (1) Del območja občine, v katerem živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti je narodnostno mešano območje. (2) Narodnostno mešano območje obsega naselje Domanjševci – Domonkosfa.	Uradni list RS, št. 38/2006
Lendava/ Lendva	1. člen, 1. odstavek: Občina Lendava je samoupravna lokalna skupnost ustanovljena z zakonom na območju naslednjih naselij: Banuta – Bánuta, Benica, Čentiba – Csente, Dolga vas – Hosszúfalu, Dolgovaške gorice – Hosszúfaluhegy, Dolina pri Lendavi – Völgyifalu, Dolnji Lakoš – Alsólakos, Gaberje – Gyertyános, Genterovci – Göntérháza, Gornji Lakoš – Felsőlakos, Hotiza, Kamovci – Kámaháza, Kapca – Kapca, Kot – Kót, Lendava – Lendva, Lendavske gorice – Lendvahegy, Mostje – Hidvég, Petišovci – Petesháza, Pince – Pince, Pince Marof – Pince major, Radmožanci – Radamos, Trimlini – Hármasmalom, Brezovec del. Narodnostno mešano območje občine na katerem živijo tudi pripadniki madžarske narodne skupnosti obsega navedena naselja razen naselij Benica, Hotiza in Brezovec del.	Uradni list RS, št. 32/2017
Dobrovnik/ Dobronak	2. člen: (1) Del območja občine, v katerem živijo pripadniki madžarske narodne skupnosti je narodnostno mešano območje. (2) Narodnostno mešano območje občine obsega naselji Dobrovnik – Dobronak in Žitkovci – Zsitkóc.	Uradni list RS, št. 35/2007

V skladu s svojo zakonodajo bosta zagotavljali pogoje za delovanje organizacij, ki zastopajo manjšinske interese na državni ravni.

Morda je na tem mestu priložnost za zapis o tem, kako so v statutih samoupravnih skupnosti (občinah) zapisane obveze o varstvu madžarske narodne manjšine.

Preglednica 2: Zaveze do ohranjanja identitete madžarske narodne manjšine (določbe v statutih občin)

Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
Hodoš/ Hodos	65. člen (1) Občina varuje narodnostni značaj, zagotavlja enakopravnost in uresničevanje posebne pravice madžarske narodne skupnosti in njenih pripadnikov ter skrbi za vsestranski razvoj narodne skupnosti.	Uradni list RS, št. 84/2011
Moravske Toplice	95. člen (1) Občina varuje narodnostni značaj, zagotavlja enakopravnost in uresničuje posebne pravice madžarske narodne skupnosti in njenih pripadnikov ter skrbi za njen vsestranski razvoj.	Uradni list RS, št. 35/2014
Šalovci	66. člen (1) Občina varuje narodnostni značaj, enakopravnost in uresničuje posebne pravice madžarske narodnostne skupnosti in njenih pripadnikov	Uradni list RS, št. 38/2006
Lendava/ Lendva	6. člen Občina zagotavlja enakopravnost in ustavne pravice občanom avtohtone madžarske narodne skupnosti, ki živijo na narodnostno mešanem območju občine.	Uradni list RS, št. 32/2017
Dobrovnik/ Dobronak	82. člen (1) Občina varuje narodnostni značaj, zagotavlja enakopravnost in uresničuje posebne pravice madžarske narodnostne skupnosti in njenih pripadnikov.	Uradni list RS, št. 35/2007

Kdo je subjekt narodnomanjšinskega varstva: posameznik ali skupina?

Ustava govori o *avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njihovih pripadnikih*, zato je upravičeno vprašanje, ki se glasi: *kdo je subjekt manjšinskih pravic? Posameznik ali skupnost?* V slovenskem strokovnem okolju prevladuje prepričanje, da je to:

[...] vsaka manjšina skupnost z določenimi posebnimi značilnostmi, bodisi narodnostnimi, etničnimi, jezikovnimi, z lastno kulturo ipd.; zato je očitno, da ni moč sprejeti stališča, naj bi se varstvo manjšin uresničevalo le s pravicami posameznikov. Potrebno je – in to je temeljnega pomena – zavarovati enakopravnost manjšinske skupnosti, njen obstoj in možnost za enakopraven razvoj. Brez zagotovljene možnosti, da manjšinska skupnost kot skupnost ohranja svoje posebnosti, da nemoteno obstaja in se razvija, tudi ni moč zagotoviti dejansko enakopravnega položaja njenih posameznih pripadnikov, kot ni moč zagotoviti nemotenega obstoja in razvoja manjšinske skupnosti, če niso zagotovljene tiste manjšinske pravice, ki so namenjene posameznikom, pripadnikom manjšine. Manjšinska skupnost ohranja svojo samobitnost prav skozi pravice, ki jih na raznih področjih družbenega življenja uresničujejo posamezniki; posameznik pa more svoj enakopravni položaj uresničiti le v skupnosti, ki ji je zagotovljena možnost obstoja in da ohranja svoje samobitnosti, svoje posebnosti. (Petrič 1997, 99)

V tem duhu je spisan tudi bilateralni sporazum. Temeljni subjekt posebnega varstva je narodna manjšina/skupnost kot objektivno obstoječi subjekt. Od posameznikov oziroma pripadnikov narodnih skupnosti pa je odvisno, kdaj in v kolikšni meri bodo *podeljene* posebne pravice uporabljali. Velja poudariti, da nabor posebnih manjšinskih pravic ni pogojen s številčno klavzulo.

V tem duhu je spisan tudi bilateralni sporazum. V 1. členu je zapisano:

1. člen

Podpisnici zagotavljata možnost za ohranitev in razvoj ter svobodno izražanje kulturne, jezikovne, verske in celovite slovenske oziroma madžarske identitete manjšin in njunih, pripadnikov. V ta namen bosta sprejeli in uveljavljali ustrezne ukrepe in mehanizme na področju izobraževanja, kulture, javnega obveščanja, založniške in znanstveno-raziskovalne dejavnosti, gospodarstva in na drugih področjih, ki bodo prispevali k vsestranskemu razvoju manjšin.

3. člen

Podpisnici spodbujata celovito uresničevanje kulturnih in izobraževalnih potreb narodnih manjšin.

5. člen, 1. odstavek

Podpisnici priznavata pravico manjšin do informiranja v maternem jeziku v tisku, radiu in televiziji.

7. člen, 1. odstavek

Podpisnici se zavezujeta, da bosta v svojih prostorskih in gospodarskih razvojnih načrtih upoštevali posebne interese manjšin.³⁷

Navedene navedbe jasno kažejo, da je subjekt manjšinskega varstva narodna manjšina kot objektivno obstoječa skupnost.

Kdo so pripadniki narodnih manjšin: *samo slovenski državljani ali tudi tujci*

Pripadniki zgodovinskih (tradicionalnih) narodnih manjšin so samo slovenski državljani. To je razvidno iz vseh določb o uresničevanju posebnih (kompenzacijskih) pravic. Določba o posedovanju slovenskega državljanstva kot pogoju za članstvo v narodni skupini je zapisana tudi v *Zakonu o evidenci volilne pravice*.³⁸ Ta v 12. členu določa:

**(ugotavljanje volilne pravice državljana Republike Slovenije,
pripadnika avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali
romske skupnosti)**

(1) Državljan Republike Slovenije, ki želi uveljavljati volilno pravico kot pripadnik avtohtone italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ali kot pripadnik romske skupnosti, poda izjavo o pripadnosti komisiji ustrezne narodne skupnosti iz prvega odstavka prejšnjega člena oziroma komisiji romske skupnosti iz drugega odstavka prejšnjega člena.

Ta določba postaja vse bolj fleksibilna, saj imajo možnost sodelovati na lokalnih volitvah tudi državljani Evropske unije in tujci.

³⁷ Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.

³⁸ Zakon o evidenci volilne pravice.

Kdo so pripadniki narodnih manjšin: tisti, ki imajo *prvo prebivališče* v Republike Sloveniji, ali *tudi priseljenci*?

Za vse manjšine, ki smo jih navedli v skupini tradicionalne narodne manjšine, velja, da ustrezajo določbi o *posedovanju dolgoletnih, trdnih in trajnih vezi z državo bivanja* (Slovenijo), ki jo najdemo v *Priporočilu št. 1201* o dodatnem protokolu k *Evropski konvenciji o človekovih pravicah* iz leta 1993. Kategorija klasičnih narodnih manjšin se od priseljencev razlikuje po tem, da jih je tukaj *pustila zgodovina*, če so to hoteli ali ne. Sklop posebnih manjšinskih pravic je tem manjšinam priznan kot kompenzacija za *neuresničeno pravico do samoodločbe*.

Pripadniki klasičnih narodnih manjšin, ki sta predmet obravnave v posebnem meddržavnem sporazumu, bi načeloma morali biti samo tisti, ki imajo *v Sloveniji prvo prebivališče*. Toda obe slovenski avtohtoni narodni manjšini (Italijani, Madžari) imata kar precejšen delež priseljenih. Podatki za madžarsko in italijansko narodno manjšino za leto 1991 so naslednji:

Preglednica 3: Prebivalci po narodni pripadnosti in prvem prebivališču, popis 1991

	Prvo prebivališče										
	SKUPAJ	v kraju stalnega preb.	v drugem naselju iste občine	drugje v Sloveniji	BIH	ČG	HR	MAK	SRB	v tujini	neznano
SKUPAJ	1.965.986	1.007.579	401.381	390.839	49.200	2.942	49.743	4.196	23.958	24.890	11.258
Slovinci	1.727.018	928.860	381.990	368.015	3.169	444	14.419	605	5.561	20.816	3.139
Italijani	3.064	1.324	544	387	7	4	502	2	17	269	8
Madžari	8.503	4.927	2.285	410	21	0	105	2	431	288	34

Ko pretvorimo te številke v deleže (%), dobimo naslednjo sliko:

Preglednica 4: Prebivalci po narodni pripadnosti in prvem prebivališču, popis 1991 (deleži)

	Prvo prebivališče – deleži				
	SKUPAJ	Slovenija	nekdanja Jugoslavija	druga tujina	neznano
SKUPAJ	1.965.986	91,5	6,6	1,3	0,6
Slovinci	1.727.018	97,2	1,4	1,2	0,2
Italijani	3.064	73,6	17,4	8,8	0,3
Madžari	8.503	89,6	6,6	3,4	0,4

Iz podatkov je razvidno, da je vsaj 10 % pripadnikov madžarske narodne manjšine priseljenih od drugod, največ iz nekdanje Jugoslavije (Vojvodine), nekaj tudi iz drugih držav. Morda je tudi to eden izmed vzrokov, da je *težko* sestaviti podroben nabor elementov, ki bi določali članstvo v avtohtoni madžarski narodni skupnosti.

Kako priseljence vključiti v madžarsko narodno manjšino? Če živijo na narodno mešanem ozemlju, jih je mogoče *pretihotapiti* v manjšinsko članstvo, če jih le drugi pripadniki manjšine sprejmejo. Zunaj narodno mešanega ozemlja pa je to veliko težje storiti.

Za pripadnika te ali one zgodovinske narodne manjšine se pogosto opredeljujejo tudi *priseljeni* v narodne manjšine. V manjšino so vstopili prostovoljno, na primer s poroko s pripadnikom manjšine ali zgolj z odločitvijo, da pripadajo kulturnemu krogu narodne manjšine. S tem ni nič narobe, narodne identitete so *izbirne identitete* (Mlinar 2012, 118).

Posebne narodnomanjšinske (*kompensacijske*) pravice

Pravica do *ustrezne zaščite* je podrobneje razdelana v okviru tako imenovanih *kompensacijskih pravic*. Različni viri navajajo različno zbirko posebnih pravic. Relativno zaokrožen seznam pravic bi bil nekako naslednji: a) raba jezika manjšin, b) pravica do izobraževanja, c) pravica do informiranja, d) pravica do lastnega kulturnega razvoja, e) pravica do svobodnih stikov, f) pravica do rabe narodnih simbolov, g) pravica do ekonomskega razvoja in h) pravica do *soodločanja pripadnikov manjšin v zadevah*, ki zadevajo uresničevanje tako imenovanih *kompensacijskih pravic*. O teh pravicah je govora v 1., 3., 4., 5. in 8. členu bilateralnega sporazuma.

Sklop posebnih manjšinskih pravic je tem manjšinam priznan kot *kompensacija za neuresničeno pravico do samoodločbe*. Zato pogosto uporabljamo za sklop tako imenovanih *posebnih manjšinskih pravic* izraz *kompensacijske pravice*. Uresničevanje posameznih *posebnih* narodnih pravic pa ne more biti mehansko in enoznačno.

Preglednica 5: Določbe o posebnih narodnomanjšinskih pravicah v statutih občin

Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
Hodoš/ Hodos	IV. Posebne pravice pripadnikov madžarske narodne skupnosti Členi 65–74	Uradni list RS, št. 84/2011
Moravske Toplice	VI. Posebne pravice madžarske narodne skupnosti in njenih pripadnikov na narodnostno mešanem območju občine Členi: 95–104	Uradni list RS, št. 35/2014
Šalovci	IV. Posebne pravice pripadnikov madžarske narodne skupnosti Členi 66–76	Uradni list RS, št. 38/2006
Lendava/ Lendva	V. Posebne pravice madžarske narodne skupnosti in njenih pripadnikov na narodnostno mešanem območju občine Členi: 69–78	Uradni list RS, št. 75/2010
Dobrovnik/ Dobronak	IV. Posebne pravice pripadnikov madžarske narodne skupnosti Členi: 82–92	Uradni list RS, št. 35/2007

Soodločanje pripadnikov manjšin

Zasnova participativnega modela narodnih manjšin v Sloveniji temelji na zamisli, da se pripadniki manjšin pojavljajo v politiki kot osebnosti z dvojno politično subjektiviteto: najprej kot *zgolj državljani* in drugič kot *državljani s posebnimi narodnimi atributi* – torej v politiko vstopajo zato, da bi aktivno sodelovali pri tvorbi mehanizmov ohranjanja lastne etnične identitete.

O tej tematiki bilateralni sporazum govori v 8. členu:

Podpisnici zagotavljata, v skladu z notranjo zakonodajo, ustrezno udeležbo manjšin pri odločanju na lokalni, regionalni in državni ravni o zadevi, ki se nanašajo na pravice in položaj manjšin in njunih pripadnikov.

Da bi bile posebne pravice narodnih skupnosti resnično zavarovane in da predstavniki večinskega naroda ne bi sprejemali zakonskih ureditev na področju »strogo« manjšinskih zadev v nasprotju z voljo narodnih skupnosti, je v *Ustavo Republike Slovenije* vnesena določba, da te »določbe ne morejo biti sprejete brez soglasja predstavnikov narodnosti«³⁹. V skladu s tem določilom je določbe o nujnem soglasju predstavnikov manjšin mogoče najti tudi v *Poslovniku državnega zbora*.⁴⁰

³⁹ Glej 5. odstavek 64. člena Ustave Republike Slovenije.

⁴⁰ Glej 2. točko 141. člena Poslovnika državnega zbora (uradno prečiščeno besedilo). Omenjena točka določa: »Zakon, ki zadeva uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaj

Določbe o nujnosti pridobitve soglasja za občinske odloke in sklepe, ki zadevajo problematiko narodnih skupnosti, je mogoče najti v vseh statutih občin na narodnostno mešanem ozemlju.⁴¹ Spiska zakonov, ki neposredno zadevajo posebne manjšinske pravice, ni. Po mnenju nekaterih sta v Sloveniji le dva zakona, ki sta v celoti posvečena manjšinski problematiki in se ju zato ne da spreminjati brez soglasja predstavnikov narodnih manjšin. To sta *Zakon o manjšinskem šolstvu*⁴² in *Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih*.⁴³

Predstavniki madžarske narodne manjšine v občinskih svetih

Zakon o lokalni samoupravi⁴⁴ v 39. členu določa, da:

[...] imata narodni skupnosti na narodnostno mešanih območjih, določenih z zakonom, kjer živita italijanska oziroma madžarska narodna skupnost, v občinskem svetu najmanj po enega predstavnika.

Določbe o številu občinskih svetnikov iz vrst madžarske narodne skupnosti v *občinskih svetih* so zapisane v statutih občin.

zgolj narodnih skupnosti, se sprejme s soglasjem poslancev narodnih skupnosti. Šteje se, da je soglasje dano, če sta poslanca narodnih skupnosti glasovala za zakon.«

⁴¹ Glej 2. odstavek 75. člena, 3. odst. 76. člena in 77. člen Statuta Občine Lendava (uradno prečiščeno besedilo). Uradni list RS, leto 20, št. 75, Ljubljana, 24. 9. 2010, str. 10959; 3. odstavek 72. člena, 3. odstavek 73. člena, 74. člen in 75. člen Statuta Občine Šalovci. Uradni list RS, leto 16, št. 38, Ljubljana, 11. 4. 2006, str. 4066; 2. in 3. odstavek 88. člena, 3. odstavek 89. člena, 90. člen in 91. člen Statuta Občine Dobrovnik. Uradni list RS, leto 17, št. 35, Ljubljana, 18. 4. 2007, str. 5069; 3. odstavek 72. člena, 73. člen in 74. člen Statuta Občine Hodoš. Uradni list RS, leto 21, št. 84, Ljubljana, 21. 10. 2011, str. 10860; 2. odstavek 101. člena, 3. odstavek 102. člena, 103. člen in 104. člen Statuta Občine Moravske Toplice. Uradni list RS, leto 24, št. 35, Ljubljana, 16. 5. 2014, str. 3951–3952; 62. člen Statuta Občine Izola, str. 15. Dostopno na: <http://izola.si/obcina-izola/statut-obcine/>; 65. člen Statuta Občine Piran. Uradni list RS, leto 24, št. 5, Ljubljana, 20. 1. 2014, str. 382; 103. člen, 104. člen in 105. člen Statuta Mestne občine Koper (neuradno prečiščeno besedilo), str. 24–25.

⁴² Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja.

⁴³ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih.

⁴⁴ Zakon o lokalni samoupravi.

Preglednica 6: Število občinskih svetnikov iz vrst madžarske narodne manjšine

Občina	Statutarne določbe	Objava/vir
	Madžarska narodna manjšina	
Dobrovnik/ Dobronak	14. člen: [...] (2) Občinski svet šteje 11 (enajst) članov, od tega 8 (osem) članov izvolijo volivci na podlagi splošne in enake volilne pravice, po enega člana pa predstavniki madžarske narodne skupnosti, predstavniki romske skupnosti živeče v Občini Dobrovnik – Dobronak in enega predstavnika slovenskega naroda na podlagi posebne volilne pravice.	Uradni list RS, št. 35/2007
Hodoš/ Hodos	13. člen [...] Občinski svet šteje 7 članov. 1 član je pripadnik madžarske narodne skupnosti. [...]	Uradni list RS, št. 84/2011
Lendava/ Lendva	Člen 15: [...] Občinski svet šteje devetnajst članov, od katerih sta dva člana predstavnika madžarske narodne skupnosti in en član predstavnik romske skupnosti. [...]	Uradni list RS, št. 75/2010
Moravske Toplice	2. Občinski svet 14. člen [...] Občinski svet šteje 15 članov, od katerih sta dva člana predstavnika madžarske narodne skupnosti.	Uradni list RS, št. 35/2014
Šalovci	Člen 14: [...] (2) Občinski svet šteje 7 (sedem) članov, od tega je en član predstavnik madžarske narodne skupnosti. [...]	Uradni list RS, št. 38/2006

Poslanec madžarske narodne manjšine v Državnem zboru Republike Slovenije

Ustrezno zastopstvo v Državnem zboru Republike Slovenije in predstavnikiških organih lokalne samouprave je pripadnikom italijanske in madžarske narodne skupnosti zagotovljeno z *Ustavo Republike Slovenije*.⁴⁵ Ustava v 80. členu še

⁴⁵ Glej 64. člen Ustave Republike Slovenije.

natančneje določa, da se v Državni zbor Republike Slovenije vedno »izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti«.

Velja poudariti, da poslance/predstavnike italijanske in madžarske narodnosti v Državnem zboru Republike Slovenije izvolijo *vsi člani narodne skupnosti*, ki imajo volilno pravico, ne glede na to, kje živijo: na narodnostno mešanem ozemlju ali zunaj tega teritorija. V tem primeru se pripadniki italijanske ali madžarske narodnosti vpišejo v volilni imenik na podlagi njihove pisne zahteve.

Izvoljena predstavnika italijanske in madžarske narodnosti v Državni zbor Republike Slovenije imata **reprezentativni mandat**. Ne glede na to, v kakšni vlogi nastopata, kot »običajna« poslanca ali kot predstavnika narodnih skupnosti, se odločata v skladu z njuno svobodno voljo. Ugotoviti je mogoče, da je uveljavljen volilni sistem – ki daje pripadnikom narodnih skupnosti dvojno volilno pravico in jim istočasno omogoča vodenje volilnega postopka, od tvorbe volilnega imenika prek oblikovanja volilnih komisij do končne izvolitve predstavnikov narodnih skupnosti – soliden temelj za izvolitev legitimnih predstavnikov narodnih manjšin.

Članstvo pripadnikov obeh narodnih manjšin v državnih mešanih komisijah za spremljanje uresničevanja določb bilateralnega sporazuma lahko obravnavamo kot način uresničevanja določb bilateralnega sporazuma.

Samoupravne narodne skupnosti

Ustanovitev samoupravnih narodnih skupnosti, osrednjih političnih ustanov narodnih skupnosti, je bila določena z *Ustavo Republike Slovenije* (64. člen, 2. odstavek). Na podlagi te določbe je bil sprejet poseben *Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih*,⁴⁶ ki določa naloge samoupravnih skupnosti.

Samoupravne narodne skupnosti opravljajo naslednje naloge:

- v skladu z ustavo in zakonom samostojno odločajo o vseh vprašanih iz svoje pristojnosti;
- v skladu z zakonom dajejo soglasje k zadevam, ki se nanašajo na varstvo posebnih pravic narodnih skupnosti, o katerih odločajo skupaj z organi samoupravnih lokalnih skupnosti;

⁴⁶ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih.

- obravnavajo in proučujejo vprašanja, ki zadevajo položaj narodnih skupnosti, sprejemajo stališča in dajejo predloge ter pobude pristojnim organom;
- spodbujajo in organizirajo dejavnosti, ki prispevajo k ohranjanju narodne identitete pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti.⁴⁷

Prav tako določa načine in poti za realizacijo teh nalog.

Samoupravne narodne skupnosti uresničujejo naloge iz prejšnjega člena s tem, da:

- spodbujajo in organizirajo kulturne, raziskovalne, informativne, založniške in gospodarske dejavnosti za razvoj narodnih skupnosti;
- ustanavljajo organizacije in javne zavode;
- spremljajo in spodbujajo razvoj vzgoje in izobraževanja za pripadnike narodnih skupnosti in v skladu z zakonom sodelujejo pri načrtovanju in organiziranju vzgojno-izobraževalnega dela in pri pripravi vzgojno-izobraževalnih programov;
- razvijajo stike z matičnim narodom, pripadniki narodnih skupnosti v drugih državah in z mednarodnimi organizacijami;
- v skladu z zakonom opravljajo naloge iz državne pristojnosti;
- opravljajo druge naloge v skladu s statutom.⁴⁸

Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih govori še o organiziranosti samoupravnih skupnosti, razmerju do organov lokalnih samoupravnih skupnosti, razmerju do državnih organov in končno o njihovem financiranju. Ustanovitev samoupravnih narodnih skupnosti seveda ne pomeni, da pripadniki narodnih skupnosti nimajo možnosti ustanavljanja tudi drugih (političnih) organizacij v skladu z njihovimi političnimi afinitetami in hotenji. Toda takšne organizacije, če bi nastale, ne morejo nadomestiti vloge samoupravnih narodnih skupnosti. Te organizacije ostajajo, na podlagi določil slovenske ustave in ustreznega zakona, edini legalni partnerji v procesu dogovarjanja med narodnostnimi skupnostmi in državo.

Samoupravne narodne skupnosti se ustanovijo v vsaki občini,⁴⁹ v kateri živijo pripadniki avtohtonih narodnosti. Občinske narodne skupnosti se

⁴⁷ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih. 3. člen.

⁴⁸ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih. 4. člen.

⁴⁹ Občine morajo občinskim narodnim skupnostim zagotoviti potrebne prostore in druge finančne možnosti za delovanje. Sredstva za delovanje občinskih samoupravnih skupnosti

povezujejo v italijansko oziroma madžarsko narodno skupnost. Skupnosti sta osrednja partnerja v odnosih med narodnima skupnostma in državo. V skladu z zakonom dajejo samoupravne skupnosti državnemu zboru, vladi in drugim državnim organom predloge, pobude in mnenja o vseh zadevah iz pristojnosti samoupravnih skupnosti. Pomembno je določilo zakona, ki pravi, da morajo državni organi, ko:

[...] odločajo o zadevah, ki se nanašajo na položaj pripadnikov narodnih skupnosti, predhodno pridobiti mnenje samoupravnih narodnih skupnosti.⁵⁰

Podobno določilo velja tudi na nivoju lokalne samouprave. Samoupravne narodne skupnosti dajejo lokalnim samoupravnim skupnostim predloge, pobude in mnenja o zadevah, ki se nanašajo na položaj narodnih skupnosti in na ohranjanje značilnosti narodnostno mešanih območij. Dolžnost organov samoupravnih skupnosti je, da te pobude obravnavajo in se do njih opredelijo. Z oblikovanjem mnenj in pobud se pristojnost samoupravnih narodnih skupnosti ne zaključí. Še pomembnejše je določilo o soglasju k zadevam, ki se nanašajo na posebne pravice pripadnikov narodnih skupnosti. To soglasje je treba pridobiti pred odločanjem o zadevah iz sklopa posebnih pravic narodnosti. Zakon določa:

Predstavniki narodne skupnosti, izvoljeni v svete samoupravnih lokalnih skupnosti, morajo pred odločitvijo o soglasju k zadevam, ki se nanašajo na posebne pravice pripadnikov narodnih skupnosti, pridobiti soglasje samoupravnih narodnih skupnosti.⁵¹

Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih govori še o dveh pomembnih segmentih delovanja: najprej o tem, da imajo samoupravne narodne skupnosti pravico sodelovanja z:

[...] matičnima narodoma in njunima državama, s pripadniki narodnih skupnosti v drugih državah in z mednarodnimi organizacijami.⁵²

se zagotavljajo iz proračuna občine, sredstva za delovanje italijanske oziroma madžarske samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji pa se zagotavljajo iz proračuna Republike Slovenije.

⁵⁰ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih. 15. člen, 2. odstavek.

⁵¹ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih. 13. člen.

⁵² Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih. 16. člen.

Nato pa še o tem, kar je še posebej pomembno:

Pri pripravi meddržavnih sporazumov, ki se nanašajo na položaj narodnih skupnosti in varstvo njihovih pravic, sodelujejo tudi predstavniki samoupravnih narodnih skupnosti.⁵³

Zaključek

Na začetku prispevka smo postavili naslednje vprašanje: ali je bilateralni sporazum *izšel* iz slovenske ureditve varstva narodnih manjšin ali je slovenski model narodnomanjšinskega varstva *nastal* kot rezultat bilateralnega sporazuma? Ferenc Hajós je v svojem prispevku opisal pot nastajanja sporazuma oziroma njegovega prvega osnutka. Ker vsi trije avtorji izhajamo iz slovenskega okolja in smo socializirani v slovenskem modelu varstva narodnih manjšin, velja zaključiti, da je bilateralni sporazum v veliki meri rezultat prenosa ureditve manjšinskega varstva na mednarodno raven. To pa seveda ne pomeni, da ni nihče drug prispeval ničesar omembe vrednega k nastajanju sporazuma.

Drugo vprašanje bi se lahko glasilo: ali je mogoče določiti oziroma izmeriti neposreden vpliv bilateralnega sporazuma na življenje pripadnikov manjšin? Bilo bi preveč ambiciozno trditi, da je samo bilateralni sporazum bistveno pripomogel k spreminjanju manjšinskega življenja na bolje. Trditi, da sporazum ni imel nobenega vpliva na razvoj obeh narodnih manjšin, da je ostal le mrtva črka na papirju, bi prav tako bilo zgrešeno.

Bolj ali manj redno sestajanje meddržavne komisije za spremljanje uresničevanja sporazuma prispeva k temu, da se problemi narodnih manjšin ne pozabijo, da se ne pometejo pod preprogo.

Bilateralni sporazum je lahko, če ga znajo pripadniki narodnih manjšin uporabiti, dodaten instrument pri oblikovanju narodnomanjšinskih razvojnih politik. S koristjo je lahko uporabljen pri pripravljanju področnih sporazumov. Omembo bilateralnega sporazuma najdemo, na primer, v *Programu sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi za obdobje 2006-2008*, kjer je zapisano:

[...] v skladu s Helsinško sklepno listino Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi ter na podlagi Sporazuma o sodelovanju na področju kulture,

⁵³ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih, 17. člen.

izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, ki je bil podpisan v Budimpešti 2. septembra 1992, ter Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republici Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republici Sloveniji, ki je bil podpisan 6. novembra 1992 [...].⁵⁴

Na podlagi zapisanega si upamo trditi, da je bilateralni sporazum odigral pomembno vlogo v življenju obeh narodnih manjšin. Prispevek lahko zaključimo z naslednjo mislijo: če sporazuma ne bi imeli, bi ga morali napisati!

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Filipovič Hrast, M., 2009. Spremembe sosedskih odnosov kot odziv na zahteve delovnega življenja?. *Teor. praksa*, jul.–avg. 2009, letn. 46, št. 4.
- Grafenauer, D., 2014. Prizadevanje za narodnostni obstoj oziroma oživljanje nemško govoreče etnične skupine prebivalcev v Sloveniji po letu 1991. V: V. Kržišnik – Bukič (ur.) in Josipovič, D. (ur.), *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republici Sloveniji* (Ethnicity, 15). 1. izd. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana. 95–126.
- Jesih, B., 2007. *Med narodom in politiko: politična participacija koroških Slovencev* (Drava Diskurz, 8). Drava, Celovec; Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kolenc, Č. (ur.), 1977. *Osimski sporazumi*. Založba Lipa, Koper.
- Kosin, M., 2000. *Začetki slovenske diplomacije z Italijo 1991–1996*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Lakatos, M., 1977. *Zadimljene podobe*. Pomurska založba, Murska Sobota.
- Mlinar, Z., 2012. Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Knjiga 2, Globalizacija: bogati in/ali ogroženi? Fakulteta za družbene vede, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Murko, I., 1975. Dvajset zasedanj jugoslovansko-italijanskega mešanega odbora. V: J. Jeri (ur.), *Slovinci v Italiji po drugi svetovni vojni*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Narodna manjšina* (avtorica gesla: Albina Nečak – Lük). Enciklopedija Slovenije. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1993. 304.
- Narodnost* (avtorica gesla: Albina Nečak – Lük). Enciklopedija Slovenije. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1993. 334.
- Narodnost – manjšina ali skupnost: Urejanje, uresničevanje in varstvo pravic narodnosti (narodnih manjšin) v Republici Sloveniji. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, št. 24. (1991).

⁵⁴ Program sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi za obdobje 2006–2008 na podlagi Sporazuma o kulturi, izobraževanja in znanosti med Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo, ki je bil podpisan v Budimpešti 2. septembra 1992.

- Nečak, D. (ur.), 1998. „*Nemci*“ na Slovenskem 1941-1955: *izsledki projekta* (Razprave Filozofske fakultete). Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana.
- Petrič, E., 1977. *Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin*. Obzorja, Maribor.
- Ribičič, C., *Ustavnopravni vidiki osamosvajanja Slovenije*. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1992.
- Roter, P., 2007. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. V: M. Komac (ur.), *Priseljenci*. Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana. 7-33.
- Stergar, J., 2006. Neznosna lahkost avtohtonosti? *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, št. 51-52. (2006). 112-120.
- Ude, L., 1972. *Slovenci in jugoslovanska skupnost*. Obzorja, Maribor.

Viri

- Akt o notifikaciji nasledstva sporazumov nekdanje Jugoslavije z Republiko Italijo. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 11/92. (14. 8. 1992).
- Deklaracija ob neodvisnosti. Uradni list RS, št. 1/91-I (25. 6. 1991).
- Deklaracija Združenih narodov o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin – res. GS 135 (XXXXVII).
- Izjava o dobrih namenih. Dostopno na: <http://www.ukom.gov.si/10let/pot/osamosvojitveni-dokumenti/dobri-nameni/> (9. 11. 2007).
- Odloku o organizaciji in delovnem področju Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Uradni list RS, št. 60/06. (9. 6. 2006).
- Poslovnik državnega zbora (uradno prečiščeno besedilo). Uradni list RS, št. 92/07. (10. 10. 2007).
- Program sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi za obdobje 2006-2008 na podlagi Sporazuma o kulturi, izobraževanja in znanosti med Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo, ki je bil podpisan v Budimpešti 2. septembra 1992. Dostopno na: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Kulturno_sodelovanje/madzarska_program_sodelovanja.pdf (12. 12. 2017).
- Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 35/96. (5. 7. 1996).
- Statut Občine Šalovci. Uradni list RS, leto 16, št. 38, Ljubljana, 11. 4. 2006.
- Statut Občine Dobrovnik. Uradni list RS, leto 17, št. 35, Ljubljana, 18. 4. 2007.
- Statut Občine Hodoš. Uradni list RS, leto 21, št. 84, Ljubljana, 21. 10. 2011.
- Statut Občine Moravske Toplice. Uradni list RS, leto 24, št. 35, Ljubljana, 16. 5. 2014.
- Statut Občine Lendava (uradno prečiščeno besedilo). Uradni list RS, št. 32/2017.
- Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 1/91-I. (25. 6. 1991).
- Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and the Serb-Croate-Slovene State, Signed at Saint-Germain-en-Laye, September 10, 1919.
- Ustava Republike Slovenije. Uradni list RS, št. 33/91-I. (28. 12. 1991).
- Ustavno sodišče, št. U-I-283/94. Odločba o ugotovitvi skladnosti z ustavo zakona o volitvah v Državni zbor, zakona o lokalnih volitvah, 22. člena Zakona o evidenci

- volilne pravice, četrtega odstavka 53. Člena, 134. člena in drugega odstavka 140. člena statuta Mestne občine Koper o ugotovitvi protiustavne pravne praznine v Zakonu o evidenci volilne pravice ter o delnem zavrženju pobude. Uradni list RS, št. 20/1998 (13. 3. 1998).
- Zakon o evidenci volilne pravice. Uradni list RS, št. 46/92. (28. 9. 1992).
- Zakon o ratifikaciji pogodbe o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93 (7. 5. 1993).
- Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93. (7. 5. 1993).
- Zakon o lokalni samoupravi. Uradni list RS, št. 72/93. (31. 12. 1993).
- Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin iz leta 1993. (1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól). Dostopno na: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300077.TV> (2. 10. 2017).
- Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih. Uradni list RS, št. 65/94. (20. 10. 1994).
- Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 4/1998. (13. 3. 1998).
- Zakon o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 17/00, 7/07 in 8/14. (4. 8. 2000).
- Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja. Uradni list RS, št. 35/01. (11. 5. 2001).
- Zakon o ratifikaciji sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 5/02. (8. 3. 2002).
- Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. Uradni list RS, št. 43/06. (21. 4. 2006).
- Zakon o spremembi zakona o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 7/07 (21. 5. 2007).
- Zakon o pravicah narodnosti, 2011. (2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól) Dostopno na: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100179.TV (2. 10. 2017).

Imre Szilágyi

Varstvo manjšin in zunanja politika Madžarske v luči slovensko-madžarskega sporazuma o varstvu manjšin

Povzetek

Po spremembi družbenega sistema si je prva madžarska vlada zadala tri glavne zunanjepolitične cilje: povrnitev suverenosti države s pridružitvijo evropskim in transatlantskim integracijam, postavitve odnosov s sosedi na nove temelje in varstvo manjšinskih pravic zamejskih Madžarov. Čeprav so ti elementi za madžarsko politiko enako pomembni, pa odvisno od izvedljivosti v ospredje občasno pride eden njih. In četudi vlade, ki so si sledile, niso vedno dajale poudarek istemu elementu, so dejansko vse sledile temu trojstvu ciljev. Seveda pa doseganje teh ciljev ni bilo odvisno le od namere madžarskih vlad, temveč tudi od politike, ki so ji sledile sosednje države. Ni naključje, da je doseganje teh ciljev bilo najbolj učinkovito in uspešno v madžarsko-slovenskih odnosih, kajti prav v tem primeru so si cilji in vrednote najbolj podobni.

Ključne besede: madžarska manjšina, zunanja politika, sosednje države

Slovenija in Madžarska se med seboj po marsičem razlikujeta, vendar obstaja področje, na katerem sta si neverjetno podobni. Po letu 1919 je namreč velik del Slovencev in Madžarov ostal zunaj novonastalih meja. A tudi v tej podobnosti je ena bistvena razlika: medtem ko so Slovenci v okviru jugoslovanske države bili resen in včasih uspešen boj za zaščito interesov zamejskih Slovencev, Madžarska, ki je drugo svetovno vojno zaključila na strani poraženih in kasneje prišla pod sovjetsko okupacijo, možnosti za uveljavitev podobnih interesov ni imela. Slovenija je po letu 1990 zaščito slovenske manjšine nadaljevala z ohranjanjem in obnovo predhodnih rezultatov, medtem ko je Madžarska morala podporo Madžarov, ki živijo zunaj meja matične domovine, izoblikovati na skoraj povsem novih temeljih, kar je bilo smiselno povezano z zunanjepolitičnimi idejami.

Beseda »skoraj« je bila v predhodnem stavku uporabljena zato, ker je treba priznati, da je odnose med Madžarsko in zamejskimi Madžari ter njihov položaj

občasno poskušalo popraviti celo najbolj dogmatično komunistično vodstvo (npr. Mátyás Rákosi oziroma kasneje János Kádár). Razen minimalnih uspehov je bil ves trud v večji meri neuspešen. O politiki madžarskega zamejstva v obdobju Mátyása Rákosija in v pretežnem času Jánosa Kádárja ni mogoče govoriti predvsem zato, ker je **madžarska zunanja politika postala relativno neodvisna šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja**, hkrati s tem pa sta bila sprejeta – politično – tudi enotnost madžarskega kulturnega naroda in dejstvo, da meje madžarske države in madžarskega naroda niso enake (Bárdi 2008, 296).

Vodstvo enostrankarske države je Madžarom onkraj meja od leta 1985, ko je zaznalo potrebo po spremembah – in po nastopu Gorbačova –, posvetilo veliko več pozornosti. Potreba po spremembah na področju zunanje in nacionalne politike se je pojavila že leta 1989 ob spremembi ustave iz leta 1949. I. poglavje z naslovom Splošne določbe nakazuje, da želi Madžarska postati država članica Evropske unije (v nadaljevanju: EU), v 3. točki 6. člena pa je navedeno: »Republika Madžarska čuti odgovornost do Madžarov, živečih zunaj njenih meja, in spodbuja ohranjanje njihovega odnosa z Madžarsko.«¹

Spomladi 1990 je na prvih svobodnih volitvah oblast prevzela konservativno-krščanska demokratska koalicija. Državni zbor, ustanovljen 2. maja 1990, je že 15. maja istega leta pozval vlado, naj s sosednjimi državami začne pogajanja o pripravi dvostranskih oziroma regionalnih pogodb o varstvu pravic narodnostnih manjšin. Dodal je, da naj se vlada pri tem zanaša na izkušnje najmodernejših evropskih sporazumov o varstvu manjšin (na primer med Avstrijo, Italijo in Jugoslavijo) in da spoštovanje pravic narodnih manjšin ne sme biti izključna notranja zadeva neke države, zaradi česar je nujno, da odgovornost in skrb matičnih držav do narodnih manjšin dobita pravne okvire v mednarodnih pogodbah (Külügyminisztérium 1990, 165–166).

Zunanjo politiko Antallove vlade, ki je na oblast prišla leta 1990, je najprej predstavil József Antall, novi mandatar. V predstavitvi programa 22. maja 1990 je poleg številnih drugih problemov omenil tudi to vprašanje. V nadaljevanju je navedenih nekaj odlomkov iz njegovega govora, ki se nanašajo na zunanjo politiko:

Vrniti se želimo k evropski dediščini in hkrati tudi k vsem tistim novejšim vrednotam, ki jih je Evropa ustvarila v preteklih štiridesetih letih, na izkušnjah druge svetovne vojne in po njej. [...] Cilj vlade je pridobiti članstvo v Evropski skupnosti v naslednjem desetletju. [...] že v bližnji prihodnosti bomo s

¹ Ustava Republike Madžarske iz leta 1949.

sosednjimi državami začeli pogajanja o dvostranskih pogodbenih stikih za zagotovitev skupnih interesov in dobrososedskih odnosov. [...] Vendar pa evropska usmerjenost naše zunanje politike ne nasprotuje ideji širšega atlantskega sodelovanja, vzajemni odvisnosti in sodelovanju Združenih držav Amerike in Kanade ter Evrope, v katero so bili prisiljeni v obeh svetovnih vojnah. [...] Intenzivno regionalno sodelovanje je del vseevropskega sodelovanja. K temu težimo tudi mi, skupaj z našimi sosedi. V Evropi, ki se približuje federaciji, lahko ohranitev nacionalnih značilnosti ter uveljavitev nacionalnih interesov brez vsakršnih nacionalističnih prizvokov zagotovi samo regionalizem.

Poglavitni cilj naše manjšinske politike je uveljavljanje človekovih pravic ter v okviru tega manjšinskih pravic znotraj in zunaj naših meja. Ker živi tretjina Madžarov zunaj naših meja, je podpiranje ohranitve madžarskega naroda povsod po svetu – kot kulturne in etnične skupnosti – posebna odgovornost madžarske države. Zato se zavzemamo, s spoštovanjem in v skladu z obstoječimi mednarodnimi pogodbami, za ohranitev pravic zamejskih madžarskih skupnosti do samoodločanja, tudi v skladu z obljubami vlad sosednjih držav (Külügyminisztérium 1990, 157–161).

Zamisel, ki jo je oblikoval Antall in je bila naknadno še dodatno izpopolnjena, so analitiki in politiki kasneje združili v tri poglavitne cilje: obnova suverenosti države skozi vključevanje v evropsko in transatlantsko integracijo, vzpostavitev sosedskih odnosov na novih temeljih ter zaščita manjšinskih pravic zamejskih Madžarov (Antall-kormány külpolitikája). Kot je pripomnil eden izmed analitikov, je ločitev elementov te težnje, imenovane tudi tristranska zunanjepolitična prioriteta, možna samo teoretično, njihov prenos v politično prakso pa kaže na gosto prepleteno mrežo (Gazdag 2014). Géza Jeszenszky, zunanji minister v Antalovi vladi, je opozoril, da so omenjeni elementi sicer enako pomembni, vendar lahko eden ali drugi, odvisno od možnosti izvedljivosti, občasno pride v ospredje (Jeszenszky 2015).

Kot bo razvidno tudi kasneje, so naslednje vlade dajale prednost enkrat nemu in drugič drugemu elementu, a so trojni cilj Antallove vlade vendarle ohranile. Kako težko je bilo predstavljati to trojno celoto, nam je pokazala usoda sporazumov, sklenjenih z Ukrajino (in kasneje tudi slovaško-madžarska temeljna pogodba). Po razglasitvi suverenosti Ukrajine 16. julija 1990 je bila Madžarska prva država, ki je z njo vzpostavila stike. Rezultat intenzivnih razprav je bila *Deklaracija o varstvu manjšin*, ki sta ga Madžarska in Ukrajina podpisali 31. maja 1991, v katero pa ni bilo vključeno poimenovanje madžarske narodnosti. Besedilo je vsebovalo samo splošno navedbo o pravicah narodnih

manjšin. Zapleti so se nadaljevali s temeljno pogodbo med Ukrajino in Madžarsko, sklenjeno 6. decembra 1991, pet dni po referendumu o samostojnosti Ukrajine, katere uradno poimenovanje je: *Pogodba o temeljnih dobrososedskih odnosih in sodelovanju med Republiko Madžarsko in Ukrajino*. Nezačudenjstvo v zvezi s pogodbo je bilo zaznati že prej, vendar je škandal izbruhnil šele maja 1993, ko je ratifikacija pogodbe prišla v madžarski parlament. Kritiki, ki so bili iz vrst konservativno-krščanske vladajoče koalicije, so ugovarjali predvsem drugemu členu pogodbe, v katerem piše: »Pogodbenici spoštujeta ozemeljsko celovitost druge države in izjavljata, da druga proti drugi nimata in niti ne bosta imeli nobenih teritorialnih zahtev.«²

Kritizirali so tudi to, da v pogodbi niti enkrat niso omenjeni pojmi »madžarska manjšina«, »madžarska narodnost« ali »madžarska etnična skupina«. Sklicevali so se na sklepno listino OVSE, ki so jo države članice podpisale 1. avgusta 1975, in sicer na njeno prvo točko, ki pravi: »Države podpisnice menijo, da se lahko njihove meje spremenijo v skladu z mednarodnim pravom, z miroljubnimi sredstvi in sporazumno.«

To pomeni, da so od madžarske vlade pričakovali, naj namesto v pogodbi navedenih točk spremembo meje poskuša doseči na miroljuben način. István Csurka, takratni predstavnik radikalne desnice, je jasno navedel: »Opustite ideje in možnosti mirnega reševanja pomeni izumrtje – morda iracionalnega – upanja za več milijonov Madžarov v izredno težkih razmerah.«

Predsednik vlade je trdil, da je bil najbolj sporen stavek o mejah v sporazum vključen zato, ker med suvereno Ukrajino in Madžarsko do takrat o tem vprašanju še ni bilo nobenega podobnega dogovora, in ker Ukrajina s ponovno vzpostavljeno neodvisnostjo še ni imela mednarodno priznanih meja, je bilo treba veljavnost obstoječih meja pojasniti v decembrski pogodbi. V primeru držav, v katerih je bilo to opravljeno že z mednarodno veljavnimi mirovnimi pogodbami, pa je prevladalo mnenje, da ponovne potrditve meja niso potrebne. Od 386 poslancev jih je ratifikacijo pogodbe podprlo 223, 39 jih je bilo proti, 17 se jih je vzdržalo glasovanja, 107 pa jih svojih glasov sploh ni oddalo. Vsi nasprotniki ratifikacije in vzdržani, razen dveh neodvisnih poslancev, so prihajali iz vrst vladajoče koalicije. Vsi predstavniki (levičarske in liberalne) opozicije, ki so sodelovali na glasovanju, so glasovali za ratifikacijo. Ministrski predsednik je grenko pripomnil, da je pogodba na gluha ušesa naletela samo

² Pogodba o temeljnih dobrososedskih odnosih in sodelovanju med Republiko Madžarsko in Ukrajino.

v vladajočih strankah in da so samo z desnice menili, da je nedomoljubna (Dányi 2014).

Madžarska se je za tem najhitreje in najuspešneje dogovorila s Slovenijo. To sploh ni bilo čudno, saj so tisti, ki jih je ta tematika zanimala, kmalu ugotovili, da je madžarska skupnost v Sloveniji že pred spremembo političnega sistema imela posebne pravice, ki jih drugje niso poznali (na primer ustanovitev Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti), in so menili, da bi lahko bil način, kako Slovenija skrbi za zamejske Slovence, dober zgled tudi za Madžarsko. Rezultat sodelovanja znanstvenih skupnosti, ki so se ukvarjale z narodnostnimi vprašanji, je bila publikacija z naslovom *Slovenci in Madžari*, objavljena leta 1987. Poleg tega so bili nekateri slovenski in madžarski politiki v dobrih odnosih že pred spremembo državne ureditve, kar se je nato nadaljevalo tudi kasneje (Székely 1991). Seveda je še treba omeniti, da nova slovenska ustava iz leta 1991 posebne pravice narodnih skupnosti obravnava v posebnem poglavju. Tako sta državi sporazum o posebnih pravicah manjšin podpisali že 6. novembra 1992, 1. decembra 1992 pa tudi *Pogodbo o prijateljstvu in sodelovanju*. Omeniti je prav tako treba, da se je Slovenija 6. novembra 1992 priključila k prej omenjeni ukrajinsko-madžarski *Deklaraciji o varstvu manjšin* (Ministrstvo za zunanje zadeve 1993, 23).

Tu je treba poudariti, da se je novo madžarsko politično vodstvo zaradi skupne zgodovine, vrednot in vizije prihodnosti počutilo veliko bližje Sloveniji in Hrvaški kot pa Srbiji. Madžarski zunanji minister je med predstavitvijo pred odborom za zunanje zadeve izjavil: »Madžarska si s Hrvaško in Slovenijo prizadeva za »prijateljski«, s Srbijo pa za »korektni« odnos. (Jeszszky 2015).« Čepprav se med državama občasno pojavijo kakšna manjša trenja, lahko slovensko-madžarske odnose kljub temu imenujemo za zgledne.

Zaporedje hrvaško-madžarskih sporazumov je nekoliko drugačno od tistih, sklenjenih s Slovenijo. Zagreb se je madžarsko-ukrajinski *Deklaraciji o varstvu manjšin* priključil 15. decembra 1992 in najverjetneje ni naključje niti to, da je bila naslednji dan sklenjena tudi hrvaško-madžarska *Pogodba o prijateljstvu in sodelovanju*. Čepprav ni povsem jasno, pa kaže, da je bil madžarsko-hrvaški sporazum o varstvu manjšin (*Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a Magyar Köztársaságban élő horvát kisebbség és a Horvát Köztársaságban élő magyar kisebbség jogainak védelméről – Sporazum između Republike Hrvatske i Republike Mađarske o zaštiti mađarske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Republici Mađarskoj*) sklenjen šele 5. aprila 1995, zato ker je bilo šele takrat jasno, da bo Hrvaška – kot rezultat močne ameriške politične in vojaške podpore oziroma v skladu z resolucijo Varnostnega sveta

Združenih narodov z dne 3. aprila 1995 – kmalu ponovno pridobila suverenost nad celotnim svojim ozemljem (D. Z. 1995). Na to nakazuje tudi naslednji stavek iz sporazuma: »[...] potrjuje pravico madžarske manjšine, da se vrne na tista zasedena področja Hrvaške, od koder so jih leta 1991 pregnali, saj je to eden izmed predpogojev za izvajanje varstva manjšin, ki ga zagotavlja ta Sporazum.«³

Leta 1994 je oblast prevzela socialistično-liberalna koalicija. Čeprav so v preteklosti njihovi politiki kritizirali politiko Antallove vlade, je zunanjepolitični program ministrskega predsednika Gyule Horna poenostavljena različica programa Józsefa Antalla. Prednostne naloge in poglobitve usmeritve zunanje politike je opisal tako: »Vlada si prizadeva zagotoviti tesno povezanost Madžarske z razvitimi državami in njeno integracijo v evroatlantske organizacije; ustvariti dobrososedske odnose z državami naše regije; podpreti Madžare, ki živijo zunaj naših meja, da bodo njihove pravice priznane, zagotovljene in uveljavljene v skladu z mednarodnimi dokumenti in normativi. Vlada si prizadeva za tesno povezanost in interakcijo teh treh poglobitvenih ukrepov, glede na enakovredno, vzporedno ravnanje z njimi.« V nadaljevanju se ne pojavlja samo rahlo prikrita kritika prejšnje vlade, temveč na eni strani tudi realistična potreba po uskladitvi nacionalne politike in prizadevanj za integracijo, na drugi strani pa njeno pretirano optimistično dožemanje: »Brez normalizacije in izboljšanja odnosov z našimi sosedi ni možnosti niti za izboljšanje položaja tam živeče madžarske manjšine. Sprava, vzpostavitev urejenih odnosov je nepogrešljiva tudi z vidika mednarodnega priznanja Madžarske ter podpore Zahoda pri njenih integracijskih prizadevanjih. Vlada si prizadeva, da sporna vprašanja ne bi zavirala napredka na drugih področjih.« (Külügyminisztérium 1994, 185–187)

Da za uresničitev zgoraj navedenih prizadevanj ne zadošča samo pozitiven pristop ene strani in da je veliko odvisno tudi od vedenja, prizadevanja druge, je kmalu postalo jasno tudi pri sklenitvi temeljne pogodbe med Slovaško in Madžarsko. Kot je zapisal eden izmed analitikov: »Trije zunanjepolitični cilji vlad(e) po spremembi državne ureditve so v slovaško-madžarski temeljni pogodbi odlično povezani.« (Katona 2011, 124)

Sklenitev temeljne pogodbe ni bila pomembna samo z vidika stabilnosti notranje in zunanje politike obeh držav ter izboljšanja položaja manjšin, temveč tudi zato, ker so politiki EU dali vedeti, da je sklenitev temeljne pogodbe

³ Sporazum o zaščiti pravic hrvaške manjšine v Republiki Madžarski in madžarske manjšine v Republiki Hrvaški.

osnovni pogoj za evroatlantsko integracijo (Bukaresti tudósítónktól 1995). Francosko zunanje ministrstvo je večkrat poudarilo, da je EU pripravljena sprejeti nove države članice, ne pa novih virov napetosti (Katona 2011).

Zavlačevanje pri podpisu temeljne pogodbe je nakazovalo dejstvo, da je bilo slovaško stran strah morebitnih teritorialnih zahtev Madžarske, madžarsko stran pa je zaradi teženj Slovaške po asimilaciji skrbelo za tamkajšnje Madžare. Rezultat dolgotrajnih pogajanj je bil kompromis. Slovaška stran se je strinjala, da v pogodbo vnese tudi priporočilo Evropskega sveta št. 1201, ki se nanaša na pravice manjšin, saj, kot je to priznal slovaški državni sekretar za zunanje zadeve, madžarska stran brez tega pogodbe ne bi podpisala. Hkrati pa je po besedah slovaškega državnega sekretarja za zunanje zadeve Madžarska v zadnjem trenutku umaknila pet ključnih zahtev (Hamberger 1998).

Ker med omenjenima državama ni bil sklenjen noben poseben sporazum o varstvu manjšin, so na to nanašajoče se določbe vnesli v to pogodbo. Vendar pa je opozicija pogodbo ostro kritizirala, sklicujoč se na to, da imajo podkarpatski Madžari o ukrajinsko-madžarski temeljni pogodbi mešano mnenje, saj menijo, da ni uresničila njihovih pričakovanj (Kéri 1995). Prav tako je dejstvo, kot je to priznal tudi zunanji minister, da so v poletnih mesecih na Slovaškem sprejeli oziroma predvideli ukrepe, s katerimi bi zmanjšali pravice madžarske manjšine. Med njimi je omenil načrt o uvedbi slovaškega zakona o jeziku oziroma alternativnega izobraževanja ter množičnega odpusta madžarskih šolskih ravnateljev (Seres 1995a). V tem primeru je cilj evroatlantske integracije prekosil pomisleke nacionalne politike. Iz tega razloga je opozicija poudarjala, da še vedno meni, kako je med zunanjepolitičnimi načeli, zajetimi v vladnem programu, in njihovim praktičnim izvajanjem prišlo do očitne vrzeli (Seres 1995b).

Čeprav je bila Madžarska zaskrbljena zaradi romunskega zakona o izobraževanju, sta Madžarska in Romunija 16. septembra 1995 sklenili *Sporazum o soglasju, sodelovanju in dobrososedskih odnosih*, pri čemer je očitno, da je temu botrovala predvsem želja po evroatlantski integraciji. S Srbijo so se podobni sporazumi lahko sklenili šele po padcu Miloševićeve vlade. 21. oktobra 2003 je bil sklenjen sporazum o varstvu manjšin med Madžarsko ter Srbijo in Črno goro. Sporazum o dobrososedskih odnosih ali prijateljstvu do zdaj še ni bil podpisan. 27. septembra 2011 je Srbija sprejela zakon o vračilu (nacionaliziranega) premoženja. Madžarska je z vidika vojvodinskih Madžarov to dejanje ocenila za neugodno in Srbiji grozila, da bo vložila veto na njeno kandidaturo za sprejem v EU. Zadeva se je kasneje zaključila s kompromisom. Odnosi med državama so se od takrat izboljšali v tolikšni meri, da je madžarski

zunanji minister, zadovoljen z madžarskimi naložbami v Srbiji, nedavno izjavil, da ima Madžarska od sosednjih držav najboljše odnose prav s Srbijo (kormany 2017).

Kot je že bilo omenjeno, so glavne smernice madžarske zunanje politike od leta 1990 ostale nespremenjene, vendar pa so poleg enakih ciljev med vladami obstajale tudi razlike, in sicer v pojmovanju medsebojnega odnosa teh smernic. Program zunanje politike se je sicer tudi v tem primeru osredotočil na vprašanje treh prednostnih nalog, vendar so bile zadeve zamejskih Madžarov včasih še bolj izpostavljene kot v programu Józsefa Antalla (Külügyminisztérium 1998, 199–210). To je bilo razvidno tako iz zunanjepolitičnega programa stranke Fidesz, ki je bila na oblasti med letoma 1998 in 2002, kot iz zakona o Madžarih, živečih v sosednjih državah, sprejetega leta 2001 – na Madžarskem ga imenujejo kar *zakon o narodnostnem statusu*. Odzivi iz tujine in domovine glede tega zakona so pokazali, da je bila zakonodajalcu pomembnejša ugodnost, dodeljena zamejskim Madžarom, kot pa dejstvo, da sta sosedi, Slovaška in Romunija, zakonu ostro nasprotovali. Madžarski parlament je zakon sprejel z veliko večino, kar 93 odstotki glasov, podprli ga niso samo liberalci.

Zakon je tistim pripadnikom madžarske manjšine, ki so si pridobili tako imenovano madžarsko izkaznico, zagotavljal določene ugodnosti na področju kulture in znanosti, delno pa tudi pri zdravstvenih uslugah, izobraževanju in zaposlovanju, ter se nanaša tudi na podporo zamejskih organizacij.⁴ Zaradi spora z Romunijo sta romunski ministrski predsednik oziroma zunanji minister zaprosila za oceno Beneške komisije. Po kratkem pregledu zgodovinskih dogodkov je komisija proučila še podobne zakone držav v regiji, prav tako ugodnosti, ki so jih te države nudile, ter tista mednarodna načela in pogodbe, ki se v tej zadevi lahko upoštevajo. Končna izjava komisije je bila, da je za varstvo manjšin odgovorna predvsem država, v kateri imajo pripadniki manjšine svoje stalno bivališče. Hkrati pa je ugotovila, da pri zaščiti in ohranjanju manjšin lahko sodelujejo tudi matične države, predvsem s ciljem ohranjanja tesnih jezikovnih in kulturnih vezi. Je pa komisija še podrobneje prikazala, v katerih primerih je zaskrbljena zaradi takšne vrste zakonodaje.⁵

Zakon o narodnostnem statusu je tudi na Madžarskem sprožil obsežne razprave. Vsebine teh so bile objavljene v treh večjih zbirkah (A státustörvény dilemmái 2002; Kántor 2002a; Kántor 2002b). Med teme razprav so na primer spadala vprašanja: na koga se lahko ta zakon nanaša, člani katerega naroda so

⁴ Zakon o narodnostnem statusu iz leta 2001.

⁵ venic.coe.int 2001. Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State, adopted by the Venice Commission at its 48th Plenary Meeting (Venice, 19–20 October 2001).

tisti, ki so pridobili status manjšine (razprava o politični in kulturni nacionalni konceptiji), kaj je zunanje- in notranjepolitični cilj zakona, katere institucije lahko sodelujejo pri njegovem izvajanju itd.

Eden izmed najaktivnejših sodelujočih v razpravi je bistvo dileme oblikoval na naslednji način: »Ne bi bilo potrebe niti po zakonu o narodnostnem statusu niti po podpori madžarske države, če bi držala trditev, da bi zadevne države bile do narodnostnih manjšin nevtralne, če že ne v pozitivnem, pa vsaj v etnokulturnem smislu.« (Kántor 2002a, 295)

Z madžarskega vidika je bilo pomembno, da je Slovenija *zakon o narodnostnem statusu* sprejela drugače kot Romunija in Slovaška, čeprav ne drži niti naslednja trditev liberalnega politika Mátyása Eörsija: »Razumljivo je, da Slovenija zaradi zakona o narodnostnem statusu ni zaskrbljena.« (Eörsi 2002, 505)

Odbor za zunanje zadeve slovenskega parlamenta je madžarski *zakon o narodnostnem statusu* in številne druge dokumente podrobno proučil. »Madžarska je prijateljska država in sosedo Slovenije. Manjšine so na obeh straneh meje, zato se Slovenija tega vprašanja loteva tankočutno, je še dejal Kacin.« (24ur.com 2001)

Odbor je o zakonu razpravljal tudi kasneje, vendar o tem v okviru tega prispevka še ni bil najden noben material. Treba je omeniti, da je med številnimi omenjenimi zapisi (študije, članki itd.) nekaj takšnih, ki so madžarski *zakon o narodnostnem statusu* primerjali s podobnimi ustavnimi predpisi in zakoni okoliških držav. Avtorji so menili, da je med madžarskimi in slovenskimi predpisi veliko podobnosti, slovenska zakonodaja pa bi lahko bila v mnogih primerih za vzorec (Halász in Majtényi 2001).

V primeru socialistično-liberalne vladajoče koalicije med letoma 2002 in 2010 pa niso toliko zanimivi zunanjepolitični deli vladnega programa, saj je vprašanje treh prednostnih nalog na nek način tudi nadalje ostalo njihov bistveni del, temveč to, da je med Viktorjem Orbantom, ki je bil v opoziciji, in odločilno osebnostjo tega obdobja, ministrskim predsednikom Ferencem Gyurcsányom, v zadevi zamejskih Madžarov obstajalo veliko nasprotovanje. To je postalo jasno, ko je Ferenc Gyurcsány v močni kampanji decembra 2004 dosegel, da prebivalci Madžarske niso podprli zamisli Viktorja Orbána o možnosti prevzema dvojnega državljanstva za zamejske Madžare. Toda omenjena Gyurcsányova zmaga se je izkazala predvsem za Pirovo zmago, saj je Viktorju Orbantu, ki je na oblast prišel leta 2010, skrb za zamejske Madžare postala pomembnejša kot kdaj koli prej. To je potekalo na dveh ravneh; simbolično s spremembo zakona o državljanstvu leta 2010, katerega primarni

namen je podelitev državljanstva tistim osebam madžarske narodnosti, ki so sami – ali njihovi predniki – med zgodovinskimi dogajanjem izgubili madžarsko državljanstvo. Zaradi tega zakona sta najizraziteje protestirali Romunija in Slovaška, zadnja je uvedla celo protiukrepe. Pri tem je izjemno to, da je madžarsko-slovaško sodelovanje po napetih odnosih med predhodnimi vladami od takrat potekalo skoraj brez težav. Deloma je to posledica dejstva, da je zaradi ohranitve višegrajskega sodelovanja Viktor Orbán s slovaškim premierjem Ficem skušal vzpostaviti dobre odnose. Po drugi strani pa zaradi tega, ker so poleg simboličnega politiziranja poudarek dali tudi nudenju pomoči zamejskim Madžarom na bolj praktičen način. To se je pokazalo predvsem v subvencioniranju majhnih in srednje velikih podjetij na različnih ravneh, podpiranju madžarskih kulturnih in izobraževalnih ustanov ter povečanju števila mejnih prehodov.

Glede dvojnega državljanstva je bil položaj podoben kot pri *zakonu o narodnostnem statusu*. Madžarska, zdaj že članica EU, je svoja načela nacionalne politike, za katera je menila, da so pravilna, predstavljala še odločnejše. Medtem ko sta Romunija in Slovaška proti njej močno protestirali, pa Slovenija ni. Nek madžarski analitik je (poleg primera srbske in hrvaške zakonodaje) opozoril, da dvojno državljanstvo jasno priznavata tako slovenski zakon o državljanstvu iz leta 1991 kot zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje Jugoslavije iz leta 1999 (Ganczer 2011, 73). Kljub temu je treba dodati, da dokumenti, ki se v zadevi *zakona o narodnostnem statusu* oziroma dvojnega državljanstva sklicujejo na Slovenijo, omenjajo predvsem podobnosti in ne obstoječih razlik. Zanimiva je tudi izjava madžarskega veleposlanika v Ljubljani: »Veleposlanik Republike Madžarske v Sloveniji dr. István Szent Iványi je dejal, da so slovenski politiki z razumevanjem sprejeli odločitev Madžarske, da svojim zamejskim rojakom omogoči dvojno državljanstvo, saj tudi Slovenci vedo, kaj je manjšinska usoda.« (Eöry 2010, 21)

Madžarski veleposlanik je sicer poudaril razumevajoč odnos slovenskih politikov, a se pri tem (vsaj kot je omenjeno v navedenem članku in morda niti ne naključno) ni skliceval na noben s tem povezan slovenski zakon.

Socialiste, ki so se spoprijemali z določeno krizo, sta podeljevanje dvojnega državljanstva in nespremenjena priljubljenost Fideszove vlade pripeljala do samokritike. Attila Mesterházy, predsednik Madžarske socialistične stranke (v nadaljevanju: MSZP), se je 16. januarja 2013 v Cluj-Napoci opravičil zamejskim Madžarom, da so s strankarsko kampanjo leta 2004 zavrnilo možnost prevzema dvojnega državljanstva: »S tem smo takrat oškodovali madžarsko-madžarske odnose in v zamejskih Madžarih vzbudili čustva, zaradi katerih so bili

upravičeno prizadeti. Bila je napačna politična odločitev, zato se opravičujemo vsem, ki smo jih s svojim dejanjem prizadeli.« (Sólyom, 2013)

Dodati je treba, da Ferenc Gyurcsány takrat ni bil več član MSZP. Ustanovil je novo stranko, podelitvi volilne pravice zamejskim Madžarom pa še zmeraj nasprotuje.

Vse to pa ne pomeni, da madžarska vlada v primerih, ko meni, da so v kateri izmed sosednjih držav interesi tamkajšnjih Madžarov oškodovani, ne bi odločno nastopila. To smo nazadnje lahko videli tudi v primeru Ukrajine. Ukrajinska vlada je namreč sprejela zakon o izobraževanju, katerega 7. člen, ki bo v veljavo stopil septembra 2020, določa: »V Ukrajini je jezik poučevanja državni jezik. V skladu s tem bo poučevanje maternega jezika narodnostnih manjšin – poleg ukrajinskega – dovoljeno samo v prvih štirih razredih in samo v posebnih razredih ali skupinah tistih izobraževalnih ustanov, ki jih financira lokalna uprava.« (karpatinfo, 2017)

Madžarska je Kijev opozorila, da bo madžarska diplomacija vse do takrat, dokler Ukrajina ne bo razveljavila omenjenega dela zakona, na vseh mednarodnih forumih blokirala za Ukrajino pomembne zadeve. Ker opozorila ukrajinsko politično vodstvo ni upoštevalo, je Madžarska uporabila veto na pogajanja Komisije Nato–Ukrajina, načrtovana za 6. december 2017 (ujso, 2017).

Vendar ne bodimo nepravilni. Res je, da lahko slog Fideszove vlade in njene številne ukrepe v zvezi z institucionalnim sistemom pravne države upravičeno kritiziramo, toda imenovati jo za nacifašistično vlado (kar se včasih pojavlja v komentarjih bralcev slovenskih člankov) je resna konceptualna nerazjasnenost. Dejstvo je, da je bilo v času priprave nove ustave, sprejete leta 2011, tudi nekaj dvoumnega besedila. Mnogi so namreč menili, da je v osnutku ustave klavzula o manjšinah (»Narodnosti in narodne skupnosti, ki živijo na Madžarskem, štejemo za del madžarskega naroda.«) zakrita težnja po asimilaciji. Zaradi protestov manjšin na Madžarskem in sosednjih državah so ta stavek spremenili: »Na Madžarskem živče narodnosti pojmujejo kot del madžarske politične skupnosti in so državotvorni dejavniki.«

To formulacijo je sprejela tudi Slovenija in hkrati z veseljem vzela na znanje, da je v spremembah ustave »večji poudarek namenjen tudi zaščiti manjšinskih jezikov« (T. V. 2011).

Poudariti je treba, da je pomembnejši napredek dosežen prav na področju izvajanja ideje (etike) slovensko-madžarskega sporazuma o varstvu manjšin. Čeprav je madžarska vlada leta 1993 sprejela pomemben zakon o narodnostih, katerega prvi odstavek 20. člena določa, da imajo manjšine – na način, določen

v posebnem zakonu – pravico do svojega predstavnika v državnem zboru⁶ (*Zakon št. LXXVII iz leta 1993 o pravicah narodnosti in etničnih manjšin*), a se to v praksi v preteklih (skoraj) dvajsetih letih (medtem je levoliberalna koalicija bila na oblasti kar v treh mandatih) še ni uresničilo. Fidesz je leta 2011 sprejel nov zakon o volitvah, v katerem je parlamentarno predstavništvo narodnosti določeno v 6. točki. Za pomemben napredek lahko štejemo to – tudi če Slovenci s tem niso popolnoma zadovoljni (delno prav zaradi velikodušne slovenske prakse, kot jo dojema Madžarska) –, da je po naslednjih volitvah, to je leta 2014, delo lahko prevzela Erika Köleš Kiss, prva zagovornica porabskih Slovencev. Ker madžarski zakon o narodnostih priznava trinajst narodnosti, morda madžarski volilni zakonik v tem pogledu ni primerljiv s slovensko, temveč s hrvaško zakonodajo in prakso. Omeniti je še treba, da čeprav so Slovenci na Madžarskem številčno najmanjša narodnost, je Erika Köleš Kiss v parlamentu izredno aktivna, saj je na petem mestu med najpogostejšimi govorniki (arsboni, 2017).

Druga pomembna sprememba je materialnega značaja. Slovenci na Madžarskem so se nad materialnimi in drugimi težavami v preteklosti upravičeno pritoževali. Fideszova vlada je tudi v to vnesla spremembe. Na eni strani je uresničila nekdanjo željo Slovencev na Madžarskem, ko se je Alenka Bratušek na povabilo madžarskega premierja Viktorja Orbana udeležila odprtja nove ceste v Porabju. »Premierja sta svečano odprla cestni odsek med vasema Verica in Gornji Senik, v katerih pretežno prebiva slovenska manjšina.« (T. G., 2014)

Madžarska je po letu 2010 kot rezultat številnih dejavnikov počasi premagala tudi gospodarsko krizo. Zahvaljujoč temu je lahko predsednik Državne slovenske samouprave Martin Ropoš povedal, da je »Madžarska letos za slovensko manjšino namenila tretjino več denarja, v razpisu za prihodnje leto pa so za delovanje na kulturnem področju in za civilne organizacije predvideli trikratno povečanje denarja« (svsd.rtvsl, 2015). Zagotovo bi bilo bolje, če bi manjšina lahko dobila čim več denarja, a bi bilo treba Ropoševe besede primerjati z novicami iz veliko bogatejše Avstrije: »Tudi predsednik Skupnosti koroških Slovencev Bernard Sadovnik je izpostavil težavo financiranja manjšin. [...] Že več kot 20 let te podpore s strani Avstrije niso bile povišane in so naše strukture v prvi vrsti odvisne od podpore Slovenije.« (L. L. 2017). S tem ne trdimo, da slovenski mediji zgoraj omenjenih ukrepov madžarske vlade ne

⁶ Zakon o pravicah narodnostih in etničnih manjšinah iz leta 1993.

objavljajo, temveč da jih objavljajo – z redkimi izjemami – na občutno manj izrazitih mestih.

Na začetku prispevka so že bile omenjene podobnosti in razlike med državama na področju manjšin. Prav zaradi tega je presenetljivo, kako različno sta se na pobudo FUEN Minority SafePack (ec.europa, 2017) odzvali madžarska in slovenska javnost. Pobudniki pozivajo EU, naj sprejme pravne akte za izboljšanje zaščite oseb, pripadnikov narodnih in jezikovnih manjšin, ter za krepitev kulturne in jezikovne raznolikosti EU. Ti akti bi morali vsebovati strokovno-politične ukrepe na področju regionalnih in manjšinskih jezikov, izobraževanja in kulture, regionalne politike, sodelovanja, enakosti, avdiovizualnih in drugih medijskih vsebin oziroma regionalnih (državnih) podpor. Na Madžarskem je TV Híradó (TV Dnevnik) o možnosti spletnega podpisa poročal že junija 2017 (hirado, 2017), strankarski politiki pa so pobudo večinoma podprli. O zbiranju podpisov so večkrat poročali tudi na spletni strani vlade. Podobno je bilo med Madžari v Romuniji in na Slovaškem. Rezultat tega je bil, da so na Madžarskem 1. marca 2018 namesto potrebnih 15.750 registrirali kar 108.460 spletnih podpisov, kar pomeni, da so Madžari pričakovano občutno presegle.⁷

V Sloveniji (kolikor je mogoče soditi iz osebnih izkušenj) o zbiranju podpisov velik del elektronskih medijev (npr. Večer, Delo, Siolnet, Mladina) sploh ni poročal. Na spletni strani RTVSLO v madžarskem jeziku (rtvslo, 2017) oziroma na eni izmed slovenskih spletnih strani, ki se ukvarja z manjšinami, je bila o tem dogodku objavljena le posamezna novica (svsd.rtvsl, 2018). Na spletni strani slovenske vlade novic o zbiranju podpisov ni bilo mogoče najti. Ne vemo, ali je to povezano z zgoraj navedenim, vendar je v Sloveniji od potrebnih 6.000 do zdaj (5. marca 2018) zbrala vsega le 585 spletnih podpisov.⁸

Razlike med državama, zaznane na tem področju, so vsekakor vredne nadaljnjega raziskovanja. Treba pa je omeniti, da je bilo po zaključku priprave rokopisa, 5. marca 2018, potrebno število podpisov do predpisanega roka, to je 3. aprila 2018, zbrano tudi v Sloveniji.

Ob koncu lahko, ne glede na omenjena kritična opazovanja, sklepamo, da je uresničitev ciljev madžarske zunanje politike najhitreje in najuspešneje potekala prav v madžarsko-slovenskih odnosih. Medtem ko sta ti dve državi sporazum o varstvu manjšin oziroma pogodbo o prijateljstvu in sodelovanju

⁷ ec.europa, 2017. Evropska državljanska pobuda. Minority SafePack – Milijon podpisov za jezikovno raznolikost v Evropi.

⁸ ec.europa, 2017. Evropska državljanska pobuda. Minority SafePack – Milijon podpisov za jezikovno raznolikost v Evropi.

podpisali že leta 1992, so bili s sosednjimi državami ti sporazumi podpisani kasneje ali pa rešitev, ki bi bolj ali manj zadovoljila obe strani, kot v primeru dvostranskih slovensko-madžarskih odnosov, sploh niso uspeli najti.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Bárdi, N., 2008. Magyarország és a határon túli magyarok 1948-1989. V: N. Bárdi, C. Fedinec in L. Szarka (ur.), *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 296–305.
- Bukaresti tudósítónktól 1995. Az EU ösztönzi az alapszerződéseket. *Népszabadság*, 4. marec 1995. 1, 3.
- Dányi, L., 2014. Miért mondott le a magyar miniszterelnök Kárpátaljáról? *hir6.hu* 6. december 2014. Dostopno na: http://hir6.hu/cikk/105225/miert_mondott_le_a_magyar_miniszterelnok_karpataljarol (19. 12. 2017).
- D. Z. Kéksisakos kompromisszum. *Népszabadság*, 3. april 1995. 1-2.
- Eörsi, M., 2002. Egy érzés béklyójában. V: Z. Kántor (ur.), 2002b, *A Státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Eöry, S., 2010. Kakšna je pot do madžarskega državljanstva. Simbolno izražanje narodne, jezikovne in kulturne pripadnosti madžarskemu narodu. *Večer*, 15. december 2010.
- Ganczer, M., 2011. A határon túli magyarok kettős állampolgárságának nemzetközi jogi és belső jogi aspektusai: a kollektív elvesztéstől a könnyített megszerzésig. *Kül-világ. A nemzetközi kapcsolatok folyóirata*. 2011/1-2, 64–81.
- Gazdag, F., 2014. Magyar biztonságpolitika 1989–2010. *grotius.hu*, 8. avgust 2014. Dostopno na: http://www.grotius.hu/doc/pub/IYNVNP/2014-08-08_gazdag_ferenc_magyar-biztonsagpolitika-1989-2010.pdf (28. 10. 2017).
- Halász, I. in Majtényi, B., 2001. A magyar és a szomszédos államok „státustörvényei“. *Kisebbségkutatás*, 3.
- Hamberger, J., 1998. The ratification of the vasic treaty between Hungary and Slovakia and its impact on the reations between the two countries. *International Studies*, Centre for International Studies Bucharest, 4/1998, 58–64.
- hirado, 2017. Lehetővé vált a Minority SafePack európai polgári kezdeményezés online aláírása. Dostopno na: <https://www.hirado.hu/2017/06/16/lehetove-valt-a-minority-safepack-europai-polgari-kezdemenyezes-online-alairasa/> (27. 1. 2018).
- Jeszenszky, G., 2015. Az Antall-kormány külpolitikai programjáról 1. rész. *magyarszemle.hu*, 19. julij 2015. Dostopno na: http://www.magyarszemle.hu/cikk/20150719_az_antall-kormany_kulpolitikai_programjarol_1_resz (30. 10. 2017).
- Kántor, Z. 2002. A magyar nemzetpolitika és a státustörvény. V: Z. Kántor (ur.), 2002a, *A státustörvény – előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest. 295.
- Kántor, Z. (ur.), 2002a. *A státustörvény – előzmények és következmények*. Teleki László Alapítvány, Budapest.

- Kántor, Z. (ur.), 2002b. *A Státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika.* Teleki László Alapítvány, Budapest.
- kárpátinfo, 2017. Hatályba lépett az új ukrán oktatási törvény. *karpatinfo.net*, 27. szeptember 2017. Dostopno na: <http://www.karpatinfo.net/cikk/tarsadalom/2557745-hatalyba-lepett-az-uj-ukran-oktatasi-torveny> (29. 10. 2017).
- Katona, F., 2011. A Magyar-szlovák alapszerződés másfél évtized távolából. Dostopno na: www.prominoritate.hu/folyoiratok/2011/ProMino11-1-08-Katona.pdf.
- Kéri, J. T., 1995. Ellenzék: kapituláció az alapszerződés. *Népszabadság*, 20. márc 1995.
- kormany, 2017. A szomszédos országok közül Szerbiával van a legjobb kapcsolata Magyarországnak. *kormany.hu*, 17. október 2017. Dostopno na: <http://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/a-szomszedos-oroszagok-kozul-szerbiaval-van-a-legjobb-kapcsolata-magyarorszagnak> (18. 10. 2017).
- Külgügyminisztérium, 1990. *Magyar Külpolitikai Évkönyv 1990.*
- Külgügyminisztérium, 1994. *Magyar Külpolitikai Évkönyv 1994.*
- Ministrstvo za zunanje zadeve, 1993. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve za leto 1992.* Ljubljana.
- Külgügyminisztérium, 1998. *Magyar Külügyi Évkönyv 1998.*
- L. L., 2017. Slovenska manjšina ne pričakuje sprememb v politiki avstrijske vlade. *rtvslo*, 17. december 2017. Dostopno na: <http://www.rtvsllo.si/slovenija/slovenska-manjsina-ne-pricakuje-sprememb-v-politiki-avstrijske-vlade/440737> (dostop 18. 12. 2017).
- rtvslo, 2017. A Minority SafePack kampánykezdeése Szlovéniában. *rtvslo.si*, 11. december 2017. Dostopno na: <http://www.rtvsllo.si/mmr/prispevek/174507793> (dostop 27. 2. 2018).
- Seres, A., 1995a. Nem konfrontálódunk a szomszéd országokkal. Kovács László nemzetközi sajtókonferenciája. *Népszabadság*, 13. szeptember 1995.
- Seres, A., 1995b. Horn távol maradt a külgügyi bizottság üléséről. *Népszabadság*, 14. szeptember 1995.
- Sólyom, I., 2013. Mesterházy: az MSZP elnézést kér 2004. december 5-ért. *itthon.transindex*, 2013. Dostopno na: <http://itthon.transindex.ro/?cikk=19368> (1. 1. 2018).
- svsd.rtvsllo, 2015. Seja mešane slovensko-madžarske manjšinske komisije. *svsd.rtvsllo*, 24. november 2015. Dostopno na: <http://svsd.rtvsllo.si/svsd/madzarska/seja-mesane-slovensko-madzarske-manjsinske-komisije/379414> (1. 1. 2018).
- svsd.rtvsllo, 2018. Stičiče aktualnih informacij o življenju in delovanju pripadnikov slovenskih manjšin v Italiji, Avstriji, na Madžarskem in na Hrvaškem. *svsd.rtvsllo*, 8. januar 2018. Dostopno na: <http://svsd.rtvsllo.si/svsd/italija/dvojezicna-sola-je-zelo-pomembna-a-kaj-ko-se-vasi-praznijo/442433> (25. 1. 2018).
- Székel, A. B., 1991. *Az új magyar kisebbségpolitikái – különös tekintettel a szlovéniai magyarságra.* Kézirat, 5. ápril 1991.
- T. G., 2014. Novo cesto v Porabju odprla Bratuškova in Orban. *rtvslo*, 10. januar 2014., Dostopno na: <http://www.rtvsllo.si/svet/novo-cesto-v-porabju-odprla-bratuskova-in-orban/327039> (1. 1. 2018).
- T. V., 2011. Slovenska manjšina ostaja v spremenjeni madžarski ustavi. *rtvslo*, 31. márc 2011. Dostopno na: <http://www.rtvsllo.si/svet/slovenska-manjsina-ostaja-v-spremenjeni-madzarski-ustavi/254323> (1. 1. 2018).
- ujszo.com, 2017. Magyarország megvétózta a NATO-Ukrajna Bizottság ülését az ukrán oktatási törvény miatt. Dostopno na: <https://ujszo.com/online/kulfold/2017/10/27/magyarorszag-megvetozta-a-nato-ukrajna-bizottsag-uleset-az-ukran-oktatasi> (30. 10. 2017).

- 24ur.com, 2001. OZP o madžarskem zakonu. *24ur.com*, 26. oktober 2001. Dostopno na: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/ozp-o-madzarskem-zakonu.html>.
- A státustörvény dilemmái, 2002. *Magyar Kisebbség*, 2002. 1. tematikus szám.
- Antall-kormány külpolitikája. Dostopno na: <http://antall25.hu/antall-kormany-kulpolitikaja> (29. 11. 2017).
- arsboni, 2017. A nemzetiségek parlamenti képviselője, avagy az Országgyűlés döntetlenje. Dostopno na: <http://arsboni.hu/nemzetisegek-parlament-kepviseloje-avagy-az-orzagyules-dontetlenje/12>. april 2017 (11. 12. 2017).

Viri

- ec.europa, 2017. Evropska državljanska pobuda. Minority SafePack – Milijon podpisov za jezikovno raznolikost v Evropi. (Európai polgári kezdeményezés. Minority SafePack – Egymillió aláírás az európai sokszínűségért). Dostopno na: <https://ec.europa.eu/citizensinitiative/32/public/#/> (5. 12. 2017).
- Pogodba o temeljnih dobrososedskih odnosih in sodelovanju med Republiko Madžarsko in Ukrajino. (1995. évi XLV. törvény a Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszédság és az együttműködés alapjairól Kijevben, az 1991. évi december hó 6. napján aláírt Szerződés Kihirdetéséről). Dostopno na: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500045.TV&celpara=261 (29. 10. 2017).
- Sporazum o zaštiti pravic hrvaške manjšine v Republici Madžarski in madžarske manjšine v Republici Hrvaški. (1997. évi XVI. törvény a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között a Magyar Köztársaságban élő horvát kisebbség és a Horvát Köztársaságban élő magyar kisebbség jogainak védelméről Eszéken, 1995. április 5-én aláírt Egyezmény kihirdetéséről). Dostopno na: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700016.TV (10. 12. 2017).
- Ustava Republike Madžarske iz leta 1949. (1949. évi XX. törvény. A Magyar Köztársaság alkotmánya). Dostopno na: alkotmany.hu/alkotmanyok/hatalyos/hatalyosalkotmany.pdf (10. 12. 2017).
- venic.coe.int 2001. Report on the Preferential Treatment of National Minorities by their Kin-State, adopted by the Venice Commission at its 48th Plenary Meeting (Venice, 19-20 October 2001). Dostopno na: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF\(2001\)019-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-INF(2001)019-e) (30. 10. 2017).

III.

Romana Bešter & Janez Pirc

Predstavitev dela slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine: analiza zapisnikov zasedanj komisije (1995–2016)

Povzetek

Prispevek predstavlja rezultate analize zapisnikov zasedanj slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine. Analiza zajema zapisnike komisije od njenega prvega zasedanja leta 1995 do 16. zasedanja leta 2016. Najprej so na kratko predstavljeni pogostost sestajanj komisije, spreminjanje strukture zapisnikov in vsebinsko-strukturne nejasnosti v zapisnikih. Prispevek se osredotoča na pojavnost tem, ki jih je obravnavala komisija. Teme so analizirane po devetih vsebinskih sklopih: izobraževanje, kultura, mediji, raba jezika, političnoupravno področje, prometna infrastruktura, gospodarstvo, znanstvenoraziskovalno delo in versko področje. Podlaga za analizo so bila naslednja raziskovalna vprašanja: katere teme je obravnavala komisija, v katerem obdobju so bile obravnavane, kdaj (če) so bile razrešene ter ali se pojavljajo sorodne teme pri manjšinskih skupnostih v obeh državah.

Ključne besede: bilateralni sporazum, Slovenija, Madžarska, narodne manjšine

Uvod

Slovensko-madžarska mešana komisija za manjšine (v nadaljevanju: SMMK), ki je bila ustanovljena na podlagi *Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji* (v nadaljevanju: bilateralni sporazum), na svojih zasedanjih obravnava različna tematska področja, ki so pomembna za ohranjanje narodnih manjšin na obeh straneh slovensko-madžarske meje. V tem poglavju je predstavljena analiza zapisnikov zasedanj omenjene komisije vse od njenega prvega srečanja leta 1995 do tistega, ki se je odvijalo leta 2016.¹ Za analizo so bila pomembna naslednja vprašanja:

- Katere teme je obravnavala komisija in kdaj se je to zgodilo?

¹ Prispevek je bil pisan v času pred zasedanjem SMMK leta 2017.

- Kako (in če) so se te teme razrešile?
- Ali se sorodne teme pojavljajo pri manjšinskih skupnostih v obeh državah?

Analizirani so vsi zapisniki komisije v slovenskem jeziku. Teme, ki so bile zaznane in so se najpogosteje pojavljale, so razporejene v širše tematske sklope. Tako je bilo oblikovanih devet tematskih sklopov, v okviru katerih je pojavnost posameznih področij ter leto njihove obravnave in razrešitve prikazana tudi v tabelarni obliki. Namen je bil na sintetiziran način prikazati širok nabor tem, ki jih (je) obravnava(la) komisija, njihovo medsebojno povezanost in posebnosti ter ob tem izpostaviti časovno-zgodovinsko komponento razvoja obravnave oziroma aktualnosti posameznih področij v določenem obdobju. Prispevek se tako zaradi obsežnosti tem praviloma ne ukvarja z vidikom uresničevanja priporočil zapisnikov v praksi, niti ne z odzivom pripadnikov obeh manjšin na vsebino zapisnikov oziroma zasedanja SMMK. K analizi zapisnikov pa so ponekod (v posameznih tematskih sklopih) dodana tudi kratka pojasnila o razvoju uresničevanja pravic obeh manjšin v obdobju pred in po sklenitvi bilateralnega sporazuma z namenom boljšega razumevanja pojavnosti posameznih priporočil in področij v določenem obdobju.

Izbrani tematski sklopi, ki so razvrščeni glede na njihovo obsežnost obravnave v zapisnikih, so naslednji:

- a) izobraževanje,
- b) kultura,
- c) mediji,
- d) raba jezika,
- e) političnoupravno področje,
- f) prometna infrastruktura,
- g) gospodarstvo,
- h) znanstvenoraziskovalno delo,
- i) versko področje.

Pred predstavitvijo analize posameznih tematskih sklopov bo na kratko predstavljenih nekaj splošnih opomb, ki se nanašajo na pogostost sestajanj SMMK, vsebinsko strukturo zapisnikov in nekatere vsebinsko-strukturne nejasnosti.

Splošne opombe k zapisnikom

Pogostost sestajanj SMMK

Sporazum je bil podpisan novembra 1992, zakon o njegovi ratifikaciji je v Sloveniji začel veljati naslednje leto aprila, SMMK pa se je prvič sestala aprila 1995 v Ljubljani. Od takrat in do leta 2016 je imela komisija šestnajst zasedanj. Če bi se sestajala vsaj dvakrat letno, kot je predvideno v 15. členu bilateralnega sporazuma, bi se moralo v obdobju 1995–2016 odviti kar štiriinštirideset zasedanj. Razmik med zasedanji je segal od sedmih mesecev (med IX. in X. zasedanjem) do dveh let. Do slednjega je prišlo kar trikrat. Najbolj neobičajno je bilo VIII. zasedanje komisije, ki se je odvijalo v okviru dveh srečanj – maja 2005 in aprila 2006, ob tem pa sta se vmes zamenjala predsednika obeh strani SMMK. Od leta 2003 dalje so roki naslednjih zasedanj vedno napovedani tudi v zadnjih točkah predhodnih zapisnikov, a v polovici primerov je potem v praksi vseeno prišlo do časovnega zamika tega dogodka. Razlogi, zakaj se komisija sestaja manj pogosto, kot je predvideno v sporazumu, v zapisnikih niso pojasnjeni.

Spreminjanje strukture zapisnikov

Zapisniki so bili prva leta zasedanj (do vključno VIII. zasedanja, v letih 2005–2006) SMMK sestavljeni iz dveh glavnih delov:

- uresničevanje priporočil SMMK: v tem delu je komisija ocenila uresničitev priporočil, sprejetih v sporazumu o zagotavljanju posebnih pravic obeh manjšin, oziroma priporočil, sprejetih na predhodnih zasedanjih komisije;
- priporočila: v tem delu so bila zapisana priporočila, ki še niso bila ali pa so bila le delno uresničena in jih je komisija ponovno predložila obema vladama.

Oba dela sta bila razdeljena na tematska področja: splošna vprašanja, področje šolstva oziroma izobraževanja, področje kulture in informiranja.

Pri zapisniku IX. zasedanja (leta 2007) se je spremenil način zapisovanja priporočil, tako da je bil zapisnik sestavljen iz prednostnih in dolgoročnih priporočil, ki pa niso bila več razdeljena po tematskih sklopih. Zapisnika z X.

in XI. zasedanja (v letih 2008 in 2009) ne vsebujeta več poročil o uresničevanju priporočil s prejšnjih zasedanj, temveč samo še priporočila.

Ob XII. zasedanju (leta 2011) je bil zapisnik ponovno strukturiran tako, da se najprej pojavi pregled uresničevanja priporočil oziroma to, kar je realizirano/v realizaciji/neizpolnjeno. Temu sledijo nova priporočila (po tematskih področjih). Od XIII. zasedanja (leta 2013) naprej so zapisniki razdeljeni samo na obstoječa («ohranjena») in nova priporočila. Ti zapisniki pa niso več razdeljeni po tematskih področjih.

Vsebinsko-strukturne nejasnosti v zapisnikih

Vsebinsko analizo zapisnikov so občasno oteževale nejasne oziroma dvoumne ali tudi nekonsistentne formulacije sklepov in priporočil. To velja tako v vsebinskem, slovničnem kot strukturnem smislu. Tako so bili pod priporočila občasno uvrščeni samo orisi stanja, obratno pa so bila v pregledu uresničevanja preteklih priporočil zapisana tudi priporočila za naprej.

Primer vsebinske nejasnosti:

SMMK pozdravlja, da bo madžarska stran leta 2010 – *upoštevaje značilnosti tromeje*² – pričela z organizacijo medetničnega kulturnega programa (napisano med priporočili v zapisniku XI. zasedanja leta 2009).

Občasno se je ob analizi zapisnikov komisije izkazalo, da zaradi nepreciznosti jezika lahko pride do vsebinskega nerazumevanja ali dvoumnosti. Tak je primer iz zapisnika XVI. zasedanja (2016), kjer je omenjeno:

SMMK nadalje predlaga slovenski strani, naj preuči možnost sklenitve pogodbe s slovenskimi študenti iz Porabja, ki višje/visokošolski študij nadaljujejo v Sloveniji, in bi po zaključku študija zajamčila njihovo vrnitev v rojstni kraj.

Iz zapsanega ni jasno, ali naj bi se tako motiviralo zaposlovanje v domači regiji oziroma preprečeval beg možganov, niti to, kako se lahko posamezniku pogojuje, da naj ostane v rojstnem kraju.

² Ležeči tekst označuje nejasen del besedila.

Vsebinska področja, obravnavana na zasedanjih SMMK

Pred pregledom uresničenih in novih priporočil SMMK vsakokrat poda nekaj splošnih mnenj, ki zadevajo pomen in vlogo bilateralnega sporazuma za obe manjšini. Tako se vse od II. zasedanja dalje v zapisniku okvirno omenja naslednja formulacija: »Sporazum zglede ureja zaščito pravic obeh manjšin in njihovih pripadnikov« oziroma »zagotavlja ustrezen okvir za zaščito pravic manjšin« in pozitivno vpliva na njun položaj. V tem okviru se med drugim (od VI. do XIII. zasedanja) omenja tudi, da sporazum »zagotavlja ohranjanje izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti ter s tem prispeva k izpopolnitvi zavesti o narodni identiteti«.

V večini zapisnikov se v uvodnem delu omenja tudi splošno mnenje o uresničevanju priporočil SMMK, ki se običajno ne navezuje na specifična tematska področja. Tako se v vseh novejših zapisnikih (od X. zasedanja iz leta 2008 dalje) pojavi zapis:

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene v uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK, toda obenem ugotavlja, da do uresnitve enega dela priporočil ni prišlo oziroma da uresničevanje teh določil še poteka. Komisija naproša Stranki [tj. obe vladi]³ za prizadevanje za čimprejšnje uresnitve prejšnjih priporočil skupaj s priporočili iz zapisnika tega zasedanja.

To mnenje spodbuja obe vladi naj konstruktivno pristopita k uresničevanju celotne palete priporočil SMMK. Še v starejših zapisnikih (od VII. do IX. zasedanja) je bilo to zapisano krajše in je bolj poudarjalo tudi mnenje predstavnikov manjšin v SMMK: »Predstavniki obeh manjšin⁴ so mešano komisijo opozorili, da se priporočila komisije v posameznih primerih, kljub razveseljivim rezultatom, prepočasi uresničujejo ali pa sploh ne.« V uvodu zapisnikov III. in IV. zasedanja, torej iz druge polovice devetdesetih let prejšnjega stoletja, je bila ta formulacija konkretnjša, kar zadeva posamezna tematska področja. Predstavniki manjšin so izpostavili področja izobraževanja, informiranja (medijev) in tudi bogoslužja, kjer so se priporočila SMMK uresničevala »počasi, v posameznih primerih celo z zamudo ali pa sploh ne«.

³ Opomba avtorjev.

⁴ Ta izraz je uporabljen v zapisniku VII. zasedanja, v nadaljnjih dveh pa sta uporabljena druga izraza: »predstavniki narodnih skupnosti« in »predstavniki obeh narodnosti«.

Izobraževanje

Pripadniki narodnih manjšin na Madžarskem imajo v skladu z *Zakonom o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem*⁵ pravico do izobraževanja v maternem jeziku. Poučevanje v manjšinskih jezikih lahko poteka v posebnih narodnostnih vrtcih, šolah, razredih ali skupinah. Glede na različne okoliščine, v katerih se nahajajo posamezne manjšine (številčnost manjšine, geografska razpršenost itd.), je Madžarska razvila sistem narodnostnega šolstva, ki zajema različne vrste dvojezičnega oziroma narodnostnega pouka: narodnostne šole z jezikom narodnosti kot učnim predmetom,⁶ narodnostne šole z razširjenim poukom materinščine,⁷ dvojezični pouk⁸ in narodnostne šole z jezikom narodnosti kot učnim jezikom. Država je dolžna na zahtevo staršev ali skrbnikov osmih učencev, ki pripadajo isti narodni manjšini, zagotoviti ustanovitev manjšinskega razreda ali skupine. Kot piše Stipkovits (2004), je največja prepreka za zagotavljanje zakonsko predpisanega izobraževanja v maternem jeziku dejstvo, da je sistem neustrezen za skupine z majhnim številom učencev, zaradi česar se slovenske šole v Porabju spopadajo z nenehnimi finančnimi težavami.

V osemdesetih letih dvajsetega stoletja, torej pred podpisom bilateralnega sporazuma, je predšolska vzgoja v slovenskem jeziku potekala v petih vrtcih, in sicer v Števanovcih, Gornjem Seniku, Sakalovcih, Slovenski vesi in Monoštru, vanjo pa je bilo vključenih 94 otrok. Število osnovnošolcev, ki so se učili slovenščino v štirih narodnostnih osnovnih šolah (v Števanovcih, Gornjem Seniku, Sakalovcih in Monoštru), je bilo leta 1984 361, nakar se je do leta 1992 to število zmanjšalo na 184. Na srednješolski ravni se je bilo pred podpisom sporazuma možno učiti slovenski jezik na Gimnaziji Vörösmarty v Monoštru. To možnost so letno izkoristili 2–3 dijaki (Stipkovits 2004, 446).

Leta 2017 je v Porabju približno 260 otrok obiskovalo pet narodnostnih vrtcev, dve dvojezični osnovni šoli (DOŠ Gornji Senik in DOŠ Števanovci), osnovno šolo v Monoštru ter gimnazijo in srednjo strokovno šolo v Monoštru. DOŠ Gornji Senik izvaja dvojezični pouk od leta 2005, DOŠ Števanovci pa od

⁵ Zakon o pravicah narodnostnih in etničnih manjšin iz leta 1993.

⁶ Jezik manjšine se poučuje kot drugi jezik najmanj 4–5 ur na teden (Office for National and Ethnic Minorities 2005).

⁷ Jezik manjšine je učni predmet, poleg tega pa lahko otroci izberejo še enega ali dva predmeta, pri katerih pouk poteka v materinščini (Kern 2009, 195).

⁸ V dvojezičnih šolah se pomemben del (vsaj 50 %) predmetov poučuje v manjšinskem jeziku (Office for National and Ethnic Minorities 2005).

Tabela 1: Izbor obravnavanih tem s področja izobraževanja na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997
ureditve financiranja narodnostnih osnovnih šol in vrtcev na Madžarskem			
jezikovno in strokovno izpopolnjevanje manjšinskih učiteljev v matičnih državah	*		
dvig ravni/kakovosti poučevanja manjšinskih jezikov na obeh straneh meje			
zagotovitev strokovnjaka/pedagoškega svetovalca za poučevanje madžarskega jezika v Prekmurju			
poenostavitev nostrifikacije diplom/spričeval v obeh državah			
zagotovitev štipendij za pripadnike obeh narodnostnih skupnosti	*	*	
zaposlitev (mobilnih) vzgojiteljev asistentov za slovenski jezik v vrtcih (in šolah) v Porabju			
ustanovitev skupne ekspertne komisije za učbenike obeh manjšin			
izdaja učbenikov za slovenski jezik/v slovenskem jeziku v Porabju			
izboljšanje kakovosti pouka v maternih jezikih manjšin v obeh državah			
proces preoblikovanja Osnovne šole Gornji Senik v dvojezično šolo			
prenova Osnovne šole Gornji Senik			
prenova Osnovne šole Števanovci			
univerzitetni program za prevajalce in tolmače madžarskega jezika v Republiki Sloveniji (v Mariboru)			
univerzitetni program za prevajalce in tolmače slovenskega jezika na Madžarskem (v Sombotelu)			
študij slovenistike v Budimpešti			
izvajanje programov v obeh jezikih v srednji šoli v Lendavi			
proučitev strokovne ravni slovenskega jezika na gimnaziji v Monostru			
prenova opreme v osnovnih šolah Gornji Senik in Števanovci			
zagotovitev s strani Madžarske financiranih mest na univerzah v Sombotelu in Budimpešti za slovenski jezik			
priznanje akreditiranih pedagoških usposabljanj v obeh državah in vključitev v sistem klasificiranja pedagoških delavcev			
zagotovitev pomoči obeh strani pri zunajšolskih kulturnih dejavnostih v manjšinskih jezikih na dvojezičnih osnovnih šolah			
proučitev možnosti študija slovenščine oziroma madžarščine tudi z vpisanim enim študentom v posameznem letniku			
omogočanje brezplačnega učenja maternega jezika vsem redno vpisanim študentom na univerzah v obeh državah, kjer to učenje poteka			
vzpostavitev dijaškega doma v Lendavi			
proučitev možnosti vključitve vzgojiteljic iz Madžarske v dvojezične vrtce v Prekmurju			

Legenda:

tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

 tema zaključena (priporočilo uresničeno)

leta 2007. Za upravljanje narodnostnih dvojezičnih osnovnih šol v Števanovcih in na Gornjem Seniku je odgovorna Državna slovenska samouprava. Na teh dveh osnovnih šolah se poučuje slovenski jezik kot narodnostni jezik za vse učence po pet ur tedensko, vsi imajo eno dodatno uro spoznavanja slovenstva, pri 50 % drugih predmetov pa je delna dvojezičnost. Šole izbirajo za dvojezični pouk predmete, za katere imajo dvojezične učitelje. Na Osnovni šoli Istvána Széchenyija in Osnovni šoli Aranya Jánosa v Monostru je slovenski jezik možen kot predmet (pet ur tedensko) ali kot krožek (dve uri tedensko). Tako na gimnaziji kot srednji strokovni šoli je slovenski jezik samo predmet s statusom narodnostnega oziroma tujega jezika (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2018).

V Sloveniji je na narodno mešanem območju v Prekmurju, kjer živi madžarska narodna skupnost, z zakonom določeno dvojezično šolstvo za vse otroke, ne glede na to, ali so po narodnosti Slovenci ali Madžari. Na dvojezičnih šolah sta slovenščina in madžarščina enakovredna učna jezika. Model dvojezičnega izobraževanja⁹ je bil v osnovne šole na narodno mešanem območju v Prekmurju uveden leta 1959, v otroških vrtcih se je začel uresničevati dve leti kasneje, na področju srednješolskega izobraževanja pa poteka dvojezično izobraževanje od šolskega leta 1981/1982 (Hozjan 2007). Slovenski in madžarski jezik se poučujeta na dveh ravneh, in sicer kot materni jezik (J1) in drugi jezik oziroma jezik okolja (J2). Madžarski jezik se poučuje na dveh ravneh v vseh razredih, slovenski pa le v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju (od prvega do tretjega razreda). Od četrtega razreda dalje se lahko učenci, če tako želijo starši in učenci, oba jezika učijo na ravni maternega jezika (Hozjan 2007).

Danes na dvojezičnem območju v Prekmurju delujejo štirje vrtci (vrtec pri DOŠ Dobrovnik, vrtec pri DOŠ Prosenjakovci, vrtec Lendava, vrtec Moravske Toplice), pet osnovnih šol s podružnicami (DOŠ Lendava I s podružnicami v Gaberju, Petišovcih in Čentibi, DOŠ Lendava II s prilagojenim programom, DOŠ Genterovci, DOŠ Dobrovnik ter DOŠ Prosenjakovci s podružnicami v Domanjševcih in Hodošu) in ena dvojezična srednja šola (DSŠ Lendava).

SMMK je na svojih zasedanjih obravnavala največ tem prav s področja izobraževanja. Nekatere izmed teh tem se v zapisnikih iz leta v leto ponavljajo, pri čemer ne gre nujno za neuresničevanje priporočil, temveč za procese, ki se dejansko ne zaključijo – na primer prizadevanja za dvig kakovosti poučevanja

⁹ Več o dvojezičnem izobraževanju v Prekmurju glej v Novak Lukanovič 1997a, 1997b, 1998, 2006a, 2006b.

manjšinskih jezikov v dvojezičnih šolah na obeh straneh in za dvig kakovosti dvojezičnega šolstva nasploh. Ali pa jezikovno in strokovno izpopolnjevanje manjšinskih učiteljev v matičnih državah, ki ga je treba izvajati kontinuirano. Nekatero teme in priporočila komisije v zvezi z njimi so se ponavljale, ker državi nista uspeli uresničiti vsega predlaganega, pogosto so se zadeve ponavljale tudi zaradi problemov s financiranjem, ki so se reševali vsako leto posebej, ni pa bilo sistemske rešitve, ki bi zagotavljala stabilno dolgoročno financiranje, zlasti na madžarski strani.

V prvih šestih letih po podpisu bilateralnega sporazuma je SMMK na svojih zasedanjih praktično vedno obravnavala naslednje teme:

- ureditev financiranja narodnostnih osnovnih šol in vrtcev na Madžarskem,
- izpopolnjevanje manjšinskih učiteljev v jeziku in stroki v »matičnih« državah,
- dvig ravni oziroma izboljšanje kakovosti poučevanja manjšinskih jezikov na obeh straneh,
- zagotovitev strokovnjaka za poučevanje madžarskega jezika v Prekmurju,
- poenostavitev nostrifikacije diplom/spričeval v obeh državah.

Ureditev financiranja narodnostnih šol in vrtcev je stalnica na programu zasedanj SMMK od prvega zasedanja dalje. Iz zapisnikov je mogoče razbrati, da so se v vmesnem času sicer dogajale spremembe in da so se stvari počasi in na določen način urejale in nadgrajevale, vendar pa sistemske rešitve, ki bi zadovoljila vse potrebe in želje narodnostnih šol in narodne manjšine v Porabju, za zdaj ni bilo.

Že na prvem zasedanju SMMK se je pojavilo priporočilo, naj državi zagotovita možnost jezikovnega in strokovnega izpopolnjevanja manjšinskih učiteljev v matičnih državah. To se je začelo uresničevati in izpopolnjevanja so potekala v vseh naslednjih letih, pri čemer so člani komisije na zasedanjih v letih 2009 in 2011 ugotavljali, da prihaja do premajhne realizacije, da se učitelji ne poslužujejo dovolj možnosti jezikovnega izpopolnjevanja, ki jim je na voljo. Na zasedanju leta 2015 je SMMK ponovno predlagala obema stranema, naj proučita možnosti za spodbujanje dodatnega jezikovnega in strokovnega usposabljanja pedagoških delavcev na dvojezičnih izobraževalnih ustanovah v Porabju in Prekmurju, leta 2016 pa je obe strani pozvala, naj še nadalje zagotavljata financiranje tovrstnega usposabljanja.

SMMK se je v svojih priporočilih od začetnih zasedanj in vse do leta 2011 zavzemala za dvig ravni oziroma kakovosti poučevanja manjšinskih jezikov na

obeh straneh meje. V povezavi s tem se je zlasti zavzemala za delovanje pedagoških svetovalcev – strokovnjakov iz ene in druge države, ki bi manjšini na drugi strani meje pomagali pri uresničevanju programov za kakovostnejši pouk maternega jezika (tudi pri pripravi učbenikov za manjšinski jezik). Ta tematika se je na sejah komisije pojavljala šest let, do leta 2000, ko je z delom na dvojezičnih šolah v Pomurju začel madžarski pedagoški svetovalec – podobno, kot je to delo že opravljal slovenski pedagoški svetovalec v Porabju. Po enajstih letih se je tematika pedagoških svetovalcev spet pojavila na dnevnem redu zasedanj komisije in je ostala aktualna še naslednji dve leti.

Leta 2007 se v zapisniku pojavi tudi predlog o zaposlitvi (mobilnih) pedagoških asistentov za slovenski jezik v šolah in vrtcih v Porabju. Ta tema se je pojavljala v zapisnikih vse do zasedanja leta 2016, ko je SMMK pozdravila dejstvo, da se v okviru Programa sodelovanja na področju izobraževanja, kulture in znanosti v slovenskem Porabju zagotavljata šolska asistenta in asistentki v vrtcu. Hkrati je predlagala slovenski strani proučitev možnosti zagotovitve dodatne pedagoške asistentke za osnovne in srednje šole v Monoštru ter proučitev možnosti sklenitve dolgoročnih pogodb z asistenti.

Večkrat, čeprav ne kontinuirano, se je na zasedanjih SMMK pojavila tudi tema o zagotavljanju štipendij študentom, pripadnikom narodnih manjšin, in o sprejemanju teh študentov v obeh državah. Nekajkrat je komisija izrazila zaskrbljenost, da prihaja do upadanja števila študentov, pripadnikov narodnih manjšin, ki študirajo v matičnih državah.

Druge bolj izpostavljene teme, ki jih je obravnavala SMMK v obdobju od leta 2000 do leta 2011, so bile:

- ustanovitev skupne ekspertne komisije za učbenike obeh manjšin,
- izdaja učbenikov v slovenskem jeziku v Porabju,
- izboljšanje kakovosti pouka v maternih jezikih manjšin v obeh državah,
- proces preoblikovanja osnovne šole na Gornjem Seniku v dvojezično šolo,
- prenova osnovnih šol na Gornjem Seniku in v Števanovcih,
- uvedba univerzitetnega programa za prevajalce in tolmače v Mariboru in Sombotelu,
- uvedba študija slovenistike v Budimpešti,
- izvajanje programov v obeh jezikih v srednji šoli v Lendavi,
- proučitev strokovne ravni slovenskega jezika na gimnaziji v Monoštru.

V letih 2011 in 2012 so se ponovno odprle nekatere teme iz preteklosti: ureditev financiranja narodnostnih osnovnih šol in vrtcev na Madžarskem, zagotovitev

strokovnjaka/pedagoškega svetovalca za poučevanje madžarskega jezika v Prekmurju, zagotovitev štipendij za pripadnike obeh narodnih manjšin. Pojavile pa so se tudi nove teme:

- zagotovitev s strani Madžarske financiranih mest na univerzah v Sombotelu in Budimpešti za slovenski jezik,
- priznanje akreditiranih pedagoških usposabljanj v obeh državah in vključitev teh v sistem ocenjevanja/klasificiranja pedagoških delavcev,
- zagotavljanje pomoči pri zunajšolskih kulturnih dejavnostih v manjšinskih jezikih na dvojezičnih osnovnih šolah.

Nove teme, ki so bile obravnavane na zasedanjih SMMK v zadnjih štirih letih (od leta 2013), so bile:

- proučitev možnosti študija slovenščine oziroma madžarščine tudi z vpisanim enim študentom v posameznem letniku,
- omogočanje brezplačnega učenja maternega jezika vsem redno vpisanim študentom na univerzah v obeh državah, kjer to učenje poteka,
- vzpostavitev dijaškega doma v Lendavi,
- vključitev vzgojiteljic iz Madžarske v dvojezične vrtce v Prekmurju.

Kultura

Področje kulture je za izobraževanjem drugo najobsežnejše oziroma najpogosteje obravnavano tematsko področje na zasedanjih SMMK. Pogosto se ga v zapisnikih obravnava kar skupaj s področjem informiranja, a ga zaradi večje shematičnosti v nadaljevanju obravnavamo ločeno. Glavne teme, ki se pojavljajo na kulturnem področju, so zlasti ustanavljanje, delovanje in zagotavljanje finančnih sredstev za delovanje različnih vrst kulturnih institucij obeh manjšin, kot so: kulturni domovi, muzeji, knjižnice, knjigarne in galerije.

Za obdobje pred sklenitvijo bilateralnega sporazuma velja, da so se tako pri slovenski manjšini na Madžarskem kot pri madžarski v Sloveniji (v okviru takratne Jugoslavije) večje spremembe na področju razvijanja kulturnega udejstvovanja začele v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. V obeh državah je takrat prišlo do sprememb na ustavno-zakonskem področju. Na Madžarskem je leta 1972 prišlo do amandmajev ustave iz leta 1949, ki so prinesli spremembo njenega 61. člena. Po tem členu »Ljudska republika Madžarska zagotavlja vsem narodnostnim, ki živijo na njenem ozemlju, enakopravnost [...] ter ohranjanje in gojitev lastne kulture.« V primerjavi s starejšo različico tega člena, ki je nudil

Tabela 2: Izbor obravnavanih tem s področja kulture na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999
gradnja kulturnega doma v Lendavi		*	*	
gradnja kulturnega doma in etnografskega muzeja v Dobrovniku				
gradnja slovenskega kulturno-informacijskega centra v Monoštru			*	
odprtje madžarske knjigarne v Lendavi in ureditev njenih prostorov				
obnovitev cerkva v Porabju in Prekmurju				*
delovanje bibliobusa v Porabju in madžarsko sofinanciranje				*
ureditev statusa muzeja in knjižnice v Lendavi kot osrednjih institucij na teh področjih za madžarsko manjšino				
povečanje/zagotavljanja financiranja delovanja slovenskega kulturno-informacijskega centra v Monoštru s strani Madžarske				
izgradnja in delovanje kulturnega centra Bánffy v Lendavi				
finančna sredstva za obnovo in delovanje drugih slovenskih kulturnih domov v Porabju				
ureditev kulturnih domov madžarke narodne skupnosti v Prekmurju				
ustanovitev enote Pokrajinskega arhiva Maribor v Lendavi				
ustanovitev in delovanje etnografske hiše na Gornjem Seniku				
financiranje gledaliških produkcij madžarske manjšine s strani Madžarske				
obnova slovenskega kulturno-informacijskega centra v Monoštru				
ustanovitev madžarskega in slovenskega kulturnega inštituta v obeh državah				
obnovitev strokovnih stikov za področje varstva kulturne dediščine v obeh narodnostno mešanih območjih				
ustanovitev multimedijske kulturno-umetniške ustanove za slovensko narodno skupnost v Porabju				
ureditev pravnega statusa in finančna sredstva za delovanje muzeja Avgusta Pavla v Monoštru				
možnost ustanovitve galerije v Monoštru				

Legenda:

tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

tema zaključena (priporočilo uresničeno)

samo možnosti za (med drugim) »gojitev narodnostne kulture«, pa ta amandma implicira bolj proaktivno pozicijo do ohranjanja in gojitve narodnostne kulture. To je konkretiziral tudi nov zakon o izobraževanju štiri leta kasneje, ki je zagotavljal »svobodni razvoj narodnostne kulture« in opredelil, da država manjšinam pomaga poglobljati stike na področju kulturnih dejavnosti s sosednjimi državami (Arday in Joó 1987, 408). Székely je v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja omenil, da so bile na območju Porabja gonilne sile lokalnega kulturnega življenja večinoma učitelji, ki so vodili klubske knjižnice in amaterske skupine. Dodaja pa, da so se Slovenci na Madžarskem kulturno organizirali tudi v Sombotelu (Székely 1987, 519).

V madžarski narodni skupnosti v Prekmurju je velik korak na področju razvoja kulturnih dejavnosti pomenila nova ustava iz leta 1974. Ta je v 251. členu določila, da za (med drugim) področje kulture lahko pripadniki madžarske (in italijanske) narodnosti ustanovijo samoupravne interesne skupnosti za prosveto in kulturo (Nađ 2016, 65). Samoupravni interesni skupnosti (v nadaljevanju: SIS) za takratni občini Murska Sobota in Lendava sta tako postali eni izmed temeljnih subjektov, ki so v obdobju od sredine sedemdesetih let do osamosvojitve Slovenije določali kulturno politiko madžarske narodnosti (Beltram 1987b, 295). V pristojnosti SIS so bila naslednja področja: načrtovanje kulturnega razvoja v občinah na narodnostno mešanih območjih, odločanje o vprašanih ohranjanja kulturne dediščine in ustanavljanje kulturnih ustanov (Beltram 1987b, 297). Vse to so ključne teme, ki ostajajo na področju kulture obeh manjšin aktualne še danes. Že vse od šestdesetih let prejšnjega stoletja pa sta se Slovenija in Madžarska dogovarjali in sproti obnavljali programe sodelovanja med kulturnimi (in drugimi) ustanovami na različnih upravnih ravneh – od županijske do občinske (Beltram 1987b, 298; Devetak 1987, 365, 382).

Do novih prelomnih sprememb na področju kulture obeh manjšin je prišlo z družbenopolitičnimi spremembami okoli leta 1990. Na madžarski strani je v letu 1990 prišlo do novih ustavnih dopolnitev tudi na področju kulture manjšin, predvsem pa je to leto pomembno za slovensko manjšino, ker sta bila takrat ustanovljena slovensko društvo Lipa in Zveza Slovencev na Madžarskem. *Zakon o pravicah narodnostnih in etničnih manjšin iz leta 1993* je v 16. členu eksplicitno govoril o pravicah manjšin za ohranjanje, razvoj in krepitev materialne in duhovne kulture (Vajda 2016, 12, 20–21, 23). Na osnovi tega zakona so se v slovenski skupnosti začela ustanavljati tudi kulturna društva (Stipkovits 2004, 447). Pravna podlaga za delovanje na kulturnem področju v okviru madžarske narodne skupnosti v Sloveniji je postala nova slovenska ustava iz leta 1991. V Prekmurju je bil dve leti kasneje ustanovljen javni Zavod

za kulturo madžarske narodnosti, v okviru katerega delujejo številna kulturna društva in se organizirajo različne kulturne prireditve (Apollonio et al. 2004, 296). Tik pred sklenitvijo bilateralnega sporazuma je bil septembra 1992 podpisan še *Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko*. Na osnovi obeh sporazumov državi vsakih nekaj let skleneta programe sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi.¹⁰ Na regionalni ravni pa poteka sodelovanje tudi med Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo ter županijama Zala in Vas, ki se letno obnavlja (Apollonio et al. 2004, 296).

Glede na vrste in pojavnosti posameznih tem v zapisnikih v določenem obdobju lahko področje kulture razdelimo na tri faze. Prva faza je trajala od I. do VIII. zasedanja, torej od sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja do sredine prejšnjega desetletja. Ta faza zajema področja, ki so se na zasedanjih obravnavala od druge polovice devetdesetih let naprej in so se, razen nekaj izjem, nazadnje pojavila v zapisniku zasedanja iz obdobja 2005–2006. To zgodnje obdobje je zaznamovano z gradnjo oziroma odprtjem nekaterih ključnih kulturnih institucij tako na pomurski kot na porabski strani meje: gradnja kulturnega doma/centra v Lendavi (gradnja začeta po I. zasedanju SMMK leta 1995 se je kljub večkratnim predhodnim napovedim o končanju zaradi nezagotovitve dovoljšnjih finančnih sredstev zavlekla in bila končana šele leta 2004), kulturnega doma in etnografskega muzeja v Dobrovniku (to je Hiša Dobronoki Györgya – Dobronoki György-ház, ki je bila končana do zasedanja komisije leta 2005), gradnja slovenskega kulturno-informacijskega centra v Monoštru (končan 1998) ter odprtje in naknadna ureditev prostorov madžarske knjigarne Bánffy v Lendavi (1998–1999). Leta 1999 se v zapisnikih pojavi tudi tema obnove cerkva. Ta tema se potem obravnava vse do leta 2007, v tem okviru pa se omenjajo cerkve v Porabju in Prekmurju (iz vasi: Števanovci, Gornji Senik in Domanjševci). Prav tako leta 1999 se v zapisnikih prvič omenja bibliobus oziroma potujoča knjižnica za slovensko skupnost v Porabju, ki jo je zagotovila slovenska stran. Bibliobus se potem znova omenja v zapisnikih šele v letih 2015 in 2016, ko je madžarska stran pozvana, naj prouči možnosti njegovega sofinanciranja. V prvo fazo spada še ena tema, ki se je prvič pojavila leta 1999 in se je s presledki v zapisnikih omenjala še nadaljnjih osemkrat, vse

¹⁰ Trenutno je v veljavi program za obdobje 2016–2018. Ob tem je treba dodati, da je SMMK ob svojem XIII. zasedanju (leta 2012) opozorila (in na naslednjem zasedanju opozorilo ponovila), da je veljavnost tega sporazuma potekla in da bi bilo treba skleniti novega. Opozorilo najverjetneje izvira iz dokaj nejasne formulacije 13. člena glede same veljavnosti sporazuma in podaljševanja le-te.

do leta 2016, kar jo uvršča med največkrat obravnavane teme. To je ureditev statusa Galerije-Muzeja in Knjižnice v Lendavi kot osrednjih tovrstnih ustanov madžarske manjšine v Sloveniji. Vse od prvega zasedanja SMMK dalje je bilo v zapisnikih omenjeno tudi, da madžarskim amaterskim kulturnim skupinam v Sloveniji intenzivno pomagata samoupravi obmejnih županij Vas in Zala oziroma da med obmejnimi občinami Prekmurja in županijama poteka sodelovanje na področju kulture. To sodelovanje je formalizirano s prej omenjenim sporazumom med Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo in županijama.

Za drugo fazo so značilne teme, ki zadevajo zagotavljanje finančnih sredstev za delovanje obstoječih (prej omenjenih) kulturnih institucij ter za ustanovitev in delovanje nekaterih novih, dodatnih institucij. Tako glede tematik kot trajanja oziroma časovne zamejenosti gre v tem primeru za neke vrste prehodno fazo, ki jo je časovno težje jasno opredeliti. Zaznamujejo jo teme, ki jih SMMK omenja v zapisnikih od leta 2001 oziroma 2003 dalje in se v večini primerov zaključijo z zapisnikom XIII. seje leta 2012. Izjema v tej skupini je povečanje oziroma zagotavljanje finančnih sredstev za delovanje slovenskega kulturnega centra v Monoštru s strani Republike Madžarske, ki se z enim presledkom pojavlja v zapisnikih vse do leta 2016. Večina tem v tej fazi ali skupini se navezuje na ustanavljanje oziroma delovanje kulturnih domov ali centrov na obeh straneh državne meje. Poleg omenjene teme gre na porabski strani še za naslednje: finančna sredstva za obnovo in delovanje drugih slovenskih kulturnih domov v Porabju (v vaseh Števanovci, Gornji Senik in Andovci) ter ustanovitev in zagotavljanje sredstev za delovanje etnografske hiše na Gornjem Seniku. Na slovenski strani sem spadajo: izgradnja in delovanje kulturnega centra Bánffy v Lendavi, finančna sredstva za ureditev kulturnih domov madžarske skupnosti v treh vaseh na Goričkem (v Domanjševcih, na Hodošu in etnografski hiši v Krplivniku), ustanovitev enote Pokrajinskega arhiva Maribor v Lendavi (omenjeno v zapisniku leta 2003), poleg tega pa sem spada še financiranje gledaliških produkcij madžarske skupine s strani Republike Madžarske.

V tretjo fazo lahko uvrstimo teme, ki se pojavijo v zapisnikih od XIII. zasedanja (leta 2012) naprej. Zanj sta značilna pojav nekaterih novih ustanov in prizadevanja za poglobitev kakovosti ponudbe obstoječih kulturnih institucij. Dve izmed tem se navezujeta simetrično na slovensko in madžarsko stran – prva je omemba leta 2012, da naj se v Sloveniji ustanovi madžarski kulturni inštitut (do realizacije je prišlo leta 2016), na Madžarskem pa slovenski (nerealizirano), medtem ko je druga tema obnovitev strokovnih stikov za področje varstva kulturne dediščine na obeh območjih, kjer živi manjšini. Poleg teh se v tej fazi

v zapisnikih pojavijo še omembe želja po delovanju ali financiranju različnih novih ustanov v Monoštru oziroma v Porabju: multimedijska kulturno-umetniška ustanova za slovensko narodno skupnost, muzej Avgusta Pavla in galerija v Monoštru. Do določene mere je v tej skupini posebnost področje obnove slovenskega kulturno-informacijskega centra v Monoštru, kjer gre za obnovo institucije, ki je bila zgrajena in je začela z delovanjem še v prvi fazi, ob koncu devetdesetih let dvajsetega stoletja, po skoraj dveh desetletjih, leta 2015, pa je bila tako že izražena potreba po njeni obnovi.

Področje medijev

Teme s področja medijev in medijske produkcije se v zapisnikih pojavljajo pod naslovom informiranje, pogosto skupaj s področjem kulture. Tematsko gledano področje medijev ni tako obsežno kot področje kulture. Med obema področjema je sorodnost predvsem v tem, da prvo časovno fazo označuje ustanavljanje temeljnih medijev (na področju kulture kulturnih ustanov), drugo pa prizadevanje za doseg ugodnejših pogojev njihovega delovanja in financiranja ter prizadevanje za njihovo večjo kakovost.

Najprej se je treba na kratko ozreti na položaj obeh manjšin na medijskem področju v obdobju pred sklenitvijo bilateralnega sporazuma. Ključne vrste manjšinskih medijev, radio, televizija in tiskani mediji, so se v določeni obliki in manjšem obsegu pojavili v obeh državah že v obdobju pred sklenitvijo sporazuma. Značilnost prvih radijskih in televizijskih oddaj v slovenskem jeziku na Madžarskem od konca sedemdesetih let dvajsetega stoletja dalje je bila, da so bile najprej po minutaži zelo kratke, radijske so bile na sporedu sprva enkrat na dva tedna, televizijske pa celo na tri mesece. Pogosto so jih spremljale tehnične težave v povezavi s sprejemom teh oddaj na sprejemnikih poslušalcev oziroma gledalcev (Székely 1987, 531–532; Vajda 2016, 41). Do vključno osemdesetih let dvajsetega stoletja so v slovenščini izhajale samo nekatere občasne oziroma priložnostne tiskane publikacije. Le del teh medijev je bil v knjižni slovenščini, medtem ko je bil poudarek na porabskem narečju, zaradi česar so postale priljubljene (Székely 1987, 530–531). Slabo razumevanje knjižnega slovenskega jezika je – na kratko – posledica praktično polstoletne izoliranosti porabskih Slovencev od etničnih, jezikovnih in kulturnih procesov slovenskega naroda v obdobju pred letom 1990 (Zupančič 2000, 125, 131).

V madžarski skupnosti v Prekmurju imajo vse vrste medijev v primerjavi s prej omenjeno slovensko skupnostjo na porabski strani meje na splošno daljšo

Tabela 3: Izbor obravnavanih tem s področja medijev na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2003	2005–2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2015	2016
ustanovitev slovenskega radia v Monoštru					*											
razširitev madžarskega programa na televiziji v Lendavi																
zagotovitev boljšega sprejema TV-programov iz matičnih držav – s pomočjo izgradnje pretvornika oziroma ojačevalne postaje																
zagotovitev ugodnejših terminov za lokalne TV-postaje na obeh straneh meje																
delovanje (financa/frekvenca/čas oddajanja) slovenskega radia v Monoštru								*	*	*			*			
urejanje prostorskih pogojev madžarskega TV-studija Lendava (večja/systemska) finančna podpora časopisu Porabje						*	*									
izdajanje skupne mladinske priloge Neprijnsğa in Porabja													*			

Legenda:

tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

tema zaključena (priporočilo uresničeno)

*

delno uresničeno

tradicijo, posledično so bile tudi večjega obsega (Beltram 1987a, 314; Apollonio et al. 2004, 296). Oddaje na slovenski televiziji v madžarščini so se začele leta 1978. Radijski program v madžarskem jeziku je začel oddajati leta 1958. Njegov obseg se je le počasi širil, leta 1983 pa se je studio preselil iz Murske Sobotne v Lendavo.¹¹ V drugi polovici petdesetih let dvajsetega stoletja je začel izhajati tudi osrednji tednik madžarske manjšine, *Népújság* (Vajda 2016, 55, 59, 65).

Podobno kot na področju kulture je tudi pri manjšinskih medijih prišlo do večjih sprememb v obeh državah s političnimi spremembami leta 1990. V prvi polovici devetdesetih let so se radijske oddaje za Slovence na Madžarskem pripravljale samo na radiu Győr. Na televiziji je bila slovenski manjšini namenjena oddaja Slovenski utrinki, ki se je pripravljala v studiu v Sombotelu. Oddaje obeh medijev so bile v tem času še vedno zelo kratke, na vrsti samo enkrat oziroma dvakrat mesečno – uporabljali pa sta se še naprej obe zvrsti slovenščine. Zelo pomemben korak je bil storjen na področju tiskanih medijev, ko je leta 1991 začel izhajati časopis *Porabje* – sprva kot štirinajstdnevnik (Munda Hirnök 1996, 79–80; Vajda 2016, 36–42). V okviru madžarske manjšine v Prekmurju je bila pomembna ustanovitev Zavoda za informativno dejavnost madžarske skupnosti leta 1993, v okvir katerega je prešlo izhajanje časopisa *Népújság*. Poleg tega so občasno izšle še nekatere druge publikacije, kot na primer reviji s kulturnimi vsebinami *Lendvai füzetek* in *Muratáj* (Munda Hirnök 1993, 47; Apollonio et al. 2004, 296). Leta 1992 se je TV-studio za madžarski program, ki spada v okvir TV Slovenija, preselil iz Murske Sobotne v Lendavo, radijski program *Pomurski madžarski radio* pa je tega leta pridobil lastno frekvenco (Vajda 2016, 59, 66). Že v zapisniku I. zasedanja SMMK je v orisu stanja medijev omenjeno, da so »pomurski Madžari nezadovoljni s terminom oddaje televizijskega programa, porabski Slovenci pa s frekvenco radijskega programa«.

Prva časovna faza, v okviru katere je SMMK na svojih zasedanjih obravnavala razvoj manjšinskih medijev, je trajala do vključno leta 2001. Zaznamovala jo je ustanovitev slovenskega radia v Monoštru, do katere je prišlo leta 2000 – po mnogih letih političnih pogovorov, tehničnih usklajevanj (Munda Hirnök 1996, 80) in iskanja različnih virov financiranja. Poleg tega so bile v tej fazi obravnavane še naslednje teme: razširitev madžarskega TV-programa iz Lendave, ki se je zgodila v drugi polovici devetdesetih let dvajsetega stoletja, prizadevanja za zagotovitev boljšega sprejema TV-programov iz Slovenije in Madžarske pri obeh manjšinah (s pomočjo izgradnje pretvornika

¹¹ Že prej je bil za madžarsko manjšino možen sprejem oddaj iz Novega Sada.

oziroma ojačevalne postaje) in zagotovitev ugodnejših terminov za lokalne TV-postaje na obeh straneh meje.

Novejša faza se je začela okoli leta 2001 in zajema temi, ki sta se relativno hitro in ugodno uredili: urejanje prostorskih pogojev madžarskega TV-studia v Lendavi ter zagotovitev večje in sistemske podpore časopisu *Porabje* na Madžarskem. Ta je leta 2005 postal tednik. Dve temi sta se pojavljali na dolgi rok in se do danes nista dokončno uredili:

- a) leta 2011 je bila zapisana potreba po izdajanju skupne mladinske priloge časopisov obeh manjšin, *Népújsága* in *Porabja*;¹²
- b) slovenski radio v Monoštru, ki je bil ustanovljen leta 2000 in je v lasti manjšinske samouprave, je v vseh letih njegovega obstoja zaznamoval njegov negotovi status. Tako se je ob vsakem srečanju SMMK razpravljalo o različnih potrebah in težavah radia – od dodelitve stalne frekvence oddajanja, podaljšanja časa delovanja (ta se je povečal iz ene ure dnevno leta 2007 na štiri ure lastnega programa dnevno leta 2012) do zagotovitve dovoljšne oziroma sistemske finančne podpore radiu. Ob tem je treba dodati, da je še naprej deloval tudi studio javnega radia Győr, ki je imel zagotovljeno oddajanje v slovenskem jeziku nekaj ur tedensko.¹³

Raba jezika

Raba jezika je eno izmed najobčutljivejših in najpomembnejših področij za pripadnike manjšin, saj je pogosto prav jezik tisti element, ki v največji meri ločuje pripadnike manjšin od večinskega prebivalstva. V Sloveniji ustava in zakonodaja zagotavljata, da sta na narodno mešanem območju v Prekmurju oba jezika, slovenski in madžarski, opredeljena kot uradna jezika in enakopravni sredstvi sporazumevanja tako v javni kot v zasebni sferi življenja. Institucionalna dvojezičnost v zakonodaji obsega vse kanale javne komunikacije, od zunanje simbolike območja do vzgoje in izobraževanja, sredstev javnega obveščanja, sodnih in upravno-administrativnih ustanov, kulturnih in športnih dejavnosti, poslovanja podjetij itd. (Medvešek in Bešter 2016, 170). Na Madžarskem je situacija nekoliko drugačna: slovenski jezik v Porabju sicer ni uradni jezik, kljub

¹² Ob tem je treba dodati, da je Zavod za informativno dejavnost madžarske skupnosti že od leta 1997 izdajal mladinsko mesečno prilogo k *Népújságu*, *IFI*, od leta 2017 pa mesečno prilogo *Kelepelő*.

¹³ Iz zapisnikov ni razvidno, da bi takšno stanje bilo tudi po letu 2005, ko se zadnjič pojavi omemba radia v Győru.

Tabela 4: Izbor obravnavanih tem s področja rabe jezika na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2003	2005–2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2015	2016
sprejetje nadaljnjih korakov za svobodno/ praktično uporabo jezika manjšin, uporabo jezika v praksi, spodbujanje dvojezičnosti																
madžarska stran naj pripravi/uvade dvojezične osebne dokumente										*						
obe strani naj dosledno izvajata dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih/krepitev, spodbujanje institucionalne dvojezičnosti										*						*
usposabljanje uslužbencev v javni upravi (za dvojezičnost)																
priprava in izvedba usposabljanja javnih uslužbencev v Porabju/Prekmurju (dvojezičnost)													*			
priprava velikega slovensko-madžarskega in madžarsko-slovenskega slovarja														/		*
usposabljanja v materem jeziku za slovenske kmete v Porabju in madžarske kmete v Pomurju																
Madžarska naj zagotovi vidno dvojezičnost v Porabju																
slovenska stran naj geografska imena piše dosledno – v skladu s pravili madžarskega pravopisa																

Legenda:

tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

tema zaključena (priporočilo uresničeno)

*

delno uresničeno

temu pa Zakon o pravicah manjšin¹⁴ zagotavlja pravico do rabe manjšinskih jezikov (torej tudi slovenskega) na mnogih področjih – ne le v zasebni sferi, temveč tudi v javnem življenju (na primer v šolah, kazenskih in upravnih postopkih, parlamentu, predstavniških odborih na lokalnem nivoju, medijih, cerkvi). Jezikovne pravice manjšin so torej na obeh straneh meje v pravnem pogledu ustrezno zaščitene, v praksi pa se pojavljajo določene težave,¹⁵ zaradi katerih se ta tema kontinuirano pojavlja tudi na dnevnem redu zasedanj SMMK.

Pri obravnavanju tem s področja rabe jezika manjšin na zasedanjih SMMK je opazna razlika med temami, ki jih je komisija obravnavala na zasedanjih do leta 2006, in temami, ki jih je obravnavala po tem letu. Do leta 2006 je komisija predvsem ugotavljala, da je za svobodno rabo jezika manjšin v obeh državah zakonsko dobro poskrbljeno, vendar v praksi prihaja do določenih težav. Državama je priporočala, da sprejmeta nadaljnje korake za svobodno/praktično uporabo jezika manjšin. Poleg tega je med letoma 1996 in 1999 pozivala madžarsko vlado, naj pripravi oziroma uvede dvojezične dokumente, kar je bilo formalno realizirano 1. januarja 2000. Od takrat dalje vsak pripadnik manjšine na Madžarskem lahko zaprosi za dvojezične osebne dokumente. Naslednje leto je SMMK predlagala obema vladama, naj si pospešeno prizadevata za rabo maternega jezika manjšin v praksi, in sicer v smislu zahtev obeh narodnih skupnosti po dvojezičnih dokumentih. Po letu 2001 je ta tema za nekaj let izginila z dnevnega reda zasedanj SMMK in se ponovno pojavila v zapisniku iz leta 2009, ko je komisija predlagala madžarski strani, naj razvije infrastrukturo, ki je potrebna za pripravo dvojezičnih dokumentov, začevši z osebnimi izkaznicami in vozniški dovoljenji.

Intenzivneje se je s področjem rabe jezika SMMK ukvarjala od leta 2006 dalje. Zavzemala se je za dosledno uresničevanje in krepitev oziroma spodbujanje institucionalne dvojezičnosti na narodno mešanem območju v obeh državah ter za jezikovno usposabljanje javnih uslužbencev na tem območju. Od leta 2001 dalje je pritiskala na obe vladi tudi s predlogom o pripravi velikega slovensko-madžarskega in madžarsko-slovenskega slovarja.

V letih 2013, 2015 in 2016 se je v zapisnikih pojavila nekoliko nenavadna tema: SMMK je priporočala obema stranema proučitev možnosti za zagotovitev obveznih ali prostovoljnih usposabljanj v maternem jeziku za slovenske kmete v Porabju in madžarske kmete v Pomurju. V letu 2016 je bilo temu dodano še priporočilo, naj obe kmetijski zbornici vzajemno priznata ta usposabljanja.

¹⁴ 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól.

¹⁵ Več o položaju slovenskega jezika v Porabju v preteklosti in danes glej v Munda Hirnök in Medvešek (2017, 720–721) ter Munda Hirnök in Novak Lukanovič (2016).

Novi temi, ki sta se pojavili na sejah SMMK v letih 2015 in 2016, sta bili zagotavljanje vidne dvojezičnosti v Porabju in dosledno pisanje geografskih imen v skladu s pravili madžarskega pravopisa na narodno mešanem območju v Prekmurju.

Političnoupravno področje

Na političnoupravnem področju je v prvih letih SMMK razpravljala predvsem o treh temah: o odpiranju slovenskega konzulata v Monoštru, o odpiranju (častnega) konzulata Republike Madžarske v Lendavi in o zagotovitvi primerne sedeža za Državno slovensko samoupravo (v nadaljevanju: DSS). Tega je DSS dobila na Gornjem Seniku že leta 1995, leta 1998 pa se je odprla še izpostava v Budimpešti. Komisija se je na zasedanjih seznanjala tudi z ustanavljanjem novih slovenskih samouprav v Porabju in z volitvami predstavnikov madžarske narodne skupnosti v Državni zbor Republike Slovenije in občinske svete samoupravnih narodnih skupnosti ter z oblikovanjem Sveta Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti.

Od leta 2001 dalje sta bili praktično redno na dnevnem redu zasedanj komisije dve temi: odprtje madžarskega konzulata v Lendavi in zastopstvo slovenske manjšine v madžarskem parlamentu. Prva tema se je zaključila leta 2016 z odprtjem generalnega konzulata Madžarske v Lendavi, druga pa z izvolitvijo zagovornice slovenske manjšine na parlamentarnih volitvah na Madžarskem leta 2014.

Z letom 2012 je SMMK začela pozivati slovensko stran k pripravi *Zakona o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji* ter k proučitvi možnosti za zagotovitev neposrednega financiranja madžarskih občinskih samoupravnih narodnih skupnosti.

Prometna infrastruktura

Nove državne meje, ki so bile vzpostavljene po prvi svetovni vojni, so prekinile prometne zveze med Prekmurjem in Porabjem. Pretrgane so bile vse železniške in cestne povezave med Monoštrom in Mursko Soboto ter Lendavo in Lentijem (Klemenčič 1991, 111). Do leta 1948 je bilo v Prekmurju ob madžarski državni meji devet mejnih prehodov, po tem letu pa je meja postala skoraj hermetično zaprta. Skromnejše oblike osebne in blagovnega mednarodnega prometa se

Tabela 5: Izbor obravnavanih tem s političnoopravnega področja na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2003	2005-2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2015	2016
odprtje slovenskega konzulata v Monoštru (1998)																
zagotovitev sedeža DSS				*												
podpora zastopstvu slovenske manjšine v parlamentu Madžarske/ izvolitev lastnega poslanca													*			
odprtje madžarskega konzulata v Lendavi												*	*	*		
zagotovitev neposrednega financiranja madžarskih občinskih samoupravnih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji																
priprava Zakona o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji																

Legenda:

 tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

 tema zaključena (priporočilo uresničeno)

* delno uresničeno

začnejo znova pojavljati šele v šestdesetih letih dvajsetega stoletja, malo intenzivneje pa šele v osemdesetih letih, a še to le na dveh mejnih prehodih (Hodoš, Dolga vas) (Klemenčič 1991, 111). Leta 1992, ob podpisu slovensko-madžarskega sporazuma o varstvu manjšin, so bili na meji štirje mejni prehodi (od tega sta bila dva, Martinje in Pince, odprta šele avgusta 1992) (Olas in Kert 1993, 138). Zaprtost meja in nerazvita prometna infrastruktura na območju Prekmurja in Porabja sta pustili negativen pečat na gospodarskem razvoju in vplivali tudi na populacijsko praznjenje območja.¹⁶ Ponovno vzpostavljanje cestnih in železniških povezav med Slovenijo in Madžarsko ter odpiranje novih mejnih prehodov med državama je zato po osamosvojitvi Slovenije postalo pomembno tako z vidika zagotavljanja svobodnih in neposrednih stikov manjšin s pripadniki matičnega naroda ter njegovimi državnimi in javnimi ustanovami kot z vidika spodbujanja gospodarskega in populacijskega razvoja obmejnih območij. Z omenjenimi vprašanji se je na svojih zasedanjih redno ukvarjala tudi SMMK. Do leta 2003 so se na dnevnem redu njenih zasedanj pojavljale zlasti naslednje štiri teme s tega področja: odpiranje novih mejnih prehodov in razširitve obstoječih, poenostavitev postopkov za prehod meje, vzpostavitev železniške povezave Lendava–Rédcics ter gradnja in vzpostavitev železniške povezave med Slovenijo in Madžarsko (Murska Sobota–Hodoš).

Odpiranje novih mejnih prehodov in razširitve obstoječih

Na prvem zasedanju leta 1995 je SMMK obe državi pozvala, naj sprejmeta potrebne ukrepe, da bo postal prehod med obema državama preprostejši. Predlagala je proučitev možnosti odpiranja novih, poenostavljenih mejnih prehodov med vasema Prosenjakovci in Magyarszombatfa oziroma Čepinci in Verica ter Kobilje in Nemesnép, vzporedno s tem pa tudi proučitev možnosti podaljšanja obratovalnega časa mejnih prehodov Martinje–Gornji Senik in Pince–Tornyiszentmiklós. Na naslednjem zasedanju leta 1996 je komisija ugotovila, da na tem področju še ni prišlo do napredka. Zapisala je, da se z vidika gospodarskega razvoja regije kaže neodložljiva potreba po prekategoriaciji mejnih prehodov Pince–Tornyiszentmiklós in Martinje–Gornji Senik v mednarodna mejna prehoda ter po čimprejšnjem odprtju mejnih prehodov Prosenjakovci–Magyarszombatfa, Kobilje–Nemesnép in

¹⁶ Več o številčnem razvoju slovenske manjšine v Porabju in madžarske v Prekmurju glej v Kovács 2003, 2006, 2016.

Čepinci–Verica. Naslednje leto, 1997, je komisija pozdravila odprtje novih mejnih prehodov Prosenjakovci–Magyarszombatfa in Kobilje–Nemesnép. V zapisniku je bilo omenjeno, da potekajo tudi priprave za prekvalificiranje mejnega prehoda Pince–Tornyiszentmiklós v mednarodni mejni prehod. Komisija je obe vladi pozvala, naj naredita vse potrebno, da bo lahko leta 1998 odprt tudi mejni prehod Čepinci–Verica, s čimer bi se zaključil proces odpiranja mejnih prehodov. Madžarsko stran je dodatno pozvala, naj pospeši prekvalifikacijo mejnega prehoda Pince – Tornyiszentmiklós v mednarodni mejni prehod. Leta 1999 je bilo na slovensko-madžarski meji odprtih šest mejnih prehodov. Komisija je v zapisniku s seje leta 1999 zapisala, da teh šest mejnih prehodov pozitivno vpliva na gospodarski in duhovni razvoj ter na povezovanje manjšin s svojima matičnima državama. Hkrati je opozorila, da se pojavljajo težave zaradi obratovalnega časa, raznih omejitev (državljanstvo uporabnikov, kategorija in teža vozil) in dostopnosti na madžarski strani (na relaciji Letenye–Tornyiszentmiklós). Zabeležila je, da potekajo priprave za prekvalificiranje mejnega prehoda Pince–Tornyiszentmiklós v mednarodni mejni prehod, in pozvala k čimprejšnjemu dokončanju tega procesa. Poleg tega je obe državi pozvala, naj storita vse, da se čim prej odpre tudi mejni prehod Čepinci–Verica, in da naj proučita možnosti, da se mejni prehod Martinje–Gornji Senik prekvalificira v mednarodni mejni prehod, na mejnem prehodu Hodoš–Bajánsenye pa naj se začne izvajanje tovarnega prometa. Do naslednjega zasedanja komisije leta 2000 še niso bile odpravljene težave zaradi neprimerne obratovalnega časa na meddržavnih prehodih in nekatere druge omejitve, prav tako še ni prišlo do prekvalifikacije mejnih prehodov Pince–Tornyiszentmiklós in Martinje–Gornji Senik. Tudi mejni prehod Čepinci–Verica še ni bil odprt. Komisija je pozvala obe državi, naj pospešita realizacijo vsega zgoraj omenjenega, poleg tega pa naj se na vseh mejnih prehodih ustrezneje določijo in podaljšajo odpiralni časi ter naj se prouči možnost, da lahko te prehode uporabljajo tudi državljani drugih držav, zlasti Avstrije. SMMK je predlagala, naj se za te naloge ustanovi posebna strokovna komisija za mejne prehode. Do zasedanja SMMK leta 2001 nobeno izmed omenjenih priporočil še ni bilo realizirano, čeprav je komisija ugotovila, da sta obe strani opravili potrebne priprave za odprtje mejnega prehoda Čepinci–Verica. Prav tako še vedno niso bile odpravljene težave zaradi omejitev v zvezi z obratovalnim časom. Nadaljevale so se priprave na prekvalifikacijo mejnih prehodov Pince–Tornyiszentmiklós in Martinje–Gornji Senik. Komisija je ponovno pozvala obe strani, naj zaključita te procese. Poleg tega se je zavzela za izoblikovanje takšnega obratovalnega časa na meddržavnih prehodih, ki bo ustrezal zahtevam

oziroma interesom zlasti gospodarstva in turizma. Pristojne organe je pozvala, naj omogočijo, da bi se vsaj dvakrat na leto (12. maja in 15. avgusta) odprl tudi mejni prehod Domanjševci–Kercaszomor. Leta 2003 je SMMK na svojem 7. zasedanju zabeležila, da je prišlo do odprtja mejnega prehoda Kétvölgy/Verica–Čepinci, še vedno pa so potekala usklajevanja glede obratovalnega časa in prekategorizacije mejnih prehodov. Komisija je pozdravila prekvalifikacijo meddržavnih mejnih prehodov (Pince–Tornyiszentmiklós, Martinje–Gornji Senik, Kobilje–Nemesnép in Prosenjakovci–Magyarszombatfa) v mednarodne, kakor tudi v primeru več mejnih prehodov spremembo obratovalnega časa v skladu s potrebami. Ponovno je pozvala, naj se mednarodni mejni prehod Hodoš–Bajánsenye usposobi za tovorni promet do 3,5 tone za Slovenijo in Madžarsko. Po letu 2003 je razprava o mejnih prehodih izginila z dnevnega reda zasedanj SMMK.

Poenostavitev postopkov za prehod meje

Od prvega zasedanja dalje je SMMK pozivala k poenostavitvi postopkov za prehod meje med obema državama. Predvsem je šlo za omogočanje prehoda meje z osebnimi izkaznicami in za (vsaj občasno oziroma priložnostno) odpiranje maloobmejnih prehodov tudi za druge prebivalce obeh držav, ne le za tiste, ki živijo ob meji. Na drugem zasedanju, leta 1996, je tako komisija državama predlagala, naj proučita možnost prehajanja meje z osebno izkaznico. Državi sta to možnost uredili z meddržavnim sporazumom leta 1998.¹⁷ Prav tako je komisija pozvala državi, naj proučita možnosti za to, da se na mejnih prehodih, ki so določeni za maloobmejni promet, v interesu regionalnega turizma, regionalnega sodelovanja in izvedbe skupnih projektov PHARE omogoči prehodnost ob posameznih priložnostih, izjemoma tudi državljanom drugih držav (predvsem Avstrije). To priporočilo je komisija ponovila tudi na svojem naslednjem zasedanju leta 1999 in dodala še poziv k podaljšanju delovnega časa na teh prehodih. Leta 2000 je komisija v zapisniku zabeležila, da je prehajanje meje z osebnimi izkaznicami pozitivno sprejeto med pripadniki obeh narodnih skupnosti in med prebivalstvom na obeh straneh meje, v praksi pa se ob prehodu meje pojavljajo zastoji.

¹⁷ Zakon o ratifikaciji Sporazuma o dopolnitvi Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Madžarske o ukinitvi vizumov.

Vzpostavitev železniške povezave Lendava–Rédics

Vzpostavitev železniške povezave med Lendavo in Rédicsem je bila aktualna tema od prvega zasedanja SMMK pa vse do danes, saj povezava še vedno ni vzpostavljena. Komisija je ves čas podpirala izgradnjo omenjene železniške povezave. V zapisniku s seje leta 2003 je komisija zapisala, da bo s tem ne le vzpostavljena nova železniška povezava med Slovenijo in Madžarsko, temveč bo ta povezava zagotovila Lendavi možnost, da se neposredno poveže z železniškim omrežjem Slovenije, kar ima velik gospodarski, kulturni in infrastrukturni pomen. Dejansko se s samo vzpostavitvijo železniške proge med Lendavo in Rédicsem ne bi odprla neposredna železniška povezava Lendave s slovenskim železniškim omrežjem. To bi se zgodilo le v primeru, če bi zgradili železniško progo še med Lendavo in Beltinci. Morda je komisija že takrat imela v mislih ta naslednji korak, vendar ga formalno (še) ni predlagala. V naslednjih letih do napredka na tem področju ni prišlo, čeprav je komisija praktično na vsakem naslednjem zasedanju v zapisnik zapisala, da pozdravlja napore obeh vlad in njunih pristojnih resorjev pri proučevanju možnosti ponovne vzpostavitve železniške povezave Lendava–Rédics.¹⁸ V letih 2015 in 2016 pa se je v zapisnikih pojavil še predlog, da bi to povezavo podaljšali do Beltincev.

Gradnja in vzpostavitev železniške povezave med Slovenijo in Madžarsko (Murska Sobota–Hodoš)

SMMK je od svojega drugega zasedanja, ki je potekalo leta 1996, spremljala vzpostavljanje železniške povezave in železniškega mejnega prehoda med Hodošem in Bajánsenyem. Izgradnja železniške povezave je bila končana leta 2001. Na zasedanju leta 2003 je komisija obema vladama predlagala, naj še naprej skrbita za posodobitev in povečanje hitrosti nove železniške povezave.

Po letu 2003 je bil fokus razprav SMMK v glavnem na izboljšavi (obnovi/izgradnji) cestnih povezav znotraj narodno mešanega območja v obeh državah oziroma med obmejnimi kraji (npr. Rédics–Genterovci, Gornji Senik–Verica, Gornji Senik–Čepinci, Andovci–Budinci, Verica–Čepinci, Genterovci–Gábojánháza, Žitkovci–Bödeháza, Domanjševci–Kercaszomor, Čentiba–Tenke,

¹⁸ Proga je že obratovala v preteklosti, in sicer vse do obdobja tik po drugi svetovni vojni, ko je bila ta povezava med državama prekinjena.

Tabela 6: Izbor obravnavanih tem s področja prometne infrastrukture na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2003	2005–2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2015	2016
odpiranje novih mejnih prehodov in razširitev obstoječih			*				*									
poenostavitev postopkov za prehod meje				*												
sklenitev Sporazuma o mejni kontroli cestnega in železniškega prometa																
možnost vzpostavitve železniške povezave Lendava–Rédics																
graditev in vzpostavitve železniške povezave Slovenije z Madžarsko (Hodoš–Bajánsenye)						*										
izboljšava (obnova/izgradnja) cestnih povezav znotraj narodnostno mešanih območij v obeh državah oziroma med obmejnimi kraji												*			*	
sporazum o razvoju čezmejnih cestnih povezav																
proučitev možnosti za pripravo študije izvedljivosti železniške povezave Beltinci–Lendava–Rédics in vzpostavitve železniške povezave Murska Sobota (Mačkovci)–Monošter																

Legenda:

 tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

 tema zaključena (priporočilo uresničeno)

* delno uresničeno

Hodoš–Szalafő). Komisija se je zavzemala tudi za uvedbo redne avtobusne povezave med Monoštrom in Mursko Soboto, pri čemer je predlagala, naj se avtobus ustavlja v vseh naseljih na poti.

Leta 2015 je SMMK predlagala izdelavo študije o vzpostavitvi železniške povezave med Mursko Soboto (Mačkovci) in Monoštrom, leta 2016 pa je obe strani pozvala, naj proučita možnost izgradnje kolesarske steze Lendava–Pince–Tornyiszentmiklós, ki bi bistveno pripomogla k turističnemu razvoju narodnostno mešanega območja.

Gospodarstvo

Področje gospodarstva je v precejšnji meri povezano tudi s prometno infrastrukturo – tako je bilo na primer že v bilateralnem sporazumu predvideno odpiranje novih mejnih prehodov in razširjanje obstoječih, da bi pospešili gospodarsko sodelovanje med državama. S tega vidika je bila pomembna naloga posodobitev cestnega omrežja.

Že na prvem zasedanju je SMMK podala priporočilo (in ga na drugem zasedanju ponovila), naj obe strani izdelata načrt s konkretnimi nalogami za razvijanje celovitega slovensko-madžarskega regionalnega gospodarskega sodelovanja z vključitvijo obmejnih županij in občin.

Maja 1996 je bil v Sombotelu ustanovljen slovensko-madžarski obmejni regionalni svet, v okviru katerega sta delovali dve delovni skupini: za razvoj prostora in gospodarstva ter za šolstvo, kulturo in zdravstvo.

Na zasedanjih v letih 1997, 1999 in 2000 je SMMK obe strani pozvala, naj nadaljujeta s prizadevanji za izboljšanje gospodarskega razvoja območij, kjer živita obe manjšini, ter izkoristita možnosti in sredstva v okviru različnih evropskih programov (PHARE-CBC in kasneje Evropske unije, zlasti projektov INTERREG). V zapisniku iz leta 2001 je komisija zapisala, da je med prednostnimi nalogami za obe strani pospeševanje gospodarskega razvoja obmejne regije. Obema vladama je priporočila razvijanje gospodarskih programov, ki bodo v naseljih, kjer živijo pripadniki narodnih skupnosti, spodbujali infrastrukturni razvoj in zaposlovanje. Tudi ob nadaljnjih zasedanjih je komisija praktično vedno poudarjala potrebo po spodbujanju gospodarskega razvoja. Leta 2007 je predlagala, naj vladi obeh držav spodbudita lokalne samouprave in narodne skupnosti, da se prijavijo na evropske razpise, in jim pomagata pri zagotavljanju lastnega deleža. Ta predlog je ponavljala tudi v naslednjih letih. Obe strani je pozivala k temu, da uredita svoje predpise glede

Tabela 7: Izbor obravnavanih tem s področja gospodarstva na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2003	2005-2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2015	2016
vzpostavitev slovensko-madžarskega regionalnega gospodarskega sodelovanja		*														
spodbujanje prijavljanja in čezmejnega sodelovanja pri prijavljanju na različne mednarodne/evropske razpise (Phare, Svet Evrope, EU) ter koriščenje sredstev iz evropskih programov																
prizadevanja za izboljšanje gospodarskega razvoja območij, kjer živita obe manjšini																
sklenitev meddržavnega sporazuma o zaposlovanju						*										
vzpostavitev sistema za gospodarsko osnovo za pripadnike manjšin na obeh straneh															*	

Legenda:

 tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

 tema zaključena (priporočilo uresničeno) * delno uresničeno

sofinanciranja lastnega deleža za razvojne projekte pri prijavi na natečaje za sredstva Evropske unije tako, da bi manjšinske samouprave in manjšinske organizacije prek razpisov imele možnost pridobiti sredstva za dopolnitev lastnih virov, potrebnih za razvojne projekte iz sredstev Evropske unije. Obe državi sta postopno uredili možnost financiranja lastne udeležbe in predplačil za prijavitelje, ki so bili uspešni na razpisih za evropska sredstva. Leta 2012 je komisija v zapisniku predlagala obema stranema, naj proučita možnosti vzpostavitve sistema za gospodarsko osnovo za pripadnike obeh narodnostnih skupnosti na obeh straneh meje, tudi s pomočjo virov iz Evropske unije. Slovenska stran je v okviru proračuna za leti 2016 in 2017 zagotovila sredstva za vzpostavitev gospodarske osnove madžarske narodne skupnosti, Madžarsko pa je komisija v letu 2016 ponovno pozvala, naj prouči možnosti vzpostavitve sistema za gospodarsko osnovo za pripadnike slovenske narodne skupnosti v Porabju, tudi s pomočjo virov Evropske unije.

Znanstvenoraziskovalno delo

Tematika znanstvenoraziskovalnega dela se je na dnevnem redu SMMK pojavila šele leta 2005/2006, ko je komisija predlagala Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in Madžarski akademiji znanosti, da organizirata skupno znanstveno konferenco o družbenem in gospodarskem položaju slovenske narodne skupnosti na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Ta predlog je komisija ponovila tudi na naslednjem zasedanju leta 2007. V letih 2008 in 2009 se komisija s področjem znanosti in raziskovanja ni ukvarjala, ponovno pa je ta tema prišla na dnevni red leta 2011, ko je komisija obema stranema predlagala, naj izdelata pogoje za finančno in kadrovsko okrepitev obstoječih znanstvenih zavodov oziroma podružnice¹⁹ v Lendavi ter proučita možnosti za ustanovitev prvega zavoda za kulturo, šolstvo in znanost v Porabju. Leta 2012 je komisija slovenski strani predlagala, naj v sodelovanju s Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo in ustreznimi znanstvenoraziskovalnimi institucijami podpre ustanovitev ustrezne enote znanstvenoraziskovalne dejavnosti znotraj Zavoda za kulturo madžarske narodnosti, madžarski strani pa, naj na predlog slovenske skupnosti prouči možnost ustanovitve ustrezne znanstvenoraziskovalne enote za slovensko narodno skupnost v Porabju. Podoben predlog je komisija podala tudi v letu

¹⁹ V zapisniku ni pojasnjeno, za katero podružnico gre.

Tabela 8: Izbor obravnavanih tem s področja znanstvenoraziskovalnega dela na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2003	2005–2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2015	2016
organizacija skupne znanstvene konference																
financiranje obstoječih in ustanovitev novih znanstvenoraziskovalnih zavodov/enot na obeh narodnostno mešanih območjih																
spodbujanje priprave novega Sporazuma o sodelovanju na področju izobraževanja, kulture in znanosti med Republiko Slovenijo in Madžarsko																
priprava projekta glede pridobivanja podatkov o narodni in jezikovni pripadnosti pripadnikov madžarske narodne skupnosti v nekaterih naseljih v Prekmurju																
priprava sporazuma o sodelovanju med Inštitutom za narodnostna vprašanja v Ljubljani in organizacijami Slovencev na Madžarskem																

Legenda:

 tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

 tema zaključena (priporočilo uresničeno)

* delno uresničeno

2013, v letu 2015 pa se je zapis v zapisniku nanašal le še na predlog slovenski strani, naj zagotovi možnosti za nemoteno izvajanje raziskovalne dejavnosti v okviru obstoječe raziskovalne infrastrukture v Lendavi.

Leta 2012 je SMMK predlagala slovenski strani, naj v luči sklepa Komisije Državnega zbora Republike Slovenije za narodni skupnosti izvede pilotni projekt glede pridobivanja podatkov na podlagi »obrazca o narodni in jezikovni pripadnosti pripadnikov madžarske narodne skupnosti« v nekaterih naseljih v Prekmurju. Na naslednjem zasedanju je komisija ugotovila, da je slovenska stran pripravila predlog koncepta študije na temo narodne in jezikovne opredelitve pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Nadalje je priporočila obema stranema pripravo čezmejnega projekta glede pridobivanja podatkov o narodni in jezikovni pripadnosti pripadnikov madžarske narodne skupnosti v nekaterih naseljih v Prekmurju, za katerega bi pridobili sredstva iz virov Evropske unije. Predlog o pripravi tovrstnega raziskovalnega projekta je ponovila tudi v letu 2015, le brez napotila na vire Evropske unije. Leta 2015 je komisija prav tako podala predlog, naj Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani in organizacije Slovencev na Madžarskem (Državna slovenska samouprava, Zveza Slovencev na Madžarskem, slovenski narodnostni zagovornik) pripravijo osnutek sporazuma o sodelovanju na področju raziskovalne dejavnosti in izdelajo pogoje za izvedbo.

Versko področje

V primeru madžarske manjšine na Slovenskem in slovenske na Madžarskem vera ni dejavnik, ki bi ločevala manjšini od večinskega prebivalstva, je pa Cerkev vseeno pomemben dejavnik pri ohranjanju narodne identitete in jezika, zlasti med Slovenci v Porabju.²⁰ Izsledki raziskave, ki je bila opravljena v devetdesetih letih dvajsetega stoletja v Porabju, so pokazali, da so anketiranci kot najpomembnejša dejavnika za oblikovanje slovenske narodne identitete in jezika navedli družino in šolo, na tretje mesto pa so skupaj z mediji postavili Cerkev (Medvešek 2003, 234–235). Zato ni presenetljivo, da si porabski Slovenci že vrsto let prizadevajo, da bi v svoji župniji imeli stalno prisotnega slovensko govorečega duhovnika (Munda Hirnök in Medvešek 2017, 721).

²⁰ Več o vlogi Katoliške cerkve pri ohranjanju slovenskega jezika v Porabju glej v Munda Hirnök in Medvešek 2017; Brezovnik 2011a, 2011b.

Tabela 9: Izbor obravnavanih tem z verskega področja na zasedanjih SMMK po posameznih letih

	1995	1996	1997	1999	2000	2001	2003	2005-2006	2007	2008	2009	2011	2012	2013	2015	2016
zagotovitev verskih obredov v maternem jeziku v Porabju in v Prekmurju							*									
zagotovitev učbenikov za verouk v maternem jeziku																

Legenda:

tema je bila obravnavana na zasedanju mešane komisije

tema zaključena (priporočilo uresničeno)

* delno uresničeno

Prav problemi glede rabe manjšinskih jezikov v verskem življenju na narodno mešanih območjih so tisti, ki tematiko verskega življenja postavljajo tudi na dnevni red SMMK. Na svojih prvih sedmih zasedanjih je tako komisija razpravljala o zagotavljanju pogojev manjšinam na obeh straneh meje za opravljanje verskih obredov v njunih maternih jezikih, pa tudi o zagotavljanju ustreznih prevodov verskih učbenikov. Leta 2000 je komisija v zapisnik s svojega V. zasedanja zapisala, da se je med škofijama Maribor in Sombotel začelo usklajevanje o nerešenih vprašanih bogoslužja za obe narodni skupnosti. Naslednje leto je bilo v zapisniku izrecno zapisano, da bo škofija v Mariboru poslala na narodnostno mešano območje Prekmurja duhovnika z znanjem madžarskega jezika, škofija v Sombotelu pa v Porabje duhovnika z znanjem slovenskega jezika. Leta 2003 je komisija ugotovila, da so bile na tem področju v obeh državah dosežene pozitivne spremembe, a je hkrati opozorila, da so potrebni še nadaljnji napor. Na naslednjih štirih zasedanjih (od leta 2005 do vključno leta 2009) komisija ni obravnavala nobene tematike z verskega področja, leta 2011 pa je z obžalovanjem vzela na znanje, da so pristojne cerkvene oblasti premestile duhovnika z madžarsko in slovensko materinščino²¹, ter je zato slovenski in madžarski cerkvi priporočila, naj si prizadevata za namestitvev duhovnikov, ki govorijo jezik narodnih manjšin. Na vseh naslednjih zasedanjih, torej v letih 2013, 2015 in 2016, je komisija zgolj poudarila, da je za obstoj obeh avtohtonih narodnih skupnosti pomembno versko življenje v maternem jeziku.

Zaključek

Nabor tem, ki jih zajema bilateralni sporazum, je širok in zajema tako rekoč vsa področja življenja obeh manjšinskih skupnosti. Tovrstna ambicioznost glede obravnave položaja obeh manjšin in prizadevanja za uresničevanje njunih pravic se odraža tudi v raznolikosti tem, ki jih ob vsakem zasedanju obravnava SMMK. Ker je v istem letu, kot je bil sklenjen omenjeni sporazum, prišlo še do sklenitve *Sporazuma o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko* in ker so bili med državama sklenjeni tudi sporazumi na nekaterih drugih za manjšine pomembnih področjih, tako na meddržavni kot na lokalno-regionalni ravni, je težko ocenjevati, na katerih področjih bi v preteklih petindvajsetih letih tudi

²¹ Več o tem glej v Munda Hirnök in Medvešek (2017, 725).

brez bilateralnega sporazuma prišlo do (takšnega) napredka pri uresničevanju manjšinskih pravic. Na podlagi analize zapisnikov z zasedanj SMMK, ustanovljene na podlagi omenjenega sporazuma, lahko ocenimo, da redna zasedanja komisije prispevajo k odprtemu obravnavanju ključnih nerešenih manjšinskih vprašanj s področij izobraževanja, kulture, medijev, jezika, političnopravnega področja, prometne infrastrukture, gospodarstva, vere in znanstvenoraziskovalnega dela. Omenjena vprašanja se obravnavajo odprto v dialogu med obema stranema, potrjujejo s strani obeh vlad, pri tem pa se v proces že od vsega začetka vključujejo tudi predstavniki obeh manjšin, ki so konec koncev »uporabniki« teh pravic.

Splošna slika glede pojavnosti posameznih tem na zasedanjih SMMK kaže, da se od obdobja 2011–2012 obravnava večje število novih tem. To je do določene mere lahko odraz tega, da se je v prvem desetletju in pol od prvega zasedanja SMMK že marsikaj uspešno uredilo, razrešilo, nakar je prišlo do pojava novih tem kot odraz nadgrajevanja (poglobljanja kakovosti) delovanja že obstoječih institucij, njihove obnove, pa tudi do spremenjenih širših družbenopolitičnih razmer v državah, kjer živita manjšini (zlasti vstop v Evropsko unijo leta 2004, vstop v schengensko območje itd.).

Očitno se SMMK v največji meri posveča izobraževalno-kulturnemu področju v najširšem smislu, torej skupaj z mediji in rabo jezika. To se sklada z ugotovitvijo, ki se pojavlja v začetnih delih zapisnikov v obdobju 2001–2013 (od VI. do XIII. zasedanja), in sicer da bilateralni sporazum »zagotavlja ohranjanja izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti ter s tem prispeva k izpopolnitvi zavesti o narodni identiteti«. Manjši delež zapisnikov je posvečen prometni infrastrukturi, gospodarstvu, verskemu področju in znanosti, se pravi področjem, kjer se morda težje uvedejo specifični ukrepi, ki bi se neposredno nanašali na manjšini. Morda pa manjši delež omemb glede urejanja prometne infrastrukture in spodbujanja gospodarskega razvoja odraža tudi marginalni položaj obeh regij, kjer živita manjšini.

Komisija običajno obravnava sorodne teme na obeh straneh meje. Njena priporočila so v nekaterih primerih naslovljena samo na posamezno državo, pogosto pa na obe. Pri tem gre običajno za zrcalne zahteve, ki naj bi manjšinama na obeh straneh meje zagotovile podobne pogoje za življenje in ohranjanje narodne identitete. Kljub temu je treba ob tem ves čas upoštevati različen pravni obseg manjšinskih pravic in prakso njihovega uresničevanja v obeh državah ter dejstvo, da so lahko bile »štartne osnove« obeh manjšin na omenjenih tematskih področjih ob sklenitvi *Sporazuma o zagotavljanju*

posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji zelo različne zaradi spleta političnih, zgodovinskih in družbenoekonomskih procesov v preteklosti.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Apollonio, D., Bufon, M., Čurin Radovič, S., Hirnök Munda, K., Jesih, B., Klemenčič, V., Komac, M., Klopčič, V., Kovács, A., Medica, K., Mejak, R., Nečak Lük, A., Novak Lukanovič, S., Piry, I., Zupančič, J. in Žagar, M., 2004. *Slovenija*. V: S. Novak Lukanovič (ur.), *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran*. Delovna skupnost Alpe-Jadran, Trento, 263–313.
- Arday, L. in Joó, R., 1987. Nekatere pomembnejše lastnosti sistema narodnostne politike in narodnostnih pravic na Madžarskem. V: S. Devetak in R. Joó (ur.), *Madžari in Slovenci – sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji*. Komunist, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 405–415.
- Beltram, P., 1987a. Javna občila in družbeno informiranje. V: S. Devetak in R. Joó (ur.), *Madžari in Slovenci – sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji*. Komunist, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 312–319.
- Beltram, P., 1987b. Kulturna dejavnost narodnosti. V: S. Devetak in R. Joó (ur.), *Madžari in Slovenci – sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji*. Komunist, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 294–311.
- Brezovnik, B. 2011a. *Katoliška cerkev in varstvo manjšin*. Celjska Mohorjeva družba, Celje.
- Brezovnik, B. 2011b. *Slovenci v zamejstvu in rimskokatoliška cerkev*. Celjska Mohorjeva družba; Celje.
- Devetak, S., 1987. Sodelovanje z matico – pogoj za napredek narodnosti. V: S. Devetak in R. Joó (ur.), *Madžari in Slovenci – sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji*. Komunist, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 355–383.
- Hozjan, B., 2007. O dvojezičnem šolstvu na narodnostno mešanem območju Prekmurja. *Geografija v šoli*, 16(1), 12–19.
- Kern, D., 2009. Slovenski jezik v vzgojno-izobraževalnih ustanovah v manjšinskem prostoru V: M. Stabej (ur.), *Simpozij Obdobja 28 – Infrastruktura slovenščine in slovenistike / The Infrastructure of the Slovene Language and Slovene Studies*. Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Klemenčič, V., 1991. Prekmurje kot nerazvito obmejno območje v Sloveniji. Prispevek na konferenci. Geografska problematika Severovzhodne Slovenije: medinštitutski seminar Oddelka za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru in Oddelka za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Ob 30. letnici Oddelka za geografijo v Mariboru, 108–124. Dostopno na: <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/30599168> (28. 2. 2018).
- Kovács, A., 2003. Številčni razvoj Slovencev na Madžarskem v luči zgodovinskih dogodkov in pričevanj anketirancev v Sombotelu. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, št. 43. 164–185.

- Kovács, A., 2006. Številčni razvoj prekmurskih Madžarov v 20. stoletju. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, št. 48/49, 6–36.
- Kovács, A., 2016. Demografsko praznjenje obmejnega, narodnostno mešenega območja v Prekmurju v dvajsetem stoletju – primer dvojezičnih naselij v občini Moravske Toplice. V: D. Grafenauer (ur.) in K. Munda Hirnök (ur.), *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 100–118.
- Medvešek, M., 2003. *Trendi medgeneracijske etnične kontinuitete na narodno mešanih območjih ob slovenski meji. Doktorska disertacija*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Medvešek, M. in Bešter, R., 2016. Institucionalna dvojezičnost v Prekmurju. V: D. Grafenauer in K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Munda Hirnök, K., 1993. Javna občila na narodnostno mešanem območju v Lendavi. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*, št. 28, 46–64.
- Munda Hirnök, K., 1996. Medčasovna analiza spremljanja medijev slovenske manjšine v Monoštru. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* št. 31, 79–87.
- Munda Hirnök, K. in Medvešek, M., 2017. Vloga Katoliške cerkve pri ohranjanju slovenskega jezika v Porabju v preteklosti in danes. *Bogoslovni vestnik: glasilo Teološke fakultete v Ljubljani*, 77(3/4), 717–728.
- Munda Hirnök, K. in Novak Lukanovič, S., 2016. Slovenščina v Porabju: stopnja vitalnosti. V: D. Grafenauer (ur.) in K. Munda Hirnök (ur.), *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 192–219.
- Nađ, E., 2016. *Dvojezično gledališče v Lendavi med preteklostjo in prihodnostjo*. Magistrsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Novak Lukanovič, S., 1997a. Bilingual education and ethnic identity: the case of the ethnically mixed territory of Prekmurje in Slovenia. V: Jørgensen, J. N. (ur.) in A. Holmen (ur.), *The Development of successive bilingualism in school-age children*, (Copenhagen Studies in Bilingualism, 27). Royal Danish school of educational studies, Copenhagen, 77–82.
- Novak Lukanovič, S., 1997b. Bilingual education in Slovenia. V: J. Cummins (ur.) in D. Corson (ur.), *Encyclopedia of language and education*. Kluwer Academic publishers, Dordrecht, Boston, London, 109–116.
- Novak Lukanovič, S., 1998. Dvojezična vzgoja in izobraževanje: vloga v družbi in stališča posameznikov. V: A. Nečak Lük (ur.) in B. Jesih (ur.), *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru. I, izsledki projekta*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 115–123.
- Novak Lukanovič, S., 2006a. Minority languages in education in Slovenia. V: D. Ó Riagáin (ur.), *Voces Diversae: lesser-used language education in Europe*, (Belfast studies in language, culture and politics, 15). Cló Ollscoil na Banríona, Dublin, 113–125.
- Novak Lukanovič, S., 2006b. Percepcija učenja jezika večine in manjšine na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji. *Sodobna pedagogika*, 57(1), 36–55.
- Office for National and Ethnic Minorities (2005). *National and ethnic minorities in Hungary*. Budapest, Hungary. Dostopno na: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.HUN.3-Annex16.pdf> (18. 1. 2018).
- Olas, L. in Kert, B., 1993. Vpliv državnih meja na družbenogeografski razvoj Prekmurja. *Dela* 10, 135–143.

- Stipkovits, F., 2004. *Železna Županija – Slovenci*. V: S. Novak Lukanovič (ur.), *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran*. Slovenska verzija. Delovna skupnost Alpe – Jadran, Trento.
- Székely, A. B., 1987. *Izobrazba, kultura, prosveta in množična občina Slovencev na Madžarskem*. V: S. Devetak in R. Joó (ur.), *Madžari in Slovenci – sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji*. Komunist, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 501–537.
- Vajda, A., 2016. *Primerjava manjšinskega medijskega sistema v Porabju in Prekmurju*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2018. *Narodnostno šolstvo v Porabju na Madžarskem*. Dostopno na: <https://www.zrss.si/mednarodno-sodelovanje/slovenci-izven-meja/zamejsko-solstvo/narodnostno-solstvo-v-porabju-na-madzarskem> (18. 1. 2018).
- Zupančič, J., 2000. Slovenci na Madžarskem. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* št. 36/37. 125–143.

Viri

- Program sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi [Program sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi med Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ter Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije in Ministrstvom za človeške vire Madžarske v letih 2016–2018]. Ministrstvo za zunanje zadeve. Dostopno na: [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/...NSF/.../\\$FILE/sklepMADZ1.doc](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/...NSF/.../$FILE/sklepMADZ1.doc) (18. 1. 2018).
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma o dopolnitvi Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Madžarske o ukinitvi vizumov. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 15/92 in 9/98. (13. 11. 1992).
- Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93. (7. 5. 1993).
- Zakon o ratifikaciji Sporazuma o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. Uradni list Republike Slovenije, št. 23/1993.
- Zakon o pravicah narodnostih in etničnih manjšinah iz leta 1993. (1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbség jogairól). Dostopno na: <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99300077.TV> (12. 12. 2017).
- Zakon o pravicah narodnosti iz leta 2011. (2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól). Dostopno na: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100179.TV (6. 12. 2017).
- Zapisnik I. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Ljubljana, 4. april 1995.
- Zapisnik II. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Budimpešta, 20. in 21. maj 1996.
- Zapisnik III. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Lendava, 4. in 5. november 1997.
- Zapisnik IV. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Monošter, 1. in 2. februar 1999.

- Zapisnik V. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Ljubljana, 3. in 4. februarja 2000.
- Zapisnik VI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Monošter, 8. in 9. maj 2001.
- Zapisnik VII. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Moravske Toplice, 27. in 28. maj 2003.
- Zapisnik VIII. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Budimpešta, 24. maja 2005 in Gornji Senik, 3. aprila 2006.
- Zapisnik IX. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Ljubljana, 21. september 2007.
- Zapisnik X. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Budimpešta, 25. april 2008.
- Zapisnik XI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Lendava, 17. november 2009.
- Zapisnik XII. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Budimpešta, 15. junij 2011.
- Zapisnik XIII. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Ljubljana, 26. septembra 2012.
- Zapisnik XIV. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Monošter, 2. oktober 2013.
- Zapisnik XV. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Lendava, 18. november 2015.
- Zapisnik XVI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine, Budimpešta, 16. november 2016.

IV.

Katalin Munda Hirnök

Pomen bilateralnega sporazuma – pogled pripadnikov slovenske narodne manjšine na Madžarskem

Povzetek

Prispevek predstavlja rezultate intervjujev z voditelji slovenske narodne manjšine, ki so sodelovali na zasedanjih slovensko-madžarske mešane komisije, in odmeve nanje v časopisu Porabje. Voditelji slovenske narodne manjšine so v intervjujih spregovorili o temah, ki so se skozi čas pojavljale na zasedanjih, poudarili dosežke na različnih področjih družbenega življenja in opozorili na nerešene probleme. Rezultati analize kažejo visoko stopnjo strinjanja glede pomena bilateralnega sporazuma za ohranjanje in razvoj slovenske narodne manjšine. Časopis Porabje, ki je časopis Slovencev na Madžarskem, je odigral pomembno vlogo pri posredovanju informacij o delu slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje bilateralnega sporazuma. Omenjeni medij je redno poročal o zasedanjih in občasno o pripravah nanje ter objavljajal intervjuje s člani komisije z obeh strani meje. Na straneh časopisa smo zasledili kritične, včasih tudi polemične zapise v zvezi s pomembnimi področji manjšinskega življenja (šolstvo, versko življenje, slovenski radio, mejni prehodi), ki so bili predmet obravnave na zasedanjih komisije.

Ključne besede: bilateralni sporazum, Slovenija, Madžarska, slovenska narodna manjšina, časopis Porabje.

Uvod

V uvodu je treba poudariti, da so se šele po spremembi političnega sistema na Madžarskem leta 1990 ustvarili pogoji in možnosti na področju družbene in politične participacije slovenske skupnosti, kar je ta relativno dobro izkoristila. Proces demokratizacije na Madžarskem v osemdesetih letih dvajsetega stoletja so spomladi leta 1990 pripeljali do večstrankarskih volitev, po katerih je na oblast prišla desnosredinska vlada pod vodstvom Józsefa Antalla. Nove družbenopolitične razmere na Madžarskem, osamosvojitve Slovenije, postopno

odpiranje obmejnega območja in evropski integracijski procesi so razgibali tudi življenje Slovencev v Porabju in zunaj območja njihove avtohtone poselitve ter spodbudili večjo samozavest Slovencev. To se je izražalo tudi v kritičnih razpravah v zvezi z delovanjem Demokratične zveze južnih Slovanov (v nadaljevanju: DZJS), ki je združevala na Madžarskem živeče Srbe, Hrvate in Slovence.¹ Zaradi nezadovoljstva slovenske manjšine z delovanjem DZJS se je oblikovala želja po reorganizaciji oziroma izstopu iz omenjene organizacije. 27. oktobra 1990 so na Gornjem Seniku ustanovili Zvezo Slovencev na Madžarskem (v nadaljevanju: ZSM)² kot nadstrankarski organ s sedežem v Monoštru (Munda Hirnök 2001, 265–266). Prvič v zgodovini so porabski Slovenci dobili lastno samostojno organizacijo, ki je bila do ustanovitve Državne slovenske samouprave leta 1995 ključna organizacija in je delovala na vseh pomembnejših področjih narodnostnega življenja.

Madžarska je začela šele s sprejetjem Ustave (1989)³, s podpisom *Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji* (6. november 1992)⁴ (v nadaljevanju: bilateralni sporazum) ter s sprejetjem *Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin* (1993)⁵ pri reševanju manjšinskih vprašanj dosledneje upoštevati določbe mednarodnega prava in drugih mednarodnih dokumentov o zaščiti manjšin, kar je prineslo v narodnostno življenje pomembne novosti. *Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin* je omogočil ustanavljanje manjšinskih samouprav v slovenskih naseljih in tudi zunaj Porabja (od leta 1994) ter Državne slovenske samouprave (1995) (v nadaljevanju:

¹ DZJS s sedežem v Budimpešti je v letih 1947–1990 zastopala kulturne in politične interese Slovencev na Madžarskem. Od leta 1972 so Slovenci imeli svojega referenta, med letoma 1986 in 1990 pa je delovala slovenska sekcija Zveze v Monoštru.

² Predhodnik ZSM je bilo slovensko društvo Lipa, ustanovljeno januarja 1990.

³ Tukaj je treba pripomniti, da je bila leta 2011 sprejeta nova ustava, poimenovana Madžarski temeljni zakon (Magyarország Alaptörvénye). Pred sprejetjem nove ustave je bila v veljavi ustava iz leta 1949, ki je bila prvič spremenjena in dopolnjena leta 1972, nato pa šele leta 1989 ob spremembi družbenega sistema.

⁴ Časopis Porabje je podrobno poročal o vsebini bilateralnega sporazuma ter o izjavah zunanjih ministrov Madžarske in Slovenije ob podpisu sporazuma. Oba sta bila mnenja, da gre za sporazum evropskega pomena, ki je lahko vzorec za druge. Tudi predsednik ZSM, ki je sodeloval v Budimpešti pri nastajanju besedila, je ugodno ocenil sporazum (Ružič 1992, 1).

⁵ Leta 2011 je položaj narodnosti na novo uredil ustavni zakon o pravicah narodnosti (Zakon o pravicah narodnosti iz leta 2011).

DSS).⁶ Prve samouprave so bile ustanovljene leta 1994, v naslednjih letih pa so nastajale še naprej.⁷

V času ustanovitve DSS se je v krogu članov ZSM postavljalo vprašanje, ali ohraniti omenjeno organizacijo kot tako ali izbrati možnost, da bi se ZSM preoblikovala v državno samoupravo, kot so to naredile nekatere manjšine na Madžarskem. Imeli so pomisleke tudi glede financiranja delovanja ZSM. Porabski Slovenci so se odločili za ohranitev ZSM, so pa aktivno sodelovali pri ustanavljanju DSS.

Zanimiva so opažanja avtorja študije o izkušnjah slovenskih samouprav po prvem ciklu delovanja, zlasti tista, ki opisujejo razlike med samoupravami, DSS in ZSM ter njihov odnos. Kot prvo pomembno razliko je izpostavil jezik, v smislu razlike v znanju porabskega narečja in knjižne slovenščine deležnikov, ne le na relaciji Porabje–Slovenija, temveč tudi na relaciji slovenske vasi–mestna (monostrska) inteligenca. Menil je, da neznanje knjižne slovenščine za vodje samouprav predstavlja težave, ko obiščejo osrednji del Slovenije, medtem ko vodstvo ZSM takih težav nima. ZSM ima dobre stike s Slovenijo, vodstvo zna knjižno slovensko. Lokalne samouprave in DSS poleg vsakodnevnih, lokalnih zadev v prvi vrsti predstavljajo tradicionalno kulturo pokrajine, medtem ko imata v delovanju ZSM večjo težo »elitna kultura« in kulturna pripadnost matičnemu narodu. Ta razlika je lahko tudi razlog, da ima v mednarodnih stikih med Slovenijo in Madžarsko ZSM pogosteje večjo vlogo kot samouprave, kajti država matičnega naroda večinoma razvija stike z ZSM. Ta vprašanja v Porabju ne povzročajo napetosti med dvema vrstama organizacij. Odnosi med njimi so dobri, v vsakdanjem življenju prihaja do različnih oblik sodelovanja (Szesztay 1999, 263).

Tudi na podlagi terenskih izkušenj in izsledkov raziskave o položaju Slovencev, ki živijo v mestnih jedrih na Madžarskem, ugotavljamo,⁸ da

⁶ DSS ima sedež na Gornjem Seniku. Zaradi lažjih stikov z institucijami in državnimi uradi je bilo odprto tudi predstavništvo v Budimpešti.

⁷ Na zadnjih volitvah leta 2014 je bilo ustanovljenih deset slovenskih narodnostnih samouprav v Porabju in zunaj njega. Narodnostne samouprave Slovencev na Madžarskem: Gornji Senik, Števanovci, Sakalovci, Monošter (kamor spada tudi Slovenska ves), Verica – Ritkarovci, Andovci, Dolnji Senik, Sombotel, Budimpešta in Mosonmagyaróvár.

⁸ Raziskava *Položaj Slovencev zunaj območja avtohtone poselitve* (2002–2003) je potekala na Inštitutu za narodnostna vprašanja s finančno podporo Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. Vodila jo je dr. Katalin Munda Hirnök.

Izsledki raziskave so pokazali, da Slovenci, ki živijo v mestih zunaj Porabja (v Sombotelu smo intervjuvali 13 oseb, v Budimpešti 14 oseb in v Mosonmagyaróváru 15 oseb), zaznavajo razlike med delovanjem ZSM in DSS. Večina vprašanih v Sombotelu je menila, da se delo obeh

omenjena »dvojnost« slovenske narodne manjšine predstavlja delitev (na določenih področjih prepletanje) dela, ne pa delitve same skupnosti.

Omenjene manjšinske strukture so v zadnjih dveh desetletjih vzpostavile in razvile stike z ustanovami, organizacijami in posamezniki v Sloveniji. So pa precejšnje razlike med manjšinskimi strukturami glede oblik, področij in tudi pogostosti sodelovanja s Slovenijo (Munda Hirnök 2009, 320–321).

Kot je razvidno iz zapisanega, interese porabskih Slovencev danes zastopata dve ključni organizaciji. Pristojnosti obeh so sicer jasno določene, a se kljub temu tudi prekrivajo, saj si obe organizaciji prizadevata za iste cilje (negovanje in ohranjanje slovenskega jezika, izboljšanje položaja na področju vzgoje in izobraževanja ter na verskem področju, razvoj gospodarstva ipd.).

V Porabju je ta dvojnost, kar je tudi Madžarska sprejela. Prvi partner do vlade na Madžarskem je DSS, v Sloveniji pa ZSM. DSS se financira iz madžarskega proračuna, ZSM pa v večini financira Slovenija (80 %), v 20 % pa madžarska država. (Predsednik ZSM)

Kot pomembno novost pri politični participaciji slovenske manjšine na Madžarskem je treba omeniti institucijo zagovornika, ki je bila tudi dalj časa redno na dnevnem redu zasedanj slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju: SMMK) in se je realizirala z izvolitvijo zagovornice slovenske manjšine na parlamentarnih volitvah leta 2014 (6. aprila). Zagovornica slovenske manjšine je po konstitutivni seji parlamenta (6. maja 2014), kjer je prisegla v slovenskem jeziku, za časopis Porabje spregovorila o svojem poslanstvu (Eöry 2014, 1):

V parlamentu zastopam interese Slovencev. Svoje delo bom lahko opravljala le tako, če bom v nenehnem stiku z našimi organizacijami, ne le s tistimi, ki delujejo v Porabju, ampak tudi v drugih delih Madžarske. Funkcionarje teh organizacij in vse druge ljudi iz narodnostnih vrst vabim, da se s svojimi predlogi, prošnjami in pripombami obračajo name in so mi v pomoč.

Ker pri Slovencih na Madžarskem v preteklosti ni bilo ne tradicije ne možnosti političnega in drugega udejstvovanja v narodnostnem smislu, v okviru DZJS

organizacij dopolnjuje, enakega mnenja je bila slaba polovica vprašanih v Budimpešti, medtem ko se dobra polovica vprašanih v Mosonmagyaróváru ni opredelila glede tega vprašanja (Munda Hirnök 2007, 79–80, 82).

so bili v manjšini, so se morali nove situacije in možnosti za delovanje privaditi. Prav tako so se morali privaditi delu v SMMK, kot so nam zaupali naši sogovorniki, ne glede na dolžino njihovega mandata.

[...] če gledamo samo naše organizacije (manjšinske samouprave, DSS, op. a.), bili smo na začetku našega dela, nismo imeli še toliko institucij, pa niti izkušenj [...] (Predsednik DSS)

V prispevku, ki je nastal na podlagi analize intervjujev z voditelji slovenskih manjšinskih struktur na Madžarskem,⁹ ki so člani madžarskega dela SMMK, časopisnih člankov, objavljenih zlasti v slovenskih manjšinskih medijih (tednik Porabje), zapisnikov zasedanj SMMK za spremljanje sporazuma ter tudi preteklih raziskav, strokovne literature in terenskih izkušenj, želimo predstaviti pogled pripadnikov slovenske narodne manjšine na bilateralni sporazum.

Pogled intervjuvancev na bilateralni sporazum

Med intervjuvanci ima kot član SMMK najdaljši mandat predsednik ZSM, ki sodeluje od I. zasedanja (leta 1995), sodeloval je pri nastajanju besedila bilateralnega sporazuma in je bil navzoč tudi pri podpisu bilateralnega sporazuma v Ljubljani. Sledi predsednik DSS, ki sodeluje od II. zasedanja (leta 1996), od XV. zasedanja (leta 2014) pa sodeluje še zagovornica slovenske manjšine.

Z vprašanji, ki smo jih postavili intervjuvancem, smo želeli izvedeti, kakšen je njihov pogled na bilateralni sporazum. V intervjujih smo se osredotočili na naslednja vprašanja: 1) kako se kažejo učinki bilateralnega sporazuma v Porabju, kateri so bistveni dosežki in še nerešene tematike, 2) kakšna je učinkovitost delovanja SMMK in 3) kakšen je pomen bilateralnega sporazuma za razvoj slovenske narodne skupnosti.

V nadaljevanju bomo izpostavili nekaj bistvenih poudarkov po lastni presoji, ne pa vseh tem, ki so jih omenjali naši sogovorniki.

Tabela prikazuje skupek pogledov intervjuvancev na bilateralni sporazum.
Tabela: Pogled intervjuvancev na bilateralni sporazum

⁹ 29. in 30. septembra 2017 smo v Porabju na Madžarskem izvedli intervjuje z voditeljema dveh slovenskih organizacij, ZSM in DSS, ter zagovornico slovenske manjšine v madžarskem parlamentu. Omenjeni predstavniki so člani SMMK.

Dosežki	(Dolgotrajno) odprti problemi	Učinkovitost delovanja komisije	Pomen bilateralnega sporazuma
financiranje manjšinskih institucij	razvoj gospodarstva	počasna realizacija priporočil	pomemben dokument
prenova prostorov institucij	izboljšanje prometne infrastrukture	trajanje sej, vzdušje na zasedanjih	aktualizacija sporazuma
ureditev statusa pedagoških kadrov iz Slovenije	dvig ravni dvojezičnega šolstva	priprave na seje	zmanjševanje razlik med manjšinami
institucija zagovornikov	javna raba slovenskega jezika in vidna dvojezičnost	zasedanja na terenu	
ustanovitev MURABA EGTC	okrepitev človeških virov		

Učinki bilateralnega sporazuma

Dosežki

Pomembni dosežki uresničevanja bilateralnega sporazuma, ki so jih izpostavili naši sogovorniki na različnih področjih, so naslednji:

- dolgoročno sistematično financiranje manjšinskih institucij v Porabju, kot so dvojezični šoli in vrtca na Gornjem Seniku in v Števanovcih,¹⁰ Küharjeva spominska hiša (tako imenovana Etnološka zbirka),¹¹ časopis Porabje (1991) in Radio Monošter (2000);
- prenovili so se prostori institucij, kot so šole, prostori DSS, Slovenski kulturno informativni center. Na tem mestu je treba dodati, da sta za obnovo omenjenega centra obe strani v enaki meri prispevali finančna sredstva. Vzpostavljeno je tudi zagotavljanje finančnih sredstev za delovanje kulturne in neprofitne dejavnosti centra s strani Madžarske. Čas je pokazal, da se je odprtje omenjenega centra izkazalo za zelo dobro. »Slovenski dom«, kot ga imenujejo porabski Slovenci, obsega prostore za kulturne (razstavni prostor, konferenčna dvorana) in medijske dejavnosti (uredništvo časopisa Porabje in Radio Monošter), nudi sedež

¹⁰ Obe dvojezični šoli na Gornjem Seniku in v Števanovcih ter tudi tamkajšnja vrtca od 1. julija 2012 upravlja DSS. Denar za delovanje zagotavlja madžarska vlada. Leta 2016 so podpisali pogodbo za prihodnjih pet let, kar je še posebej spodbudno, kot je poudaril predsednik DSS.

¹¹ Küharjevo spominsko hišo so odprli leta 2010. Ureditev spominske hiše je del čezmejnega projekta Sosed k sosеду, financiranega iz Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija – Madžarska 2007–2013.

ZSM ter obsega še hotel in restavracijo. Zaposlilo se je nekaj porabskih Slovencev, kar je vsekakor obetavno;

- sklenjene so bile dolgoročne pogodbe o zaposlitvi pedagoških asistentov iz Slovenije za slovenski jezik na šolah in v vrtcih v Porabju. Ta tema je bila dolga leta predmet zasedanj SMMK in se je realizirala v okviru *Programa sodelovanja na področju izobraževanja, kulture in znanosti med Ministrstvom za človeške vire Madžarske in Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ter Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije v letih 2016–2018*;
- Slovenci na Madžarskem so na zadnjih parlamentarnih volitvah dobili svojo zagovornico v madžarskem parlamentu, kar je bilo omenjeno že v uvodu. Na XVI. zasedanju SMMK sta obe strani soglašali, »da je delovanje zagovornice slovenske narodne skupnosti velikega pomena za slovensko narodno skupnost na Madžarskem«. Pozdravili so njen nagovor v slovenskem jeziku v madžarskem parlamentu, ki je bil pred dnevnim redom, ob dnevu državnosti in petindvajseti obletnici osamosvojitve Slovenije (Zapisnik XVI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije). O tem so poročali tako slovenski kot madžarski mediji. Seveda tudi časopis Porabje, ki izhaja od leta 1991 in je edini tiskani medij Slovencev na Madžarskem ter ima poleg informiranja eno izmed ključnih vlog pri ohranjanju narodnostne identitete in maternega jezika porabskih Slovencev;¹²
- ustanovitev MURABA EGTC (Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje) leta 2017. Pobudo zanj sta podali obe obmejni narodnostni skupnosti (DSS in Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost) na XV. zasedanju SMMK leta 2015. Pobuda je bila podprta na medvladnem vrhu na Brdu pri Kranju (22. januarja 2016). Članici združenja sta poleg DSS in Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti še občini Monošter in Lendava. Sedež združenja je v Monoštru, prvi predsednik združenja pa je predsednik DSS. Ta pojasnjuje: »Prva pomembna naloga združenja je priprava in sprejem skupnega razvojnega načrta, ker brez tega se ne bomo mogli prijavljati na razpise.«

Naši sogovorniki so se strinjali, da se je odnos desnosredinske vlade do narodnih skupnosti v državi v zadnjih letih v močno spremenil, kar se odraža tudi v občutnem povečanju finančnih sredstev. Ozadje tega pozitivnega odnosa

¹² Časopis je dosegljiv tudi na spletni strani <http://www.porabje.hu/>.

vidijo v recipročnosti, v smislu čim bolj madžarska vlada podpira manjšinske skupnosti na svojem območju, tem več lahko zahteva za svoje manjšine v sosednjih državah.

(Dolgotrajno) odprti problemi

Ne glede na številna priporočila obema stranema na zasedanjih SMMK v zvezi s prizadevanji za izboljšanje gospodarskega razvoja Porabja do bistvenih premikov še ni prišlo.

Naši sogovorniki so se strinjali, da bi razvoj gospodarstva pozitivno vplival na izboljšanje socialnega položaja prebivalcev in zmanjšal izseljevanje, zlasti mladih, ki se zdaj v velikem številu zaposlujejo v sosednji Avstriji (dnevna migracija) ali v drugih delih Madžarske. Zaposlovanje v Avstriji otežuje napore za ohranjanje slovenščine, saj starši glede na gospodarsko situacijo območja vidijo za otroke večjo perspektivo v znanju nemškega jezika.

Izsledki raziskave o čezmejni mobilnosti porabskih Slovencev¹³ potrjujejo stališča naših sogovornikov. Zaradi dela je Avstrijo obiskovalo 24,4 % anketiranih, v precej manjšem deležu (11,2 %) so se anketirani zaposlovali v Sloveniji, kajti Goričko (del Prekmurja) zaradi obrobnega značaja in z enim urbanim središčem ne ponuja delovnih mest, pa tudi zaslužek je manjši kot v Avstriji (Munda Hirnök in Medvešek, 2016).

Po padcu meje (deloma že tudi prej) so začeli Madžari iz drugih krajev in tudi tujci (Avstrijci, Nemci) odkupovati stare domačije, ki jih v glavnem uporabljajo kot počitniške hiše. Zaznati je tudi priseljevanje ljudi iz notranjosti države, prav tako iz članic Evropske unije (zlasti iz Romunije). Ti se stalno naselijo v porabskih vaseh (in tudi v Monoštru), zaposleni pa so v Avstriji.

Priseljevanje pripadnikov različnih etničnih skupin v porabske vasi in izseljevanje slovenskega prebivalstva prispevata k spreminjanju etnične sestave Porabja. Po mnenju predsednika ZSM je ta pojav »posledica današnjega sveta, globalizacije in svobodnega pretoka delovne sile«.

Navzočnost slovenskih podjetij bi verjetno motivirala starše in tudi učence, da se splača učiti slovenski jezik, ter ozaveščala Slovence v Porabju, da ima jezik ekonomsko vrednost.

¹³ Terenska raziskava o čezmejni mobilnosti porabskih Slovencev je potekala leta 2014 v okviru medakademijskega projekta *Mobilnost, integracija in adaptacija ob madžarsko-slovenski meji – dvostransko sodelovanje med Madžarsko akademijo znanosti in Slovensko akademijo znanosti in umetnosti* (2013–2015).

Kot pozitiven primer je treba omeniti Slovensko vzorčno kmetijo na Gornjem Seniku (2015), ki je bila postavljena s finančnimi sredstvi Republike Slovenije s ciljem razvijanja kmetijstva in turizma.

Z vidika razvoja Porabja in krepitve stikov s Slovenijo je bila zelo pomembna ustanovitev Razvojne agencije Slovenska krajina (2006). Agencija od začetka pridobiva finančna sredstva iz evropskih in državnih skladov, ki prispevajo k razvoju gospodarstva, kmetijstva in turizma ter k ohranjanju naravne in kulturne dediščine obmejnega prostora.¹⁴

Obe državi bi morali ponuditi ugodnosti slovenskim podjetjem, ki bi prišla v Porabje. Nobeno slovensko podjetje ne bo prišlo v Porabje samo zato, »ker tukaj živijo ubogi Slovenci«, kot je poudaril eden izmed sogovornikov.

Intervjuvanci so kot pomembno omenili izgradnjo infrastrukture v preteklosti, kot so mejni prehodi (Martinje–Gornji Senik¹⁵, Čepinci–Verica¹⁶) ter cestna povezava med Gornjim Senikom in Verico (2014), ter izrazili negotovanje zaradi počasnosti in zapletov pri njeni realizaciji. Večji poudarek so namenili sklepu madžarske vlade o razvoju obmejne cestne infrastrukture za obdobje 2014–2020, od katerega si veliko obetajo in so mnenja, da bo izboljšava prometne infrastrukture pozitivno vplivala na turizem in olajšala življenje prebivalcev.

Porabske Slovence čaka še veliko dela na področju šolstva. Še naprej si bo treba prizadevati za dvig ravni dvojezičnega šolstva in poučevanja slovenskega jezika v monoštrskih izobraževalnih institucijah (osnovne šole, gimnazija), tudi z zaposlitvijo dodatne pedagoške asistentke iz Slovenije in s štipendijsko politiko, ki bi spodbudila mlade za pedagoški poklic. K povečanju kadrov za potrebe dvojezičnih šol (in tudi vrtcev) v Porabju lahko prispevajo novosti na Slavističnem oddelku Univerzitetnega središča Savaria¹⁷, kjer so že pripravili narodnostni del študijskega programa za razredni pouk, ki ga bodo akreditirali v bližnji prihodnosti. Razmišljajo tudi (na pobudo zagovornice slovenske manjšine) o izvedbi jezikovnega programa za študentke, ki se izobražujejo za vzgojiteljice na tej in na drugih ustanovah (Možnosti za študij slovenskega jezika v Sombotelu, 2017.)

¹⁴ Več o tem glej na spletni strani: //www.szlovenvidek.hu/sl/.

¹⁵ Mejni prehod Martinje–Gornji Senik so odprli leta 1992, leta 2005 so ga prekvalificirali v mednarodnega.

¹⁶ Mejni prehod Čepinci–Verica so odprli leta 2002.

¹⁷ Od februarja 2017 je Univerzitetno središče Savaria postalo sestavni del Univerze Eötvös Loránd Tudományegyetem – ELTE v Budimpešti.

Treba bo okrepiti javno rabo slovenskega jezika in vidno dvojezičnost v Porabju. Vidna dvojezičnost sicer obstaja (krajevne table, imena ulic, na primer na Gornjem Seniku, imena institucij – šole, samouprave, kulturni domovi itd.), so pa slovenski napisi oziroma črke manjše velikosti kot napisi v madžarščini. Tudi to problematiko bi bilo treba obravnavati na zasedanjih SMMK.

Intervjuvanci so poudarili pomembnost postavitve turističnih tabel (projekt je bil v času pogovora z intervjuvanci v zaključni fazi), ki bi ločevale Porabje od sosednje pokrajine Őrség. V uradnem nazivu Narodnega parka Őrség, katerega del je celotno Porabje (kakor tudi Trideželnega parka Goričko–Raab–Őrség), ne najdemo imena Porabje. Lokalne slovenske strukture (manjšinske samouprave) so na to opozarjale madžarsko državo v času ustanavljanja parka, toda brez uspeha. Je šlo za napako ali morda za preišljeno »protimanjšinsko« potezo s strani snovalcev parkovne ureditve? Posledično se je izgubljalo zavedanje med obiskovalci Narodnega parka Őrség (Madžarov in Nemađarov), da so v Porabju. Pomanjkljivosti glede prepoznavnosti slovenskega Porabja so se odpravile na začetku leta 2018, ko so postavili dvojezične table z napisom *Dobrodošli pri Slovencih v Porabju/Köszöntjük a Rába-vidéki szlovéneknél* (Sukič 2018, 2).

Za učinkovitejše delovanje manjšinskih institucij bo treba okrepiti strokovne kadre, na primer v DSS, kjer se trenutno soočajo s kadrovsko podhranjenostjo.

Učinkovitost delovanja SMMK

Intervjuvanci so izpostavili, da je bila prvih 10–15 let realizacija sprejetih priporočil na zasedanjih SMMK prepočasna zlasti s strani Madžarke. Poročanje o zasedanjih SMMK v časopisu Porabje za to obdobje se sklada s stališči intervjuvanih. Tako na primer leta 1999, po IV. zasedanju komisije, zasledimo članek z naslovom *Ni dovolj le preučiti možnosti*. Pomenljiv je komentar novinarke, da je zapisnik omenjene seje sicer v številnih pogledih konkretnější od prejšnjih, ampak še zmeraj vsebuje »precej takih pojmov, kot so: še ni prišlo do ... se niso bistveno zmanjšale težave ... ni začel z delom ... obe strani naj preučita možnosti ... naj najde rešitev« (Sukič 1999, 1).

Kdor čaka, dočaka pa je naslov članka v istem mediju leta 2003 kot odmev na VII. zasedanje komisije. Novinarka, ki je sama iz vrst slovenske manjšine, je svoje poročanje o zasedanju, kjer so zapisali nekaj konkretnih priporočil, ki so bila za izboljšanje položaja porabskih Slovencev vitalnega pomena (kot na primer rekonstrukcija šole na Gornjem Seniku, širitev radijskega programa in

prizadevanje, da bi časopis *Porabje* postal tednik), sklenila s svojim pogledom na delovanje komisije:

V zapisniku zasedanja so zapisani predlogi mešane manjšinske komisije, zato v večini točk beremo: '... mešana komisija predlaga madžarski vladi, ... mešana komisija predlaga slovenski vladi, ... da preuči možnosti, ... da podpre delovanje, ... da spodbudi, ... naj stori'. Manjšinci vemo, da od predlogov do izvedbe po navadi poteče precej časa. Vemo pa tudi to, da – čeprav ne na eni, ne na drugi strani meje nimamo veliko časa – kdor čaka, dočaka. (Sukič, 2003, 1)

Od zasedanja XII. seje (2011) je opazen napredek pri realizaciji sprejetih priporočil, kar se izraža že v samih naslovih člankov v časopisu *Porabje*: na primer *Budimpešta: XII. zasedanje manjšinske komisije. Dogovor v pravo smer* (Ružič 2011, 1) ali *14. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije. Postavili so se na stran narodnih manjšin* (Eöry, 2013, 1).

Naši sogovorniki so omenili, da so bile seje v preteklosti večkrat predolge, tudi vzdušje na njih je bilo večkrat napeto, kar je nedvomno negativno vplivalo na delo komisije. V spominu naših dveh sogovornikov je pustilo sled VIII. zasedanje SMMK (2005), ki je potekalo v Budimpešti in je bilo prekinjeno. Slovenska stran se je sklicevala na reciprociteto zaščite slovenske in madžarske manjšine, izrazila je kritiko na račun neizvajanja obveznosti Madžarske, čemur je sledil odstop obeh predsednikov komisije (Franca Pukšiča, državnega sekretarja in vodje Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, ter Józsefa Bálinta Patakija, predsednika Urada za zamejske Madžare). Zasedanje se je nadaljevalo naslednje leto na Gornjem Seniku.

O neprijetnem dogodku je izčrpno poročal časopis *Porabje*: *24. maj. Reciprociteta da – reciprociteta ne?* (Sukič, 2005, 1) in *Ljubljana: državni sekretar za Slovence v zamejstvu in po svetu Franc Pukšič. Madžarska ni izpolnila obljub, ki jih je dala pred srečanjem predsednikov* (Ružič, 2005, 2).

Intervjuvanci so se strinjali, da se je v zadnjih letih vzdušje na zasedanjih SMMK vidno izboljšalo, kar pozitivno vpliva na delo komisije. K učinkovitosti zasedanj v veliki meri prispevajo predhodne priprave in uskladitve z vsemi deležniki. Frekvenca zasedanj, torej enkrat na leto (čeprav je v sporazumu zapisano, da bi se komisija sestala dvakrat letno), je pravšnja.

Positivno so ocenili tudi dejstvo, da so zasedanja občasno tudi na »terenu«, na območju, kjer živita obe manjšini, ne le v glavnih mestih obeh držav.

Pomen bilateralnega sporazuma za razvoj slovenske narodne skupnosti

Rezultati analize intervjujev kažejo visoko stopnjo strinjanja naših sogovornikov glede pomena bilateralnega sporazuma pri zagotavljanju posebnih pravic obeh narodnih skupnosti. Intervjuvanci so mnenja, da je bilateralni sporazum zelo pomemben pravni dokument, večina vprašanj, povezanih z manjšinskim življenjem, je prišla v zapisnik in se je deloma ali v celoti realizirala. Bilateralni sporazum je in bi moral biti neke vrste mala »biblija« za ljudi, ki delajo na narodnostnem področju, kot je poudarila zagovornica slovenske manjšine. Pokriva precej široko področje in vsebuje vse bistvene elemente, ko gre za sodelovanje dveh držav.

V intervjujih smo se dotaknili tudi aktualizacije bilateralnega sporazuma, zato smo sogovornike povprašali, ali ga je treba dopolniti, določene točke črtati ipd. V stališčih sogovorcev eksplicitno ni prišla do izraza potreba po spremembi, če bi se to vprašanje postavilo, pa so mnenja, da bi morali pri tem obe manjšini sodelovati. O aktualizaciji sporazuma se je govorilo že pred dvajseto obletnico podpisa. Leta 2011 je časopis *Porabje* objavil pogovor s predsednikom DSS z naslovom *Prihodnje leto ob obletnici – priložnost za aktualizacijo sporazuma*. Iz članka izvemo, da so se na zasedanjih X. in XI. seje SMMK pogovarjali, da bi bilo treba sporazum pregledati in ga prilagoditi novim razmeram, »kajti marsikaj je čas prehitel in ni več aktualno, medtem ko je članstvo v Evropski uniji prineslo nove naloge in drugačno ravnanje« (Ružič, 2011, 2). Ali bo morda prav petindvajseta obletnica podpisa sporazuma priložnost za razpravo o aktualizaciji?

Intervjuvanci so prav tako poudarili, da se slovensko-madžarski sporazum v primerjavi z drugimi podpisanimi bilateralnimi sporazumi med Madžarsko in sosednjimi državami, na primer s Hrvaško, dobro izvaja.

Sporazum je prispeval k zmanjševanju razlik med Madžari v Prekmurju in porabskimi Slovenci na vseh področjih, ne v smislu zahteve reciprocitete, temveč v smislu približevanja enakim pravicam, kar so poudarili tudi sogovorniki. Tako ravnanje je prispevalo k vzpostavitvi in nadgradnji stikov ter sodelovanja z Madžari v Prekmurju od začetka delovanja SMMK in prinaša nove razvojne perspektive, kot je že omenjena ustanovitev MURABA EGTC.

Zaključek

Pridobljeni rezultati intervjujev z voditelji slovenske narodne manjšine, ki so člani SMMK, so pokazali, da bilateralnemu sporazumu pripisujejo velik pomen. Bili so enotnega mnenja, da so vplivi uresničevanja priporočil vidni tako rekoč na vseh področjih narodnostnega življenja. Zavedajo pa se, da še vedno obstajajo šibke točke, kot je gospodarska nerazvitost območja, »na katerem se je do sedaj premalo naredilo«. Izboljšanje gospodarskega položaja je strateškega pomena za obstoj in razvoj slovenske skupnosti.

Analiza intervjujev je prav tako nakazala, da so sogovorniki na področjih, ki jih pokrivajo, osredotočeni na nove projekte. Izvedba teh bo v veliki meri odvisna od učinkovitosti uresničevanja priporočil SMMK.

Deležniki se pri svojem delu vseskozi sklicujejo na bilateralni sporazum. Pristojne organe skozi celo leto opozarjajo na še nerešena vprašanja, ki so bila predmet na zasedanjih SMMK.

Če smo v uvodu omenili, da so se slovenske manjšinske strukture morale privaditi novim družbenopolitičnim razmeram, tudi delu v SMMK, lahko zaključimo, da jim je to uspelo in so danes suveren subjekt v meddržavnih in državnih odnosih ter tudi v SMMK.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Eöry, S., 2013. 14. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije. Postavili so se na stran narodnih manjšin. *Porabje* 23 (41), 1.
- Eöry, S., 2014. Erika Köles Kiss je prisegla v slovenskem jeziku. Pričakuje predloge, prošnje in pripombe. *Porabje* 24 (23), 1.
- Možnosti za študij slovenskega jezika v Sombotelu, 2017. *Porabje* 28 (3), 3. (Zapisali sodelavci Katedre za slovenski jezik in književnost.)
- Munda Hirnök, K., 2001. Zveza Slovencev na Madžarskem. *Enciklopedija Slovenije*, zv. 15, Ljubljana, Mladinska knjiga, 265–266.
- Munda Hirnök, K., 2007. Institucionalna podpora slovenske manjšine na Madžarskem – na primeru Slovencev v Sombotelu, Budimpešti in Mosonmagyaróváru = A magyarországi szlovének intézményi támogatottsága – a szombathelyi, budapesti és mosonmagyaróvári szlovének esetében. *Etnologija Slovencev na Madžarskem*, št. 5, 75–89; 91–105.
- Munda Hirnök, K., 2009. Porabski Slovenci in čezmejno kulturno sodelovanje – stanje in perspektive. V: Irena Novak Popov (ur.), *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in*

- medkulturni odnosi*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 20). Ljubljana, Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 307–323.
- Munda Hirnök, K. in Medvešek, M., 2016. Čezmejna mobilnost porabskih Slovencev. *Traditiones* 45, št. 3, 89–111.
- Ružič, E. (eR), 1992. V Ljubljani podpisali sporazum o zaščiti manjšin na Madžarskem in v Sloveniji. Vzorčni primer manjšinskega sporazuma v Evropi. *Porabje* 2 (23), 1.
- Ružič, E., 2005. Ljubljana: državni sekretar za Slovence v zamejstvu in po svetu Franc Pukšič. Madžarska ni izpolnila obljub, ki jih je dala pred srečanjem predsednikov. *Porabje* 15 (16), 2.
- Ružič, E., 2011. Budimpešta: XII. zasedanje manjšinske komisije. Dogovor v pravo smer. *Porabje* 21 (25), 1.
- Ružič, E., 2011. Pogovor z Martinom Ropošem, predsednikom Državne slovenske samouprave. Prihodnje leto ob obletnici – priložnost za aktualizacijo sporazuma. *Porabje* 21 (10), 2.
- Sukič, M., 1999. Zasedanje madžarsko-slovenske mešane komisije. Ni dovolj le preučiti možnosti. *Porabje* 9 (3), 1.
- Sukič, M., 2003. Kdor čaka, dočaka. *Porabje* 13 (11), 1.
- Sukič, M., 2005. 24. maj. Reciprociteta da – reciprociteta ne? *Porabje* 15 (11), 1.
- Sukič, M., 2018. Ali ste opazili? Dobrodošli pri Slovencih v Porabju. *Köszöntjük a Rábavidéki szlovéneknél. Porabje* 28 (3), 2.
- Szesztay, Á., 1999. A Rába-vidéki szlovén önkormányzatok tapasztalatai. V: Ferenc Csefkó in Ilona Pálné Kovács (ur.). *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon*. Budapest: Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely – MTA Regionális Kutatások Központja, 254–264.

Viri

- Ustava Madžarske/Madžarski temeljni zakon. (Magyarország Alaptörvénye). Dostopno na: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968 (28. 10. 2016).
- Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93. (7. 5. 1993).
- Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin iz leta 1993. (1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól). Dostopno na: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300077.TV (2. 10. 2017).
- Zakon o pravicah narodnosti iz leta 2011. (2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól). Dostopno na: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100179.TV (8. 5. 2017).
- Zapisnik XVI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski.

Attila Kovács

Pomen bilateralnega sporazuma – pogled pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Sloveniji

Povzetek

Prispevek predstavlja pogled madžarske narodne skupnosti na slovensko-madžarski sporazum o varstvu narodnih manjšin, podpisan novembra 1992, ki je predstavljen na osnovi intervjujev z nekdanjimi predsedniki krovne politične organizacije Madžarov v Sloveniji – Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti ter prispevkov v pomurskem madžarskem tedniku Népújság in oddajah Pomurskega madžarskega radia. Iz kronološko predstavljenih mnenj predsednikov ter v tisku in radijskih oddajah objavljenih prispevkov je razvidno, da si je madžarska skupnost v Sloveniji na sejah slovensko-madžarske mešane komisije prizadevala najti smiselno rešitev za aktualne probleme skupnosti. Med njimi sta Madžare v Sloveniji skrbeli predvsem dve tematiki. Prva je bila izobraževanje, druga pa gospodarstvo v širšem pomenu, ki je zajemalo tudi infrastrukturno omrežje.

Ključne besede: bilateralni sporazum, Slovenija, Madžarska, madžarska narodna skupnost, Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost, Népújság, Pomurski madžarski radio.

Uvod

V 15. členu *Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji* (v nadaljevanju: bilateralni sporazum) je zapisano:

Podpisnici¹ bosta ustanovili posebno medvladno komisijo za manjšine, ki bo spremljala uresničevanje določil tega sporazuma. V to komisijo bosta vladi

¹ Podpisnici sta bili Republika Madžarska in Republika Slovenija.

podpisnici za vsako zasedanje imenovali ustrezno število članov. Člane komisije iz vrst pripadnikov manjšin imenujeta vladi na predlog manjšinskih organizacij.²

Citirani člen bilateralnega sporazuma omogoča, da v organu, ki nadzoruje izvajanje sporazuma, to je v tako imenovani slovensko-madžarski mešani komisiji (v nadaljevanju: SMMK), sodelujejo tudi predstavniki obeh manjšin.

Ob podpisu bilateralnega sporazuma je njegov pomen zaznala tudi pomurska madžarska manjšinska politika, saj je poleg tega, da je poudarila pričakovano vlogo sporazuma pri varstvu manjšin in ohranjanju identitete, nakazala tudi njegovo vseevropsko zglednost (Göncz 1992, 2). Pomembnosti bilateralnega sporazuma pa niso zaznali samo pomurski madžarski manjšinski politiki, temveč je enako menil tudi Ferenc Hajós, prvi veleposlanik Republike Slovenije na Madžarskem in hkrati tudi član pomurske madžarske skupnosti. V intervjuju, ki je bil 16. novembra 1995 objavljen v tedniku *Népújság*, je brez prednostnega vrstnega reda izpostavil tri slovensko-madžarske sporazume, o katerih meni, da imajo v odnosih med državama odločilno vlogo: temeljno pogodbo med Slovenijo in Madžarsko,³ sporazum o prosti trgovini in bilateralni sporazum (Bence 1995, 6–7).

V SMMK madžarsko narodno skupnost v Sloveniji predstavlja njena krovna politična organizacija: Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost (v nadaljevanju: PMSNS). Člani sveta PMSNS so namreč pred zasedanji SMMK običajno sprejeli tudi svoje predloge, ki jih je na omenjenih sestankih predstavljal aktualni predsednik PMSNS.

V času podpisa bilateralnega sporazuma sistem madžarske narodne samouprave v Sloveniji v današnji obliki še ni obstajal. Danes veljavni sistem so utemeljili leta 1994, skupaj z novim slovenskim upravnim sistemom. Med letoma 1960 in 1975 so Madžari v Sloveniji delovali v republiških in okrožnih oziroma po njihovi ukinitvi v občinskih in medobčinskih narodnostnih komisijah Socialistične zveze (Varga 1978, 14–15). Preboj na področju varstva manjšin je pomenila *Ustava Socialistične republike Slovenije*, sprejeta leta 1974, s katero je pomurska madžarska skupnost postala politični dejavnik (Göncz 2006, 174). Izhajajoč iz ustave so 11. marca 1975 ustanovili Madžarsko samoupravno interesno skupnost za prosveto in kulturo občine Lendava ter

² Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.

³ Zakon o ratifikaciji pogodbe o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko.

Madžarsko samoupravno interesno skupnost za prosveto in kulturo občine Murska Sobota, na kratko: interesni skupnosti (Báti 1978, 25). Vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja so tako narodnostni interesi temeljili na interesni skupnosti. Leta 1990 sta se vzporedno s spremembami na državni ravni obe interesni skupnosti, torej murskosoboška in lendavska, preoblikovali v občinske madžarske narodnostne samoupravne skupnosti, ustanovili pa so tudi skupni organ: Pomursko madžarsko narodnostno samoupravno skupnost. Na začetku devetdesetih let, po osamosvojitvi Slovenije leta 1991, so v državi potekale upravne reorganizacije, ki so občutno vplivale tudi na madžarsko narodno skupnost. *Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih*, sprejet na osnovi 64. člena *Ustave Republike Slovenije*, je državljanom madžarske (in italijanske) narodnosti omogočil ustanovitev občinskih narodnih samoupravnih skupnosti.⁴ 9. člen omenjenega zakona pa določa, da se občinske madžarske (in italijanske) samoupravne narodne skupnosti povezujejo v »krovno organizacijo« (Komac 1999, 64).

Decembra 1994, vzporedno s prvimi slovenskimi lokalnimi volitvami, so bile opravljene tudi volitve za prve občinske madžarske narodne samouprave. Na narodnostno mešanem območju Pomurja so nastale tri občine (Lendava, Moravske Toplice in Hodoš – Šalovci), zato so se oblikovale tudi tri občinske madžarske samoupravne narodne skupnosti. Po lokalnih volitvah so madžarske samoupravne narodne skupnosti občin Lendava, Moravske Toplice in Hodoš – Šalovci ustanovile Svet Pomurske madžarske narodne samouprave, ki je bil pravni naslednik Pomurske madžarske narodnostne samoupravne skupnosti in hkrati tudi krovna organizacija Madžarov v Sloveniji (Bence 1995, 5). Čeprav sta se na narodnostno mešanem območju do leta 1998 ustanovili še dve novi občini in hkrati s tem tudi dve novi občinski madžarski samoupravni narodni skupnosti (Dobrovnik in Hodoš), se narodnostna politično-organizacijska struktura iz leta 1994 ni bistveno spremenila. Edino spremembo so vpeljali leta 1999, ko se je krovna politična organizacija preimenovala v Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnost (PMSNS). Ta naziv se uporablja še danes (Király 2010, 20–21).

Pogled madžarske narodne skupnosti v Sloveniji na bilateralni sporazum – stališča PMSNS

Kot je bilo že prej navedeno, na sejah SMMK madžarsko narodno skupnost zastopa njena krovna organizacija: PMSNS. Glede na to so stališča oziroma pogledi skupnosti predstavljeni na osnovi intervjujev, opravljenih s predsedniki

⁴ Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih.

Sveta PMSNS, ter prispevkov, objavljenih v tedniku *Népújság* in oddajah *Pomurskega madžarskega radia*.

Od podpisa bilateralnega sporazuma 6. novembra 1992 do njegove petindvajsete obletnice je SMMK imela šestnajst sej. Ustanovna seja je bila 11. aprila 1995, zadnja, šestnajsta po vrsti, pa 16. novembra 2016. V omenjenem obdobju je Svet PMSNS vodilo pet predsednikov: József Balaskó, György Tomka, Ferenc Vida, József Kocon in Ferenc Horváth.

V nadaljevanju so po kronološkem vrstnem redu predstavljena mnenja predsednikov PMSNS o bilateralnem sporazumu, vse od prvega predsednika Józsefa Balaska do Ferenca Horvátha z mandatom v obdobju 2014–2018.

József Balaskó (1995–1998)⁵

József Balaskó je bil za prvega predsednika novoustanovljene PMSNS izvoljen januarja 1995 (Bence 1995, 5). V času njegovega mandata so bile tudi ustanovna in dve nadaljnji seji SMMK.

Po besedah Józsefa Balaska je v obdobju njegovega mandata delovanje SMMK določilo dejstvo, da so se takrat izoblikovali tako sistem samouprave Madžarov v Sloveniji kot tudi meddržavni odnosi med Madžarsko in Slovenijo. Odnosi med državama na lokalni ravni so temeljili na preteklih praksah, saj so pomurski Madžari z dvema obmejnima županijama, Zalsko in Železno, že pred tem tesno sodelovali.⁶ Sodelovanje v SMMK je madžarska manjšinska politika zasnovala na osnovi takrat že dobro delujočega sistema, vzpostavljenega med Pomurjem in obema sosednjima županijama.

József Balaskó meni, da je pomembno poudariti, da so se tudi odnosi med pomursko madžarsko in porabsko slovensko manjšino razvili med njegovim mandatom. Obe skupnosti sta namreč iz izkušenj SMMK ugotovili, da se vsebine zapisnikov uresničujejo le v majhnem obsegu, zato sta se odločili za okrepitev medsebojnih odnosov, o čemer sta podpisali ustrezno pogodbo. O podpisu omenjene pogodbe je poročal tudi tednik *Népújság*. V prispevku je navedeno, da so predstavniki Slovencev na Madžarskem in Madžarov v

⁵ Intervju z Józsefom Balaskóm je bil opravljen 20. 9. 2017.

⁶ Skupščini Železne in Zalske županije sta pomursko madžarsko skupnost od druge polovice sedemdesetih let podpirali na različne načine (predvsem na področju izobraževanja in kulture). Obširneje o tem v: Szlovén-magyar együttműködési megállapodás. *Népújság*, 7. 1. 1994. 5.

Sloveniji⁷ na srečanju ugotovili, kako se sklepi SMMK sploh ne ali pa zelo počasi uresničujejo, zato si bosta obe manjšini oziroma narodni skupnosti v prihodnje prizadevali za tesnejše medsebojne stike in se bosta vsaj štirikrat letno srečali (Halász 1997, 5). Po sklenitvi pogodbe sta skupnosti pred vsakokratno sejo SMMK svoja stališča uskladili in si prizadevali, da njuni predlogi ne bi bili v vzajemno škodo. József Balaskó je v zvezi s tem izpostavil dva konkretna primera. Prvi se je nanašal na vprašanje mejnih prehodov, drugi pa na manjšinske medije. V času njegovega mandata je bila namreč določitev novih mejnih prehodov in delovnega časa že obstoječih eno izmed ključnih vprašanj.⁸ Kot je povedal, sta se o vprašanju mejnih prehodov obe manjšini zmeraj strinjali in sta v zadevi tudi družno ukrepali. Drugo področje so bili manjšinski mediji. Položaj pomurskih madžarskih medijev je bil v primerjavi s slovenskimi na Madžarskem veliko ugodnejši. Kljub temu se je narodnima skupnostma uspelo dogovoriti, da slovenski manjšinski mediji na Madžarskem dodatnega denarja za razvoj ne bodo zaprosili na osnovi recipročnosti, kar pomeni, da se ne bodo sklicevali na razvitost pomurskih madžarskih medijev, saj bi s tem ogrozili njihove zahteve. Od SMMK sta narodni skupnosti celo družno zaprosili za pomoč pri reševanju težav s frekvencami *Pomurskega madžarskega radia*.

V času mandata Józsefa Balaska je pomurska madžarska skupnost na sejah SMMK želela najti rešitev predvsem za naslednja vprašanja: mejni prehodi, mediji, verouk v materinščini ter na področju gospodarstva vprašanje sklada Ribnica⁹ in sistem ugodnejših kreditov. Zanje se je kasneje izkazalo, da sploh niso bili tako zelo ugodni. Tiskani medij madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, tednik *Népiújság*, je poleg vsebin, ki jih je naštel József Balaskó in so bile obravnavane na sejah SMMK, v zvezi z drugo in tretjo sejo omenil še dve dodatni vprašanji. Eno se je nanašalo na nostrifikacijo diplom, pridobljenih na Madžarskem (in v Sloveniji), drugo pa na gradnjo lendavskega kulturnega doma (Bence 1996, 5; Bence 1997, 5).

⁷ Slovence na Madžarskem so predstavljali Martin Ropoš, predsednik Državne slovenske samouprave na Madžarskem, Jože Hirök, predsednik Zveze Slovencev na Madžarskem, in Marijana Sukič, glavna urednica časopisa Porabje, madžarsko skupnost v Sloveniji pa József Balaskó, predsednik PMSNS, József Cár, predsednik Madžarske narodne samoupravne skupnosti Občine Lendava, in Anna Dancs, sekretarka PMSNS.

⁸ Leta 1992 so poleg mejnih prehodov Dolga vas–Rédcis in Hodoš–Bajánsenye, ki sta delovala še iz časov Jugoslavije, odprli še dva nova: Pince–Tornyiszentmiklós in Martinje–Felsőszölnök. Leta 1997 oziroma med mandatom Józsefa Balaska je temu sledilo še odprtje mejnih prehodov Kobilje–Nemesnép in Prosenjakovci–Magyarszombatfa.

⁹ Slovenija je pripadnikom madžarske narodne skupnosti prek ribniškega sklada (Javni sklad Republike Slovenije za regionalni razvoj in razvoj podeželja) zagotavljala ugodne kredite za izvedbo raznih gospodarskih naložb.

György Tomka (1998–2006)¹⁰

György Tomka je Svetu PMSNS predsedoval skoraj dva polna mandata. Nekaj mesecev pred koncem drugega (2002–2006) mu je večina članov Sveta PMSNS izglasovala nezaupnico in so ga odstavili (Király 2010, 21). Med predsedovanjem Györgya Tomke se je zvrstilo pet sej SMMK, od tega so bile tri v obdobju prvega (1998–2002) in dve v obdobju drugega mandata. V času njegovega predsedovanja je prišlo tudi do prekinitve osme seje SMMK, razlog za to pa so bila radikalna odstopanja v mnenjih glede temeljnih vprašanj (Bence 2006, 5). Kot je povedal György Tomka, pobude za to dejanje ni podala niti madžarska narodna skupnost v Sloveniji niti slovenska manjšina na Madžarskem.

Po besedah Györgya Tomke je pomurska madžarska skupnost po začetnem obdobju delovanja SMMK ugotovila, da je lahko bila na sejah SMMK uspešna samo s tistimi pobudami, ki so imele tudi realne možnosti za uresničitev. Zato je PMSNS v tistem obdobju SMMK podajala predvsem tiste pobude, ki so izvirale iz dejanskih potreb madžarske manjšine v Sloveniji in so za njihovo uresničitev obstajale realne možnosti.

V času predsedovanja Györgya Tomke so bili največji dosežki madžarske skupnosti v Sloveniji na področju medijev in kulture. Njegovo izjavo potrjujejo tudi naslednja dejstva: ob prelomu tisočletja je v sodelovanju s PMSNS in Občino Lendava »slovenska stran našla rešitev za prostorske težave madžarske knjigarne Bánffy v Lendavi, uredili pa so tudi status prodajalcev«. (Tomka 2000, 5). Leta 2004 se je zaključila gradnja lendavskega kulturnega doma in centra Bánffy. Isto leto je prineslo napredek tudi za pomurske madžarske elektronske medije. Takrat so namreč v uporabo predali novo stavbo uredništva madžarskih RTV-programov, kjer sta svoje prostore dobili uredništvi *Pomurskega madžarskega radija* in televizije (Bence 2006, 5). Po besedah nekdanjega predsednika je bil dosežen velik napredek tudi na področju mejnih prehodov. Tu je treba omeniti, da so leta 2000 odprli mejni prehod Čepinci–Kétvölgy, leto kasneje pa je bila končno vzpostavljena tudi železniška povezava med Slovenijo in Madžarsko (Bence 2003, 5). Omeniti je treba še podatek, da so v obdobju predsedovanja Györgya Tomke uspeli rešiti vprašanje prestopa državne meje z osebnimi izkaznicami (Bence 1999, 5).

György Tomka je zaznal napredek tudi na področju izobraževanja, vendar meni, da sta tako v izobraževanju kot v javni upravi velik problem predvsem uporaba in znanje madžarskega jezika. Sam največjo težavo vidi v uporabi

¹⁰ Intervju z Györgyem Tomko je bil opravljen 18. 9. 2017.

jezika: »[...] pred skupnostjo se kotali kot žoga, saj na tem področju večjih rezultatov nismo uspeli doseči.« Prav tako problematičen se mu zdi sistem narodnostnih samouprav, saj meni, da je volilni sistem zastarel in bi morali predsednika Sveta PMSNS občani izvoliti na neposrednih volitvah. Čeprav predlogi madžarske skupnosti niso bili zmeraj upoštevani, György Tomka meni, da je bilo delovanje SMMK dobro. Dodaja, da bi lahko slovenska stran veliko več storila predvsem na področju gospodarstva, a se mu zdi, da jih je bilo tega vprašanja nekoliko strah.

Ferenc Vida (2006–2006)¹¹

Ferenc Vida je bil na položaju predsednika Sveta PMSNS samo nekaj mesecev, in sicer v drugem polletju 2006. V tem času SMMK ni zasedala, ker pa je bil Ferenc Vida v letih 2002–2006 aktivni udeleženec madžarske manjšinske politike, bo predstavljeno tudi njegovo mnenje.

Po besedah Ferenca Vide so napredek dosegli predvsem na tistih področjih, ki so že prej dobro delovala oziroma na katerih je bil položaj madžarske manjšine urejen že dalj časa. Ta področja so kultura, izobraževanje in položaj poslanca v državnem zboru. Glede politične ureditve meni, da je v Pomurju preveč občin, predvsem na Goričkem,¹² kjer občina včasih zajema samo eno ali dve naselji. Tudi položaj medijev je razmeroma urejen, čeprav zaznava določene pomanjkljivosti v raziskovanju in predstavitvi lokalnih tem.

Ferenc Vida kot strokovnjak na področju gospodarstva meni, da so najskromnejši dosežki pridobljeni prav na področju gospodarstva, kjer Slovenija ni storila vsega, kar bi lahko. Celotna pomurska regija je nerazvita in za preostalim delom Slovenije močno zaostaja, znotraj tega pa je v še slabšem stanju prav dvojezično področje, predvsem del, ki sega na Goričko. Neugodno je ocenil tudi uporabo madžarskega jezika, pri čemer meni, da se je stanje po podpisu bilateralnega sporazuma še poslabšalo. Na eni strani zato, ker v državnih uradih narodnostno mešanega področja zaposlujejo večinoma ljudi brez znanja madžarskega jezika, na drugi pa zato, ker v regiji poteka neke vrste centralizacija Murske Sobote, kamor so preselili več državnih organov in uradov ter kjer madžarščina ni uradni jezik. Ferenc Vida prav tako meni, da je madžarska skupnost vključevanje njenih priporočil v zapisnike SMMK le s

¹¹ Intervju s Ferencem Vido je bil opravljen 18. 9. 2017.

¹² Goričko je hriboviti del Prekmurja, kjer v treh dvojezičnih občinah (Moravske Toplice, Šalovci in Hodoš) prebiva pribl. 10% Madžarov v Sloveniji.

težavo dosegala, uresničitev upoštevanih pa je bila zmeraj težavna. Morda ni naključje, da je v poročilih o sejah SMMK, objavljenih v *Népújságu* v prvem desetletju enaindvajsetega stoletja, velikokrat omenjeno, da »uresničitev nekaterih preteklih priporočil SMMK poteka zelo počasi ali pa sploh niso izvedena« (Tomka 2000, 5; Bence 2006, 5).

József Kocon (2006–2010)¹³

József Kocon je leta 2006 na položaj predsednika Sveta PMSNS prišel že kot izkušen politik; med letoma 1994 in 2002 je bil namreč župan Občine Lendava. Svet PMSNS je vodil štiri leta, v tem času pa je SMMK zasedala trikrat.

Med predsedovanjem Józsefa Kocona so za priporočila SMMK uvedli nov sistem. Bivši predsednik je o tem povedal, da je na začetku svojega mandata med pregledom preteklih zapisnikov SMMK ugotovil, da bi bilo treba sistem podajanja priporočil spremeniti in vzpostaviti določen prioriteten vrstni red. *Népújság* je o tem zapisal: »Novost pri zapisnikih trenutnih priporočil (9. seja) je, da projekti niso kategorizirani (npr. gospodarstvo, izobraževanje, kultura itd.). Namesto tega določa prednostna oziroma dolgoročna priporočila.« (Bence 2007, 5). V nadaljevanju je József Kocon pojasnil, da je porabskim Slovencem predlagal, naj obe strani, torej slovenska manjšina na Madžarskem in madžarska skupnost v Sloveniji, v prihodnje SMMK posredujeta samo resnično pomembne, prioritete pobude, vendar ne na osnovi recipročnosti.¹⁴ Na deseti seji SMMK je József Kocon za *Népújság* pojasnil: »[...] prišlo je do preobrata v dosednji praksi, v primerjavi s preteklostjo je bilo sedaj podano veliko več konkretnih priporočil.« (Bence 2008, 5).

Kljub temu meni, da delo SMMK ni pravilno vzpostavljeno. Politiki se namreč srečajo šele tik pred sejo, nato pa se leto dni ne dogaja popolnoma nič. Nadaljnjo težavo predstavlja dejstvo, da niti v slovenski niti v madžarski vladi ni človeka, ki bi spremljal uresničevanje sklepov SMMK in jih o tem obveščal. József Kocon je opozoril tudi na to, da so bile seje SMMK vedno sklicane šele po sprejetju državnih proračunov. Zaradi tega so lahko bila priporočila SMMK

¹³ Intervju z Józsefom Koconom je bil opravljen 25. 9. 2017.

¹⁴ József Kocon je ob tem omenil tudi konkretni primer. Ker je v tem obdobju pri porabskih Slovencih imela prednost izgradnja določene ceste, bi morali na osnovi recipročnosti izgradnjo ceste priporočati tudi pomurski Madžari, vendar je bil njihov prednostni cilj drugačen. Prav zato enega izmed zapisnikov SMMK kot predsednik Sveta PMSNS ni želel podpisati, končna oblika omenjenega zapisnika pa je bila določena šele pozno zvečer.

vključena šele v proračun naslednjega leta. Med njegovim mandatom so nato začeli s pripravami dvoletnih proračunov, kar je za uresničevanje priporočil, zajetih v zapisnike SMMK, pomenilo dodatne težave.

Po besedah Józsefa Kocona so se na sejah SMMK ukvarjali predvsem z vprašanji izobraževanja in kulture, v manjši meri tudi z gospodarstvom. Meni, da so na področju izobraževanja v obdobju njegovega mandata kar veliko naredili, a je kljub temu ostalo še veliko nerešenih zadev. Z vidika madžarske narodnosti v Sloveniji vidi največjo težavo v jezikovnih kompetencah, saj, kot navaja, o dejanski dvojezičnosti ne moremo govoriti. Govorimo lahko samo o poučevanju v dveh jezikih, pri čemer se otrok sicer nauči dveh jezikov (slovenskega in madžarskega), a ni vseeno, na kakšni ravni.

József Kocon je omenil še vprašanje kulture. Ker je ugotovil, da je področje kulture močno razdrobljeno, so menili, da se mora kultura negovati v vsakem naselju, a je treba najboljša društva oziroma najbolj reprezentativne skupine izpostaviti. Po njegovem jim je to uspelo narediti predvsem pri citrarjih ter folklornih in gledaliških skupinah. Dodal pa je, da se mu zdi, da želi trenutna politika narediti prav nasprotno; njen cilj je na področju pomurske madžarske kulture vzpostaviti neke vrste »vaške kulture«.

Ferenc Horváth (2010–danes)¹⁵

Prvi mandat za predsednika Sveta PMSNS je Ferenc Horváth dobil leta 2010. Na začetku je to funkcijo opravljal poleg redne zaposlitve, od leta 2014 pa je funkcija postala profesionalna, kar pomeni, da je predsednik krovne organizacije madžarske narodnosti v Sloveniji s polno zaposlitvijo.¹⁶ Med mandatom Ferenc Horvátha je bilo organiziranih pet sej SMMK. Med letoma 2010 in 2014 so se srečali trikrat, v času njegovega drugega mandata pa tako leta 2015 kot leta 2016.

Intervju s Ferencem Horváthom ni bil izveden, zato je njegovo stališče o delu SMMK opisano na osnovi prispevkov v tedniku *Népújság* in oddajah *Pomurskega madžarskega radia*.

Na osnovi prispevkov v tedniku *Népújság* in oddajah *Pomurskega madžarskega radia* lahko ugotovimo, da je po letu 2011 na sejah SMMK prevladovalo pretežno pozitivno vzdušje, kar je poleg predsedujočih

¹⁵ Intervju s Ferencem Horváthom ni bil opravljen.

¹⁶ Ferenc Horváth je bil prvi predsednik PMSNS, ki je v polnem delovnem času opravljal funkcijo predsednika organizacije.

(predstavnikov slovenske in madžarske strani) večkrat poudaril tudi predsednik PMSNS (Tomka, 2011, 2–3; Tomka 2013, 2–3; Fehér 2015). V obravnavanem obdobju je Ferenc Horváth, predsednik Sveta PMSNS, na sejah SMMK prednost dajal predvsem gospodarstvu in izobraževanju, vendar so bile pobude za krepitev finančnega položaja PMSNS in njene vloge pri sprejemanju odločitev prav tako visoko zastopane.

Za Ferenca Horvátha so bila ključnega pomena vprašanja ustanovitve in delovanja gospodarske osnove madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Najbrž ni naključje niti to, da je bilo na vseh petih obravnavanih sejah SMMK to vprašanje zajeto v zapisnik in da sta osnovo za pospeševanje gospodarstva madžarske manjšine omenila tudi oba narodnostna medija (Tomka 2011, 2–3; Tomka 2012, 4–5; Fehér 2015; Fehér 2013). Na zadnjih dveh obravnavanih sejah SMMK so (ponovno) obravnavali izgradnjo železniške proge Rédcis–Lendava–Beltinci in pomembnost vzpostavitve prometnic, ki bi na dvojezičnem področju (v Lendavskih Goricah in Hетиšu) povezovala Slovenijo in Madžarsko (Tomka 2011, 2–3; Fehér 2016).

Prav tako so pomembno mesto dobila vprašanja o izobraževanju. Eno izmed najpogostejših priporočil se je nanašalo na strokovnega svetovalca za madžarski jezik oziroma na pedagoške asistente, obravnavali pa so tudi aktualne izobraževalne projekte v letih 2011 in 2015, ki so se izvajali s podporo Evropske unije in Republike Slovenije.¹⁷ V zvezi s tem je Ferenc Horváth poudaril, da sta bila oba projekta bila uspešna: »Pogovarjali smo se o tem, da bi izobraževalni projekt želeli nadaljevati.« (Fehér 2015). Poleg vprašanj v zvezi z dvojezičnimi osnovnimi in srednjo šolo¹⁸ je SMMK obravnavala tudi probleme študentov. Tako so na primer leta 2013 na štirinajsti seji SMMK uredili, da se lahko na Univerzi v Ljubljani madžarski jezik kot izbirni predmet obiskuje brezplačno, na šestnajsti seji pa so obravnavali status Oddelka za madžarski jezik na Univerzi v Mariboru (Fehér 2013; Tomka 2016, 3).

Med mandatom Ferenca Horvátha je madžarska skupnost v Sloveniji SMMK podala številna priporočila, ki so bila delno namenjena za reševanje oziroma izboljšanje finančnega položaja PMSNS in občinskih samoupravnih skupnosti, delno pa za krepitev vloge PMSNS pri sprejemanju odločitev. Dober primer za to so razpisi Evropske unije, kjer so na eni strani zaprosili za vključitev obeh manjšin v proces odločanja, na drugi pa so obe državi pozvali, naj najdeta

¹⁷ O dveh šolskih projektih glej podrobneje: <http://www.e-kompetencia.si> (18. 12. 2017); <http://www.jezikovne-kompetence.si> (18. 12. 2017).

¹⁸ Na šestnajsti seji SMMK so med drugim spregovorili tudi o internatu Dvojezične srednje šole v Lendavi. O tem glej: Tomka 2016, 3.

rešitev za predfinanciranje manjšinskih projektov Evropske unije in za težave, ki se pojavljajo ob zagotavljanju lastnih deležev (Tomka 2011, 3; Tomka 2013, 3). V sklopu tega je treba omeniti še vprašanje neposrednega financiranja občinskih madžarskih samoupravnih skupnosti, kar je na šestnajsti seji SMMK sprožilo večjo razpravo (Tomka 2016, 2–3).¹⁹

Zaključek

V petindvajsetih letih od podpisa bilateralnega sporazuma leta 1992 se je SMMK sestala šestnajstkrat. Na sejah SMMK je stališče madžarske narodne skupnosti v Sloveniji predstavljala PMSNS, ki so jo ustanovile občinske madžarske samouprave oziroma aktualni predsednik Sveta PMSNS. Na osnovi poglobljenih intervjujev, izvedenih s štirimi nekdanjimi predsedniki PMSNS, ter prispevkov, objavljenih v tedniku madžarske manjšine *Népujság* in oddajah *Pomurskega madžarskega radia*, lahko ugotovimo, da je PMSNS na sejah SMMK poskušala rešiti aktualne probleme madžarske manjšine in vprašanja, ki so določala življenje skupnosti. Med številnimi priporočili, ki so se nanašala na različna področja in jih je PMSNS posredovala SMMK, izstopata predvsem dve večji temi. Prva je izobraževanje, druga pa širša gospodarska in infrastrukturna vprašanja.

Čeprav je bilo področje izobraževanje eno izmed najbolj urejenih, je bil v preteklih petindvajsetih letih dosežen velik napredek. Uredila se je nostrifikacija diplom, pridobljenih na Madžarskem, izboljšala se je kakovost dvojezičnega izobraževanja, rešen je položaj strokovnega svetovalca za madžarski jezik²⁰ in brezplačnega učenja madžarskega jezika kot izbirnega predmeta na Univerzi v Ljubljani.

Drugo področje, ki ga je PMSNS močno podpirala, je področje gospodarstva in infrastrukture. Priporočila, ki so bila namenjena za izboljšanje gospodarskega položaja madžarske manjšine v Sloveniji, so bila na dnevnem redu sej SMMK že od vsega začetka. Kljub temu je do resničnega preboja na tem področju prišlo šele po letu 2010, ko so dosegli določene rezultate glede gospodarske

¹⁹ Občinske madžarske samoupravne narodne skupnosti dobivajo državno podporo za delovanje in izvajanje svojih programov preko lokalnih občin. To so pripadniki madžarske skupnosti želeli spremeniti, in sicer tako, da bi državno podporo dobivali neposredno, na pa s posredovanjem lokalnih občin.

²⁰ Strokovni svetovalec za madžarski jezik pomaga pri poučevanju madžarskega jezika v dvojezičnih šolah.

osnove madžarske manjšine v Sloveniji.²¹ Do priključitve schengenskemu območju je bila glavna naloga na področju infrastrukture ureditev vprašanja mejnih prehodov, kasneje pa izgradnja prometnic med državama oziroma ponovna vzpostavitev ali obnova v preteklosti delujočih cest in železniških povezav.

Kljub temu se madžarska manjšina v Sloveniji na določenih področjih srečuje z resnimi težavami. Politiki so si enotni, da je eden izmed največjih problemov madžarska jezikovna kompetenca v šolah in javni sferi.

Ob koncu je treba poudariti, da je bil eden izmed pomembnejših rezultatov bilateralnega sporazuma oziroma sej SMMK vzpostavitev stikov in sodelovanje obeh vpletenih skupnosti, torej slovenske manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, tako na sejah SMMK kot na drugih področjih življenja.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Báti Konc, Z., 1978. Nemzetiségi érdekközösség – Nemzetiségi politika. V: S. Varga (ur.), *Nemzetiségi politika – Nemzetiségi Jog*. Lendva, 24–34.
- Bence L., 1994. Szlovén-magyar együttműködési megállapodás. *Népújság*, 7. 1. 1994. 5.
- Bence L., 1995. Elnököt és alelnököt választottak. *Népújság*, 13. 1. 1995. 5.
- Bence, L., 1995. Budapesti beszélgetés Hajós Ferenc nagykövettel. *Népújság*, 16. 11. 1995. 6–7.
- Bence, L., 1996. A vegyesbizottság üléséről. *Népújság*, 30. 5. 1996. 5.
- Bence L., 1997. Értékeltek a kétnapos munkát. *Népújság*, 13. 11. 1997. 5.
- Bence L., 1999. Szentgotthárdon ülésezett a Vegyes Bizottság. *Népújság*, 11. 2. 1999. 5.
- Bence L., 2003. Szemeztetés a Vegyes Bizottság jegyzőkönyvéből. *Népújság*, 19. 6. 2003. 5.
- Bence L., 2006. Elfogadták a tavaly májusban félbeszakadt VIII. ülés jegyzőkönyvét. *Népújság*, 6. 4. 2006. 5.
- Bence L., 2007. Közös javaslatok a kormány felé. *Népújság*, 27. 9. 2007. 5.
- Bence L., 2008. Fordulat következett be a Magyar-Szlovén KVB X. ülésén? *Népújság*, 30. 4. 2008. 5.
- Fehér I., 2013. Szlovén-Magyar kisebbségi Vegyes Bizottság XIV. ülése. *Terepjáró, Muravidéki Magyar Rádió*. 2013. 10. 3. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/mmr/prispevek/174352593> (17. 12. 2017)
- Fehér I., 2015. Szlovén-Magyar kisebbségi Vegyes Bizottság XV. ülése. *Terepjáró, Muravidéki Magyar Rádió*. 2015. 11. 19. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/mmr/prispevek/174372244> (17. 12. 2017).

²¹ Slovenska država je prek ribniškega sklada zagotovila denarna sredstva za gospodarske naložbe na dvojezičnem oz. narodnostno mešanem območju.

- Fehér I., 2016. Nem volt zökkenőmentes, de eredményesnek mondható az ülés. *Terepjáró, Muravidéki Magyar Rádió*. 2016. 11. 17. Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/mmr/prispevek/174437980> (17. 12. 2017).
- Göncz, L., 1992. Elkészült a Magyar-Szlovén kisebbségvédelmi egyezmény., *Népújság*, 6. 11. 1992. 2.
- Göncz, L., 2006. *Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első felében.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi konferencia. Budapest.
- Halász A., 1997. Két nemzeti kisebbség találkozója. *Népújság*, 20. 3. 1997. 5.
- Király, M. J., 2010. A muravidéki magyarság önálló szervezethez 35 éve. V: M. J. Király (ur.), *A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szervezethez 35 éve.* Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet. Lendva. 11–25.
- Komac, M., 1999. *A nemzeti közösségek védelme a Szlovén Köztársaságban.* Nemzetiségi Intézet. Ljubljana.
- Tomka T., 2000. A Vegyes Bizottság ötödször ült össze. *Népújság*, 10. 2. 2000. 5.
- Tomka T., 2011. Jó hangulatú, eredményes tárgyalások folytak. *Népújság*, 23. 6. 2011. 2–3.
- Tomka T., 2012. Az ajánlások tényleges megvalósításán kell javítani. *Népújság*, 4. 10. 2012. 4–5.
- Tomka T., 2013. Pozitív hangulat, előrelépés a megvalósításban is. *Népújság*, 10. 10. 2013. 2–3.
- Tomka T., 2016. Eredményes volt a vegyesbizottság ülése. *Népújság*, 24. 11. 2016. 3.
- Varga, S., 1978. Összefoglaló a Szocialista Szövetség lendvai és muraszombati községi tanácsa keretében működő nemzetiségi bizottság tizenöt évi munkájáról. V: S. Varga (ur.), *Nemzetiségi politika – Nemzetiségi Jog.* Lendva. 13–24.

Viri

- Zakon o ratifikaciji pogodbe o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93 (7. 5. 1993).
- Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republikii Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republikii Sloveniji. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93. (7. 5. 1993).
- Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih. Uradni list RS, št. 65/94. (20. 10. 1994).

PRILOGE

Zapisniki zasedanj slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine (Miran Komac & Attila Kovács)

(Zapisnike zbrala, uredila, uvod in opombe napisala
Miran Komac in Attila Kovács)

UVOD

Objava integralnih zapisnikov mešane komisije je bila zamišljena kot povsem tehnično opravilo – urejene, sprejete zabeleške o odločitvah na sejah komisije, ki so varno spravljene v arhivih slovenske in madžarske vlade, bo zelo lahko predstaviti v knjižno obliko.

Začetno navdušenje nad *hitro opravljenim poslom* se je kmalu poleglo. Pridobivanje zapisnikov je bilo naporno. Zaradi neurejenih arhivov v zunanjih ministerstvih Slovenije in Madžarske je bilo potrebno za zapisniki brskati tudi v drugih organizacijah. Tako smo nekaj zapisnikov našli na Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu v Ljubljani, Pomurski madžarski samoupravni narodni skupnosti v Lendavi/Lendva in pri Državni slovenski samoupravi na Gornjem Seniku/ Felsőszölnök. Dva zapisnika mešanih komisij v madžarskem jeziku pa sta nepopolna.

Razvrščanje zapisnikov po kronološkem vrstnem redu in začetno bežno listanje po zapisnikih je razkrilo, da se besedila zapisnikov v slovenskem jeziku ne skladajo z zapisniki v madžarskem jeziku. Zato sva se odločila, da primerjava zapisnike v slovenskem in madžarskem jeziku vseh srečanj. Natančno branje je razkrilo kar 119 odstopanj! Vsa odstopanja so navedena v opombah od številke 1 pa do številke 119. Kako torej oceniti kvaliteto izdelave zapisnikov? Milorečeno, pripravljeni so malomarno.

Bralec bo opazil, da odstopanja niso samo jezikovne narave. Mnogo je vsebinskih razlik. Včasih se zdi, da so v posameznih zapisnikih namerno izpuščene navedbe, ki določeni državi niso všečne. Jih pa najdemo v zapisniku partnerske države. Glede na to, da zapisnikov ne potrjujeta vladi obeh držav se postavlja vprašanje, kateri zapisnik je verodostojen? Zapisnik v slovenski ali madžarski različici? Vprašanje ni „nedolžno“. Namreč, v večini zapisnikov je

na koncu zapisnika zapisano, da sta „obe besedili enako veljavni”. Razen v zapisniku številka IV, kjer je zapisano, da „pri čemer sta obe besedili enako verodostojni”. Prvi in drugi zapisnik pa nimata nobenih določb o verodostojnosti, oziroma veljavnosti.

Kritično ovrednotenje zapisnikov bilateralne mešane komisije je bilo storjeno v *dobri veri*, z namenom dviga kvalitete dela komisije. Nadzorna moč bilateralne mešane komisije nad uresničevanjem določb bilateralnega sporazuma je gotovo mehanizem, ki mora prispevati k ohranjanju etnične vitalnosti narodno mešanega območja na obeh straneh slovensko – madžarske državne meje.

ZAPISNIK

1. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine

4. aprila 1995. je v Ljubljani zasedala slovensko-madžarska mešana komisija za manjšine. Madžarsko delegacijo je vodil Csaba Tabajdi, politični državni sekretar Urada ministrskega predsednika, slovensko delegacijo pa Peter Vencelj, državni sekretar Ministrstva za zunanje zadeve.

I.

Delegaciji sta izmenjali mnenje o aktualnih vprašanjih mednarodne zaščite manjšin.

Ugotovili sta, da načela in določila iz Sporazuma o zaščiti manjšin, ki sta ga Slovenija in Madžarska podpisali leta 1992, tudi dandanes vzorno opredeljujejo zaščito prizadetih manjšin in njihovih pripadnikov.

Pozdravili sta nastanek Okvirne konvencije Sveta Evrope o zaščiti manjšin. Menita, da je smotrno čimprej pripraviti kulturni Dodatni protokol, ki se priloži Evropski konvenciji o človekovih pravicah. Menita, da so pomembna načela priporočil Parlamentarne skupščine Sveta Evrope številka 1255 (1995) o varstvu pravic narodnih manjšin in veljavnost načel, oblikovanih v priporočilu Parlamentarne skupščine Sveta Evrope številka 1201 (1993).¹

II.

Mešana komisija je ocenila uresničitev priporočil, sprejetih v Sporazumu o zaščiti manjšin:

I. Splošna vprašanja

1. Pogodbenci bosta permanentno zagotavljali madžarski oziroma slovenski manjšini, ki živi na njenem ozemlju, možnost ohranjanja celotne narodne identitete in njenega svobodnega izražanja. Institucionalne garancije so zadovoljive z obeh strani.

¹ Tega odstavka v zapisniku v madžarskem jeziku ni.

2. Pogodbenici si prizadevata zadostiti obveznosti za svobodno uporabo jezika manjšin.

Vzorno zagotovljena pravica v zakonodaji pa se v krajevni administraciji včasih ne uveljavlja in pri določenih skrajnejših sproža proteste.

3. Na področju vere ni uspelo popolnoma zadostiti zahtevo narodnih manjšin, ki živita v obeh državah, v zvezi z verskimi obredi v maternem jeziku, so to v določenih primerih celo ovirali.
4. Za učinkovitejše predstavljanje manjšinskih interesov je na Madžarskem bilo oblikovanih pet slovenskih manjšinskih samouprav, v okviru tega tri vaške in dve neposredni samoupravi, ki so ustanovile *Državno manjšinsko samoupravo*².

V Sloveniji so pripadniki madžarske narodnosti ponovno izvolili poslanca iz vrst svoje skupnosti v Državni zbor Republike Slovenije, prav tako so bili izvoljeni predstavniki narodne skupnosti v občinske svete samoupravnih narodnih skupnosti v treh občinah, le te pa so oblikovale Pomurski svet samoupravne narodne skupnosti.

5. Madžarska stran je redno podpirala družbeno organizacijo slovenske manjšine na Madžarskem – Zvezo Slovencev na Madžarskem.
6. Slovenska stran je redno podpirala delovanje samoupravnih narodnih skupnosti in kulturnih organizacij madžarske manjšine v Republiki Sloveniji.
7. V 10. členu Sporazuma predvideno odpiranje novih mejnih prehodov in razširitve obstoječih, da bi pospešili gospodarsko kooperacijo – predvsem zaradi materialnih razlogov – še ni uspelo uresničiti v skladu s potrebami.
8. V skladu z vsebino 7. člena Sporazuma sta Center za razvoj podjetništva iz Lendave in Kézfogás Alapítvány (Új Kézfogás Alapítvány) pred ustanovitvijo mešanega podjetja, kot izraz čezmejnega gospodarskega sodelovanja.
9. Izmenjave izkušenj med predstavniki državnih ustanov, odgovornimi za manjšine so tekoče. Novembra 1994 so se srečali predstavniki Urada

² V zapisniku v madžarskem jeziku je uporabljen zapis »slovensko državno manjšinsko samoupravo« (Szlovén Országos Kisebbségi Önkormányzat). Ime krovne organizacije Slovencev na Madžarskem je bilo od leta 1995 do februarja 1999 Državna slovenska manjšinska samouprava. Februarja leta 1999 se je ime krovne organizacije spremenilo v Državno slovensko samoupravo.

ministrskega predsednika, Urada zamejskih Madžarov, Urada za narodne in etnične manjšine ter predstavniki Urada za narodnosti pri Vladi Republike Slovenije.

II. Na področju šolstva

1. Pripravljajo se obnovitve programa kulturnega sodelovanja med Ministrstvom za šolstvo in šport Republike Slovenije in Ministrstvom za kulturo in prosveto Republike Madžarske.
2. Nadaljuje se pomoč pri učbenikih in izpopolnjevanju madžarskih učiteljev iz Slovenije na Ady-Akadémiji v Debrecenu in Poletni univerzi v Szegedu. Strokovnjaki Zavoda Kodolányi sestavljajo učbenike v madžarskem jeziku iz več učnih predmetov za dvojezične šole v Sloveniji.
3. Madžarske visokošolske ustanove redno sprejemajo madžarske štipendiste iz Slovenije: letno okrog 5-6 oseb. Sedaj jih je na študiju skupaj 26.

V Republiki Sloveniji na univerzah pa redno študira 5 štipendistov iz Republike Madžarske.

4. Nadaljuje se v izobraževalni program vgrajeno delno polletno izobraževanje visokošolskih študentov slovenščine iz Madžarske v Mariboru in univerzitetnih študentov madžarskega jezika iz Slovenije v Szombathelyu.
5. Sodelovanje poteka med pobratenimi osnovnimi in srednjimi šolami Pomurja in županij Vas in Zala.
6. Pri sistemu financiranja šol na Madžarskem, ki jih obiskujejo učenci slovenske narodnosti – predvsem zaradi premajhnega števila otrok – še ni uspelo najti načina, ki bi nemoteno zagotavljal delovanje teh šol.
7. Do napredka ni prišlo na področju predloga pri poenostavitvi medsebojnega priznavanja diplom.

III. Na področju kulture

1. Pogodbenci sta z zadovoljstvom ugotovili, da je na področju načel in priporočil iz 3. člena Sporazuma bil dosežen odločen napredek.
2. Zaradi ločitve političnega, interesnega in kulturnega delovanja oz. dela na področju sredstev javnega obveščanja, sta bila leta 1993 ustanovljena samostojni Zavod za kulturo madžarske narodnosti in Zavod za informativno dejavnost madžarske narodnosti v Lendavi.

3. Radijski program za madžarsko narodno skupnost deluje na lastni valovni dolžini pod imenom „Pomurski madžarski radio“.
4. Leta 1992 je bila ustanovljena v okviru TV Slovenija madžarska redakcija – studio v Lendavi.

Ustanovljen je bil studio madžarske televizije v Szombatheyu za slovenski program.

Na osnovi medsebojnega dogovora obe matični ustanovi pomagata redakcijama pri delu.

5. Narodni manjšini sta v splošnem zadovoljni z radijskimi in televizijskimi programi v svojem maternem jeziku.
Pomurski Madžari so nezadovoljni s terminom oddaje televizijskega programa, porabski Slovenci pa s frekvenco radijskega programa.
6. Obe strani menita, da so na področju sprejemanja televizijskega programa matične države potrebne izboljšave.
7. Sprejet je bil dogovor o izgradnji kulturnega doma v Lendavi: izvedbeni načrti so pred sprejetjem, slovenska vlada je prevzela nase garancijo za financiranje 2/3 deleža, madžarska stran pa bo pomagala priskrbeti preostalo 1/3 sredstev.
8. Na področju narodnostnega raziskovanja se nadaljujejo skupni raziskovalni projekti in izdajanje skupnih publikacij. Slovenci na Madžarskem so vzpostavili dobro sodelovanje z Inštitutom za narodnostna vprašanja v Ljubljani.
9. Madžarskim kulturnim amaterskim skupinam v Sloveniji intenzivno pomagata samoupravi županij Vas in Zala.
10. Med županijama Vas in Zala ter Pomurjem je bil sklenjen nov Sporazum o sodelovanju in pomoči manjšinama na področju izobraževanja in kulture.

III.

V korist nadaljnjemu razvijanju meddržavnega sodelovanja na področju zagotavljanja narodnih manjšinskih pravic in odpravljanju problemov, ki ovirajo harmoničen razvoj narodnih manjšin je Mešana komisija mnenja, da je smotrno predložiti obema vladama naslednja priporočila:

I. Splošna vprašanja

1. Obe strani naj tudi v naprej dosledno uresničujeta ukrepe za zagotavljanje pravic do narodne identitete slovenske manjšine na Madžarskem in madžarske manjšine v Sloveniji v skladu z veljavnimi zakoni obeh držav in realnimi zahtevami manjšin.
2. Slovenska stran naj v skladu z zakonom o lokalni samoupravi omogoči, da bodo prebivalci na narodnostno mešanih območjih, če bodo to želeli, preoblikovali svoje lokalne samouprave.
3. Obe strani naj izdelata načrt s konkretnimi nalogami za razvijanje slovensko-madžarskega celovitega regionalnega gospodarskega sodelovanja z vključitvijo obmejnih županij in občin.
4. Obe strani naj posredujeta skupne pobude za organiziranje dvostranskih manjšinskih konferenc ter za pospeševanje skupnih nastopov na mednarodnih forumih, s posebnim ozirom na izdelavo projektov na pobudo Sveta Evrope oz. Phare in za aktivno udeležbo v njih.
5. Mešana komisija opozarja madžarsko vlado, naj ponovno odločno in s spoštovanjem zaprosi škofijo v Szombathelyu, da naredi potrebne korake za zagotavljanje verskih opravil porabskih Slovencev v maternem jeziku.
6. Madžarska stran naj prične s programi, ki bodo pospešili sodelovanje slovenskih manjšinskih samouprav in vaških samouprav ter naj zagotovi primeren sedež za Državno slovensko manjšinsko samoupravo.
7. Madžarska stran naj poleg pomoči pri delovanju državne slovenske manjšinske samouprave po svojih možnostih še naprej pomaga Zvezi Slovencev na Madžarskem.
8. Obe strani naj storita potrebne ukrepe, da bo postal prehod med obema državama preprostejši.

Obe strani naj preučita možnosti odpiranja novih poenostavljenih mejnih prehodov med Prosenjakovci in Magyarorszombatfa oziroma Čepinci in Ketrölgy ter Kobilje-Nemesnép, in vzporedno s tem tudi možnosti podaljšanja obratovalnega časa mejnih prehodov Martinje-Felsőszölnök ter Pince-Tornyiszentmiklós, ki sedaj delujeta v poenostavljenem sistemu.

Madžarska stran naj si prizadeva, da bo z ugodnimi maloobmejnimi predpisi prispevala k nemotenemu prometu proizvodov za ne-trgovske namene – da se pomurske madžarske kmetijske družine ne bi odseljevale.

9. Obe strani naj opravita potrebne proučitve glede tega, kakšne prednosti bi imela ponovna vzpostavitev železniške povezave med Lendavo in Redičem.
10. Obe strani naj si štejeta za svojo obvezo, da preden bi določili traso južne avtoceste – in na splošno večje prometnice – prisluhneta in upoštevata mnenja in interese krajanov, pomurskih Madžarov in porabskih Slovencev.
11. Obe strani naj naredita nadaljnje korake za razširitev svobodne uporabe jezika manjšin, vključno s svobodno uporabo izvirnih priimkov in imen za pripadnike manjšin.
12. Konzultacija mešane komisije naj se nadaljuje tudi v naprej in sicer vsakih pol leta. Naslednje zasedanje naj bo na Madžarskem oktobra ali novembra 1995.

II. Na področju izobraževanja

1. Madžarska stran naj zagotovi pogoje za izboljšanje materialnih razmer šol, ki jih obiskujejo učenci slovenske narodnosti, ter sprejme ukrepe za dvig ravni maternega slovenskega jezika učencev slovenske narodnosti.
2. Slovenska stran naj pospeši bolj učinkovito poučevanje madžarskega jezika v dvojezičnih šolah za učence z madžarskim maternim jezikom. Zato naj madžarska stran pošlje primerne strokovnjake v Slovenijo, ki bo sodeloval pri pripravi učbenikov za madžarski jezik in pri uresničevanju programov za kvalitetnejši pouk maternega madžarskega jezika.
3. Mešana komisija predlaga Ministrstvu za šolstvo in šport Republike Slovenije in Ministrstvu za kulturo in prosveto Republike Madžarske, naj uskladita poenostavitev nostrifikacije oz. priznavanja diplom, ki so bile pridobljene v obeh državah.

Hkrati pa v zvezi s tem naj pregledata možnosti za pristop k Sporazumu Sveta Evrope.

III. Na področju kulture

1. Obe strani naj nadaljujeta pomoč tisku, ki izhaja v jeziku narodnosti.
2. Zaradi boljšega sprejemanja elektronskih informacijskih sredstev, naj madžarska stran pregleda možnost izgradnje pretvornika za sprejemanje

programa TV Slovenija, slovenska stran pa postavitev ojačevalne postaje za sprejem 2. programa madžarske TV.

3. Obe strani naj preučita, kako bi lahko z raziskavami določili optimalni termin za krajevne televizijske programe, ki oddajajo v maternem jeziku in zadostili realnim zahtevam manjšin.
4. Madžarska stran naj preuči možnosti ustanovitve samostojne slovenske radijske postaje v Monoštru.

Obe strani sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje v Budimpešti.

Zapisnik sta podpisala:

Predsednik slovenskega dela mešane komisije dr. Peter VENCELJ

Predsednik madžarskega dela mešane komisije Csaba TABAJDI

Ljubljana, 4. 4. 1995

ZAPISNIK

II. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisija

Slovensko-madžarska mešana komisija za manjšine je zasedala 20. in 21. maja 1996 v Budimpešti. Slovensko delegacijo je vodil državni sekretar Peter Vencelj, madžarsko pa politični sekretar Urada ministrskega predsednika, Csaba Tabajdi.

PRVI DEL

Delegaciji sta izmenjali mnenje o aktualnih vprašanih mednarodne zaščite manjšin.

Ugotovili sta, da načela in določila iz Sporazuma o zaščiti manjšin, ki sta ga Slovenija in Madžarska podpisali leta 1992, tudi danes perspektivno in zgledno urejajo zaščito pravic obeh narodnosti in njenih pripadnikov.

DRUGI DEL

Mešana komisija je ocenila izpolnjevanje priporočil iz Sporazuma o zaščiti manjšin:

I. Splošna vprašanja

1. Obe strani redno zagotavljata madžarski oziroma slovenski manjšini, ki živita na njenem ozemlju, možnost ohranjanja celovite narodne identitete in njenega svobodnega izražanja – Institucionalne garancije za to so zadovoljive z obeh strani.
2. Obe strani si prizadevata zagotavljati svobodno uporabo jezika narodnih manjšin, uveljavljanje pravic, ki so na zakonski ravni vzorno zagotovljene, pa v praksi v krajevni administraciji včasih zadenejo ob ovire.
3. Na področju verskih aktivnosti tudi še ni uspelo popolnoma zadostiti zahtevam manjšin, živečih v obeh državah, glede verskih opravil v maternem jeziku.

4. Za učinkovitejšo predstavljanje manjšinskih interesov deluje na Madžarskem 6 slovenskih manjšinskih samouprav, v okviru teh so 4 krajevne in 2 neposredni, ki so ustanovile Državno slovensko manjšinsko samoupravo. Nacionalni etnični in manjšinski urad ter Ministrstvo za notranje zadeve sta v letu 1995 – dvakrat – ob pomoči PHARE – organizirala izpopolnjevanje predsednikov in funkcionarjev manjšinskih samouprav. Rezultati so vidni predvsem na področju boljšega sodelovanja med manjšinskimi in krajevnimi samoupravami. Program, ki prispeva k sodelovanju se bo nadaljeval. Na Madžarskem je leta 1995 začel z delom poverjenik Parlamenta za pravice narodnih in etničnih manjšin. Na Gornjem Seniku se je zadovoljivo rešilo tudi vprašanje sedeža Državne slovenske manjšinske samouprave, ni pa tudi nobenih ovir za odprtje urada Državne slovenske manjšinske samouprave v Budimpešti.
5. Madžarska stran je poleg Državne slovenske manjšinske samouprave redno podpirala tudi družbeno organizacijo slovenske manjšine, ki živi v Republiki Madžarski, Zvezo Slovencev na Madžarskem. Slovenska stran je redno podpirala delovanje Samoupravnih narodnih skupnosti pomurskih Madžarov in njihovih kulturnih organizacij.
6. Glede določila 10. člena Sporazuma o odprtju novih mejnih prehodov in razširitvi obstoječih, ki bi prispevale h gospodarski kooperaciji, še ni napredka kljub temu, da obstoječi položaj konzervira izoliranost območja in ovira evropske integracijske procese. Obnova mejnega prehoda Récics se je začela.

Ponovna vzpostavitev železniške povezave poteka s pospešeno intenzivnostjo. Začela se je postavitve železniškega mejnega prehoda med krajema Hodoš in Bajánsenye. Investicija bo – s koriščenjem kredita EBRD – na madžarski strani znašala blizu 10 milijard forintov. Slovenija bo v najkrajšem času sprejela zakon o financiranju železniške proge.
7. *Madžarska narodna skupnost ni zadovoljna s predlogom zakona o osebni izkaznici, ki je v obravnavi v slovenskem Državnem zboru in predvideva izdajo dvojezične osebne izkaznice na posebno zahtevo.*
8. *Zakon LXXVII. iz leta 1993 o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem omogoči manjšinam svobodno uporabo jezika ter izdelavo določenih osebnih dokumentov v maternem jeziku v kolikor zadevna oseba to zahteva.*
9. *Slovenska stran je izrazila namen za odprtje konzulata v Monoštru.*

10. 6. maja 1996, je bil v Szombathelyu ustanovljen slovensko-madžarski obmejni regionalni svet, v okviru katerega delujeta dve delovni skupini: 1. za razvoj prostora in gospodarstva ter 2. za šolstvo, kulturo in zdravstvo.

II. Na področju šolstva

1. Vladi Republike Slovenije in Madžarske sta 15. decembra 1995 podpisali Program sodelovanja na področju izobraževanja, kulture in znanosti za obdobje 1996-1998.
2. Nadaljuje se pomoč z učbeniki, kakor tudi izpopolnjevanje madžarskih učiteljev iz Slovenije na Akademiji Ady v Debrecenu in Poletni šoli v Szegedu. Učitelji iz Porabja se izpopolnjujejo v Sloveniji.
3. Madžarske visokošolske ustanove permanentno sprejemajo madžarske štipendiste iz Slovenije: letno okrog 10-11 oseb. Sedaj je na študijih skupaj 28 oseb. V slovenskih visokošolskih ustanovah študira 5 študentov iz Madžarske.
4. Nadaljuje se polletni študij v okviru izobraževalnega programa za slovanske študente visokih šol iz Madžarske v Mariboru in za madžarske študente mariborske univerze v Szombathelyu.
5. Med pobratenimi pomurskimi šolami in šolami župnije Vas in Zala poteka sodelovanje na osnovnošolski in srednješolski ravni.
6. V sistemu financiranja šol, kjer se na Madžarskem izvaja poučevanje v slovenskem jeziku, se kažejo zaskrbljujoči zastoji, Madžarska stran si bo prizadevala najti rešitve, ki bodo zagotovile normalno delovanje šol.
7. Niso se še začeli pogovori o novem sporazumu o priznavanju diplom.

III. Na področju kulture in informiranja

1. Obe strani sta z zadovoljstvom ugotovili, da je bil dosežen odločen napredek na področju načel in priporočil iz 3. člena Sporazuma.
2. Radijski program madžarske narodnosti deluje na samostojni srednjevalovni frekvenci pod nazivom Pomurski madžarski radio.
3. Prav tako samostojno deluje lendavski studio Televizije Slovenija, ki pa bo potreboval povečanje programskega časa. Enako je bil ustanovljen szombathelyski studio Madžarske televizije, ki emitira slovenske oddaje. Televiziji obeh držav pomagata delu uredništev na osnovi dogovora med ustanovama.

4. *Narodni manjšini sta v splošnem zadovoljni z radijskimi in televizijskimi oddajami v svojem maternem jeziku.*
5. *Na področju zagotavljanja možnosti sprejemanja televizijskih oddaj iz matične države ni prišlo do napredka.*
6. *Pričela se je gradnja lendavskega kulturnega doma, njegovo financiranje je slovenska vlada prevzela nase v 2/3-skem deležu, madžarska stran pa je prevzela garancijo, da pomaga priskrbeti preostali 1/3-ski delež. Do decembra 1994 je bila predvidena vsota na voljo iz skladov Republike Madžarske, toda zaradi nepopolne dokumentacije ni bila izkoriščena in je bila vrnjena.*
7. *Nadaljujejo se že prej začete skupne narodnostne raziskave. Slovenska narodna manjšina na Madžarskem dobro sodeluje z ljubljanskim Inštitutom za narodnostna vprašanja.*
8. *Samoupravi županij Vas in Zala intenzivno pomagata madžarskim ljubiteljskim kulturnim skupinam iz Slovenije ter založništvu.*
9. *Med županijama Vas in Zala ter Pomrjem je bil tudi za leto 1996 sklenjen Dogovor o sodelovanju na področju šolstva in kulture.³*

TRETJI DEL

Z namenom razvijanja nadaljnjega meddržavnega sodelovanja na področju zagotavljanja pravic narodnim manjšim in zaradi odpravljanja problemov, ki ovirajo harmonični razvoj narodnih manjšin, je Mešana komisija mnenja, da je smiselno predložiti vladam naslednja priporočila;

I. Splošna vprašanja

1. Obe strani naj tudi vnaprej dosledno uresničujeta ukrepe za zagotavljanje pravic madžarski manjšini v Sloveniji in slovenski manjšini na Madžarskem v skladu z veljavnimi zakoni obeh držav in realnimi zahtevami manjšin.
2. Obe strani naj izdelata celovit slovensko-madžarski regionalni načrt sodelovanja za gospodarski razvoj, ki bo vseboval konkretne naloge ob vključitvi obmejnih sosednih županij. Za to je treba maksimalno izkoristiti možnosti, ki jih ponuja razvojni program PHARE-CBC.

³ Besedila, zapisana v poševnem tisku, ni v zapisniku v madžarskem jeziku.

3. Obe strani naj ob upoštevanju in uskladitvi potreb, finančnih danosti obeh držav ter možnosti, ki jih ponuja program PHARE-CBC, poenostavita postopke za prestop meje. Z vidika gospodarskega razvoja regije se kaže neodložljiva potreba po prekategorizaciji mejnih prehodov Pince-Tornyiszentmiklós in Martinje-Gornji Senik v mednarodna mejna prehoda ter čimprejšnje odprtje mejnih prehodov Prosenjakovci – Magyaroszombatfa, Kobilje – Nemesnép in Čepinci -Kétvölgy.

Obe strani naj opravita potrebne preučitve v zvezi s tem, kakšne so možnosti za uresničitev ponovne vzpostavitve železniške povezave Lendava-Rédics poleg železniške proge med Hodošem in Bajánsenye.

Komisija predlaga, da se preuči možnost prehajanja meje z osebno izkaznico.

4. Obe strani naj predlagata organiziranje dvostranskih manjšinskih konferenc ter za pospeševanje skupnega nastopanja na mednarodnih forumih, s posebnim ozirom na izdelavo projektov, ki jih predlagata Svet Evrope in PHARE in aktivno udeležbo v njih.
5. Mešana komisija ponovno predlaga pristojnim cerkvenim organom, naj naredijo vse potrebno za zagotavljanje verskih aktivnosti manjšin v maternem jeziku. Za izboljšanje položaja se bosta predsednika slovenskega in madžarskega dela mešane komisije v skupnem pozivu obrnila na slovenske in madžarske cerkvene predstavnike in predlagala pogovor.
6. Madžarska stran naj si prizadeva, da bi – zaradi neodseljavanja madžarskih kmečkih družin v Pomurju – z odredbami o ugodnem maloobmejnem prometu prispevala k nemotenemu prometu s proizvodi v ne-trgovinske namene.
7. Obe strani naj si štejeta za dolžnost, da ob določitvi trase južne avtoceste – in večjih prometnih poti na sploh – preučita možnosti vključevanja manjšinskih območij v cestno omrežje. V tej zadevi naj prisluhmeta in upoštevata mnenje in interese pomurskih Madžarov in porabskih Slovencev,
8. Obe strani naj še vnaprej prispevata k razvoju svobodne uporabe jezika manjšin, vključno s svobodno uporabo izvirnih priimkov in imen pripadnikov manjšin.

9. Madžarska stran z veseljem ugotavlja namen slovenske strani, da bo v Monoštru v kratkem ustanovila konzulat. Ustanovitev madžarskega konzulata v Lendavi zahteva od madžarske strani nadaljnje preučevanje.
10. Pogodbenici soglašata, da tudi interesne organizacije zadevnih manjšin lahko dajo pobudo za sklic izrednega zasedanja Mešane komisije za manjšine.

II. Na področju šolstva

1. Madžarska stran naj zagotovi materialne pogoje, potrebne za delovanje porabskih šol, v katerih se izvaja poučevanje v slovenskem jeziku. Madžarska stran naj ukrepa za dvig ravni poučevanja maternega jezika. Njen cilj naj bo obstoj slovenske manjšine in v ta namen naj izvaja načelo pozitivne diskriminacije.
2. Slovenska stran naj pomaga pri učinkovitejšem poučevanju madžarskega jezika v dvojezičnih šolah za učence z madžarskim maternim jezikom. V ta namen naj madžarska stran pošlje primerne strokovnjake v Slovenijo, ki bo sodeloval pri pripravi potrebnih učbenikov za poučevanje madžarskega jezika in pri uresničevanju praktičnih programov, katerih namen je dvigniti raven poučevanja maternega jezika.
3. Obe strani naj uresničita s programom o kulturnem sodelovanju⁴ predvideno izmenjavo strokovnjakov, ki bodo učinkovito sodelovali pri dvigu ravni izobraževanja in kulture.
4. Mešana komisija predlaga Ministrstvu za šolstvo in šport Republike Slovenije in Ministrstvu za kulturo in šolstvo Republike Madžarske, naj začneta pogovore o sklenitvi sporazuma o priznavanju diplom,
5. Madžarska stran naj uredi status slovenskega svetovalca, ki dela v Monoštru, tako v pogledu materialnih kakor delodajalskih pravic.

III. Na področju kulture in informiranja

1. Obe strani naj nadaljujeta s podpiranjem tiska v jeziku narodnosti.
2. Za boljše sprejemanja elektronskih medijev naj madžarska stran preuči možnosti izgradnja primerne pretvornika za sprejemanje signala Televizije Slovenija, slovenska stran pa postavitev postaje za sprejemanje 2. programa Madžarske televizije.

⁴ V zapisniku v madžarskem jeziku je dodana še beseda »izobraževanje«.

3. Madžarska stran naj nadaljuje priprave za ustanovitev slovenskega radia s sedežem v Monoštru, za katerega je frekvenca že zagotovljena.
4. Slovenska stran naj omogoči madžarskemu televizijskemu studiu v Lendavi razširitev programa v madžarskem jeziku⁵.
5. Madžarska stran naj prouči možnosti za sofinanciranje gradnje kulturnega doma v Lendavi.

Obe strani sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje Mešane komisije v Sloveniji.

Zapisnik sta podpisala:

Predsednik slovenskega dela
Mešane komisije:
Peter Vencelj

Predsednik madžarskega dela
Mešane komisije:
Csaba Tabajdi

Budimpešta, 20. maj 1996⁶

⁵ V zapisniku v madžarskem jeziku je še dodano, da studio deluje v Lendavi kot samostojna enota TVS.

⁶ V zapisniku v madžarskem jeziku je datum 21. maj 1996.

ZAPISNIK

III. zasedanja madžarsko-slovenske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji

3. seja omenjene komisije je bila sklicana 4. in 5. novembra 1997 v Lendavi. Madžarski del je vodil Csaba Tabajdi, politični državni sekretar Urada ministrskega predsednika, slovenski del pa Mihaela Logar, državna sekretarka v Ministrstvu za zunanje zadeve.

I.

Člani mešane komisije so v okviru izmenjave mnenj o aktualnih vprašanjih zaščite manjšin ponovno ugotovili, da določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, ki sta ga obe državi podpisali leta 1992, kakovostno urejajo zaščito pravic obeh narodnosti. Duh in vsebina Sporazuma v določenem pogledu v več vsebinskih vprašanjih presegata Deklaracijo OZN iz leta 1992 o pravici pripadnikov narodnih, etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, formulacije Okvirne konvencije Sveta Evrope za zaščito manjšin, Evropsko listino za jezike regij ali manjšin iz leta 1992 in priporočila drugih mednarodnih manjšinskih dokumentov.

II.

Mešana komisija je ocenila uresničevanje priporočil II. zasedanja v letu 1996 in ugotovila, da:

Na področju splošnih vprašanj

1. Zakonodaje obeh držav svojim narodnim skupnostim ustrezno zagotavljajo možnost svobodne rabe jezika, ohranjanje narodne identitete in posebne pravice narodnosti.
2. Slovenska stran ima že vrsto let urejeno dvojezično poslovanje v obeh maternih jezikih, madžarska stran pa je izvedla priprave na uvedbo dvojezičnih osebnih dokumentov v letu 1998.

Kljub zakonski zaščiti in prizadevanja pripadnikov manjšin za rabo maternega jezika so v praksi še vedno določene težave.

3. Predstavniki obeh manjšin so opozorili na to, da se predlogi mešane komisije glede modifikacij pogojev izobraževanja in informiranja ter na področju bogoslužja v maternem jeziku uresničujejo počasi, tu in tam z zamudami.
4. Materialni kot tudi prostorski pogoji ustanov tako madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, kot tudi slovenske manjšine na Madžarskem, so se ob pomoči države in regij v precejšnji meri izboljšali.
5. Z odprtjem novih mejnih prehodov Prosenjakovci – Magyarszombatfa in Kobilje – Nemesnép se je zgodil pomembni napredek na področju ohranjanja stikov med pripadniki madžarske manjšine v Sloveniji in obmejnim madžarskim prebivalstvom.
6. Potekajo priprave za prekvalificiranje mejnega prehoda Pince – Tornyiszentmiklós v mednarodni mejni prehod.
7. Vlada Republike Madžarske in Vlada Republike Slovenije bosta že letos podpisali sporazum o prehajanju madžarsko-slovenske državne meje z osebnimi izkaznicami.
8. Republika Slovenija je sprejela odlok na osnovi katerega lahko pripadniki avtohtonih manjšin (med njimi tudi madžarske) dobijo preko natečaja posojila po ugodnejših pogojih.

Poleg tega je Državni zbor Republike Slovenije s posebno resolucijo o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah omogočil različne oblike pomoči zamejskim Slovencem.
9. Na področju zagotavljanja veroizpovedi v maternem jeziku slovenske manjšine na Madžarskem še vedno ni večjega napredka. Za verouk mladih pripadnikov madžarske manjšine v Sloveniji primanjkujejo ustrezni prevodi verskih učbenikov.
10. Madžarska stran je pričela s pripravami na ustanovitev častnega konzulata v Lendavi.
11. Slovenska stran bo v letu 1998 odprla generalni konzulat v Monoštru.

Na področju šolstva

1. Nadaljujejo se programi izpopolnjevanja pedagogov narodnostnih oziroma dvojezičnih šol ter izmenjave učbenikov in študentov na Madžarskem in v Sloveniji. Sodelovanje na področju šolstva med obmejnimi madžarskimi županijami in pripadniki slovenske narodne skupnosti poteka uspešno.
2. Število študentov madžarske narodnosti iz Slovenije na Madžarskem zaradi visokih zahtev visokošolskih ustanov permanentno upada.
3. Še vedno ni rešena nostrifikacija diplom pridobljenih v obeh državah.

Na kulturnem področju

1. Aktivnosti kulturnih skupin v Sloveniji uspešno koordinirajo Zavod za kulturo madžarske narodnosti v Sloveniji, v Republiki Madžarski pa Zveza Slovencev na Madžarskem in Državna slovenska manjšinska samouprava. Z moralno in materialno pomočjo obeh držav se nadaljuje gradnja kulturnega doma v Lendavi. Prav tako se je začela gradnja Kulturno-informacijskega centra v Monoštru.
2. Pomurska madžarska narodna skupnost se v okviru TV Slovenije pripravlja na razširitev madžarskega programa. Državna slovenska manjšinska samouprava in Zveza Slovencev na Madžarskem pa sta pričeli s pripravami za ustanovitev radijske postaje v slovenskem jeziku v Monoštru.
3. S strani obmejnih županij Vas in Zala ter obmejnih občin Prekmurja se nadaljuje intenzivno sodelovanje, v interesu česar so tudi s pripadniki narodnih skupnosti podpisali poseben sporazum o sodelovanju.

III.

Mešana komisija predlaga obema vladama naslednja priporočila:

Splošno

1. Obe državi naj si še bolj dosledno prizadevata za uresničevanje določil Sporazuma in predlogov zapisnikov zasedanj mešanih komisij.
2. Mešana komisija na željo pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Sloveniji in slovenske manjšine na Madžarskem predlaga obema vladama

naj sprejmeta konkretnije in kjer je le možno tudi časovno obvezujoče opredelitve nalog mešane komisije.

3. Obe strani naj nadaljujeta s prizadevanji za izboljšanje gospodarskega razvoja naseljenih področij obeh manjšin in pri tem naj izkoristita tudi možnosti in sredstva programa PHARE-CBC. Zaradi tega naj obe strani okrepi regionalnost teh območij.
4. Obe vladi naj naredita vse potrebno, da bo lahko leta 1998 odprt mejni prehod Čepinci-Kétvölgy, da bi s tem zaključili proces odpiranja mejnih prehodov, ki narodnim skupnostim in njihovim matičnim državam zagotavljajo boljšo povezavo.

Madžarska stran naj pospeši prekvalifikacijo mejnega prehoda Pince-Tornyiszetmiklós v mednarodni mejni prehod,

5. Obe strani naj preučita možnosti zato, da naj na mejnih prehodih, ki so določeni za maloobmejni promet, v interesu regionalnega turizma, regionalnega sodelovanja in izvedbe skupnih projektov PHARE, omogočita prehodnost ob posameznih priložnostih, izjemoma pa tudi državljanom drugih držav.
6. Madžarska stran naj znova preuči pogoje za avtobusno povezavo čez mejni prehod Dolga vas-Rédics.
7. Obe strani naj preučita, ali so primerno zagotovljena finančna sredstva iz proračunov oziroma natečajev za delovanje manjšinskih organizacij in njihovih ustanov.
8. Mešana komisija naj zaprosi pristojne cerkvene organe, da omogočijo izvajanje verskih obredov v maternem jeziku manjšine.

Na področju šolstva

1. Obe strani naj izboljšata raven poučevanja madžarskega oziroma slovenskega maternega jezika. Zato naj madžarska stran pošlje v Prekmurje lektorja, ki bo imel podobno zadolžitev kot jo ima slovenski lektor v Monoštru.
2. Madžarska stran naj kontinuirano zagotavlja materialne pogoje za delovanje slovenskih šol v Porabju.
3. Slovenska stran naj nadaljuje program izpopolnjevanja madžarskih pedagogov.

4. Ministrstvi za šolstvo obeh držav naj nadaljujeta pogovore do čim hitrejšje rešitve problema nostrifikacije diplom.

Na kulturnem področju

1. Državna slovenska manjšinska samouprava in Zveza Slovencev na Madžarskem naj ob pomoči obeh RTV in državnih organov nadaljujeta priprave za ustanovitev in delovanje radijske postaje v slovenskem jeziku v Monoštru. Madžarska stran – v duhu zapisanega v zapisniku prejšnjega zasedanja mešane komisije – naj nadaljuje s podporo ustanovitvi in delovanju radija.
2. Slovenska stran naj razširi madžarski program v lendavskem studiu TV Slovenije.
3. Madžarska stran naj v duhu svoje prvotno sprejete obveze nadaljuje podporo izgradnji kulturnega doma v Lendavi.

Pogodbenci sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje leta 1998 na Madžarskem.

Sestavljeno v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku, pri čemer sta obe besedili enako veljavni.

Predsednik
slovenskega dela
mešane komisije:
Mihaela Logar

Predsednik
madžarskega dela
mešane komisije:
Csaba Tabajdi

Lendava, 5. november 1997

ZAPISNIK

IV. zasedanja slovensko-madžarske manjšinske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji, podpisanega 6. novembra 1992.

4. seja Madžarsko-slovenske mešane komisije je potekala 1. in 2. februarja 1999 v Monoštru. Madžarski del je vodil Tibor Szabó, predsednik Urada za zamejske Madžare, slovenski del Peter Winkler, direktor Urada vlade Republike Slovenije za narodnosti.

I.

Mešana komisija je pri izmenjavi mnenj o aktualnih vprašanih zaščite manjšin ugotovila, da je položaj slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji s pravnega vidika urejen ter da Sporazum o zaščiti manjšin, ki je bil podpisan leta 1992, tudi danes zagotavlja ustrezen okvir za zaščito pravic teh manjšin in njihovih pripadnikov. Dosedanje izkušnje obeh strani pri sodelovanju na področju zaščite manjšin omogočajo skupni nastop na mednarodnih forumih za širitev manjšinskih zaščitnih norm.

II.

Mešana komisija je ocenila uresničevanje priporočil III. zasedanja in ugotovila, da:

Na področju splošnih vprašanj:

1. Obe manjšinski skupnosti zaradi asimilacije tudi vnaprej želita maksimalno pozornost in podporo matičnih držav.
2. Medtem ko so v Sloveniji zagotovljeni dvojezični osebni dokumenti za pripadnike manjšin, na Madžarskem v tej zadevi še ni prišlo do bistvenega napredka. V Ministrstvu za notranje zadeve so začeli pripravljati novi paket dokumentov, v okviru le-tega bo lahko prišlo tudi do uvedbe dvojezičnih osebnih dokumentov.
3. Šest mejnih prehodov na slovensko-madžarski meji pozitivno vpliva na gospodarski in duhovni razvoj ter na povezovanje manjšin s svojima matičnima državama. Hkrati pa se pojavljajo težave zaradi obratovalnega

časa, raznih omejitev (državljanstvo, kategorija in teža vozil) ter zaradi dostopnosti na madžarski strani (Letenye-Tornyiszentmiklós).

4. Potekajo priprave za prekvalificiranje mejnega prehoda Pince-Tornyiszentmiklós v mednarodni mejni prehod.⁷
5. L. 1998 je začel veljati meddržavni sporazum o prehajanju meje z osebnimi izkaznicami.
6. Med državama je v teku ponovna vzpostavitev železniške povezave. Potekajo priprave za izgradnjo skupnega železniškega mejnega prehoda Bajánsenye-Hodoš in dela na odseku do Zalaegerszega bodo – po načrtih – zaključena do leta 2000. Odprto vprašanje je določitev trase industrijskega tira Réedics-Lendava.
7. 18. novembra 1998 je bil odprt Generalni konzulat R Slovenije v Monoštru. Madžarska stran je dala pobudo za imenovanje častnega madžarskega konzula v Lendavi.
8. Prostorski pogoji ustanov Slovencev na Madžarskem so se leta 1998 znatno izboljšali, saj so 28. junija predali svojemu namenu sedež Državne slovenske samouprave na Gornjem Seniku, 20. avgusta pa prostore izpostave samouprave v Budimpešti.
9. Kot rezultat manjšinskih volitev 18. oktobra 1998. leta bo v naslednjih štirih letih delovalo 10 slovenskih manjšinskih samouprav. Nove samouprave so ustanovili v XVIII. okrožju Budimpešte, v Mosonmagyaróváru, v Saka-lovcih in Szombathelyu. Izvolitev nove Državne samouprave bo februarja 1999.
10. Na lokalnih volitvah v R Sloveniji 22. novembra 1998 je madžarska narodna skupnost volila svoje predstavnike v petih občinah, na prejšnjih volitvah pa v treh. Tudi v dveh novih občinah, na Hodošu in v Dobrovniku, so izvolili svoje občinske narodnostne svete. Svet Pomurske madžarske narodne samoupravne skupnosti so izvolili januarja 1999.⁸
11. Uspešno deluje Slovensko-madžarski obmejni regionalni svet, v katerem uspešno delujejo obmejne občine iz Slovenije ter županij Vas in Zala. Sodelujoči so sprožili pobudo o možnosti, da bi območje postalo EU-REGIJA.

⁷ Točka 4 je v zapisniku v madžarskem jeziku pridružena točki 3. Zaradi tega se oštevilčenje odstavkov v zapisniku v slovenskem in madžarskem jeziku razlikuje.

⁸ Točka 9 je v zapisniku v madžarskem jeziku pridružena točki 8. Zaradi tega se oštevilčenje odstavkov v zapisniku v slovenskem in madžarskem jeziku razlikuje.

12. Z madžarsko državno podporo se bo lahko nadaljevala obnovitev števanovske cerkve. Čez poldrugo leto bo začel službovati v Porabju slovenski katoliški duhovnik.
13. Predstavniki obeh manjšin so opozorili, da se priporočila mešane komisije posebno glede izboljšanja pogojev v šolstvu in obveščanju, uresničujejo prepočasi, v posameznih primerih celo z zamudo ali pa sploh ne.
14. Na podlagi odloka R Slovenije lahko dobijo pripadniki avtohtonih manjšin (med njimi madžarske) – prek natečaja – posojila pod ugodnejšimi pogoji. Na podlagi resolucije Državnega zbora zagotavlja Slovenija oblike pomoči tudi pripadnikom zamejskih slovenskih skupnosti v sosednjih državah.

Na področju šolstva:

1. Meddržavni sporazum o nostrifikaciji diplom je paraфирan. Slovensko-madžarski Sporazum o medsebojnem priznavanju diplom bo podpisan v prvem četrtletju 1999.
2. Kljub naporom madžarske vlade (reorganizacija sistema centralne pomoči narodnostnim šolam z majhnim številom učencev in dodatni normativi) se niso bistveno zmanjšale materialne težave samouprav (občin) pri financiranju slovenskih narodnostnih šol z majhnim številom učencev.
3. V dvojezičnih šolah v Sloveniji ni začel z delom svetovalec za madžarski jezik iz Madžarske, ki bi prispeval k dvigu ravni poučevanja madžarskega jezika, kakor je to urejeno v primeru svetovalke iz Slovenije v Monoštru.
4. Kot rezultat regionalnega sodelovanja je prišlo do pozitivnih premikov pri katoliškem verouku otrok pripadnikov madžarske manjšine. Predvidoma bodo leta 1999 izšli verski učbeniki za prve tri razrede, ko bodo opravljeni ustrezni prevodi ter strokovna lektura.
5. Nadaljevali se bodo programi izpopolnjevanja učiteljev narodnostnih oz. dvojezičnih šol ter izmenjave učbenikov in študentov v Sloveniji in na Madžarskem. Uspešno je tudi regionalno sodelovanje na področju šolstva.

Na področju kulture in informiranja:

1. 18. novembra 1998 je v Monoštru začel delovati Slovenski kulturno-informativni center.⁹ Zgrajen je bil večinoma z materialno podporo slovenske

⁹ V zapisniku v madžarskem jeziku se stavek glasi tako: »18. novembra 1998 je v Monoštru začel delovati Slovenski kulturno-informativni center s konferenčno dvorano in hotelom.«

- države. Slovesno odprtje Kulturnega doma v Lendavi, ki se gradi po načrtih Imreja Makovca, bo v letu 1999.
2. Potekajo priprave za radijsko postajo v slovenskem jeziku v Monoštru. Prosta frekvenca je na voljo, vendar Državni svet radia in televizije (ORTT) doslej ni objavil razpisa za pridobitev frekvenc.
 3. Marca 1998 so v Lendavi odprli madžarsko knjigarno Bánffy. Zaradi ukinitve A-Banke je potrebno razjasniti lastništvo prostorov.
 4. Med obmejnimi občinami Prekmurja ter obmejnima županijama Vas in Zala se nadaljuje intenzivno sodelovanje. S tem namenom se podpisujejo sporazumi o sodelovanju.

III.

Mešana komisija predlaga obema vladama naslednja priporočila:

Na področju splošnih vprašanj:

1. Pri razvoju sodelovanja med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko naj vladi upoštevata potrebe in interese slovenske in madžarske manjšine na obeh straneh meje.
2. Obe državi si naj še bolj dosledno prizadevata za uresničevanje predlogov in priporočil z zasedanj mešane komisije. Uresničevanje le-teh naj – po možnosti – zagotovita z vladnim odlokom.
3. Pogodbenci naj storita vse, da se čimprej odpre mejni prehod Čepinci-Kétvölgy (Verica) in da se konča prekvalifikacija mejnega prehoda Pince-Tornyiszentmiklós v mednarodni mejni prehod. Preučita naj možnosti, da se mejni prehod Martinje-Gornji Senik prekvalificira v mednarodni mejni prehod in da se na mejnem prehodu Hodoš-Bajánsénye začne izvajanje tovarnega prometa (tovorna vozila do 3,5 tone).
4. Obe strani naj preučita možnosti za to, da – v interesu regionalnega turizma, gospodarskega sodelovalna, uresničevanja programa PHARE – lahko meddržavne prehode uporabljajo tudi državljani tretjih držav (predvsem Avstrije) oz. da bi podaljšali delovni čas na teh prehodih.¹⁰
5. Obe strani opozarjata vladi, da je zaradi meddržavnega gospodarskega so-

¹⁰ Točka 4 je v zapisniku v madžarskem jeziku pridružena točki 3. Zaradi tega se oštevilčenje odstavkov v zapisniku v slovenskem in madžarskem jeziku razlikuje.

delovanja pomembna naloga usposodobitev cestnega omrežja (M7, M70, M75).

6. Obe strani naj še bolj dosledno nadaljujeta s prizadevanji za izboljšanje gospodarskega razvoja območij, kjer živita obe manjšim in pri tem naj izkoristita tudi možnosti in sredstva programa PHARE-CBC. Za gospodarsko pomoč nerazvitim obmejnim regijam naj ustanovita skupni gospodarsko-finančni sklad. V interesu razvijanja regionalnega sodelovanja naj pretehtata – ob izkoriščanju PHARE-programa oz. možnosti EU-ja – tudi vključitev Avstrije.
7. Obe državi naj pospešita sklenitev meddržavnega sporazuma o zaposlovanju, kar bo v korist obema narodnostima ob meji.
8. Strani si s skupnim nastopanjem prizadevata pri Evropski uniji in Svetu Evrope za razširitev manjšinskih zaščitnih norm.
9. Madžarska stran naj čimprej uvede potrebne ukrepe za uveljavitev dvojezičnih osebnih dokumentov.¹¹

Na področju šolstva:

1. Madžarska stran naj naredi vse, da zagotovi kontinuiteto pouka materinščine. Naj preuči možnosti, ali bi se narodnostne šole z majhnim številom slovenskih otrok, lahko v celoti financirale iz državnega proračuna.
2. Slovenska stran naj vključi strokovno izpopolnjevanje pouka madžarskih pedagogov na Madžarskem v sistem izpopolnjevanj v Sloveniji.
3. Do začetka naslednjega šolskega leta naj madžarska stran najde rešitev za zaposlitev svetovalca za jezik v Lendavi. Pristojni ministrstvi se čimprej dogovorita o statusu obojih svetovalcev.
4. Obe strani preučita možnosti, kako zaustaviti proces, da se nenehno znižuje število študentov, pripadnikov obeh narodnosti, ki študirajo v matičnih državah.¹²
5. Ministrstvi za šolstvo obeh držav naj storita vse, da se čimprej podpiše Sporazum o nostrifikaciji diplom.

¹¹ V zapisniku v madžarskem jeziku se stavek glasi tako: »Madžarska stran naj čim prej uvede potrebne ukrepe za rabo izvirnih priimkov in imen pripadnikov narodnosti ter za uveljavitev dvojezičnih osebnih dokumentov.«

¹² V zapisniku v madžarskem jeziku se točka 4 glasi tako: »Obe strani proučita možnost, kako zaustaviti proces upadanja števila študentov in visokošolcev, pripadnikov madžarske narodnosti iz Slovenije, ki študirajo na Madžarskem.«

Na področju kulture in informiranja:

1. Madžarska stran naj zagotovi, da bo Svet RTV-ja čimprej razpisal natečaj za pridobitev lokalnih frekvenc ter da bo v 1. 1999 začel oddajati monoštrski radio v slovenskem jeziku. Madžarska vlada naj k temu zagotovi finančna sredstva v okviru svojih možnosti.

Predsednika mešane komisije se bosta v skupnem pismu obrnila na predsednika Sveta RTV (ORTT) zaradi pospešitve postopka pridobitve radijske frekvence.

2. Mešana komisija priporoča nacionalnima RTV, da vključujejo manjšinske programe in oddaje vzajemno v svoje programe.
3. Obe vladi naj naredita potrebne korake za to, da bi kulturni dom v Lendavi predali svojemu namenu v letu 1999.
4. Slovenska stran naj sodeluje pri iskanju ustrezne rešitve za prostorsko stisko madžarske knjigarne Bánffy v Lendavi.
5. Slovenska stran bo zagotovila bibliobus za izposojajo knjig za Slovence v Porabju.
6. Slovenska stran naj naredi potrebne korake, da bi se status muzeja in knjižnice v Lendavi uredil na način, ki bi ustrezal tudi madžarski skupnosti.
7. Madžarska stran, naj podpre madžarsko narodno skupnost v Sloveniji pri praznovanju 1000-letnice ustanovitve madžarske države.

Pogodbenici sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje v Sloveniji.

Zapisnik je sestavljen v 2 izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku, pri čemer sta obe besedili enako verodostojni.

Direktor
Urada Vlade Republike Slovenije
za narodnosti

Peter WINKLER

Predsednik
madžarskega dela
mešane komisije

SZABÓ Tibor

Monošter, 2. februarja 1999

ZAPISNIK

V. zasedanja slovensko madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenski narodni manjšini v R Madžarski in madžarski narodni skupnosti v R Sloveniji, podpisanega 6. novembra, 1992

Peto zasedanje slovensko madžarske mešane komisije je potekalo 3. in 4. februarja 2000 v Ljubljani. Madžarski del mešane komisije je vodil Tibor Szabó, predsednik Urada za zamejske Madžare, slovenski del pa Mihaela Logar, državna sekretarka na Ministrstvu za zunanje zadeve.

I.

Člani mešane komisije in predstavniki narodnih skupnosti so ponovno pozitivno ocenili bilateralni Sporazum o zaščiti slovenske narodne manjšine v R Madžarski in madžarske narodne skupnosti v R Sloveniji, ki sta ga državi podpisali leta 1992, in ponovno ugotovili, da pozitivno vpliva na položaj obeh manjšin.

Na zadovoljstvo obeh strani izvedba sporazuma zagotavlja visoko raven manjšinskih pravic, na nekaterih področjih celo nad evropskimi manjšinskimi standardi. Ta praksa nam omogoča, da postaja slovensko madžarsko medvladno in obmejno regionalno sodelovanje zgled odnosov v Srednji Evropi.¹³

Obe strani v okviru pravne zakonodaje obeh držav pozdravljata in podpirata, da narodni skupnosti na legitimni način zastopata svoje kulturne in samoupravne interese v okoljih, kjer živita in jih uresničujeta v svojih lokalnih skupnostih in izven njih, v skladu s sklepi Skupščine Sveta Evrope št. 1201 in Okvirno konvencijo o varstvu manjšin in Evropsko listino regionalnih in manjšinskih jezikov¹⁴.

¹³ V zapisniku v madžarskem jeziku se odstavek glasi tako: »Na zadovoljstvo obeh strani izvedba sporazuma na nekaterih področjih celo presega Deklaracijo OZN iz leta 1992 o pravici pripadnikov narodnih, etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, formulacije Okvirne konvencije Sveta Evrope za zaščito manjšin in Evropsko listino za jezike regij ali manjšin. Ta praksa nam omogoča, da postaja slovensko madžarsko medvladno in obmejno regionalno sodelovanje zgled odnosov v Srednji Evropi.«

¹⁴ V zapisniku v madžarskem jeziku se odstavek glasi tako: »Obe strani v okviru pravne zakonodaje obeh držav pozdravljata in podpirata, da narodni skupnosti na legitimni način

II.

Mešana komisija je ocenila uresničevanje priporočil 4. zasedanja in pri tem ugotovila, da je na področju splošnih vprašanj:

1. Podpisnici sta ugotovili, da sta obe Vladi sprejeli priporočila 4. zasedanja Komisije in oblikovali vladne sklepe, kar je oživilo delovanje določenih državnih organov in je na tej osnovi prišlo do konkretnih ukrepov. Nekatera priporočila pa zahtevajo daljši čas in bodo še ostala predmet zasedanj mešane komisije.
2. Madžarska narodna skupnost v R Sloveniji in slovenska manjšina v R Madžarski tudi vnaprej vztrajata na večji podpori svojih matičnih držav in v interesu ohranitve njihove jezikovne in kulturne identitete.
3. Za pripadnike manjšin so v R Sloveniji zagotovljeni dvojezični dokumenti, na Madžarskem pa od 1.1.2000 vsak pripadnik manjšine lahko zaprosi za dvojezične osebne dokumente¹⁵.
4. Prehajanje meje z osebnimi izkaznicami je pozitivno sprejeto med pripadniki obeh narodnih skupnosti in med prebivalstvom na obeh straneh meje, v praksi pa ob prehodu meje se pojavljajo zastoji.
5. Odprtje šestih mejnih prehodov na slovensko madžarski meji pozitivno vpliva na gospodarski razvoj in povezovanje manjšin z matičnima narodoma in državama, žal pa še niso odpravljene težave zaradi nepri-merne obratovalnega časa na meddržavnih prehodih in nekatere druge omejitve. Nadaljujejo se priprave na prekvalifikacijo mejnih prehodov Pince – Tornyiszentmiklós in Martinje – Felsőszölnök (Gornji Senik). Še ni odprt mejni prehod Čepinci – Kétvölgy (Verica). Stekle so priprave za načrt cestne povezave Kétvölgy – Felsőszölnök (Verica – Gornji Senik).
6. Intenzivno se gradi železniška proga na slovenski in madžarski strani meje, ki bo vzpostavila neposredno železniško povezavo med R Slovenijo in R Madžarsko. Dela bodo po podpisanem bilateralnem sporazumu zaključena do konca leta 2000.

zastopata svoje kulturne in samoupravne interese v okoljih, kjer živita, in jih uresničujeta v svojih lokalnih skupnostih in izven njih v skladu s sklepi Skupščine Sveta Evrope št. 1201 in Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Sveta Evrope št. 43.«

¹⁵ V zapisniku v madžarskem jeziku se odstavek glasi tako: »Za pripadnike manjšin so v Republiki Sloveniji zagotovljeni dvojezični dokumenti, na Madžarskem pa od 1. 1. 2000 vsak madžarski državljan, pripadnik manjšine, lahko zaprosi za dvojezične osebne dokumente.«

7. Generalni konzulat R Slovenije v Monoštru je začel z delom, na madžarski strani pa je v postopku imenovanje častnega konzula R Madžarske v Lendavi.
8. Državna slovenska manjšinska samouprava,¹⁶ ki je bila februarja 1999 na novo izvoljena, uspešno deluje. Lokalne manjšinske samouprave delujejo v desetih lokalnih skupnostih, kjer živijo pripadniki slovenske narodnosti. Zveza Slovencev na Madžarskem v sodelovanju z Državno slovensko samoupravo koordinira in organizira kulturno in drugo dejavnost slovenske skupnosti. Madžarska narodna skupnost ima izvoljene svete na pokrajinski ravni in v petih občinah.¹⁷ Kulturno in informativno dejavnost za madžarsko narodno skupnost opravljajo Zavod za kulturo madžarske narodnosti, tednik Népujság, MMR in TV studio za madžarski program v Lendavi.
9. Slovensko madžarski obmejni regionalni svet nadaljuje svoje delo,¹⁸ vanj pa so vključeni predstavniki obmejnih občin iz Slovenije ter županij Vas in Zala iz Madžarske.
10. Z madžarsko državno podporo se je nadaljevala obnova Gornje Seniške in Števanovske cerkve. Še vedno pa ni rešeno vprašanje glede slovenskega župnika v Porabju. Med škofijama Maribor in Sombotel se je začelo usklajevanje o nerešenih vprašanjih bogoslužja za obe narodni skupnosti.
11. Potekajo dogovori ekspertov za pripravo Sporazuma o vzajemnem zaposlovanju med obema državama.

Področje šolstva:

1. Novembra 1999 je bil v Budimpešti usklajen in podpisan nov Program sodelovanja v izobraževanju, kulturi in znanosti med vlado R Slovenije in vlado R Madžarske za obdobje 2000-2003, v katerem ima pomembno mesto skrb obeh držav za izobraževanje in kulturni razvoj slovenske manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.

¹⁶ Ime krovne organizacije Slovencev na Madžarskem je v zapisniku v slovenskem jeziku zapisano napačno. Pravo ime je Državna slovenska samouprava, v madžarskem jeziku Országos Szlovén Önkormányzat. V zapisniku v madžarskem jeziku je zapis pravilen.

¹⁷ Stavek v zapisniku v slovenskem jeziku, ki se glasi: »Madžarska narodna skupnost ima izvoljene svete na pokrajinski ravni in v petih občinah.«, se v zapisniku v madžarskem jeziku glasi: »Madžarska narodna skupnost v Sloveniji je v 5 občinah (Upravna enota) izvolila predstavnike v madžarske narodne svete.«

¹⁸ Navedba v zapisniku v slovenskem jeziku, ki se glasi: »(...) svet nadaljuje svoje delo«, se v zapisniku v madžarskem jeziku glasi: »svet uspešno nadaljuje svoje delo.«

2. Kljub prizadevanjem Ministrstva za šolstvo R Madžarske, da se za narodnostne šole z majhnim številom učencev za 50 odstotkov povišajo sredstva in normativi, imajo narodnostne šole in samouprave, ki vzdržujejo te šole v Porabju, zaradi majhnega števila otrok velike finančne težave.
3. Za zaposlitev madžarskega pedagoškega svetovalca v dvojezičnih šolah v Prekmurju je madžarska stran zagotovila vse potrebne pogoje.
4. Uspešno se nadaljujejo programi izpopolnjevanja učiteljev narodnostnih oz. dvojezičnih šol ter izmenjava učbenikov in študentov, pa tudi sodelovanje med vrtci in šolami v obmejnih pokrajinah Slovenije in Madžarske.
5. Sporazum o nostrifikaciji diplom podpisan leta 1999, v Sloveniji je v postopku ratifikacije.
6. Za verouk madžarskih otrok v Sloveniji in slovenskih na Madžarskem še niso natisnjene in izdane vse verske knjige.

Področje kulture in informiranja:

1. Nov Slovenski informativno kulturni center v Monoštru uspešno deluje in omogoča boljše pogoje za kulturno, izobraževalno in informativno dejavnost slovenske narodne skupnosti na Madžarskem.
2. Nadaljuje se gradnja Kulturnega doma v Lendavi, predvsem z materialno pomočjo slovenske strani, R Madžarska in občina Lendava pa sta prispevali sredstva v okviru svojih finančnih možnosti.
3. Javni družbi za slovenski Radio Monošter, ki je v lasti Državne slovenske manjšinske samouprave,¹⁹ je ORTT dodelil radijsko frekvenco za osem ur programa na teden. Državna slovenska manjšinska samouprava²⁰ prosi madžarsko stran za finančna sredstva za opremo studia in za začetek delovanja radia, sredstva iz proračuna RS in iz programa PHARE²¹ pa so že zagotovljena.
4. Slovenska stran je v sodelovanju s Pomursko madžarsko narodno skupnostjo in občino Lendava uredila ustrezne prostore za knjigarno

¹⁹ Glej opombo št. 2.

²⁰ Glej opombo št. 2.

²¹ V zapisniku v madžarskem jeziku je navedba »program Phare Credo«.

madžarskih knjig Banffy v Lendavi, madžarska stran pa je zagotovila finančna sredstva za obnovo teh prostorov.

5. Slovenska stran v okviru Zakona o knjižničarstvu in kulturni dediščini, pripravlja zakonsko rešitev za ustrežnejši status muzeja in knjižnice v Lendavi.
6. Nadaljuje se bogato sodelovanje na kulturnem, prosvetnem in drugih področjih²² v korist madžarske narodne skupnosti v Sloveniji in slovenske manjšine na Madžarskem z obmejnimi občinami Prekmurja, ter županijama Vas in Zala.

III.

Mešana komisija smatra še v naprej veljavna tista priporočila, ki se doslej še niso ali so se le delno uresničila. Komisija predlaga obema vladama še naslednja priporočila:

Na področju splošnih vprašanj:

1. V prihodnje naj obe vladi še bolj upoštevata potrebe in interese obeh narodnih skupnosti in naj dosledneje uresničujeta priporočila zasedanj mešane komisije.
2. Mešana komisija smatra za upravičeno, da obe državi v letu 2000 realizirata odprte mejnega prehoda Čepinci – Kétvölgy (Verica), kar bi izboljšalo možnosti tega dela porabskih Slovencev za tesnejšo povezanost z matičnim narodom ter prebivalstvom z obeh strani meje.²³
3. Pospeši naj se prekvalifikacija mejnega prehoda Pince – Tornyiszentmiklós in Martinje – Felsőszölnök (Gornji Senik) v mednarodni mejni prehod. Na vseh mejnih prehodih naj se ustrezneje določijo in podaljšajo odpiralni časi in prouči možnost, da lahko te prehode uporabljajo tudi državljani drugih držav, zlasti Avstrije.

Mešana komisija predlaga, naj se za te naloge ustanovi posebna strokovna komisija za mejne prehode.

²² Navedba v zapisniku v slovenskem jeziku, ki se glasi: »kulturnem, prosvetnem in drugih področjih«, se v zapisniku v madžarskem jeziku glasi: »kulturnem in prosvetnem področju«.

²³ V zapisniku v madžarskem jeziku manjka navedba, ki pravi: »(...) ter prebivalstvom z obeh strani meje.«

4. Obe pogodbenici naj po svojih možnostih zadostita upravičenim in višjim finančnim zahtevam obeh manjšin.
5. Obe pogodbenici naj pospešita prizadevanja za izboljšanje gospodarskega položaja območij, kjer živijo pripadniki obeh narodnih skupnosti ter izkoristita možnosti in sredstva programov Evropske unije.
6. Komisija pozdravlja prizadevanja škofov Mariborske in Sombotelske škofije za imenovanje duhovnikov za verske obrede v materinem jeziku za pripadnike manjšin v Prekmurju in Porabju²⁴ in predlaga, da se v tem okviru rešijo tudi problemi verskih knjig za verouk.
7. Obe strani naj pospešita prizadevanja za pripravo in podpis Sporazuma o vzajemnem zaposlovanju med državama.²⁵
8. Mešana komisija predlaga Vladama, naj organizatorja konference o manjšinah – Republika Slovenija in Svet Evrope – v okviru Pakta stabilnosti, ki bo letos v Portorožu, povabijo predstavnike obeh manjšin, da bi le-ti lahko predstavili manjšinsko slovensko madžarsko sodelovanje.

Na področju šolstva:

1. Obe strani naj nadaljujeta prizadevanja za izboljšanje kakovosti pouka maternega jezika učencev v narodnostnih šolah v Porabju in v dvojezičnih šolah v Prekmurju.
2. Madžarska stran naj realizira prizadevanja in ukrepe, da bi se narodnostne šole z majhnim številom učencev izdatneje financirale iz državnega proračuna ter zagotovili ustrezni delovni pogoji za delovanje teh šol.
3. Madžarska stran naj v skladu s podpisanim Sporazumom in Programom sodelovanja v izobraževanju, kulturi in znanosti med Vlado R Slovenije in Vlado R Madžarske zagotovi pedagoškega svetovalca za dvojezične šole v Prekmurju. Pristojni Ministrstvu naj uredita status in delovne pogoje za oba

²⁴ Navedba v zapisniku v slovenskem jeziku, ki se glasi: »Komisija pozdravlja prizadevanja škofov Mariborske in Sombotelske škofije za imenovanje duhovnikov za verske obrede v maternem jeziku za pripadnike manjšin v Prekmurju in Porabju (...)«, se v zapisniku v madžarskem jeziku glasi: »Komisija pozdravlja prizadevanja škofov Mariborske in Sombotelske škofije za imenovanje gornjeseniškega slovenskega in lendavskega madžarskega katoliškega župnika (...)«

²⁵ Navedba v zapisniku v slovenskem jeziku, ki se glasi: »Obe strani naj pospešita prizadevanja za pripravo in podpis Sporazuma o vzajemnem zaposlovanju med državama.«, se v madžarskem jeziku glasi: »Obe strani naj si prizadevata za pripravo in podpis Sporazuma o vzajemnem zaposlovanju med državama še v prvi polovici letošnjega leta.«

pedagoška svetovalca – slovenskega v Porabju in madžarskega v Prekmurju.

4. Slovenska stran naj ratificira Sporazum o vzajemnem priznavanju spričeval in diplom.
5. V skladu s Sporazumom in Programom sodelovanja v izobraževanju, kulturi in znanosti med Vlado R Slovenije in R Madžarske bosta pristojni Ministrstvi ustanovili mešano delovno skupino strokovnjakov za učbenike obeh manjšin. O pristojnostih in delovnih nalogah delovne skupine se bosta pristojni Ministrstvi dogovorili neposredno.²⁶

Na področju kulture in informativne dejavnosti:

1. Obe podpisnici naj zagotovita, da bo gradnja Kulturnega doma v Lendavi po možnosti zaključena do konca leta 2000. Madžarska stran naj prouči možnost zagotovitve enkratne finančne pomoči za dograditev Kulturnega doma v Lendavi. Komisija predlaga poseben delovni sestanek predstavnikov Ministrstva za kulturo R Slovenije, občine Lendava, Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti in Urada za zamejske Madžare R Madžarske.
2. Državna slovenska manjšinska samouprava²⁷ naj pospeši opremljanje radijskega studia v Monoštru, saj je radijska frekvenca odobrena, zagotovljena so tudi sredstva iz programa PHARE in iz proračuna RS.²⁸ Madžarska stran naj iz virov, ki so na razpolago, finančno podpre opremljanje radijskega studia v Monoštru in stroške delovanja.²⁹ Madžarska stran naj da pobudo, da se zagotovijo v letu 2001, iz proračuna, finančna sredstva za nemoteno delovanje radia v Monoštru.
3. Slovenska stran naj pospeši aktivnosti v okviru sprememb zakonodaje s področja kulture za ustrežnejši status muzeja in knjižnice v Lendavi ob upoštevanju predlogov madžarske narodne skupnosti.
4. Slovenska stran bo pričela z ureditvijo prostorov za TV studio, za oddajanje programa v madžarskem jeziku v Lendavi.

²⁶ V zapisniku v madžarskem jeziku je izpuščen stavek, ki se glasi: »O pristojnostih in delovnih nalogah delovne skupine se bosta pristojni ministrstvi dogovorili neposredno.«

²⁷ Glej opombo št. 2.

²⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku je izpuščen stavek, ki se glasi: »(...) saj je radijska frekvenca odobrena, zagotovljena so tudi sredstva iz programa PHARE in iz proračuna RS.«

²⁹ V zapisniku v slovenskem jeziku je izpuščen del stavka, ki se glasi: »(...) da bi radio začel z oddajanjem leta 2000.«

5. Madžarska stran bo finančno podprla prireditve ob praznovanju 1000 letnice madžarske državnosti in prispevala sredstva za postavitev kipa Sv. Štefana v Lendavi.³⁰

Pogodbenici sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje na Madžarskem.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v madžarskem in slovenskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Predsednica
slovenskega dela mešane komisije

Mihaela LOGAR

Predsednik
madžarskega dela mešanekomisije

Tibor SZABÓ

Ljubljana, 4. februar 2000

³⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku je izpuščena navedba, da bo kip Sv. Štefanu postavljen v Lendavi.

ZAPISNIK

VI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji, podpisanega 6. novembra 1992

Šesto zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije je potekalo 8. in 9. maja 2001 v Szentgotthárdu – Monoštru. Madžarski del mešane komisije je vodil Tibor Szabó, predsednik Urada za zamejske Madžare, slovenski del pa Magdalena Tovornik, državna sekretarka na Ministrstvu za zunanje zadeve.

I.

Člani mešane komisije in predstavniki narodnih skupnosti so ponovno ugotovili, da dvostranski Sporazum o zaščiti narodne manjšine v R. Madžarski in madžarske narodne skupnosti v R. Sloveniji, ki sta ga državi podpisali leta 1992, pozitivno vpliva na položaj obeh manjšin, v vsakem pogledu prispeva k ohranjanju izročila in kulturnih vrednot, k sprejemanju zgodovinske dediščine in k izpopolnitvi zavesti o identiteti.

V novem poglavju tudi doslej vzornih slovensko-madžarskih stikov, katerih strateške cilje določa pridružitve k Evropski Uniji, je prednostna naloga za obe strani pospeševanje gospodarskega razvoja obmejne regije, razvijanje prometnega in infrastrukturnega omrežja ter zagotavljanje svobodnega pretoka kulturnih in duhovnih dobrin. Vse to se uresničuje v okviru možnosti suverena uveljavljanja interesov slovenske in madžarske narodne skupnosti.

II.

Mešana komisija je ocenila uresničevanje priporočil V. zasedanja in pri tem ugotovila, da je na področju splošnih vprašanj:

1. Vladi Republike Slovenije in Republike Madžarske sta uresničili večji del sklepov mešane komisije.
2. Mešana komisija je ugotovila, da sta obe strani opravili potrebne priprave za odprtje mejnega prehoda Kétyvölgy (Verica) – Čepinci. Hkrati pa še vedno niso odpravljene težave zaradi omejitev v zvezi z obratovalnim

časom. Nadaljujejo se priprave na prekvalifikacijo mejnih prehodov Pince – Tornyiszentmiklós in Martinje – Felsőszölnök (Gornji Senik). Izgradnja železniške povezave med R. Madžarsko in R. Slovenijo je končana. Otvoritev bo 16. maja 2001.

3. V Sloveniji se regije še niso oblikovale, zato delo Slovensko-madžarskega obmejnega regionalnega sveta ni rodilo pomembnejših rezultatov. Sodelovanje je uspešnejše med skupščinama Železne in Žalske županije ter Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo in Zavodom za kulturo madžarske narodnosti.

Državna slovenska manjšinska samouprava³¹ in Zveza Slovencev na Madžarskem sta podpisali sporazume o sodelovanju z obmejnimi občinami Murska Sobota, Kuzma, Gornji Petrovci, Šalovci in Puconci.

4. Za razrešitev nerešenih vprašanj bogoslužja in verskih učbenikov v maternem jeziku madžarske skupnosti v Sloveniji in slovenske skupnosti na Madžarskem potekajo usklajevanja med škofijama v Mariboru in Szombathelyu: škofija v Mariboru bo poslala na narodnostno mešano območje Prekmurja duhovnika z znanjem madžarskega jezika, škofija v Szombathelyu pa duhovnika z znanjem slovenskega jezika v Porabje.
5. Z madžarske strani je bila ustanovljena ekspertna komisija, ki je potrebna za sklenitev Sporazuma o vzajemnem zaposlovanju, tega pa slovenska stran še ni storila.
6. V okviru Pakta stabilnosti za JVE so v nacionalni delegaciji na manjšinski konferenci v Portorožu aprila leta 2000 svoje mesto dobili tudi predstavniki slovenske narodne skupnosti v Porabju.
7. Financiranje Državne slovenske manjšinske samouprave iz osrednjega proračuna se je nadaljevalo s povečanjem sredstev za 15,7% v letu 2001.

Podpora iz državnega proračuna za madžarsko narodno skupnost v Republiki Sloveniji se je v letu 2001 povečala za 25%.

Področje šolstva:

1. Madžarska stran še naprej podpira prizadevanja, da bi narodnostne šole z majhnim številom otrok s pomočjo dopolnilnih normativov dobile večjo podporo iz osrednjega proračuna. Samoupravam z majhnimi naselji, razen osnovnih in dopolnilnih normativov pripada tudi dopolnilna podpora,

³¹ Glej opombo št. 2.

katere znesek po osebi znaša 12.000 HUF. Samouprave, ki vzdržujejo slovenske narodnostne šole v Porabju, so glede na to, da gre za naselja, ki imajo manj kot 1100 prebivalcev, upravičene do 8-kratnega prispevka. Iz natečaja so v letu 2000 dobile sredstva tri samouprave, ki vzdržujejo slovenske izobraževalne ustanove: Števanovci, Gornji Senik in Sakalovci.

Prizadevanja madžarske strani, žal, niso bila vedno dovolj uspešna (osnovna šola Sakalovci) tudi zato, ker se del sredstev pridobiva iz proračunskih virov preko natečajev.

2. Sklad za narodne in etnične manjšine na Madžarskem je v šolskem letu 2000/2001 zagotovil manjšinsko štipendijo za 5 slovenskih srednješolskih dijakov in 5 študentov.

Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS je v šolskem letu 2000/2001 za visokošolski dodiplomski študij na visokošolskih zavodih podelilo 5 štipendij za pripadnike slovenske manjšine na Madžarskem in 2 štipendiji za druge madžarske državljane.

3. Določitev del in nalog ter pogojev dela slovenskega pedagoškega svetovalca v Porabju vsebuje pogodba, ki je bila podpisana med Ministrstvom za šolstvo in Pedagoškim zavodom Železne županije dne 13. septembra 2000. Madžarski pedagoški svetovalac, ki dela v dvojezičnih šolah Pomurju, je s svojim delom pričel 1. septembra 2000 v Lendavi.
4. Pedagogi dvojezičnih šol v Pomurju se lahko, podobno kot v prejšnjih letih, tudi v letu 2001 udeležujejo pedagoškega izpopolnjevanja na Madžarskem.
5. Ministrstvi za šolstvo obeh držav bosta začeli s pripravami za oblikovanje ekspertne mešane komisije, ki bi opravila strokovno pripravo učbenikov za ohranjanje in izgradnjo manjšinske skupnostne identitete do 1. decembra 2002.³² Do tedaj poteka strokovno ocenjevanje učbenikov slovenske manjšine na Madžarskem preko Državne manjšinske samouprave.³³

³² Stavek v zapisniku v slovenskem jeziku, ki se glasi: »Ministrstvi za šolstvo obeh držav bosta začeli s pripravami za oblikovanje ekspertne mešane komisije, ki bi opravila strokovno pripravo učbenikov za ohranjanje in izgradnjo manjšinske skupnostne identitete do 1. decembra 2002.«, se v zapisniku v madžarskem jeziku glasi: »Pristojni strokovni oddelek Ministrstva za šolstvo na Madžarskem bo začel z usklajevanjem za oblikovanje ekspertne mešane komisije, ki bi opravila strokovno pripravo učbenikov za ohranjanje in izgradnjo manjšinske skupnostne identitete do 1. decembra 2002.«

³³ Stavek v zapisniku v slovenskem jeziku, ki se glasi: »Do tedaj poteka strokovno ocenjevanje učbenikov slovenske manjšine na Madžarskem preko Državne manjšinske samouprave.«, se v zapisniku v madžarskem jeziku glasi: »Do tedaj poteka strokovno ocenjevanje učbenikov slovenske manjšine na Madžarskem prek Državne manjšinske komisije.«

Področje kulture in informiranja:

1. Slovenska stran še ni realizirala obveznosti o ureditvi statusa muzeja in knjižnice z vidika potreb madžarske narodne skupnosti. Zakon o knjižničarstvu je v postopku v Državnem zboru, status muzeja pa je prav tako v fazi urejanja.
2. Slovenska stran je pričela urejati prostorske težave madžarskega TV studia v Lendavi.
3. Madžarska stran je finančno podprla osrednjo milenijsko prireditev Madžarov v Pomurju in je prispevala k pokritju stroškov postavitve kipa Sv. Štefana ob obletnici.
4. 23. junija 2000 je pričel delovati Radio Monošter v slovenskem jeziku. Republika Madžarska je delno zagotovila sredstva za opremo radijskega študija, za tekoče delovanje radia pa še ni zagotovila potrebnih sredstev. Dosedanje delovanje je financirano s pomočjo proračunskih sredstev Republike Slovenije, delno s sredstvi Državne slovenske manjšinske samouprave³⁴ in Zveze Slovencev na Madžarskem.
5. Izgradnja kulturnega doma v Lendavi še ni končana. Do delovnega pogovora med Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije, občino Lendava ter Uradom za Madžare po svetu še ni prišlo.³⁵ Madžarska stran še ni preučila možnosti za enkratno finančno pomoč za dograditev Kulturnega doma v Lendavi.

III.

Mešana komisija tudi v prihodnje smatra za veljavna tista priporočila, ki se doslej še niso, ali so se le delno uresničila. Komisija predlaga obema vladama še naslednja priporočila:

Na področju splošnih vprašanj:

1. V zvezi z odprtjem mejnega prehoda Kétyölgy (Verica) – Čepinci naj ustrezni organi obeh strani naredijo vse s ciljem, da bo mejni prehod odprt do 31. decembra 2001.

³⁴ Glej opombo št. 2.

³⁵ V zapisniku v slovenskem jeziku ni navedena madžarska samouprava Občine Lendava, ki jo zapisnik v madžarskem jeziku navaja z imenom Lendva Községi Magyar Önkormányzati Közösség.

Obe strani naj delujeta v smeri prekvalifikacije mejnih prehodov Pince – Tornyiszentmiklós in Martinje – Felsőszölnök (Gornji Senik) v mednarodne. Prav tako pa naj se mednarodni mejni prehod Hodoš – Bajánsénye usposobi za tovorni promet do 3,5 t za Slovenijo in Madžarsko. Na meddržavnih prehodih naj izoblikujejo obratovalni čas, ki bo ustrezal zahtevam, predvsem gre za interese gospodarstva in turizma. V primeru mejnega prehoda Martinje – Felsőszölnök (Gornji Senik) ima poseben pomen zagotovitev medkrajevne avtobusne povezave po stalnem voznem redu.

Pristojni organi naj omogočijo, da bi se vsaj dvakrat na leto (12. maja in 15. avgusta) odprl mejni prehod Domanjševci – Kercaszomor.

2. Mešana komisija priporoča obema vladama gospodarske programe, ki bodo v naseljih, kjer živijo pripadniki narodnih skupnosti, spodbujali infrastrukturni razvoj in zaposlovanje.
3. Madžarska stran naj podpre zastopstvo slovenske manjšine v Parlamentu skladno z Zakonom o narodnih in etničnih manjšinah, slovenska stran pa naj da pobudo Vladi, da preuči možnost za spremembo tistega dela volilnega zakona, ki zadeva volitve manjšinskih poslancev v državni zbor.
4. Mešana komisija predlaga obema vladama, da si pospešeno prizadevata za rabo maternega jezika manjšin v praksi v skladu s 4. členom Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic narodni manjšini v Republiki Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in v smislu zahtev obeh narodnih skupnosti po dvojezičnih dokumentih.
5. Po vzoru Republike Slovenije, ki ima Generalni konzulat v Monoštru, naj tudi Republika Madžarska čimprej odpre Generalni konzulat v Lendavi, v središču prekmurskih Madžarov.
6. Mešana komisija priporoča škofijama Maribor in Szombathely, da poskrbita za izboljšanje verskega življenja pripadnikov obeh manjšin; predvsem zagotovitev duhovnikov in verskih učbenike v jezikih manjšin.

Na področju šolstva:

1. Obe strani sta zainteresirani za sklic konference v letu 2001, na kateri bi ocenili rezultate dvojezičnega šolstva v Prekmurju in narodnostnega šolstva v Porabju.
2. Podpisnici naj si prizadevata za izboljšanje kvalitete pouka v materinem jeziku v narodnostnih šolah v Porabju in dvojezičnih šolah v Prekmurju.

Madžarska stran naj zagotovi stalna proračunska finančna sredstva za nemoteno delovanje narodnostnih šol v Porabju.

3. Mešana komisija predlaga, da Ministrstvo za šolstvo Republike Madžarske omogoči čimprejšnjo izdajo učbenikov za slovenski jezik in za spoznavanje slovenstva.

Na področju kulture in informativne dejavnosti:

1. Mešana komisija predlaga slovenski strani naj s spremembo Zakona o knjižničarstvu zagotovi, da bo narodnostno koordinacijska knjižnica na narodnostno mešanem območju.
2. Mešana komisija priporoča slovenski strani, da muzej v Lendavi pripravi programe za izvajanje nalog tudi s področja kulturne dediščine madžarske narodne skupnosti.
3. Mešana komisija predlaga, da slovenska stran na osnovi Zakona o arhivski dejavnosti preuči možnost za ustanovitev Enote Pokrajinskega arhiva iz Maribora in Lendavi.
4. Mešana komisija ugotavlja, da dosedanji način pridobivanja sredstev za delovanje Radia Monošter s pomočjo razpisov ni bil uspešen.

Komisija predlaga Vladi Republike Madžarske, da v proračunu Državne slovenske manjšinske samouprave³⁶ zagotovi namenska normativna sredstva za delovanje Radia Monošter.

Predlaga še, da za leto 2001 Vlada Republike Madžarske preuči možnosti, da v breme proračunske rezerve, zagotovi Radiu Monošter enkratno pomoč za delovanje na osnovi vloženega proračuna.

Ne glede na omenjeno obliko financiranja, naj madžarska Vlada pozorno spremlja prijave Radia Monošter na razpise za manjšinsko in medijsko dejavnost manjšin.

5. Mešana komisija predlaga Vladi Republike Madžarske, da Sklad za nacionalne in etnične manjšine opozori, da pri dodeljevanju sredstev za manjšinske liste upošteva izpolnjevanje istih razpisnih kriterijev.
6. Obe strani naj storita vse za čimprejšnje dokončanje kulturnega doma v Dobrovniku in pomagata pri pridobivanju potrebnih sredstev za nakup etnografskega muzeja v Dobrovniku.

³⁶ Glej opombo št. 2.

7. Madžarska stran naj finančno podpre obnovo domanjševske cerkve, ki je sezidana na temeljih iz obdobja Arpada.

Obe strani sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje v Sloveniji.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Zapisnik sta podpisala:

Predsednica slovenskega dela
mešane komisije

Magdalena Tovornik

Predsednik madžarskega dela
mešane komisije

Tibor Szabó

Monošter – Szentgotthárd, 9. maj 2001

ZAPISNIK

VII. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji, podpisanega 6. novembra 1992

Sedmo zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije je potekalo 27. in 28. maja 2003 v Moravskih Toplicah. Madžarski del mešane komisije je vodil József Bálint-Pataki, predsednik Urada za zamejske Madžare, slovenski del pa Črtomir Špacapan, državni sekretar na Ministrstvu za zunanje zadeve.

I.

Upošteva temeljna načela in določila dvostranskega Sporazuma o zaščiti manjšin je mešana komisija pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske manjšine, ki živita v obeh državah, soglašala:

1. Sporazum o zaščiti narodnih manjšin, ki zagotavlja posebne pravice slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji, ki sta ga državi podpisali leta 1992, kakor tudi notranja zakonodaja obeh držav na visoki ravni zagotavljajo ohranjanje izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti in s tem prispevajo k izpolnitvi zavesti o narodni identiteti.
2. Visoka raven zagotavljanja manjšinskih pravic prispeva k temu, da je sodelovanje dveh prijateljskih in iz strateškega vidika partnerskih držav stabilno, kar bo skupna pridružitev k Evropski uniji še naprej krepila.
3. Mešana komisija pozdravlja dejstvo, da so bile leta 2002 hkrati z madžarskimi in slovenskimi lokalnimi volitvami uspešno izvedene tudi volitve v manjšinske samouprave. Kot rezultat volitev so bila ustanovljena manjšinska samoupravna telesa in izvoljeni vodje državnih manjšinskih samouprav.
4. Mešana komisija pozdravlja, da so se proračunska sredstva Državni slovenski samoupravi v letu 2003 povečala za blizu 40 %. Mešana komisija

pozdravlja tudi prispevek slovenske vlade, ki zagotavlja tekoče povečevanje proračunskih sredstev za potrebe madžarske narodne skupnosti. Mešana komisija upa, da se bo takšen trend nadaljeval tudi v bodoče, skladno s potrebami obeh narodnih skupnosti.

5. Mešana komisija visoko ceni prizadevanja madžarske vlade, da bi s spremembo zakona o Madžarih, ki živijo v sosednjih državah, dosegla njegovo pravno usklajenost z Evropsko unijo in s pravnim redom sosednjih držav.
6. Predstavniki obeh manjšin so mešano komisijo opozorili, da se priporočila komisije v posameznih primerih, kljub razveseljivim rezultatom, prepočasi uresničujejo ali pa sploh ne.
7. Mešana komisija je soglašala, da je za zagotavljanje obstoja Madžarov v Sloveniji in Slovencev na Madžarskem ter za izboljšanje njunega položaja s strani držav in samouprav potrebna še večja pozornost kot doslej, in je nujno v celoti uveljaviti oziroma izvajati načela in cilje iz dvostranskega Sporazuma o zaščiti manjšin.
8. Obe strani sta izhajajoč iz dvostranskega Sporazuma oblikovali priporočila svojim vladama, ki so jih navedla v zapisniku, in predlagata, da priporočila – v skladu z dosedanjo prakso – potrdita s sklepom vlade, in jih kot naloge in obveznosti posredujeta strokovnim resorjem.

II.

Mešana komisija je ocenila uresničevanje priporočil predhodnih zasedanj komisije in ugotovila:

Na področju splošnih vprašanj:

1. Mešana komisija z zadovoljstvom ugotavlja, da je prišlo do odprla mejnega prehoda Kétyölgy/Verica – Čepinci. V letu 2001 je bila vzpostavljena nova železniška povezava med Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo. Med državama potekajo usklajevanja glede obratovalnega časa in prekategORIZACIJE mejnih prehodov.
2. Slovensko-madžarski obmejni regionalni svet si prizadeva za izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev tega območja. Uspešno sodelovanje poteka med skupščinama Železne in Žalske županije ter Pomursko madžarsko

samoupravno narodno skupnostjo. Enako dobro sodelovanje poteka med Državno slovensko manjšinsko samoupravo³⁷ in Zvezo Slovencev na Madžarskem z obmejnimi občinami Murska Sobota, Kuzma, Gornji Petrovci, Šalovci, Puconci, Grad in Moravske Toplice³⁸.

3. Nekatere pozitivne spremembe so bile dosežene na področju bogoslužja v maternem jeziku madžarske skupnosti v Sloveniji in slovenske skupnosti na Madžarskem, vendar so na tem področju potrebni nadaljnji napori.

Področje šolstva:

1. Vzdrževalci porabskih šol z majhnim številom učencev dobivajo poleg dopolnilnih normativnih sredstev tudi dvojna normativna sredstva za manjša naselja in imajo nadaljnje možnosti, ki jim jih nudijo razpisi. Vsa ta sredstva skupaj pa še niso dala ustreznih rezultatov. Mešana komisija z obžalovanjem ugotavlja, da je kljub prizadevanjem madžarske vlade, samouprav in Državne slovenske manjšinske samouprave³⁹ – zaradi neustrezne ravni pouka in neprimernih prostorov⁴⁰ – prišlo do zaprtja osnovne šole v Sakalovcih. V bodoče se bodo morali vsi prizadeti povezati, da bi se izognili podobnim primerom.
2. Kot rezultat prizadevanja madžarske strani so za šolsko leto 2002/03 izšli 3 učbeniki za spoznavanje slovenstva, za začetek šolskega leta 2003/04 pa bo izšlo devet slovenskih učbenikov za slovnico in književnost. Nadaljnji ritem izdajanja učbenikov je odvisen od avtorjev in razpisov.
3. Mešana komisija ugotavlja, da ni prišlo do organizacije konference „O ocenjevanju rezultatov dvojezičnega šolstva v Pomurju in manjšinskega šolstva v Porabju“.

Na področju kulture in informiranja:

1. Slovenska stran v okviru javne službe zagotavlja ustrezne pogoje za varovanje kulturne dediščine, ki pripada madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji.

³⁷ Glej opombo št. 2. V tem zapisniku je mogoče najti tako pravilno poimenovanje (Državna slovenska samouprava) kot tudi staro, napačno poimenovanje.

³⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku niso navedene Moravske Toplice.

³⁹ Glej opombo št. 2.

⁴⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku je navedeno, da je prišlo do zaprtja osnovne šole v Sakalovcih, poleg navedenih razlogov (zaradi neustrezne ravni pouka in neprimernih prostorov) tudi »zaradi nezadostnega zanimanja«.

2. Slovenska stran je začela z urejanjem in širitvijo prostorov za sedež madžarskih RTV programov v Lendavi.
3. 23. junija 2000 je pričel delovati Radio Monošter, ki oddaja v slovenskem jeziku in je v lasti manjšinske samouprave. Dosedanje delovanje je financirano iz proračunskih virov Republike Madžarske, iz proračunskih sredstev Republike Slovenije, delno s sredstvi Državne slovenske manjšinske samouprave⁴¹ in Zveze Slovencev na Madžarskem. Madžarska stran je v okviru pogodbe o subvencioniranju delovanja Radia zagotovila 15 milijon HUF v letu 2003. Hkrati pa je še naprej zagotovljeno delovanje slovenskega študija javnega zavoda Radio Győr.
4. Izgradnja kulturnega doma v Lendavi še ni končana. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, občina Lendava in Madžarska samouprava občine Lendava⁴² ter Urad za Madžare po svetu so leta 1995 podpisali dogovor glede zagotovitve finančnih virov. Pričakujemo, da bo v letu 2003 možna realizacija navedenih nalog iz dogovora in da bodo vse strani pravočasno poravnale svoje finančne obveznosti.
5. Mešana komisija pozdravlja ustanovitev dislocirane enote Pokrajinskega arhiva Maribor za Prekmurje, ki v okviru javne službe skrbi za regionalno zbirko v Dolini pri Lendavi.
6. Mešana komisija z zadovoljstvom ugotavlja, da je varovanje kulturne dediščine, ki pripada madžarski narodni skupnosti v Sloveniji, dobro urejeno.
7. Mešana komisija z veseljem ugotavlja, da Madžarska v celoti financira štirinajstdnevnik „Porabje“⁴³.
8. Mešana komisija pozdravlja ustanovitev Društva slovensko-madžarskega prijateljstva v letu 2002.

III.

Mešana komisija tudi v prihodnje smatra za veljavna vsa priporočila iz Zapisnikov in sklepov obeh vlad, ki se doslej še niso, ali so se le delno uresničila.

⁴¹ Glej opombo št. 2.

⁴² V zapisniku v madžarskem jeziku je poimenovanje Lendva Községi Magyar Önigazgatási Közöség.

⁴³ V zapisniku v madžarskem jeziku je dodano, da Madžarska v celoti financira izdajo štirinajstdnevnik *Porabje* od leta 2003.

Poleg njih predlaga obema vladama še naslednja priporočila za realizacijo v letu 2003 oziroma za začetek realizacije v letu 2003:

1. Mešana komisija predlaga, da pristojni organi slovenske države ob vključitvi madžarskih manjšinskih teles in dvojezičnih občin analizirajo razloge občutnega zmanjšanja števila Madžarov v Sloveniji, kar kažejo rezultati popisa prebivalstva iz leta 2002.
2. Mešana komisija pozdravlja prekvalifikacijo meddržavnih mejnih prehodov (Pince – Tornyiszentmiklós, Martinje – Felsőszölnök/Gornji Senik, Kobilje – Nemesnép in Prosenjakovci – Magyarszombatfa) v mednarodne, kakor tudi v primeru več mejnih prehodov spremembo obratovalnega časa v skladu s potrebami. Prav tako pa naj se mednarodni mejni prehod Hodoš – Bajánsenye usposobi za tovorni promet do 3,5 t za Slovenijo in Madžarsko. MMK spodbuja, da pristojni organi obeh strani ob obstoju potrebnih tehničnih pogojev ukrepajo za uvedbo avtobusnega prometa po stalnem voznem redu prek mejnega prehoda Martinje in Gornji Senik.
3. Mešana komisija podpira izgradnjo železniške povezave Rédicš-Lendava, saj bo poleg tega, da bo vzpostavljena nova železniška povezava med Slovenijo in Madžarsko, zagotovila Lendavi možnost, da se neposredno poveže z železniškim omrežjem Slovenije. To pa ima velik gospodarski, kulturni in infrastrukturni pomen. Vladama predlaga, da bi še naprej skrbeli za posodobitev in povečanja hitrosti nove, nedavno odprte železniške povezave Hodoš – Bajánsenye.
4. Mešana komisija vladama predlaga uvedbo gospodarskih programov, ki bodo na območju, kjer živijo pripadniki narodnih skupnosti, spodbujali zaposlovanje. Vladi naj pospešujeta gospodarski in infrastrukturni razvoj regij, kjer živita narodni manjšini in zagotavljata povezovanje med njimi ter z državnimi središči. Madžarski strani tudi predlaga, da Republika Madžarska iz svojega proračuna za leto 2004 financira izgradnjo ceste med obmejnima krajema Gornji Senik/Felsőszölnök in Verica/Kétvölgy. Slovenski strani pa predlaga, da Republika Slovenija modernizira cesto Središče – Prosenjakovci in Čepinci – mejni prehod Čepinci – Verica.
5. Mešana komisija predlaga obema vladama pospešitev izgradnje avtocestne povezave med državama in tako omogočita boljšo povezanost obeh narodnih skupnosti z upravnimi in gospodarskimi središči.
6. Madžarska stran naj podpre zastopstvo slovenske manjšine v Parlamentu

Republike Madžarske skladno z Zakonom o narodnih in etničnih manjšinah v sedanjem parlamentarnem obdobju.

7. Mešana komisija vladama predlaga, da učinkovito zagotovita uporabo maternega jezika v vsakodnevni praksi, posebej še na področju javne uprave.
8. Mešana komisija predlaga škofijama Maribor in Szombathely, da skrbita za uporabo maternega jezika v verskem življenju pripadnikov obeh manjšin.
9. Mešana komisija predlaga, da tudi Republika Madžarska po vzoru generalnega konzulata Republike Slovenije v Monoštru, čim prej odpre generalni konzulat v Sloveniji na narodnostno mešanem območju v Lendavi.

Na področju šolstva:

1. Mešana komisija predlaga ustreznima ministrstvoma, da se v večji meri uveljavijo prizadevanja za izboljšanje kakovosti pouka v maternem jeziku v narodnostnih šolah v Porabju in na dvojezičnih šolah v Prekmurju. Mešana komisija spodbuja Državno slovensko manjšinsko samoupravo⁴⁴, da se odloči za prevzem osnovne šole v Gornjem Seniku in o preoblikovanju te šole v dvojezično, kar bo madžarska vlada odločno podprla.
2. Mešana komisija predlaga madžarski strani, da zagotovi stalna sistemska finančna sredstva za nemoteno delovanje narodnostnih šol v Porabju z vzdrževanjem ustrezne mreže šol v skladu s potrebami slovenske narodne skupnosti. Slovenski strani pa predlaga, da zagotovi ustrezne pogoje za fakultativno učenje madžarskega jezika na srednji šoli v Murski Soboti.
3. Mešana komisija predlaga madžarski strani, da podpre prizadevanja samouprave⁴⁵ kot financerja in Državne slovenske samouprave iz leta 2003 za rekonstrukcijo osnovne šole na Gornjem Seniku.
4. Mešana komisija predlaga⁴⁶ Ministrstvoma za šolstvo obeh držav, da oblikujeta ekspertno mešano komisijo, ki bi opravila strokovno pripravo učbenikov za ohranitev in razvoj manjšinske kolektivne identitete.
5. Mešana komisija priporoča intenzivnejše sodelovanje ministrstev za

⁴⁴ Glej opombo št. 2.

⁴⁵ Pri pojmu samouprava je mišljena lokalna samouprava, in sicer lokalna samouprava naselja Gornji Senik.

⁴⁶ V zapisniku v madžarskem jeziku ni zapisano, da mešana komisija predlaga oblikovanje ekspertne mešane komisije.

šolstvo zaradi urejanja vseh odprtih vprašanj manjšinskega šolstva in pri tem upoštevata potrebe obeh narodnosti.⁴⁷

6. Mešana komisija predlaga, da Ministrstvo za šolstvo Republike Madžarske nadaljuje s čimprejšnjo izdajo učbenikov za slovenski jezik in za spoznavanje slovenstva ali se po potrebi uporabljajo šolski učbeniki iz RS.
7. Mešana komisija predlaga, da se na Katedri za madžarski jezik in literarno zgodovino Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru ob izobraževanju učiteljev prične tudi s programom za izobraževanje prevajalcev-tolmačev. Izobraževanje je posebno pomembno z vidika pridružitve Evropski uniji. Komisija predlaga še, da tudi madžarska stran preuči možnost podobnega visokošolskega izobraževanja.
8. Mešana komisija priporoča Univerzam in pristojnim organom obeh držav⁴⁸, da z naklonjenostjo obravnavajo postopke nostrifikacij diplom druge države podpisnice.
9. Mešana komisija predlaga, da se konferenca o „ocenjevanju rezultatov dvojezičnega šolstva v Pomurju in manjšinskega šolstva v Porabju“ organizira konec leta 2003 v Lendavi.

Na področju kulture in informativne dejavnosti:

1. Mešana komisija predlaga madžarski vladi, da tekoče in sistemsko zagotavlja sredstva za delovanje Radia Monošter, oziroma da potrebna sistemska sredstva vključi v proračun Državne slovenske manjšinske samouprave⁴⁹ z začetkom v letu 2004 na takšen način, da od 1. januarja 2004 lahko oddaja najmanj 3 ure programa dnevno in ob nedeljah najmanj 6 ur programa v slovenskem jeziku. Zagotovitev sistemskega financiranja Radia Monošter in dodelitev stalne radijske frekvence je osnova za kvalitetno pripravo oddaj in daje možnost za postopno širjenje slovenskih radijskih programov.
2. Mešana komisija predlaga madžarski vladi, da preuči možnost sistemskega – začevši z letom 2004 – financiranja časopisa Porabje v obsegu najmanj 16 strani na teden v celoti.

⁴⁷ Navedba v zapisniku v slovenskem jeziku, ki pravi, da se »pri tem upoštevajo potrebe obeh narodnosti«, se v zapisniku v madžarskem jeziku glasi, da se »vključijo pripadniki obeh manjšin« (a két kisebbség képviselőinek bevonásával).

⁴⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku ni navedbe »in pristojnim organom obeh držav«.

⁴⁹ Glej opombo št. 2.

3. Mešana komisija predlaga slovenski strani, da pride do izvedbe 3-stranskega sporazuma med Pokrajinskim muzejem v Murski Soboti, občino Lendava in Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo o položaju muzeja v Lendavi.
4. Mešana komisija predlaga obema stranema, naj storita vse za čimprejšnje dokončanje kulturnega doma v Dobrovniku in dokončanje obnove cerkve v Domanjševcih.
5. V obliki lastne investicije so pričeli z izgradnjo Madžarskega kulturnega centra Bánffy v Lendavi. Komisija predlaga, da obe strani ponudita pomoč pri projektu.
6. Mešana komisija predlaga, da madžarska stran podpre delovanje slovenskega Kulturnega in informacijskega centra v Monoštru.
7. Mešana komisija predlaga madžarski vladi, da z začetkom v letu 2004 zagotovi finančna sredstva za rekonstrukcijo oziroma prenovo slovenskih manjšinskih⁵⁰ domov v Porabju.
8. Mešana komisija predlaga slovenski strani, da spodbudi ustanovitev slovenskega dela Madžarsko-slovenskega društva prijateljstva.

Obe strani sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje leta 2004 na Madžarskem.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Predsednik slovenskega dela
mešane komisije

Črtomir Špacapan

Predsednik madžarskega dela
mešane komisije

József Bálint-Pataki

Moravske Toplice, 28. maja 2003⁵¹

⁵⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapisano »kulturnih« domov.

⁵¹ V zapisniku v madžarskem jeziku je datum podpisa zapisnika 24. april 2003.

ZAPISNIK

VIII. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji

VIII. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju SMMK) je potekalo 24. maja 2005 v Budimpešti. Madžarski del SMMK je vodil József Bálint Pataki, predsednik Urada za zamejske Madžare, slovenski del pa Franc Pukšič, državni sekretar in vodja Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Zasedanje se je nadaljevalo 03. aprila 2006 na Gornjem Seniku. Madžarski del SMMK je vodil Vilmos Szabó, državni sekretar Urada predsednika vlade, slovenski del pa Zorko Pelikan, državni sekretar in vodja Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Sporazum o zaščiti manjšin) je SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske manjšine, ki živita v obeh državah soglašala:

1. Sporazum o zaščiti manjšin, podpisan leta 1992, ki zagotavlja posebne pravice slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski (v nadaljevanju RM) in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS), kakor tudi posameznikom, pripadnikom obeh manjšin, na visoki ravni zagotavlja ohranjanje izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti in s tem prispeva k izpopolnitvi zavesti o narodni identiteti.
2. Visoka raven manjšinskih pravic lahko prispeva k temu, da je sodelovanje dveh prijateljskih in iz strateškega vidika partnerskih držav stabilno, kar je skupna pridružitev k Evropski uniji leta 2004 še okreplila.
3. SMMK pozdravlja dejstvo, da so z volitvami na Madžarskem leta 2002 in s parlamentarnimi volitvami v Sloveniji leta 2004 bile uspešno izvedene tudi volitve v državne manjšinske samouprave oziroma v občinske

madžarske samoupravne narodne skupnosti. Kot rezultat volitev v RM so bila ustanovljena manjšinska samoupravna telesa in izvoljene državne manjšinske samouprave.

4. SMMK soglaša, da je za zagotavljanje obstoja Madžarov v Sloveniji in Slovencev na Madžarskem na avtohtonem območju ter za izboljšanje njihovega položaja v okviru EU s strani držav in samouprav potrebna še večja pozornost kot doslej in je nujno v celoti uveljaviti oziroma izvajati načela in cilje iz Sporazuma o zaščiti manjšin.
5. Obe strani sta izhajajoč iz dvostranskega sporazuma oblikovali priporočila svojima vladama, ki sta jih navedli v tem zapisniku, in predlagata, da se priporočila – v skladu z dosedanja prakso – potrdijo s sklepoma obeh vlad, in se kot naloge in obveznosti posredujejo strokovnim resorjem.
6. Predstavniki obeh narodnih skupnosti so SMMK opozorili, da se dosedanja priporočila komisije v posameznih primerih prepočasi uresničujejo ali pa sploh ne.

SMMK je ocenila uresničevanje priporočil predhodnih zasedanj komisije in ugotovila:

Na področju splošnih vprašanj:

1. SMMK ugotavlja, da se v primerjavi z letom 2003 proračun Državne slovenske samouprave v letu 2004 ni povečal, leta 2005 pa so se proračuni manjšinskih samouprav celo znižali. Povečala pa so se finančna sredstva drugih upravičencev.

SMMK pozdravlja prispevek slovenske vlade, ki tekoče zagotavlja proračunska sredstva za potrebe madžarske narodne skupnosti.

2. SMMK pozdravlja ustanovitev madžarsko-slovenskega obmejnega regionalnega sveta leta 2004, ki omogoča, z vključitvijo obmejnih pokrajin, tesnejšo in uspešno regionalno sodelovanje (na primer v okviru Evroregije Alpe-Jadran) na področju gospodarstva. Pozdravlja tudi uspešno sodelovanje med skupščinama Železna in Zalska županija ter Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo. Enako dobro sodelovanje poteka med Državno slovensko manjšinsko samoupravo in Zvezo Slovencev na Madžarskem z obmejnimi občinami Murska Sobota, Kuzma, Gornji Petrovci, Šalovci, Puconci, Grad in Moravske Toplice.
3. SMMK pozdravlja, da je slovenska stran v rebalansu proračuna za leto 2005 zagotovila dodatna sredstva za uresničevanje ustavnih pravic

madžarske narodne skupnosti v občinah, kjer živi madžarska narodna skupnost, in sicer: občina Dobrovnik, občina Moravske Toplice, občina Šalovci, občina Hodoš in občina Lendava.

SMMK še posebej pozdravlja zagotovitev dodatnih sredstev za usposobitev industrijske cone v Prosenjakovcih. Usposobitev industrijske cone bo dolgoročno ugodno vplivala na trajnostni razvoj celotnega področja in posledično zagotovitev delovnih mest na narodnostnem področju.

4. SMMK pozdravlja, da je od 31.05.2004 v veljavi Dogovor med Vlado RS in Vlado RM o izvajanju Sporazuma med RS in RM o mejni kontroli cestnega in železniškega prometa v cestnem prometu.

SMMK nadalje pozdravlja podpis Programa o madžarsko slovenskem sodelovanju na področju izobraževanja, znanosti in kulture v obdobju 2006-2008 in vzpodbuja njegovo uresničevanje.

5. SMMK z obžalovanjem ugotavlja, da Parlament RM ni sprejel predloga zakona o zastopstvu narodnih skupnosti v Parlamentu RM, zaradi tega slovenska narodna skupnost na Madžarskem še naprej nima svojega poslanca v madžarskem parlamentu kot ga ima madžarska narodna skupnost v Sloveniji že vsa leta v Državnem zboru RS.
6. SMMK pozdravlja, da so se uresničili tehnični pogoji za uvedbo redne avtobusne povezave Monošter-Murska Sobota.

Področje šolstva:

1. Obe strani še naprej podpirata prizadevanja za uvedbo kvalitetnejšega pouka slovenskega jezika v Porabju in madžarskega jezika v Prekmurju. K temu v veliki meri prispeva strokovno delovanje svetovalke za slovenski jezik ter izdaja učbenikov za slovenski jezik in spoznavanje slovenstva. Na podlagi odločitve Državne slovenske samouprave, slovenskih manjšinskih organizacij in narodnostnih šol so bili storjeni prvi koraki za postopno uvajanje dvojezičnega pouka na narodnostni osnovni šoli na Gornjem Seniku v Porabju.

SMMK z zadovoljstvom ugotavlja da je bila v letu 2004 na dvojezičnem območju, v Dobrovniku, zaključena investicija RS v eno najmodernejših in vrhunsko opremljenih osnovnih šol v Sloveniji. Prav tako pa je bila v letu 2005 na dvojezičnem območju, v Lendavi, zaključena investicija RS v eno najmodernejših in vrhunsko opremljenih srednjih šol v Sloveniji.

2. V RM je zagotovitev financiranja šolstva – v okviru tega tudi manjšinsko

šolstvo – zakonsko določena obveznost lokalnih samouprav. Za vzdrževanje institucij skrbijo lokalne samouprave. Zato državni proračun zagotavlja podporo na normativni osnovi. Za delovanje dveh narodnostnih osnovnih šol v Porabju in narodnostnega programa na monoštrski gimnaziji državni proračun poleg določenih normativov, zagotavlja še dodatno posebno podporo preko razpisov. Iz teh virov je v letu 2005 uspelo kriti pretežne stroške za vzdrževanje OŠ Števanovci in OŠ Gornji Senik. Mešana komisija z obžalovanjem ugotavlja, da se obe narodnostni šoli v Porabju še naprej ubadata z resnimi finančnimi problemi.

3. Prenova gornjeseniške osnovne šole se kljub priporočilu SMMK in ustrezni prijavi na razpis ni začela, ker je bil projekt zavržen z obrazložitvijo pomanjkanja sredstev v proračunu RM.
4. SMMK z obžalovanjem ugotavlja, da ni bila ustanovljena komisija, ki naj bi vodila strokovno pripravo učbenikov za narodnostno in dvojezično šolstvo in njihovo izdajanje in predlaga, da se o tem neposredno dogovorijo pristojna ministrstva.
5. Izdajo učbenikov narodnostnih jezikov in književnosti ter spoznavanje narodov zagotavlja Ministrstvo za šolstvo RM preko natečajev, za katere potrebna finančna sredstva so zagotovljena. Izdaja je odvisna od kapacitete avtorjev.

SMMK z veseljem ugotavlja, da je od prejšnjega zasedanja mešane komisije izšlo 9 učbenikov za slovenski jezik, ter pričakuje v najkrajšem času izdajo naslednjih 3 učbenikov.

6. SMMK pozdravlja da je Oddelek za madžarski jezik in književnost na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru storil prve korake k uvedbi programa izobraževanja prevajalcev in tolmačev poleg že obstoječega pedagoškega programa. Slovenska stran pa predlaga, da madžarska stran preuči možnosti in potrebe uvedbe podobnega programa v Szombathely-u.

Na področju kulture in informiranja:

1. Slovenska stran je septembra 2004 končala izgradnjo novega radijskega in televizijskega studia za madžarske radijske in televizijske programe v Lendavi.
2. Junija 2000 je začel z delovanjem Radio Monošter, ki oddaja v slovenskem jeziku eno uro na dan in je v lasti državne slovenske samouprave. Pogoji za delovanje radia so bili v letu 2003 in 2004 delno zagotovljeni. Problemi,

ki so se pojavljali na področju razpisov v prvi polovici leta 2005 so močno oteževali redno in nemoteno delo radia. Slovenska manjšinska samouprava je za leto 2005 dobila od madžarske vlade finančna sredstva, ki so potrebna za delovanje. Razširitev časa oddajanja je v teku. V interesu izboljšanja sprejemanja slovenskega radijskega programa na Madžarskem na območju Gornjega Senika je obema vladama uspelo zagotoviti dovoljenje avstrijskih pristojnih institucij za uporabo frekvence 97,7 MHz. Studio javnega radia Győr ima zagotovljeno oddajanje v slovenskem jeziku 2 x na teden.

3. SMMK pozdravlja napore slovenske vlade, da je bila v letu 2004 končana izgradnja Kulturnega doma v Lendavi.
4. SMMK pozdravlja začetek delovanja Centra Banffy, ki od avgusta 2004 deluje v okviru Zavoda za madžarsko kulturo v Lendavi in je bil ustanovljen s finančno podporo RS in RM.
5. SMMK ugotavlja, da varovanje kulturne dediščine pomurskih Madžarov poteka v dobro urejenih okoliščinah.
6. SMMK ugotavlja, da je slovenska vlada zagotovila sredstva za obnovo kulturnega doma in izgradnjo etnografskega muzeja v Dobrovniku. Obenem SMMK ugotavlja, da madžarska stran ni zagotovila sredstev za obnovo slovenskih kulturnih domov v Gornjem Seniku, Števanovcih in Andovcih.
7. SMMK ugotavlja, da je madžarska stran samo v skromni meri podprla financiranje realizacije programov Slovenskega kulturno-informativnega centra v Monoštru. Urad za narodnostne in etnične manjšine bo tudi v letu 2006 podpiral realizacijo programov slovenskih organizacij in kulturnih skupin.
8. SMMK ugotavlja, da je RM še v letu 2004 le delno podprla izdajo časopisa Porabje, vsaj polovično pa ga je financirala RS iz svojih proračunskih sredstev. V letu 2005 pa je RM povečala svoj prispevek za delovanje časopisa Porabje, ki je z julijem 2005 iz štirinajst dnevnika postal tednik, kar SMMK odločno pozdravlja. RS še naprej podpira izdajo omenjenega časopisa. Ob obstoječem obsegu dela in rednega financiranja, pa časopis Porabje nujno potrebuje določene kadrovske okrepitve.
9. SMMK ugotavlja, da madžarska vlada poleg normativnih sredstev ne zagotavlja posebne finančne podpore za delovanje slovenskih kulturnih domov v Porabju.

10. SMMK pozdravlja, da je slovenska stran v rebalansu proračuna za leto 2005 zagotovila dodatna sredstva za ureditev Kulturnega doma v Domanjševcih, za ureditev etnografske zbirke na Krplivniku ter za ureditev Kulturnega doma Hodoš.

Priporočila

VIII. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije

SMMK predlaga obema vladama naslednja priporočila:

1. SMMK priporoča dosledno uresničevanje določil Sporazuma o zaščiti manjšin in priporočila SMMK v korist izboljšanja položaja obeh narodnosti.
2. Madžarska stran naj si v naslednjem parlamentarnem ciklusu prizadeva, da na podlagi Slovensko-madžarskega sporazuma o zaščiti manjšin v skladu reformnimi postopki nacionalne zakonodaje in volilne pravice zagotovi dokončanje zakonskega predloga glede zastopstva manjšin v parlamentu ki bo omogočal, da slovenska manjšina v RM na naslednjih volitvah izvoli svojega zastopnika v Parlament RM.
3. SMMK predlaga uvedbo takšnih gospodarskih programov, ki bodo na področju, kjer živita obe narodni skupnosti, premoščali težave pri zaposlovanju, razvijanju infrastrukture in gospodarskem razvoju. Obe vladi naj pospešujeta gospodarski in infrastrukturni razvoj regij, kjer živita narodni skupnosti in z izgradnjo cest in železnic zagotavljata povezovanje med njima in državnima središčema, tudi preko EU – INTERREG projektov.
4. SMMK predlaga madžarski strani, da čim prej začne z izgradnjo cestne povezave med skrajnimi deli Porabja Verica – Gornji Senik. Slovenski strani pa predlaga, da modernizira cesto Središče – Prosenjakovci.
5. SMMK predlaga obema vladama, da naj v skladu s Sporazumom o zaščiti manjšin in ustavnimi pravicami uredita vse potrebno za dosledno izvajanje dvojezičnosti v vsakodnevnem življenju na območju, kjer živijo pripadniki obeh narodnih manjšin.

SMMK nadalje predlaga Vladi RM, da za pripadnike slovenske manjšine in porabske občine, ki delujejo na dvojezičnem območju in za praktično uveljavitev uporabe manjšinskega jezika ne dobijo nobene dodatne podpore, sprejme ustrezne ukrepe.

6. SMMK predlaga Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in Madžarski akademiji znanosti, da organizirata skupno znanstveno konferenco o družbenem in gospodarskem položaju slovenske narodne skupnosti na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.

Na področju šolstva:

1. SMMK opozarja ustrezne resorje da se tudi v bodoče v večji meri uveljavljajo prizadevanja za izboljšanje kakovosti pouka v maternem jeziku v slovenskih narodnostnih šolah v Porabju in na dvojezičnih šolah v Prekmurju. Mešana komisija spodbuja Državno slovensko samoupravo, da nadaljuje s postopkom prevzema narodnostne osnovne šole na Gornjem Seniku in z nadaljevanjem preoblikovanja te šole v dvojezično. Pedagoška svetovalka iz RS naj v tem procesu še nadalje aktivno sodeluje.
2. SMMK poziva madžarsko stran naj poveča finančno podporo za vzdrževanje slovenskih narodnostnih šol z namenom rednega in nemotenega delovanja šol v Števanovcih in na Gornjem Seniku.
3. SMMK ponovno opozarja madžarsko stran, da zagotovi in da na razpolago potrebna finančna sredstva za rekonstrukcijo osnovne šole na Gornjem Seniku.
4. SMMK predlaga, da se nadaljuje izdajanje učbenikov za pouk slovenskega jezika v slovenskih narodnostnih šolah v Porabju.
5. O nadaljnji strokovni pripravi učbenikov za narodnostno in dvojezično šolstvo in o njihovem izdajanju se neposredno dogovorijo pristojna ministrstva.
6. SMMK z veseljem ugotavlja, da je Katedra za madžarski jezik in književnost na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru pričela s pripravo programa za izobraževanje prevajalcev – tolmačev. Hkrati pa SMMK predlaga madžarski vladi, da preuči možnosti in potrebe, da se na Katedri za slovenski jezik Visoke učiteljske šole v Szombathely-u prične s programom za izobraževanje prevajalcev – tolmačev.

Na področju kulture in informativne dejavnosti:

1. SMMK predlaga Vladi RM, da nadaljuje z zagotovitvijo podpore za delovanje radia Monošter. Glede podpore naj se upošteva zahteva za tedenski 24 urni radijski program. Pristojni organi naj nadaljujejo s

prizadevanjem glede dodelitve stalne radijske frekvence in naprav za ustrezno sprejemanje programov.

2. SMMK ponovno predlaga madžarski vladi, da v letu 2006 zagotovi sredstva za prenovo kulturnih domov slovenske narodne skupnosti v Porabju.
3. SMMK ponovno predlaga, da madžarska stran financira programsko delovanje Slovenskega kulturno-informativnega centra v Monoštru.
4. SMMK predlaga obema vladama, da se za obravnavo odprtih vprašanj na področju kulture in kulturne dediščine sestaneta pristojni ministrstvi.
5. SMMK ponovno predlaga, da RM čimprej odpre Generalni konzulat v Lendavi po vzoru Generalnega konzulata RS v Monoštru.
6. SMMK predlaga, da Ministrstvo za nacionalno kulturno dediščino RM preuči možnost zagotovitev sredstev za naloge povezane s slovensko narodno skupnostjo v Porabju.

Obe strani sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje konec leta 2006 v Sloveniji pred načrtovanjem državnega proračuna za leto 2007.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Predsednik slovenskega dela
mešane komisije

Zorko Pelikan

Predsednik madžarskega dela
mešane komisije

Szabó Vilmos

Gornji Senik, 03. april 2006

ZAPISNIK

IX. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji

IX. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju SMMK) je potekalo 21. septembra 2007 v Ljubljani. Delegacijo sta vodila sopredsednika SMMK, slovensko delegacijo Zorko Pelikan, državni sekretar in vodja Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, madžarsko delegacijo pa Ferenc Gémesi, državni sekretar za nacionalno politiko in manjšinska vprašanja.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Sporazum) je SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske manjšine, ki živita v obeh državah soglašala:

1. Sporazum, podpisan leta 1992, ki zagotavlja posebne pravice slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski (v nadaljevanju RM) in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS), kakor tudi posameznikom, pripadnikom obeh manjšin, zagotavlja ohranjanja izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti ter s tem prispeva k izpopolnitvi zavesti o narodni identiteti.
2. SMMK soglaša, da je za zagotavljanje obstoja in napredka Madžarov v Sloveniji in Slovencev na Madžarskem na avtohtonem območju ter za izboljšanje njihovega položaja v okviru EU s strani držav in samouprav potrebna še večja pozornost kot doslej ter je nujno v celoti uveljaviti oziroma izvajati načela in cilje iz Sporazuma o zaščiti manjšin.
3. Obe strani sta izhajajoč iz dvostranskega sporazuma oblikovali priporočila svojima vladama, ki jih navajata v tem zapisniku, in predlagata, da se priporočila – v skladu z dosedanja prakso – potrdijo s sklepom vlad ter se kot naloge in obveznosti posredujejo posameznim strokovnim resorjem.

4. Predstavniki obeh narodnosti so SMMK opozorili, da se kljub razveseljivim rezultatom dosedanja priporočila SMMK v posameznih primerih uresničujejo počasi ali pa sploh ne.

Mešana komisija je pregledala uresničevanje priporočil s prejšnjih zasedanj SMMK in ugotovila:

Na področju splošnih vprašanj:

1. SMMK ugotavlja, da madžarska vlada pri dodeljevanju prispevka Državni slovenski manjšinski samoupravi⁵² (v nadaljevanju DSMS) ne upošteva njegove realne vrednosti, ki že pet let ni bila povišana. Pozdravlja pa dodatno dodelitev finančnih sredstev v letih 2006 in 2007 za delovanje Radia Monošter.
2. SMMK pozdravlja prispevek slovenske vlade, ki tekoče zagotavlja proračunska sredstva za potrebe madžarske narodne skupnosti ob večjem upoštevanju obstoječe zakonodaje.⁵³
3. SMMK ugotavlja, da parlament RM še vedno ni sprejel predloga zakona o zastopstvu narodnih skupnosti v Parlamentu RM in ugotavlja, da je prišlo do pričetka zakonske izdelave.
4. SMMK pozdravlja uspešno sodelovanje med skupščinama Železne in Zalske županije ter Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnostjo, kakor tudi enako dobro sodelovanje med DSMS⁵⁴ in Zvezo Slovencev na Madžarskem z obmejnimi občinami Lendava/Lendva, Murska Sobota, Kuzma, Gornji Petrovci, Šalovci, Puconci, Grad in Moravske Toplice.
5. SMMK ugotavlja, da kljub uresničenim tehničnim pogojem še vedno ni prišlo do uvedbe redne avtobusne povezave Szentgotthárd/Monošter-Murska Sobota.
6. SMMK pozdravlja dodelitev subvencije v okviru projekta Madžarska-Slovenija-Hrvaška INTERREG III/A za razširitev gornjeseniškega vodovnega omrežja in za obnovo kulturnega doma v kraju Kétvölgy/Verica.

⁵² Glej opombo št. 2.

⁵³ V zapisniku v madžarskem jeziku sta točki 1 in 2 združeni v točko 1. Zaradi tega je oštevilčenje naslednjih odstavkov v zapisniku v madžarskem jeziku drugačno kot v zapisniku v slovenskem jeziku.

⁵⁴ Glej opombo št. 2.

7. SMMK pozdravlja obvezo Vlade RM, da bo v kratkem določila črto povezovalne ceste med skrajnima deloma Porabja, krajema Felsőszölnök/Gornji Senik in Kétvölgy/Verica ter zagotovila finančna sredstva za uresničitev tega projekta.⁵⁵
8. SMMK ugotavlja, da se je tudi v letu 2006 nadaljevalo subvencioniranje slovenskih manjšinskih prijav na razpis v okviru Javnega sklada. Posebna subvencija je bila dodeljena Zvezi Slovencev na Madžarskem (v nadaljevanju ZSM), ki upravlja Slovenski kulturni in informacijski center, in pa slovenski skupnosti v kraju Apátistvánfalva/Števanovci.

Na področju šolstva:

1. Na podlagi odločitve DSMS⁵⁶, slovenskih manjšinskih organizacij in narodnostnih šol z dvojezičnim programom se je v Porabju, v dveh narodnostnih osnovnih šolah z dvojezičnim programom na Gornjem Seniku/Felsőszölnök in v Števanovcih/Apátistvánfalva⁵⁷, začel dvojezični pouk.
2. V RM je zagotovitev financiranja šolstva, v okviru tega tudi manjšinskega šolstva, zakonsko določena obveznost lokalnih samouprav. Za delovanje institucij skrbijo lokalne samouprave. Državni proračun v ta namen zagotavlja podporo na normativni osnovi. Za delovanje dveh narodnostnih šol z dvojezičnim programom v Porabju in narodnostnega programa na monoštrski gimnaziji državni proračun poleg normativov, določenih z uredbo, zagotavlja dodatno posebno podporo. Iz teh virov je v letu 2006 uspel kriti pretežne stroške za delovanje OŠ Števanovci in OŠ Gornji Senik.

SMMK ugotavlja, da je upravljalec brez predhodne pridobitve mnenja slovenske narodne skupnosti na Madžarskem izvedel spremembe pouka slovenščine oz. narodnostnega programa na monoštrski gimnaziji.

SMMK prav tako ugotavlja, da se upravljalca obeh narodnostnih šol z dvojezičnim programom⁵⁸ v Porabju še naprej ubadata z resnimi finančnimi problemi.

⁵⁵ Točki 6 in 7 v zapisniku v slovenskem jeziku sta združeni v točko 5 v zapisniku v madžarskem jeziku.

⁵⁶ Glej opombo št. 2.

⁵⁷ V zapisniku v madžarskem jeziku je navedeno, da se je dvojezični pouk začel samo na šoli na Gornjem Seniku/Felsőszölnök.

⁵⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku je izpuščena navedba »z dvojezičnim programom«.

3. SMMK pozdravlja podpis pogodbe glede ureditve statusa svetovalke za slovenski jezik za potrebe dvojezičnega šolstva v Porabju, ki v bodoče deluje pod okriljem Državne slovenske samouprave. Hkrati pa ugotavlja, da financiranje že leta ni doživelo povišanja.
4. SMMK ugotavlja, da ni bila ustanovljena komisija, ki naj bi vodila strokovno pripravo učbenikov za narodnostno in dvojezično šolstvo ter skrbela za njihovo izdajanje.
5. SMMK ugotavlja, da se je kot rezultat razpisa Ministrstva za šolstvo in kulturo RM zaključila rekonstrukcija gornjeseniške šole in da je bila zgradba svojemu namenu predana februarja 2007.
6. SMMK na področju prenove učbenikov ugotavlja, da so potrebni nadaljnji ukrepi Ministrstev za šolstvo obeh strani.
7. SMMK ugotavlja, da se je s šolskim letom 2006/2007 odprla možnost za študij slovenistike v okviru izobraževanja na Univerzi Eötvös Loránd v Budimpešti in da na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru že poteka študij madžarskega jezika.

SMMK tudi pozdravlja sodelovanje med univerzo v Novi Gorici in tremi univerzami na Madžarskem.

Na področju kulture in informiranja:

1. Junija 2000 je začel z delovanjem Radio Monošter, ki oddaja v slovenskem jeziku eno uro na dan in je v lasti DSMS⁵⁹. Razširitev časa oddajanja je v teku. Z namenom izboljšanja sprejemanja madžarskega radijskega programa v slovenskem jeziku na območju Gornjega Senika je obema vladama uspelo zagotoviti soglasje pristojnih avstrijskih ustanov za uporabo frekvence 97,7 MHz. Tako je od leta 2006 slišnost dobra tudi tam.
2. SMMK ugotavlja, da so za prenovitev in delovanje slovenskih kulturnih ustanov na Madžarskem poleg zagotovljenih finančnih sredstev potrebni še dodatni viri financiranja.
3. SMMK pozdravlja ustanovitev delovne skupine z namenom iskanja pozitivne rešitve glede določitve vloge knjižnice Lendava ter narodnostnega⁶⁰ muzeja v Lendavi.

⁵⁹ Glej opombo št. 2.

⁶⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku je izpuščena navedba »narodnostni«.

4. SMMK pozdravlja, da je RM v letu 2006 povečala podporo za izdajanje časnika Porabje, ki je z julijem 2005 iz štirinajstdnevnikar postal tednik, vendar podpora z madžarske strani pokrije le del proračuna⁶¹. Zato RS še naprej podpira izdajanje omenjenega časnika. Ob obstoječem obsegu dela in rednega financiranja pa časopis Porabje nujno potrebuje kadrovske okrepitve.

PRIPOROČILA

IX. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije

SMMK predlaga obema vladama nasledila priporočila:

I. Prednostna priporočila

1. SMMK priporoča dosledno uresničevanje določil Sporazuma o zaščiti manjšin in priporočil SMMK v korist izboljšanja položaja obeh narodnosti. SMMK predlaga, da Vladi spodbudita lokalne samouprave in narodne skupnosti, da se prijavijo na evropske razpise in jim pomagata pri zagotavljanju lastnega deleža. SMMK priporoča naj bodoča pokrajinska zakonodaja v RS upošteva poseben položaj avtohtonih manjšin in ne zmanjšuje že pridobljenih pravic.
2. SMMK priporoča madžarski strani, da na podlagi Sporazuma ter v skladu z reformnimi postopki nacionalne zakonodaje in volilne pravice v tem mandatnem obdobju omogoči, da slovenska manjšina v RM na naslednjih volitvah izvoli svojega zastopnika v Parlament RM.⁶²
3. SMMK priporoča Vladi RM, da preuči na kakšen način bi lahko DSMS dobila več sredstev, katera bi bila v skladu z njenimi povečanimi nalogami.⁶³
4. SMMK predlaga uvedbo gospodarskih programov, ki bodo na področju, kjer živita obe narodni skupnosti, premoščali težave pri zaposlovanju, razvijanju infrastrukture in gospodarskem razvoju. Obe vladi naj pospešita gospodarski in infrastrukturni razvoj regij, kjer živita narodni

⁶¹ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapisano, da znaša podpora z madžarske strani 60 %.

⁶² Točka 2 je v skeniranem delu zapisnika v madžarskem jeziku zamegljena, neberljiva.

⁶³ V zapisniku v madžarskem jeziku manjka točka 3. Napaka pri skeniranju?!

skupnosti, ter z izgradnjo cest in železnic zagotovita boljše povezovanje znotraj narodnih skupnosti in s pomembnimi središči obeh držav, tudi prek projektov EU – INTERREG.

5. SMMK predlaga obema vladama, da v smislu Sporazuma o zaščiti manjšin in ustavnih pravic storita vse za to, da bi se dvojezičnost tudi v praksi uresničevala na obeh narodnostno mešanih območjih.

SMMK pozdravlja pobudo obeh strani za pripravo Sporazuma o sodelovanju pri organiziranju usposabljanja javnih uslužbencev na dvojezičnih območjih.

SMMK predlaga Vladi RM, da zagotovi posebno podporo za pokrivanje povečanih stroškov, ki izvirajo iz uveljavljanja dvojezičnosti v praksi na dvojezičnem območju.

6. SMMK predlaga madžarski strani, da čim prej začne z izgradnjo cestne povezave med skrajnimi deli Porabja Verica-Gornji Senik. Slovenski strani pa predlaga, da posodobi cesto Središče/Szerdahely-Prosenjakovci/Pártosfalva.

SMMK pozdravlja napore obeh vlad za realizacijo vzpostavitve železniške povezave Rédics – Lendava.

SMMK prav tako vzpodbuja, da pristojni organi obeh strani uredijo vse potrebno za uvedbo redne avtobusne povezave Szentgotthárd/Monošter-Murska Sobota.

7. SMMK opozarja ustrezne resorje, naj se tudi v bodoče uveljavljajo prizadevanja za izboljšanje kakovosti pouka v maternem jeziku v slovenskih narodnostnih šolah z dvojezičnim programom v Porabju in na dvojezičnih šolah v Prekmurju.
8. SMMK predlaga, da se predvsem v porabskih šolah za izboljšanje kakovosti pouka slovenskega jezika s strani upravljalca preučijo možnosti zaposlitve učitelja-asistenta iz Slovenije.

SMMK prav tako predlaga, da se namesto občasnih strokovnih obiskov v porabskih vrtcih s strani vzgojiteljic iz Slovenije s strani upravljalca preuči možnost za zaposlitev stalne vzgojiteljice-asistentke za slovenske dejavnosti v porabskih vrtcih.

SMMK predlaga vrnitev pouka slovenskega jezika na monoštrski gimnaziji na prejšnji sistem poučevanja v skladu z madžarsko zakonodajo in predlogi staršev.

9. SMMK poziva madžarsko stran, da nameni poseben poudarek financiranju nemotenega in rednega delovanja vzgojno izobraževalnih ustanov na Gornjem Seniku in Števanovcih.

SMMK predlaga madžarski strani naj preuči možnosti financiranja obnove osnovne šole Števanovci, naj preuči razpoložljive vire in v luči tega ugotovi časovnico obnove.

10. SMMK predlaga pospešeno dokončanje sedanje serije učbenikov. Za nadaljnjo strokovno pripravo in izdajo učbenikov za narodnostne in dvojezične šole naj se neposredno dogovorijo ministrstva.

MSSK predlaga pristojnima resorjema, da pripravita pregled stanja na področju dvojezičnih učbenikov in oblikujeta predlog za kakovostno izvedbo rešitve tega vprašanja.

11. SMMK predlaga madžarski vladi, da preuči možnost, da se, ob upoštevanju težavnosti študija in strokovnosti predavateljev⁶⁴, na Katedri za slovenski jezik Visoke učiteljske šole v Szombathelyju prične s programom izobraževanja prevajalcev-tolmačev za slovenščino.

12. SMMK priporoča, naj pristojni resorji – ob spoštovanju avtonomije univerz – v obeh državah spodbujajo visokošolske ustanove, da za 5 do 6 mladih pripadnikov narodnosti vsako leto zagotovijo možnost za nadaljnji študij oziroma dopolnilno izobraževanje. Pri določitvi rokov za prijave naj se upoštevajo časovne razlike glede mature v obeh državah.

13. SMMK predlaga madžarski vladi, da poveča podporo za delovanje radia Monošter in zagotovi delovanje tedenskega 24-urnega radijskega programa.

14. SMMK pozdravlja, da Vlada RS posveča posebno pozornost subvencijam kulturnim institucijam Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti.

V interesu, da bi Kulturni in promocijski center v Lendavi pridobil regijski status SMMK predlaga, da slovenska in madžarska stran preučita možnosti nadaljnjih subvencij⁶⁵.

⁶⁴ Vrinjenega stavka, ki se glasi: »(...) ob upoštevanju težavnosti študija in strokovnosti predavateljev (...)«, v zapisniku v madžarskem jeziku ni. Namesto tega stavka je v zapisniku v madžarskem jeziku zapisano: »(...) az egyetemi autonómia betartása mellett« (»ob upoštevanju avtonomije Univerze«).

⁶⁵ V zapisniku v madžarskem jeziku je dodana navedba »iz proračuna«.

SMMK predlaga, da soustanovitelja (občina Lendava in madžarska narodna skupnost)⁶⁶ skupaj sprejmeta programski načrt.⁶⁷

SMMK priporoča vladi RM, da usklajeno s pomurskimi madžarskimi manjšinskimi institucijami prispeva k delovanju gledališča, s financiranjem štirih kakovostnih programov.

SMMK soustanoviteljema predlaga, da pripravita skupni predlog vladama RS in RM kako zagotoviti nemoteno delovanje.

15. SMMK predlaga vladama, da sprejmeta idejni sklep o skupnem podpiranju odkupa župnišča v Gornjem Seniku s strani DSMS⁶⁸, za namen etnografskega muzeja porabske slovenske narodne skupnost.
16. SMMK poziva obe vladi, da skupaj sprejmeta ukrepe za obnovo srednjeveške cerkve v Domanjševcih/Domonkosfa.

II. Dolgoročna priporočila⁶⁹

SMMK priporoča dosledno uresničevanje določil Sporazuma o zaščiti manjšin in priporočila zasedanja Mešane komisije v korist izboljšanja položaja obeh narodnosti.

SMMK predlaga, naj madžarska stran prouči možnosti za povečanje podpore za uresničevanje programa⁷⁰ Slovenskega kulturnega in informativnega centra v Monoštru.

SMMK predlaga madžarski vladi, da za prenovu kulturnih domov slovenski narodni skupnosti v Porabju pomaga tako, da jim pomaga pripraviti kvalitetne prijave, s katerimi bodo lahko uspešno kandidirali na razpisih za pridobitev sredstev iz evropskih in nacionalnih virov.

SMMK predlaga obema vladama, da se za obravnavo odprtih vprašanj na področju kulture in kulturne dediščine sestanejo predstavniki pristojnih ministrstev še v tem letu.

⁶⁶ Velja opozoriti, da je navedba o madžarski narodni skupnosti očitno napačna, saj je soustanoviteljica lahko le njena krovna organizacija, to je Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost. Pomembno je tudi navesti, da je v zapisniku v madžarskem jeziku izpuščeno poimensko navajanje soustanoviteljev.

⁶⁷ Od tu dalje do točke II je zapis v zapisniku v madžarskem jeziku nečitljiv.

⁶⁸ Glej opombo št. 2.

⁶⁹ V zapisniku v madžarskem jeziku so odstavki oštevilčeni.

⁷⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku se navaja beseda program v množini – »programov«.

SMMK pooblašča soprodsedujoča, da s pismom zaprosita Slovensko akademijo znanosti in umetnosti ter Madžarsko akademijo znanosti, da organizirata skupno znanstveno konferenco o družbenem in gospodarskem položaju slovenske narodne skupnosti na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.

SMMK⁷¹ predlaga, da RM čim prej odpre Generalni konzulat v Lendavi po vzoru Generalnega konzulata RS v Monoštru.

Obe strani sta se dogovorili, da bo naslednje zasedanje v prvi polovici leta 2008 na Madžarskem.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Predsednik
madžarske delegacije
mešane skupine⁷²

Predsednik
slovenske delegacije
mešane skupine

Ljubljana, 21. september 2007

⁷¹ V zapisniku v madžarskem jeziku je dodana beseda »ponovno«.

⁷² V zapisniku niso navedena imena predsednikov. Zanimivo je, da sta zapisnika v madžarskem jeziku podpisana.

ZAPISNIK

X. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski

X. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju SMMK) je potekalo 25. aprila 2008 v Budimpešti. Delegaciji sta vodila so-predsednika SMMK, madžarsko delegacijo Ferenc Gémesi, državni sekretar za nacionalno politiko in manjšinska vprašanja Urada predsednika vlade Republike Madžarske, slovensko pa Zorko Pelikan, državni sekretar in vodja Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Upoštevanje temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Sporazum o zaščiti manjšin) je SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske manjšine, ki živita v obeh državah soglašala:

- Sporazum, podpisan leta 1992, ki zagotavlja posebne pravice slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski (v nadaljevanju RM) in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS), kakor tudi posameznikom, pripadnikom obeh manjšin, na visoki ravni zagotavlja ohranjanja izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti ter s tem prispeva k izpopolnitvi zavesti o narodni identiteti.
- SMMK istočasno ugotavlja, da je načela in cilje iz Sporazuma o zaščiti manjšin potrebno aktualizirati upoštevajoč spremenjene okoliščine (članstvo v Evropski uniji in NATO članstvo, popolno schengensko članstvo obeh strani) kar je tudi dodatna vzpodbuda za hitrejše izvajanje načel in priporočil komisije.

Komisija pozdravlja uspehe dosežene v uresničevanju priporočil sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK, toda obenem ugotavlja, da do uresnitve enega dela priporočil ni prišlo, oziroma, da uresničevanje teh določil še poteka. Komisija naproša stranki za prizadevanje čimprejšnje uresnitve prejšnjih priporočil skupaj s priporočili iz zapisnika o tem X. zasedanju.

PRIPOROČILA

X. zasedanja slovensko-madžarske manjšinske mešane komisije

Na področju splošnih vprašanj

1. SMMK predlaga dosledno uresničevanje določil Sporazuma o zaščiti manjšin in priporočil SMMK, da bi prišlo do izboljšanja položaja obeh narodnosti.
2. SMMK predlaga madžarski strani, da po Sporazumu o zaščiti manjšin kakor tudi v skladu reformnega procesa narodne zakonodaje in volilne pravice omogoči slovenski manjšini na Madžarskem izvolitev lastnega parlamentarnega poslanca, po možnosti že na naslednjih parlamentarnih volitvah.
3. SMMK predlaga slovenski strani, da v postopku priprave spremembe pokrajinske zakonodaje k sodelovanju pritegne narodno skupnost. SMMK predlaga, da v delovni skupini za pripravo pokrajinske zakonodaje, v smislu prejšnjega odstavka, sodeluje strokovnjak Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti.
4. SMMK spodbuja lokalne samouprave z narodnostno mešanim prebivalstvom in manjšinske skupnosti, da se prijavijo na razpise za pridobivanje sredstev iz EU skladov. Obe strani bosta tudi v naprej nudili pomoč manjšinskim skupnostim pri zagotovitvi lastnih virov, ki so potrebni za prijavo na razpisih.
5. SMMK pozdravlja madžarsko iniciativo, ki na osnovi Sporazuma o regionalnem sodelovanju (podpisan na skupni seji obeh vlad 17. oktobra 2007) predlaga ustanovitev slovensko-madžarskega obmejnega regionalnega foruma.
6. SMMK predlaga obema vladama, da v smislu Sporazuma storita vse za to, da se dvojezičnost uresničuje tudi v praksi. SMMK ponovno predlaga, da stranki za dvojezično področje skleneta sporazum o organizaciji usposabljanja uslužbencev zaposlenih v javni upravi, tako da pride do napredka v praktičnem uresničevanju dvojezičnosti.
7. SMMK kot izredno pomembni dogodek ocenjuje, da sta po članstvu v Evropski uniji, od 1. januarja 2008 Madžarska in Slovenija postali polnopravni članci schengenskega območja. Strani opozarja na izkoriščenje možnosti v članstvu unije in prednosti, ki izhajajo iz

priključitve k schengenskem sistemu. V interesu slovenske narodne manjšine v RM in madžarske narodne skupnosti v RS so vsekakor nujni razvoji infrastrukture, izdelava „regij, ki sta odprti ena drugi“, tesno sodelovanje – z uporabo virov Evropske unije.

8. SMMK, v smislu gospodarskega razvoja območja, pozdravlja napore obeh vlad in njenih pristojnih resorjev pri preučevanju možnosti ponovne vzpostavitve železniške povezave Récics – Lendava/Lendva.
9. SMMK pozdravlja, da je pristojno slovensko prometno podjetje priskrbelo dovoljenja, ki so potrebna za vzpostavitev avtobusne vožnje Szentgotthárd/Monošter – Murska Sobota. Madžarsko obratovalno podjetje pa naproša (Vasi Volán), da kakor slovenski partner priskrbi potrebna dovoljenja. Zato SMMK predlaga, da omenjena avtobusna vožnja na načrtovani liniji oskrbi bližnja naselja (naj se ustavlja v vseh naseljih na poti), torej naj ne deluje v običajnem smislu „mednarodne vožnje“, ampak poleg tega potrdi praktični in „turistični“ vidik. SMMK predlaga, da podjetje Vasi Volán za vzpostavitev vožnje izkoristi možnosti, ki jih ponuja Zahodno-prekodonavski regionalni operativni program.
10. SMMK predlaga, da RM odpre Generalni konzulat v Lendavi.

Na področju šolstva

1. SMMK opozarja ustrezne resorje, naj se tudi v bodoče uveljavljajo prizadevanja za izboljšanje kakovosti pouka v maternem jeziku v slovenskih narodnostnih šolah z dvojezičnim programom v Porabju in na dvojezičnih šolah v Prekmurju.
2. SMMK predlaga madžarski strani naj vzpodbuja slovensko narodno skupnost za ustanavljanje nadaljnjih dvojezičnih šol in vrtcev v skladu z obstoječo zakonodajo. SMMK pozdravlja, da madžarska stran poudarjeno podpira vzdrževanje in delovanje že obstoječih slovenskih dvojezičnih izobraževalnih ustanov. SMMK predlaga, da madžarska stran nadaljuje s to prakso in tako zagotovi nemoteno in tekoče delovanje dvojezičnih slovenskih izobraževalnih ustanov.
3. SMMK pozdravlja slovensko pobudo, da pristojni ministrstvu in vzdrževalci šol preučijo možnosti za vzpostavitev sistema, ki bo na podlagi potreb šol za pedagoške delavce narodnostnih šol z dvojezičnim programom v Porabju in pedagoške delavce dvojezičnih šol v Prekmurju zagotovil možnost za daljše izpopolnjevanje v jeziku in stroki v matični državi. V času izpopolnjevanja bi pedagoški delavec ohranil redno plačo z

delovnim mestom v šoli pošiljateljici. SMMK pozdravlja, da je slovenska stran pripravljena posredovati svoje izkušnje o podobnem sodelovanju z Republiko Italijo.

4. SMMK pozdravlja, da je madžarska stran zagotovila namenske razpisne možnosti za prenovo vzgojno izobraževalnih ustanov na Gornjem Seniku in Števanovcih s čimer se objektivni pogoji dvojezičnega izobraževanja izboljšujejo. SMMK predlaga madžarski strani, da si prizadeva za posodobitev opreme obeh šol.
5. SMMK predlaga, da se pristojni ministrstvi neposredno dogovorita o zagotavljanju ustreznih učbenikov za potrebe narodnostnega šolstva v Prekmurju in Porabju.
6. SMMK predlaga, da se vsi programi na dvojezični srednji šoli⁷³ v Lendavi izvajajo v obeh jezikih (slovenskem in madžarskem) v skladu z Zakonom o posebnih pravicah avtohtone madžarske in italijanske narodne skupnosti v RS.
7. SMMK predlaga zagotovitev avtentične in obvezujoče razlage 15. člena Zakona o posebnih pravicah avtohtone madžarske in italijanske narodne skupnosti v RS.
8. SMMK predlaga, da Državna slovenska samouprava (v nadaljevanju DSS) in slovenska manjšinska samouprava Monošter⁷⁴ v sodelovanju z občino, ki upravlja z monoštrsko gimnazijo, do XI. zasedanja SMMK prouči strokovno raven pouka slovenščine na monoštrski gimnaziji.

Na področju kulture in informiranja

1. SMMK pozdravlja, da madžarska stran zagotavlja finančno podporo za podaljšanje časa emitiranja Radia Monošter na 24 ur tedensko, s pomočjo finančnih sredstev pridobljenih leta 2008 iz razpisa. Obenem predlaga, da madžarska stran tudi v nadaljnje zagotavlja stalno delovanje radia, s pomočjo načrtovanja stroškov, ki so potrebna za 24 urno tedensko delovanje. SMMK predlaga, naj madžarska stran zagotovi izključno frekvenco za emitiranje progama v slovenskem jeziku. Ob upoštevanju uvajanja digitalizacije prenosov televizijskih programov SMMK predlaga,

⁷³ V zapisniku v madžarskem jeziku je šola opredeljena kot »dvojezična poklicna srednja šola« (kétnyelvű szakközépiskola).

⁷⁴ Navedba samouprave je v slovenskem jeziku napačna. Pravilno poimenovanje v slovenskem jeziku je Slovenska narodnostna samouprava Monošter. Tako je zapisano tudi v zapisniku v madžarskem jeziku: »Szentgotthárdi Szlovén Nemzetiségi Önkormányzat«.

da strani proučita možnosti sodelovanja z namenom izkoriščanja tega v interesu narodnih manjšin.

2. SMMK predlaga⁷⁵, da DSS z namenom ustanovitve etnografskega muzeja – podpirajoč se na lastne vire – sklene predpogodbo z lastniki za odkup župnišča v Felsőszölnök/Gornjem Seniku. SMMK spodbuja DSS, da preostali del kupne cene pokrije iz natečajnih virov, ki so na razpolago v okviru Evropskega sklada za kmetijstvo in razvoj podeželja pri Ministrstvu za kmetijstvo in razvoj podeželja RM. SMMK predlaga, naj – v primeru nujnih pogojev, in v za to predpisanem procesu – madžarska stran nudi podporo DSS v interesu zagotavljanja lastnega deleža za natečaje.
3. SMMK predlaga, da RM Zvezi Slovencev na Madžarskem, oziroma Slovenskemu kulturno in informacijskemu središču v Monoštru za financiranje programov zagotovi potrebna sredstva. Zato Zveza Slovencev na Madžarskem, oziroma Slovensko kulturno in informacijsko središče v Monoštru za financiranje svojih programov prijavit na natečaje pri javnih skladih. SMMK predlaga, da Zveza Slovencev na Madžarskem v sodelovanju z Državno slovensko samoupravo, do XI. zasedanja Mešane komisije izdelava predloge usklajene s predpisi za delo Slovenskega kulturnega in informacijskega središča, ki omogočajo finančno podporo za delo središča.

Obe strani sta se dogovorili, da bo prišlo do naslednjega zasedanja v septembru ali oktobru 2008 v Sloveniji.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Budimpešta, 25. aprila 2008

Predsednik
madžarske delegacije
mešane komisije⁷⁶

Predsednik
slovenske delegacije
mešane komisije

⁷⁵ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapisano, da SMMK to »jemlje na znanje« (KVB tudomásul veszi).

⁷⁶ Zapisnika v slovenskem in v madžarskem jeziku ne navajata predsedujoče, niti nista podpisana.

ZAPISNIK

XI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski

XI. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju SMMK) je potekal 17. novembra 2009 v Lendavi. Delegaciji sta vodila so-predsednika SMMK, slovensko delegacijo dr. Boris Jesih, državni sekretar na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, madžarsko delegacijo pa Ferenc Gémesi, državni sekretar za nacionalno politiko in manjšinska vprašanja Urada predsednika vlade Republike Madžarske.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Sporazum o zaščiti manjšin) je SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske manjšine, ki živita v obeh državah, soglašala:

- Sporazum, podpisan leta 1992, ki zagotavlja posebne pravice slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski (v nadaljevanju RM) in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS), kakor tudi posameznikom, pripadnikom obeh manjšin, na visoki ravni zagotavlja ohranjanja izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti ter s tem prispeva k izpopolnitvi zavesti o narodni identiteti.
- Financiranje madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski se navkljub trenutnim neugodnim gospodarskim razmeram tudi v letu 2010 ne bo zmanjšalo.
- Vladi Republike Slovenije in Republike Madžarske predlaga, da se priporočila, ki so bila obravnavana v duhu dvostranskega sporazuma in zapisana v zapisnik – v skladu z dosedanjo prakso – potrdijo s sklepom vlad.

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene v uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK, toda obenem ugotavlja, da do uresničitve enega dela priporočil m prišlo, oziroma da uresničevanje teh določil še poteka. Komisija naproša obe vladi, da si prizadevata za čim hitrejšo uresničitve prejšnjih priporočil skupaj s priporočili iz zapisnika o tem XI. zasedanju.

PRIPOROČILA

XI. zasedanja slovensko-madžarske manjšinske mešane komisije

Na področju splošnih vprašanj

1. SMMK predlaga dosledno uresničevanje določil Sporazuma o zaščiti manjšin in priporočil SMMK, da bi prišlo do izboljšanja položaja obeh narodnosti.
2. SMMK pozdravlja ustanovitev Foruma za narodne in etnične manjšine, novo posvetovalno telo za sodelovanje s 13 uradno priznanimi manjšinami v madžarskem parlamentu. SMMK ta korak razume kot prehodno rešitev za zagotovitev manjšinskega poslanca v madžarskem parlamentu in predlaga madžarski strani, da po Sporazumu o zaščiti manjšin kakor tudi v skladu reformnega procesa narodne zakonodaje in volilne pravice omogoči slovenski manjšini na Madžarskem izvolitev lastnega parlamentarnega poslanca.
3. SMMK predlaga slovenski strani, da v kolikor bi ponovno prišlo do priprave pokrajinske zakonodaje, k sodelovanju pritegne madžarsko narodno skupnost.
4. SMMK predlaga madžarski strani, da čim prej začne z gradnjo ceste med Gornjim Senikom/ Felsőszéclény in Verico/Ketvölg.
5. SMMK spodbuja lokalne samouprave z narodnostno mešanim prebivalstvom in manjšinske samouprave in organizacije, da se prijavijo na razpise za pridobivanje sredstev iz EU skladov. Obe strani bosta tudi v bodoče nudili pomoč manjšinskim skupnostim pri zagotovitvi lastnih sredstev, ki so potrebna za prijavo na razpisih. V ta namen SMMK predlaga, da obe strani uredita svoje predpise glede sofinanciranja lastnega deleža za razvojne projekte pri prijavi na natečaje za sredstva EU tako, da bi manjšinske samouprave in manjšinske organizacije prek razpisov

imele možnost pridobiti sredstva za dopolnitev lastnih virov, potrebnih za razvojne projekte iz sredstev EU. SMMK predlaga, da se na skupnem srečanju obeh vlad (27.11.2009) podrobneje obravnava ta problematika in preuči možnosti za zagotovitev lastnega deleža za projekte manjšinskih organizacij na obeh straneh.

6. SMMK pozdravlja, da se bo na osnovi Sporazuma med Službo Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko in Ministrstvom za lokalno upravo in regionalni razvoj Republike Madžarske o spodbujanju čezmejnega sodelovanja lokalnih in regionalnih oblasti, ki je bil podpisan na skupni seji obeh vlad 17. oktobra 2007, v kratkem na ustanovni seji sestala slovensko-madžarska mešana komisija za čezmejno sodelovanje.
7. SMMK predlaga obema stranema, da v smislu Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski storita vse za dosledno izvajanje zakonodaje, tako da se dvojezičnost uresničuje tudi v praksi. SMMK predlaga, da pristojna resorja za izpopolnjevanje delavcev v javni upravi, na 2. skupnem zasedanju slovenske in madžarske vlade sprejmeta izjavo o nameri o usposabljanju uslužbencev v javni upravi na dvojezičnih območjih in še v tem letu skleneta dogovor o organizaciji usposabljanja.

SMMK predlaga madžarski strani, da naj razvije infrastrukturo ki je potrebna za pripravo dvojezičnih dokumentov, začenši z osebnimi izkaznicami in vozniški dovoljenji.

8. V interesu slovenske narodne manjšine v RM in madžarske narodne skupnosti v RS je nujen razvoj infrastrukture in »regij, ki bosta odprti ena drugi«, ter nujno tesno sodelovanje – z uporabo sredstev iz virov Evropske unije. SMMK predlaga lokalnim skupnostim, da si prizadevajo za to, da bi bile povezovalne ceste ob naslednjih obmejnih krajih zopet prevozne:
 - Gornji Senik – Čepinci
 - Andovci – Budinci
 - Verica – Čepinci
 - Genterovci/Göntérháza – Gáborjánháza
 - Žitkovci/Zsitkóc – Bödeháza
 - Domajševci/Domonkosfa – Kercaszomor
 - Čentiba/Csente – Tenke
 - Hodoš/Hodos – Szalafő
9. SMMK, v smislu gospodarskega razvoja območja, pozdravlja napore obeh

vlad in njenih pristojnih resorjev pri preučevanju možnosti ponovne vzpostavitve železniške povezave Réedics – Lendava/Lendva.

10. SMMK se je seznanila z zaskrbljenostjo obeh narodnih skupnosti v zvezi z gradnjo gospodarskih obratov, ki utegnejo imeti negativne vplive na okolje, kjer živita narodni skupnosti.

Na področju šolstva

1. SMMK predlaga, da naj si ustrezni resorji in manjšinske institucije v bodoče še bolj prizadevajo za izboljšanje kakovosti pouka v maternem jeziku v slovenskih narodnostnih šolah z dvojezičnim programom v Porabju in na dvojezičnih šolah v Prekmurju. SMMK pozdravlja namero slovenske strani, da junija 2010 podpre pripravo mednarodnega posveta strokovnjakov o odprtih vprašanjih s področja manjšinskega šolstva, na katerega bodo povabljeni tudi madžarski strokovnjaki.
2. SMMK pozdravlja, da je madžarska stran obnovila vzgojno izobraževalno ustanovo v Števanovcih, s čimer se objektivni pogoji dvojezičnega izobraževanja izboljšujejo. SMMK predlaga madžarski strani, da si prizadeva za nadaljnjo posodobitev opreme obeh narodnostnih osnovnih šol (Gornji Senik in Števanovci).
3. SMMK ugotavlja, da je Ministrstvo za šolstvo in kulturo RM sklenilo dogovor z založbo Apáczai Kiadó za prevode, izdajo in prodajo učbenikov za spoznavanje okolja, v skladu s potrebami slovenskih dvojezičnih šol.
4. SMMK predlaga, da se vsi programi na dvojezični srednji šoli v Lendavi⁷⁷ izvajajo v obeh jezikih (slovenskem in madžarskem) v skladu z Zakonom o posebnih pravicah avtohtone madžarske in italijanske narodne skupnosti v RS.

SMMK pozdravlja pripravljenost madžarske strani, da ponudi pomoč pri organizaciji madžarskega jezikovnega tečaja v Lendavi z namenom jezikovnega strokovnega izpopolnjevanja pedagoških delavcev na področju dvojezičnega šolstva v Prekmurju.

5. SMMK predlaga zagotovitev avtentične in obvezujoče razlage 15. člena Zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja.

⁷⁷ V zapisniku v madžarskem jeziku je šola opredeljena kot dvojezična poklicna srednja šola (kétnyelvű szakközépiskola).

6. SMMK predlaga upravljavcem slovenskih vrtcev v Porabju, da z namenom večje učinkovitosti dejavnosti v slovenskem maternem jeziku – ob koriščenju manjšinske dopolnilne normativne pomoči – skupaj zaposlijo »potujočega« slovenskega vzgojitelja asistenta.

SMMK predlaga obema stranema, naj pomagata izoblikovati takšne programe, ki bodo – po že realiziranem zgledu drugih univerz in visokih šol v Sloveniji in na Madžarskem – omogočali študentom različnih strok, da se po končanem študiju – v skladu z notranjo zakonodajo – zaposlijo na dvojezičnem območju v Prekmurju in Porabju.⁷⁸

7. SMMK pozdravlja vzpostavitev rednih srečanj med ministrstvoma za šolstvo⁷⁹ reševanja problemov dvojezičnega šolstva v Porabju. SMMK predlaga, da se organizirajo podobna srečanja tudi glede reševanja problemov dvojezičnega šolstva v Prekmurju *ter iskanja podobnih sistemskih rešitev in standardov na celotnem narodnostno mešanem območju v obeh državah*.⁸⁰

SMMK predlaga narodnostnima skupnostma, da vzpodbujata učitelje za dvojezično šolstvo na obeh straneh, da v večji meri izrabljajo obstoječe možnosti strokovnega jezikovnega izpopolnjevanja in povezovanja med univerzami na tem področju (Debrecen, Maribor).

Na področju kulture in informiranja

1. SMMK predlaga obema stranema, naj zagotavljata finančna sredstva za nemoteno delovanje manjšinskih organizacij in njihovih ustanov. Madžarski strani predlaga, naj prouči, kako bi lahko normativni sistem dobil večjo vlogo pri financiranju manjšinskih organizacij in njenih ustanov.
2. SMMK ugotavlja, da madžarska stran – iz proračuna in natečajev – zagotavlja finančna sredstva za tedenski 8-urni program emitiranja Radia Monošter. SMMK tudi predlaga, da madžarska stran pomaga pri posodobitvi radijske opreme. SMMK predlaga madžarski strani, da naj zagotovi možnosti za povečanje emitiranja na 24 ur tedensko, ki bi v veliki meri prispevalo k ohranitvi znanja slovenskega jezika. S tem namenom naj se – z vključitvijo lastnikov radija – pripravi seznam odprtih vprašanj, ki bo vseboval vsebinske, finančne in tehnične pogoje, potrebne za prehod na 24 urno emitiranje.

⁷⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku je odstavek oštevilčen s številko 7. Zato ima naslednji odstavek številko 8.

⁷⁹ Zapisniku v slovenskem jeziku manjka beseda »zaradi«.

⁸⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku manjka del stavka, ki je označen v poševnem tisku.

3. SMMK predlaga, da madžarska stran zagotovi potrebna sredstva Zvezi Slovencev na Madžarskem oziroma Slovenskemu kulturno in informacijskemu središču v Monoštru za financiranje svojih programov. V ta namen naj se Zveza Slovencev na Madžarskem oziroma Slovensko kulturno in informacijsko središče v Monoštru prijavljata na natečaje za financiranje svojih programov pri javnih skladih, ki so ustanovljeni v ta namen. SMMK predlaga, da Zveza Slovencev na madžarskem v sodelovanju z DSS do XII. zasedanja SMMK pripravi za delovanje Slovenskega kulturnega in informacijskega središča konstrukcijo v skladu s predpisi, ki omogočajo subvencioniranje delovanja centra.

SMMK pozdravlja, da bo madžarska stran leta 2010 – upošteva je značilnosti tromeje – pričela z organizacijo medetničnega kulturnega programa.

4. Vlada Republike Slovenije je z dodatnimi finančnimi sredstvi zagotovila nemoteno delovanje zavoda za informativno dejavnost madžarske narodnosti oziroma izhajanje edinega madžarskega tednika v Sloveniji (Népújság). SMMK predlaga obema stranema, naj prispevata k finančnemu pokrivanju rednega izdajanja časopisov (Porabje, Népújság) obeh narodnih manjšin.
5. SMMK pozdravlja, da madžarska vlada – v sodelovanju s prekmurskimi madžarskimi manjšinskimi ustanovami, na podlagi posebnega sporazuma – s financiranjem stroškov treh kakovostnih gledaliških produkcij letno pomaga pri dejavnosti teh ustanov.
6. SMMK pozdravlja, da je madžarska stran zagotovila finančno pomoč za odkup župnišča na Gornjem Seniku (Felsőszölnök), in s tem omogočila ustanovitev »Slovenske etnografske hiše«.
7. SMMK poziva madžarsko stran, da pri letnem planiranju naslednjih subvencij iz osrednjega proračuna, pri DSS upošteva upravičene stroške za naloge, ki izvirajo iz dejavnosti Slovenske etnografske hiše, začevši z letom, ko bo Slovenska etnografska hiša pridobila vsa dovoljenja, potrebna za svoje delovanje, in začela z delovanjem.
8. SMMK predlaga madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski, da na Operativni program SI-HU 2007-2013 prijavita skupni projekt dvojezične časopisne priloge, namenjene otrokom (na Madžarskem pri časopisu Porabje, v Sloveniji pri Népújsagu).

SMMK pozdravlja, da bo pri madžarskem Nacionalnem kulturnem skladu (NKA) ustanovljen strokovni kolegij za pomoč narodnim in etničnim manjšinam, katerega član bo tudi predsednik DSS. Ta dodatni vir bo prispeval k pravočasni realizaciji slovenskih kulturnih pobud na Madžarskem⁸¹.

Obe strani sta se dogovorili, da bo prišlo do naslednjega zasedanja v letu 2010 na Madžarskem.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Lendava, 17. novembra 2009

Predsednik
madžarske delegacije
mešane komisije⁸²

Predsednik
slovenske delegacije
mešane komisije

⁸¹ V zapisnik v madžarskem jeziku je odstavek oštevilčen s številko 9.

⁸² Zapisnik v slovenskem jeziku ne navaja imen predsednikov in ni podpisan. Zapisnik v madžarskem jeziku navaja imena predsedujočih, ni pa podpisan.

ZAPISNIK

XII. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski

I.

UVOD

XII. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju SMMK) je potekalo 15. junija 2011 v Budimpešti. Delegaciji sta vodila soproedsedujoča SMMK, madžarsko delegacijo Zsuzsanna Répás, državna podsekretarka za nacionalno politiko pri Ministrstvu za javno upravo in pravosodje, slovensko delegacijo pa dr. Boris Jesih, državni sekretar na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Sporazum o zaščiti manjšin) je SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske manjšine, ki živita v obeh državah, soglašala:

- Sporazum, podpisan leta 1992, ki zagotavlja posebne pravice slovenski narodni manjšini v Republiki Madžarski (v nadaljevanju RM) in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS), kakor tudi posameznikom, pripadnikom obeh manjšin, na visoki ravni zagotavlja ohranjanje izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti ter s tem prispeva k izpopolnitvi zavesti o narodni identiteti.
- Financiranje madžarske narodne skupnosti v RS in slovenske narodne manjšine v RM se navkljub neugodnim gospodarskim razmeram tudi v letu 2011 ne bo zmanjšalo.
- SSMK vladi RS in RM predlaga, da se priporočila, ki so bila obravnavana v duhu dvostranskega sporazuma in zapisana v zapisnik – v skladu z dosedanjjo prakso – potrdijo s sklepom vlad.

SMMK pozdravlja namen obeh manjšin za intenzivnejše sodelovanje, ki jo bosta podkrepili s podpisom skupne izjave.

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene v uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK, toda obenem ugotavlja, da do uresničitve enega dela priporočil ni prišlo, oziroma da uresničevanje teh določil še poteka. Komisija naproša obe vladi, da si prizadevata za čim hitrejšo uresničitev prejšnjih priporočil skupaj s priporočili iz zapisnika o tem XII. zasedanju.

Rešitev odprtih vprašanj bo prispevala k okrepljenemu sodelovanju med državama na področjih kulture, izobraževanja, znanosti, gospodarstva, razvoja in skupnega upravljanja z okoljskimi vprašanji.

II.

Pregled priporočil prejšnjega zasedanja, in opredelitev nalog v zvezi z izvajanjem

Pregled priporočil, ki so bila realizirana od zadnjega zasedanja

Na področju splošnih vprašanj

1. Na osnovi Sporazuma med Službo Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko in Ministrstvom za lokalno upravo in regionalni razvoj RM o spodbujanju čezmejnega sodelovanja lokalnih in regionalnih oblasti, ki je bil podpisan na skupni seji obeh vlad 17. oktobra 2007, se je na osnovi 6. točke priporočil SMMK na ustanovni seji 26. novembra 2009 v Lendavi sestala slovensko-madžarska mešana komisija za čezmejno sodelovanje. Druga seja mešane komisije, na kateri je bil sprejet okvirni akcijski načrt za leto 2011, je potekala 16. decembra 2010 v Nagykanizsi. Načrtovano je že tretje srečanje komisije, ki bo v Sloveniji v drugi polovici leta 2011.
2. Vlada RS je na svoji seji 3. marca 2011 imenovala delovno skupino za pripravo Zakona o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti v RS skladno s 7. točko splošnih priporočil SMMK ter stališčem Komisije za narodnosti Državnega zbora RS, ki ga je sprejela na svoji seji 7. decembra 2010 naj Vlada RS, v sodelovanju z avtohtonima narodnima skupnostma in poslansko skupino italijanske in madžarske narodne skupnosti pripravi

predlog splošnega zakona o uresničevanju pravic avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti.

Na področju šolstva

1. SMMK ugotavlja, da je Ministrstvo za šolstvo in kulturo RM kot pravni predhodnik Ministrstva za nacionalne vire, leta 2009 sklenilo dogovor z založbo Apáczai Kiadó za prevode, izdajo in prodajo učbenikov za spoznavanje okolja, v skladu s potrebami slovenskih dvojezičnih šol. Učbeniki in delovni zvezki za spoznavanje okolja (1., 2. in 3. razred) so bili v letu 2010 prevedeni iz madžarščine, strokovno pregledani, opravljene so bile prilagoditve in tiskani v založbi. SMMK ugotavlja, daje madžarska stran skladno s 3. točko priporočil SMMK za šolsko leto 2011/2012 zagotovila financiranje izdaje in prodaje učbenikov in izvodov za učitelje.

SMMK pozdravlja, da je bil za pomoč pri izobraževanju in vzgoji narodnostnih učencev objavljen razpis za evropska sredstva z naslovom »Izboljšanje kakovosti slovenskega, bolgarskega in grškega narodnostnega izobraževanja s pomočjo novih izobraževalnih programov« v okviru Operativnega programa za družbeno prenovo (TAMOP). Na razpis se je prijavil konzorcij v sestavi Državne slovenske samouprave, Državne bolgarske samouprave in Državne grške samouprave, vodilni partner je dvojezična osnovna šola in vrtec Jožefa Košiča iz Gornjega Senika.

Cilj projekta: razvijanje znanja materinščine učencev pripadnikov slovenske, bolgarske in grške narodne manjšine, s pomočjo novih učbenikov, delovnih zvezkov in tonskega gradiva. Namen razpisa je zagotovitev kakovostnega izobraževanja učencev v materinščini. Projekt se bo predvidoma nadaljeval v drugi polovici leta 2011 z novim krogom razpisa in se zaključil do septembra 2012.

2. SMMK ugotavlja, da skladno z 8. točko priporočil SMMK poteka vzpodbujanje učiteljev za dvojezično šolstvo na obeh straneh, da v večji meri izrabljajo obstoječe možnosti strokovnega jezikovnega izpopolnjevanja in povezovanja med univerzami na tem področju. Veliko izobraževanj organizirata poleg univerz tudi Zavod RS za šolstvo in Center za slovenski jezik kot drugi tuji jezik.

Na področju kulture in informiranja

1. SMMK pozdravlja, da je madžarska stran v sodelovanju z Državno slovensko samoupravo⁸³ zagotovila del finančnih sredstev za odkup župnišča na Gornjem Seniku (Felsőszölnök) (15 milijonov HUF, pri čemer znaša celotna vrednost projekta, sofinanciranega s sredstvi ESRR 55 milijonov HUF) in s tem prispevala k ustanovitvi »Slovenske etnografske hiše«. SMMK pozdravlja zagotovitev dodatnih finančnih sredstev za delovanje Slovenske etnografske hiše v letu 2011 iz proračuna RM, skladno s 6. in 7. točko priporočil. SMMK madžarski strani predlaga, da naj finančno podpre delovanje tudi v bodoče.
2. SMMK pozdravlja, da skladno s peto točko priporočil zapisnika, madžarska vlada – v sodelovanju s pomurskimi madžarskimi manjšinskimi ustanovami, na podlagi posebnega dogovora – pomaga dejavnostim teh ustanov s financiranjem stroškov treh kakovostnih gledaliških produkcij letno.

B) Pregled priporočil, ki so v realizaciji oziroma delno realiziranih priporočil

Na področju splošnih vprašanj

1. SMMK pozdravlja prizadevanja RM za zagotovitev parlamentarnega zastopstva manjšin, vključno slovenske manjšine, v madžarskem parlamentu.
2. Gradnja ceste med Gornjim Senikom/Felsőszölnök in Verico/Kétyölgy se skladno s 4. točko priporočil še vedno ni začela, prav tako za njeno izgradnjo niso zagotovljena finančna sredstva. Madžarska stran sporoča, da so gradbeni načrti in gradbeno dovoljenje že na voljo, prav tako pa tudi okoli 75 milijonov HUF za zaključek pripravljanih del in za zagotovitev zemljišča, ne pa še tudi za gradnjo (okrog 500 milijonov HUF), ki naj bi se pričela izvajati leta 2012. SMMK madžarski strani predlaga, da naj čim prej zagotovi finančna sredstva za gradnjo in dogradi cesto.
3. Dogovor o organizaciji usposabljanja, ki naj bi ga skladno s 7. točko priporočil sklenila pristojna resorja za izpopolnjevanje delavcev v javni upravi še vedno ni sklenjen. Vladi obeh držav sta se na svojem drugem srečanju 27. novembra 2009 v Skupni izjavi zavezali k nadaljnjemu

⁸³ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapis organizacije napačen. Zapisano je namreč: »Országos Szlovén Kisebbségi Önkormányzat«.

sodelovanju na področju organiziranja usposabljanja javnih uslužbencev na dvojezičnem območju. V Monoštru je 22. marca 2010 med predstavniki slovenskega Ministrstva za javno upravo (v nadaljevanju MJU), predstavniki Centra za upravno izobraževanje RM (pravni predhodnik sedanjega Nacionalnega zavoda za javno upravo) ter predstavnikoma slovenske manjšine na Madžarskem potekal prvi sestanek o izvedbi usposabljanja skupine madžarskih javnih uslužbencev, zaposlenih v krajevnih uradih ob slovensko-madžarski meji. Slovenska stran (MJU) je pripravila predlog programa usposabljanja, ki naj bi se realiziral jeseni 2010 in poiskala izvajalca, ki naj ga bi plačala madžarska stran. SMMK predlaga, naj se program usposabljanja javnih uslužbencev na dvojezičnem območju na madžarski strani, ki sta ga določila MJU in predstavniki slovenske manjšine, realizira do konca leta 2012, madžarska stran pa naj prevzame financiranje njegove realizacije. SMMK predlaga, da MJU RS preuči možnosti za zagotovitev podobnega programa usposabljanja tudi v Pomurju.

4. O možnosti ponovne vzpostavitve železniške povezave med Lendavo in Rédicsem skladno z 9. točko priporočil SMMK, sta se 22. novembra 2010 pogovarjala minister za promet RS dr. Patric Vlačič in državni sekretar za infrastrukturo pri Ministrstvu za nacionalni razvoj RM dr. Pál Völner. Strokovnjaki s področja železnic in predstavniki pristojnih ministrstev obeh držav so se sestali 10. maja 2011 v Ljubljani. Pogovarjali so se tudi o predlogu ponovne vzpostavitve železniške povezave Lendava – Réedics. Ko bo zabeležka sestanka usklajena in podpisana, bo z njeno vsebino seznanjena tudi SMMK.

Na področju šolstva

1. SMMK ugotavlja, da prva točka priporočil SMMK za izboljšanje kakovosti pouka v maternem jeziku v slovenskih narodnostnih šolah z dvojezičnim programom v Porabju in na dvojezičnih šolah v Prekmurju še vedno ni uresničena v zadostni meri. V ta namen je bil v Kopru junija 2010 organiziran mednarodni posvet strokovnjakov o odprtih vprašanjih s področja manjšinskega šolstva. SMMK na osnovi ugotovitev posveta predlaga sestanek skupine slovenskih in madžarskih strokovnjakov, s prisotnostjo manjšin, za pripravo nabora konkretnih ukrepov (materialno stanje in opremljenost šol, strokovno in jezikovno kompetentni učitelji, izobraževanje staršev o pomenu učenja manjšinskega jezika).

V okviru Ministrstva za šolstvo in šport je bila ustanovljena posebna delovna skupina za prenovu dvojezičnega programa v Prekmurju. SMMK predlaga, da madžarska stran v okviru za to pristojnih usklajevalnih forumov opravi podobne naloge, ki zadevajo prenovu narodnostnega šolstva v Porabju.

SMMK predlaga, naj se v smislu 1. točke priporoči na področju šolstva, nadaljuje izboljšanje kakovosti pouka v maternem jeziku v slovenskih narodnostnih šolah z dvojezičnim programom v Porabju in na dvojezičnih šolah v Prekmurju. SMMK predlaga, naj pristojni resorji, ob vključitvi slovenskih in madžarskih strokovnjakov, s soglasjem obeh manjšin opredelijo konkretne ukrepe.

2. SMMK pozdravlja ureditev v dvojezičnih vrtcih v Prekmurju (6 ur dnevno 2 vzgojiteljici na oddelek – en jezik, ena vzgojiteljica⁸⁴) in priporoča madžarski strani, da skladno s 6. točko priporoči zagotovi sredstva za potujočo vzgojiteljico asistentko iz Slovenije za potrebe dvojezičnih in narodnostnih vrtcev v Porabju.

SMMK obema stranema predlaga, da podobno, kakor v primeru pedagoškega svetovalca v Porabju, v skupnem financiranju omogočita delovanje madžarskega pedagoškega svetovalca v Prekmurju. SMMK madžarski strani predlaga, da naj pristojno ministrstvo preuči višino nadomestila svetovalke iz RS v Porabju.

3. SMMK pozdravlja vzpostavitev rednih srečanj med ministrstvom za šolstvo z namenom reševanje problemov dvojezičnega šolstva v Porabju. Na podlagi 8. točke priporoči za področje šolstva SMMK ponovno predlaga, da se organizirajo podobna srečanja ob vključitvi manjšinskih strokovnjakov in upošteva strategijo izobraževanja, ki ga je izdelala PMSNS, z namenom reševanja problemov dvojezičnega šolstva v Prekmurju ter iskanja ustreznih sistemskih rešitev in izdelave standardov za celotno narodnostno mešano območje v obeh državah.

C) Pregled neizpoljenih obveznosti

Na področju splošnih vprašanj

⁸⁴ V zapisniku v madžarskem jeziku je napačno naveden princip v dvojezičnih vrtcih (en jezik, ena vzgojiteljica). Ta princip je v zapisniku v madžarskem jeziku zapisan kot ena vzgojiteljica za jezik in še ena »splošna« vzgojiteljica (egy nyelvi és egy óvónő).

1. SMMK ugotavlja, da se lokalne samouprave z narodnostno mešanim prebivalstvom in manjšinske samouprave in civilne neprofitne organizacije skladno s 5. točko priporočil čedalje bolj poslužujejo razpisov za pridobivanje sredstev iz skladov Evropske unije (EU). SMMK pa ponovno opozarja obe strani na nujnost zagotovitve lastnega deleža slovenske in madžarske manjšinske skupnosti pri projektih EU in na pomen nudenja pomoči slovenskim in madžarskim manjšinskim skupnostim pri zagotovitvi lastnih sredstev v obliki sofinanciranja in predfinanciranja. SMMK predlaga takšno sofinanciranje lastnega deleža za razvojne projekte pri prijavi na natečaje za sredstva EU, da bi manjšinske samouprave in manjšinske civilne neprofitne organizacije prek razpisov imele možnost pridobiti sredstva za dopolnitev lastnih virov, potrebnih za razvojne projekte iz sredstev EU.

SMMK predlaga tudi sprejem ustreznih predpisov glede sofinanciranja lastnega deleža za razvojne projekte pri prijavi na natečaje za sredstva EU ter preučitev možnosti o predfinanciranju projektov EU.

2. SMMK ponovno poudarja, da je sodobna izgradnja povezovalnih cest iz 8. točke priporočil na področju splošnih vprašanj temeljnega pomena iz vidika razvoja infrastrukture in družbenega ter gospodarskega napredka območja, kjer živita obe zadevni manjšini.
 - Ugotavlja, da je bila povezovalna cesta Réedics – Genterovci (Göntérháza) v okviru 2. razpisa Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Madžarska 2007-2013 ugodno rešena.
 - Obžaluje pa, da prijava ostalih 3 povezovalnih cest Orfalu/Andovci – Budinci, Žitkovci/Zsitkóc – Bödeháza in Domajševci/Domonkosfa – Kercaszomor ni bila deležna finančne pomoči zaradi pomanjkljivosti pri prijavi in pomanjkanja finančnih sredstev.
 - Ugotavlja, da se še naprej podpira izgradnja preostalih cest iz 8. točke (Kétvölgy/Verica – Čepinci, Felsőszölnök/Gomji Senik – Čepinci, Genterovci/Göntérháza – Gáborjánháza, Čentiba/Csente – Tenke in Hodoš/Hodos – Szalafő).

SMMK predlaga Ministrstvu za nacionalni razvoj RM in pristojnemu ministrstvu RS sklic posebnega sestanka, z namenom pregleda možnosti strokovne priprave projektov in njihovega subvencioniranja.

Na področju šolstva

1. SMMK ugotavlja, da iz leto v leto redno poteka posodobitev tehnične opreme (interaktivne table, računalniki, itd.) slovenskih narodnostnih osnovnih šol v Porabju v okviru Operativnega programa za družbeno prenovo (TIOP). SMMK pozdravlja, da se s sodelovanjem slovenske strani nadaljuje tudi prenova učilnic.
2. SMMK ugotavlja, da pomanjkanje rednih dopolnilnih finančnih sredstev za dve slovenski narodnostni šoli v Porabju (Gornji Senik in Števanovci) povzroča v prvi polovici leta likvidnostne težave lokalnima skupnostima, ki upravljata ti dve šoli. SMMK madžarski strani predlaga, da naj v okviru nastajajoče zakonodaje na novo premisli o vprašanju financiranja slovenskega narodnostnega šolstva v Porabju, v skladu s Sporazumom o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v RS in slovenske narodne manjšine v RM.

Na področju kulture in informiranja

1. SMMK ugotavlja, da priporočila (točke 1, 3 in 4) niso v celoti uresničena. Financiranje slovenskih manjšinskih organizacij še vedno ni normativno urejeno, kar povzroča manjšinskim medijem (Radio Monošter, časopis Porabje) resne finančne težave.
2. Povečanje oddajanja Radia Monošter iz 8 na 24 ur tedensko, kar bi v veliki meri prispevalo k ohranitvi znanja slovenskega jezika, skladno z drugo točko priporočil SMMK, ni zagotovljeno. ORTT je za Radio pripravil predlog, ki je vseboval dve varianti, na podlagi katerih bi bil Radio Monošter upravičen tudi do 24-urnega oddajanja, vendar zaradi svojega materialnega položaja Radio Monošter zaenkrat ni želel narediti nadaljnjih korakov v zadevi.

SMMK madžarski strani predlaga, da normativno reši financiranje Radia Monošter in poskrbi za ohranitev frekvence tudi po avgustu 2012, ko mu poteče radijsko dovoljenje.

SMMK ugotavlja, da bo RM v letu 2011 za posodobitev radijske opreme in redno delovanje Radia Monošter zagotovila materialna sredstva v višini 10 milijonov forintov.

SMMK ugotavlja, da so z namenom prehoda na 24-urno oddajanje lastniki radia pripravili pregled možnosti in odprtih vprašanj in ga posredovali

- madžarski strani v preučitev. SMMK predlaga, naj se skupaj z lastniki radia v roku treh mesecev po podpisu zapisnika sprejme dokončni dokument, ki bo vseboval pregled možnosti in odprtih vprašanj, ki bo vseboval vsebinske, finančne in tehnične pogoje, potrebne za prehod na 24-urno oddajanje, stabilno financiranje in program vsebinskega razvoja radia. Prav tako SMMK predlaga formalno ureditev razmerij med Državno slovensko samoupravo, kot lastnikom radia in Zvezo Slovencev na Madžarskem, kot najemodajalcem prostorov za potrebe radia Monošter.
3. Madžarska narodna skupnost v RS in slovenska narodna manjšina v RM sta skladno z 8. točko priporočil SMMK na javni razpis v sklopu Operativnega programa Slovenja – Madžarska 2007-2013 prijaviteli skupni projekt dvojezične časopisne priloge, namenjene otrokom (na Madžarskem pri Časopisu Porabje, v Sloveniji pri Népújságu), vendar projekt ni dobil potrebne podpore, kar sta obe strani z obžalovanjem ugotovili. SMMK obema stranema predlaga, da poskušata zagotoviti potrebno finančno podporo.
 4. SMMK pozdravlja dejstvo, da bo oddaja Mostovi – Hidak še vedno ostala del prvega televizijskega programa RTV Slovenija.

III.

Druga oziroma nova priporočila⁸⁵

Novi predlogi XII. zasedanja madžarsko-slovenske mešane komisije

Na področju splošnih vprašanj

1. SMMK predlaga okrepitev sodelovanja med državama na različnih področjih in v sklopu delovanja SMMK, ki jo predvideva Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med RS in RM, predlaga ustanovitev več razvojno naravnanih delovnih omizij: manjšine, zdravje, energetika, promet, gospodarske dejavnosti, šolstvo, znanost in tehnologija ter čezmejno sodelovanje.

SMMK opozarja resorje, naj pregledajo vsebino dokumenta z naslovom »Sporazum o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti med RS in RM, podpisanega 2. septembra 1992.

⁸⁵ Tega naslova v zapisniku v madžarskem jeziku ni.

2. SMMK predlaga obema stranema, da se, v kolikor se pripravlja zakonodaja na področjih šolstva, kulture, medijev in manjšinskega varstva nasploh, k sodelovanju povabi slovensko manjšino oziroma madžarsko narodno skupnost.
3. SMMK predlaga obema stranema (vmesni nivo med državo in občinami), da se, v kolikor se pripravlja pokrajinska zakonodaja, k sodelovanju pritegne slovensko manjšino oziroma madžarsko narodno skupnost.
4. SMMK z obžalovanjem vzame na znanje, da so pristojne cerkvene oblasti premestile duhovnika z madžarsko in slovensko materinščino. SMMK slovenski in madžarski cerkvi priporoča, da si prizadevata za namestitve duhovnikov, ki govorijo jezik narodnostnih vernikov.
5. SMMK predlaga, naj Vlada RS in Vlada RM pomagata pri vzpostavitvi samostojnega finančnega sklada madžarske narodne skupnosti v Sloveniji in slovenske manjšine na Madžarskem, ki bo lahko podprl ustanovitev inkubatorja. SMMK madžarski strani predlaga, naj Sklad Bethlen Gábor (Bethlen Gábor Alap) določi okvirni znesek pomoči za realizacijo programov organizacij in društev prekmurskih Madžarov.
6. SMMK madžarski strani predlaga, naj preuči pogoje za uvedbo rednih konzularnih ur v Lendavi s strani madžarskega Veleposlaništva v Ljubljani.

Na področju šolstva, kulture in znanosti

1. SMMK pozdravlja prizadevanja obeh strani za pripravo novega slovensko-madžarskega in madžarsko-slovenskega slovarja. SMMK obema državam predlaga, naj poskusita zagotoviti finančna sredstva za podporo projekta.
2. SMMK obema stranema predlaga, naj izdelata pogoje za finančno in kadrovsko okrepitev obstoječih znanstvenih zavodov oziroma podružnice v Lendavi ter preučita možnosti za ustanovitev prvega zavoda za kulturo, šolstvo in znanost v Porabju. SMMK predlaga slovenski strani, naj prouči možnost, da postane PMSNS soustanovitelj Inštituta za narodnostna vprašanja (INV).
3. Obe strani naj si prizadevata za takšen sistem izmenjave študentov, ki bo pred začetkom študija madžarščine oz. slovenščine omogočal predhodno izobraževanje na univerzah na Madžarskem oziroma na univerzah v Sloveniji. SMMK ugotavlja, da program sodelovanja med Univerzo v Mariboru in Univerzo v Szombathelyu že obstaja in predlaga srečanje rektorjev obeh univerz, na katerem bi se lahko obravnavale pobude za

- okrepitev sodelovanja in izmenjav. SMMK predlaga madžarski strani, naj v okviru sprememb vladne uredbe o postopkih sprejema na visokošolske ustanove, ki so v pripravi, preuči možnost zagotovitve pravočasne prijave zamejskih madžarskih dijakov na vse madžarske visokošolske ustanove.
4. SMMK predlaga obema stranema, naj zagotovita v svoji področni zakonodaji ustrezno število štipendij za študente, ki so pripadniki obeh narodnostnih skupnosti
 5. Za krepitev metodologije dvojezičnega šolstva v Prekmurju naj slovenska stran za madžarsko skupnost zagotovi dodatnega pedagoškega svetovalca za dvojezično šolstvo in svetovalca za madžarski jezik kot jezik okolja. Po istem ključu naj madžarska stran zagotovi pedagoške svetovalce za slovensko manjšino v Porabju.
 6. SMMK predlaga, naj se na vseh ravneh izobraževanja uresničuje pregled dvojezičnega šolstva v Prekmurju in Porabju, odkrivanje pomanjkljivosti, privlačnejša prisotnost slovenskega/madžarskega jezika na učnih urah in povečanje prestiža slovenskega/madžarskega jezika.

IV. Sklepi

Obe strani sta se dogovorili, da bo prišlo do naslednjega zasedanja v letu 2012 v Sloveniji, na katerem bodo predstavljeni rezultati posameznih resorjev za uveljavitev priporočil, morebitne ovire in terminski in finančni načrti nadaljnjih dejavnosti.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Budimpešta, 15. junij 2011

Zsuzsanna Répás
Predsednica
madžarske delegacije
mešane komisije

dr. Boris Jesih
Predsednik
slovenske delegacije
mešane komisij

ZAPISNIK

XIII. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski

I.

Uvod

XIII. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju: SMMK) je potekalo 26. septembra 2012 v Ljubljani. Delegaciji sta vodila sopredsednika SMMK, slovensko delegacijo Matjaž Longar, državni sekretar na Uradu Vlade RS, za Slovence v zamejstvu in po svetu, madžarsko delegacijo pa Zsuzsanna Répas, državna podsekretarka za nacionalno politiko pri Ministrstvu za javno upravo in pravosodje.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju Sporazum) SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske manjšine, ki živita v obeh državah, ugotavlja:⁸⁶

1. Sporazum, podpisan v Ljubljani 6. novembra 1992, ki zagotavlja posebne pravice slovenski narodni manjšini na Madžarskem in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: RS), kakor tudi posameznim pripadnikom ene ali druge manjšine, na visoki ravni zagotavlja ohranjanje izročila, kulturnih vrednot in zgodovinske dediščine slovenske oziroma madžarske manjšinske skupnosti ter s tem prispeva k izpopolnjevanju zavesti o narodni identiteti.
2. SMMK ceni in pozdravlja desetletja⁸⁷ trajajoče sodelovanje med Republiko Slovenijo in Madžarsko glede varstva narodnih manjšin. Pozdravlja tudi pobudo samouprav obeh narodnih skupnosti, da ob dvajseti obletnici podpisa dvostranskega sporazuma o varstvu narodnih manjšin – pod

⁸⁶ V zapisniku v madžarskem jeziku uvodna določila niso oštevilčena.

⁸⁷ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapis »dve desetletji« (két évtized).

pokroviteljstvom obeh zunanjih ministrov – načrtujeta svečano prireditvev in konferenco.

3. Sporazum, ki so ga ob prisotnosti predsednikov obeh držav 8. marca 2012 podpisale Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost (v nadaljevanju: PMSNS), Državna slovenska samouprava in Zveza Slovencev na Madžarskem (v nadaljevanju: ZSM), bo v veliki meri pomagal okrepiti sodelovanje med obema narodnima skupnostma.
4. Financiranje madžarske narodne skupnosti v RS in slovenske narodne manjšine na Madžarskem se kljub slabim gospodarskim razmeram tudi v letu 2012 ne bo zmanjšalo.
5. Vladi Republike Slovenije in Madžarske sta potrdili zapisnik XII. zasedanja SMMK, ki je potekalo 2011⁸⁸ v Budimpešti.

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene pri uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK, toda obenem ugotavlja, da do uresničitve dela priporočil ni prišlo oziroma da njihovo uresničevanje še poteka. Komisija naproša obe vladi, naj si prizadevata za čim hitrejšo uresničitev prejšnjih priporočil skupaj s priporočili iz zapisnika o tem XIII. zasedanju.

II.

Obe strani sta se po medsebojnem informiranju o realizaciji priporočil od zadnjega zasedanja mešane manjšinske komisije dogovorili za ohranitev naslednjih priporočil:

1. SMMK pozdravlja, da je madžarski parlament 11. decembra 2011 sprejel zakon o pravicah narodnih manjšin. SMMK predlaga slovenski strani, naj ob pripravi Zakona o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji preuči zakonodajne okvire in možnosti neposrednega financiranja madžarskih občinskih samoupravnih narodnih skupnosti. SMMK predlaga slovenski strani, da zakon čim prej sprejme.
2. SMMK predlaga, da se lahko z uporabo pomoči iz evropskih sredstev, pridobljenih iz razpisa z naslovom Pomoč pri izobraževanju in vzgoji narodnostnih učencev II. v okviru Operativnega programa za družbeno

⁸⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku letnica ni navedena.

prenovo (TAMOP, koda razpisa 3.4.1.A- 11/1.) nadaljuje projekt razvijanja učnih gradiv za slovensko narodno manjšino.

3. SMMK ugotavlja, da je Oddelek za javne zbirke pri Ministrstvu za šolstvo in kulturo z dovoljenjem za obratovanje (MK/8/2010), izdanim 2. marca 2010, Kúharjevo spominsko hišo na Gornjem Seniku priznal za muzejsko javno ustanovo. Za delovanje Slovenske etnografske hiše bo Državna slovenska samouprava od leta 2011 naprej deležna neposredne proračunske pomoči.⁸⁹ SMMK predlaga madžarski strani, naj zagotovi že obljubljena sredstva za leto 2012, ter da naj bo finančna pomoč za delovanje Slovenske etnografske hiše od leta 2013 naprej vključena v proračun za vzdrževanje ustanov pri Državni slovenski samoupravi.
4. SMMK predlaga, naj madžarska stran – v sodelovanju s pomurskimi madžarskimi manjšinskimi ustanovami – s sofinanciranjem stroškov treh kakovostnih gledaliških produkcij letno tudi v prihodnje pomaga pri kulturni dejavnosti prekmurskih Madžarov.
5. SMMK ugotavlja, da se je v skladu z zakonom št. CCIII. iz leta 2011 o volitvah parlamentarnih poslancev za narodne manjšine na Madžarskem odprla možnost parlamentarnega zastopstva. SMMK nadalje ugotavlja, da zakonski pogoji omogočajo, vendar slovenski narodni skupnosti ne zagotavljajo uspešne izvolitve parlamentarnega poslanca, ampak le izvolitev zagovornika. SMMK predlaga madžarski strani, naj v luči dejstva, da je v slovenski parlament voljen poslanec madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, slovenski narodnostni skupnosti na Madžarskem zagotovi čim širše pristojnosti v okviru dela parlamenta Madžarske.
6. SMMK ugotavlja, da kljub sklepu skupne vladne seje iz leta 2007 še vedno ni prišlo do izgradnje ceste med Gornjim Senikom/Felsőszölnökom in Verico/Ketvölgyem, kjer prebiva velik del pripadnikov slovenske skupnosti na Madžarskem. Hkrati pozdravlja dejstvo, da je 28. marca 2012 bil sprejet sklep Vlade Madžarske, ki omogoča financiranje. SMMK madžarski strani predlaga, naj nadaljuje s potrebnimi postopki in ukrepi za čim prejšnjo izgradnjo ceste, saj 31. decembra 2012 poteče gradbeno dovoljenje za ta projekt.
7. SMMK ugotavlja, da je Komisija DZ za narodni skupnosti dne 18. septembra 2012 sprejela sklep z namenom izboljšanja dvojezičnega

⁸⁹ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapisano, da se Slovenska etnografska hiša že financira od leta 2011. Navedba v zapisniku se zdi prava, saj je bil zapisnik pripravljen septembra 2012.

poslovanja na narodnostno mešanem območju. SMMK nadalje ugotavlja, da sta se Vladi obeh držav na svojem drugem srečanju 27. novembra 2009 v skupni izjavi zavezali k nadaljnjemu sodelovanju na področju organiziranja usposabljanja javnih uslužbencev na dvojezičnem območju. SMMK ugotavlja, da je slovenska stran pripravila ustrezen program in izvajalce za omenjeni projekt v Porabju, in predlaga madžarski strani, naj čim prej omogoči strokovno jezikovno usposabljanje javnih uslužbencev, zaposlenih na tem dvojezičnem področju. SMMK slovenski strani predlaga, da preuči možnost, da se na podoben način lahko zagotovi jezikovno izobraževanje za javne uslužbenke, zaposlene na dvojezičnem območju v Prekmurju.

8. SMMK predlaga, naj strokovnjaki iz ministrstev, pristojnih za promet, ponovno preučijo možnost vzpostavitve železniške povezave med Lendavo in Rédicsem.
9. SMMK ugotavlja, da je Državna slovenska samouprava dne 1. julija 2012 dobila pravico upravljanja v naslednjih izobraževalnih ustanovah slovenske manjšine: v Dvojezični osnovni šoli Jožefa Košiča in vrtcu na Gornjem Seniku ter v Dvojezični osnovni šoli in vrtcu v Števanovcih. Dodatne stroške v zvezi s prevzemom ustanov krije Vlada Madžarske. SMMK predlaga madžarski strani, naj v interesu dobrega delovanja vzgojno-izobraževalnih ustanov dodatno finančno podporo za vzdrževanje ustanov vključi v proračun Državne slovenske samouprave za 2013 in zagotovi redno in pravočasno financiranje. SMMK madžarski strani nadalje predlaga, da obnovi izobraževalne učne načrte narodne manjšine in nadaljuje z vključevanjem nacionalnih strokovnjakov za izobraževanje.
10. SMMK ugotavlja, da je madžarska stran v okviru programa z naslovom »Madžarski vrtci izven domovine 2012« pedagogom dvojezičnih ustanov iz Prekmurja nudila strokovno-metodološko pomoč. SMMK predlaga madžarski strani, naj v Prekmurje pošlje pedagoškega svetovalca, ki bo svojo dejavnost opravljal v okviru PMSNS po dogovoru s pristojnim ministrstvom.

V nadaljevanju obema stranema predlaga razjasnitev pravnih in strokovnih pogojev za nemoteno opravljanje dela svetovalca.

SMMK poziva, naj madžarska stran za šolsko leto 2011/2012 čim prej zagotovi sredstva za financiranje slovenskega pedagoškega svetovalca v Porabju in naj sklene pogodbo o financiranju, ki se nanaša na šolsko leto 2012/2013.

11. SMMK obema stranema predlaga, da v okviru dvostranskih konzultacij v luči priprave večletnega finančnega okvirja EU 2014-2020, preučita možnost za oblikovanje sistema, ki bo omogočil bolj neposredno črpanje sredstev v okviru čezmejnega in obmejnega sodelovanja narodnostnim samoupravam, civilnim organizacijam in ustanovam, in zagotovil lastne deleže pri razvojnih projektih EU ter možnosti predhodnega financiranja.
12. SMMK ugotavlja, da je madžarska stran pripravila osnutek besedila za Okvirni sporazum med Vlado Madžarske in med Vlado Republike Slovenije o razvijanju čezmejnih cestnih povezav, ki je bil posredovan 24. julija 2012 slovenski strani. SMMK slovenski strani predlaga, da pripravi strokovno stališče v zvezi z osnutkom in z njim seznami madžarsko stran⁹⁰. SMMK priporoča obema stranema, da z osnutkom seznanita tudi obe manjšini.
13. SMMK ugotavlja, da je madžarska uprava za medije 20. decembra 2011 Radio Monošter razglasil za ponudnika medijskih storitev in mu dovolil prehod na 4-urno dnevno oddajanje. SMMK ugotavlja, da ima Radio Monošter⁹¹ pravico do oddajanja urejeno do 31. decembra 2012; začele so se že predpriprave za obdobje po tem datumu. Ministrstvo za javno upravo in pravosodje je za neprekinjeno delovanje radia v letu 2012 namenilo enkratno denarno pomoč v višini 15 milijonov HUF. Skupaj z dodatno podporo se je proračunska podpora radia v letu 2012 povečala na 31,9 milijonov HUF. SMMK madžarski strani predlaga, naj dodatno podporo Radiu Monošter za leto 2012 vključi v proračunski okvir za vzdrževanje ustanov za leto 2013 pri Državni slovenski samoupravi.
14. SMMK še naprej pripisuje velik pomen pobudi madžarske narodne skupnosti in slovenske narodnosti za izdajanje skupne mladinske priloge časopisa *Népiújság* v Sloveniji in časopisa *Porabje* na Madžarskem ter realizaciji navezujočih se mladinskih programov s pridobitvijo evropskih sredstev.
15. SMMK opozarja obe strani, da je veljavnost Sporazuma o sodelovanju na

⁹⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku navedbe »in z njim seznami madžarsko stran« ni.

⁹¹ V zapisniku v madžarskem jeziku je namesto Radia Monošter naveden »Szlovén Rádió Nonprofit Kft.«. Na spletni strani Državne slovenske samouprave (www.slovenci.hu) je o radiu napisano naslednje: »Slovenski radio so 1. julija 1997 ustanovile tri organizacije: Zveza Slovencev na Madžarskem, Državna slovenska samouprava, Slovenska manjšinska samouprava Monošter – Slovenska ves. Organizacijo je 3. julija 1997 registriralo Sodišče županije Vas. Organizacija se je 23. junija 2009 preoblikovala, ustanovil se je Szlovén Rádió Közhasznú Nonprofit Kft. (Javni neprofitni d.o.o. Radio Monošter).«

področju izobraževanja, kulture in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, podpisan 2. septembra 1992 v Budimpešti, potekla. Glede na to, da sta obe državi članici Evropske unije, SMMK predlaga, da v luči krepiteve slovensko-madžarskega kulturnega, izobraževalnega in znanstvenega sodelovanja obe strani podata pobudo za sklenitev novega sporazuma.

16. SMMK ugotavlja, da madžarska stran v skladu s strateškim sporazumom o partnerstvu, ki so ga 2011 podpisali minister za javno upravo in pravosodje ter predsedniki nacionalnih manjšinskih samouprav, pri pripravi zakonov, ki zadevajo nacionalne manjšine, vključuje tudi prizadete skupnosti. V postopek priprave Zakona o pravicah narodnih manjšin, Zakona javnega izobraževanja in Zakona o lokalni samoupravi na Madžarskem se je slovenska narodna manjšina aktivno vključila in podala predloge. SMMK predlaga, da obe strani še naprej v pripravo področne zakonodaje vključujeta obe manjšini.
17. SMMK ima v interesu ohranitve obeh narodnih skupnosti za pomembno, da se zagotovi, da versko življenje poteka v maternem jeziku. SMMK predlaga zagotavljanje možnosti verskega življenja na narodnostno mešanih območjih v maternem jeziku.
18. SMMK ugotavlja, da je slovenska stran oblikovala ad hoc medresorsko delovno skupino z namenom identifikacije razvojnih, in predvsem gospodarskih potencialov na narodnostno mešanem območju v Pomurju. SMMK predlaga slovenski strani, da pri delu delovne skupine zagotovi aktivno sodelovanje PMSNS. SMMK predlaga obema stranema, da preučita možnosti vzpostavitve sistema za gospodarsko osnovo za pripadnike obeh narodnostnih skupnosti na obeh straneh meje, tudi s pomočjo virov iz EU.
19. SMMK madžarski strani tudi v nadalje predlaga, naj madžarsko veleposlaništvo v Ljubljani glede na potrebe zagotovi redne konzularne dneve v Lendavi.
20. SMMK z obžalovanjem ugotavlja, da pri pripravi slovensko-madžarskega in madžarsko-slovenskega slovarja ni bilo bistvenega napredka. SMMK priporoča izvajanje aktivnosti za pridobitev evropskih sredstev.
21. SMMK slovenski strani predlaga, da v sodelovanju s PMSNS in ustreznimi znanstveno-raziskovalnimi institucijami podpre ustanovitev ustrezne enote znanstveno-raziskovalne dejavnosti znotraj Zavoda za kulturo

madžarske narodnosti (ZKMN). SMMK nadalje predlaga madžarski strani, da na predlog slovenske skupnosti preuči možnost ustanovitve ustrezne znanstveno-raziskovalne enote za slovensko narodno skupnost v Porabju.

22. SMMK ugotavlja, da je v zvezi z izvajanjem zakona št. CCIV iz 2011 o visokem šolstvu priprava vladnega predpisa o postopku sprejema na visoko šolo še vedno v teku. Madžarski strani predlaga, naj v okviru tega madžarskim dijakom iz Slovenije, ki so maturirali v tem letu, možnost vpisa na visokošolsko ustanovo za prihodnje šolsko leto zagotovi s podaljšanjem roka za dopolnitev vloge za vpis.
23. SMMK še naprej poziva obe strani, da v skladu z veljavno zakonodajo svojega območja zagotovita ustrezno število štipendij za pripadnike obeh narodnih skupnosti.
24. SMMK priporoča slovenski strani, da v luči krepitve metodologije dvojezičnega šolstva v Prekmurju za madžarsko skupnost zagotovi pedagoškega svetovalca za dvojezično šolstvo in madžarski jezik kot jezik okolja. Nadalje priporoča madžarski strani zagotovitev mobilnih pedagoških asistentov v Porabju. SMMK predlaga obema stranema, naj preučita možnost, da slovenska narodna skupnost v Porabju oz madžarska narodna skupnost v Prekmurju sprejmeta v šolah gostujoče učitelje iz matične države.

III.

SMMK se je dogovoril za sprejetje naslednjih novih priporočil:

1. SMMK predlaga, da obe strani obnovita strokovne stike na področju varstva nepremične kulturne dediščine in naj ponovno obudita skupno strokovno delovno skupino za nadaljevanje, pripravo in koordiniranje opušenih del, programov. Podpirata in sprejmeta naj ukrepe s ciljem (ponovnega) zagona programov za ocenjevanje in spoznavanje nepremične kulturne dediščine v obmejnih naseljih. Strani naj sodelujeta v interesu evidentiranja, dokumentiranja in ohranitve dragocene nepremične kulturne dediščine v Porabju in v Prekmurju. SMMK predlaga tudi, da obe strani v dvostranskih kulturnih programih, ki čakajo na obnovitev, navedeta te obveznosti za ohranjanje dediščine.

2. SMMK predlaga obema stranema, da izdelata skupni madžarsko-slovenski strokovni program za raziskave in obnovo na gradu v Lendavi in tam delujočega muzeja ter skupni strokovni program za obnovo samostana v Monoštru in da s skupnimi močmi iz virov EU to tudi uresničita.
3. SMMK madžarsko stran v duhu razvoja regije in slovenske manjšine v Porabju poziva, da zagotovi sredstva za kulturne in neprofitne dejavnosti osrednje kulturne ustanove slovenske skupnosti, Slovenskega kulturnega centra Lipa.
4. SMMK predlaga slovenski strani v luči sklepa Komisije Državnega zbora RS za narodni skupnosti izvedbo pilotnega projekta glede pridobivanja podatkov na podlagi obrazca o narodni in jezikovni pripadnosti pripadnikov madžarske narodne skupnosti v nekaterih naseljih v Prekmurju.
5. SMMK predlaga obema stranema, naj pristojni na obeh straneh v luči kvalitetne medijske oskrbe avtohtone slovenske manjšine na Madžarskem preučijo možnost za dosegljivost radia Murski val v Porabju.
6. SMMK predlaga madžarski strani, da da na razpolago PMSNS-ju kip Zale Györgya, ki bi lahko bil razstavljen v Lendavi.
7. SMMK predlaga madžarski strani, da Zavod za kulturo madžarske narodnosti (ZKMN) – v smislu sporazuma, sklenjenega z Inštitutom Balassi – prevzame tudi vlogo madžarskega inštituta v Sloveniji. SMMK predlaga slovenski strani, da preuči možnosti za ustanovitev slovenskega kulturnega inštituta na Madžarskem.
8. SMMK predlaga madžarski strani, naj Državni slovenski samoupravi zaradi znatnega povečanja obsega dela in prevzema dodatnih nalog poveča institucionalno podporo za delovanje in proračun ustanove v ustrezni višini v primerjavi s preteklim obdobjem.
9. SMMK predlaga slovenski strani, naj z ozirom na dejstvo, da je Državna slovenska samouprava s 1. julijem 2012 prevzela upravljanje vrtca in Dvojezične osnovne šole Jožefa Košiča iz Gornjega Senika ter vrtca in Dvojezične osnovne šole v Števanovcih, tem ustanovam zagotovi pomoč pri izven šolskih dejavnostih v maternem jeziku na področju kulture (slovenski mentorji, oziroma vodje skupin).
10. SMMK predlaga, naj madžarska stran sprejme ukrepe za poenostavitev postopkov in prijav na javne razpise. SMMK poziva madžarsko stran, da pridobljena sredstva pravočasno izplača, in sicer v istem proračunskem letu.

11. SMMK madžarski strani predlaga ureditev pravnega statusa muzeja Avgusta Pavla v Monoštru kot primarnega in osrednjega muzeja slovenske narodnostne skupnosti in zagotovitev strokovnega osebja ter finančnih sredstev za njegovo delovanje.
12. SMMK predlaga slovenski strani pričetek aktivnosti za vzpostavitev okvirjev, v katerih bi se status osrednje knjižnice v madžarskem jeziku lahko dodelil Knjižnici v Lendavi in status muzeja madžarske narodne manjšine dodelil muzeju Galerija-Muzej Lendava.
13. SMMK priporoča slovenski strani, da se v okviru priprave spremembe Zakona o sistemu javnih plač v delu, ki se nanaša na dvojezični dodatek za javne uslužbence na narodnostno mešanem območju, aktivno vključi tudi PMSNS.

Mešana komisija predlaga obema stranema krepitev dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju.

14. SMMK predlaga slovenski strani, naj tudi po zaključku poskusnega projekta »Madžarščina kot drugi jezik z zunanjo diferenciacijo na dvojezični srednji šoli v Lendavi«⁹² v dvojezični srednji šoli v Lendavi zagotovi, da se učenci, ki pridejo iz slovenskih enojezičnih šol, madžarščino učijo v ločeni skupini (madžarščina kot drugi jezik). SMMK predlaga slovenski strani, naj tudi v prihodnje zagotavlja pogoje za izvajanje poskusnega projekta z nazivom »Istčasno učenje pisanja in branja v madžarščini in slovenskem jeziku v dvojezični osnovni šoli«⁹³, in predlaga, da se preuči možnost za nadaljnjo pridobivanje evropskih sredstev za nadaljevanje obeh projektov.
15. SMMK predlaga, naj madžarska stran za dijake slovenske narodnosti zagotovi s strani države financirana mesta na Oddelku za slovenski jezik in književnost Univerzitetnega centra Savaria v Sombotelu, ki deluje v okviru Univerze za Zahodno Madžarsko, in na Univerzi ELTE v Budimpešti.
16. SMMK predlaga obema stranema, naj namenita posebno pozornost vzdrževanju in obnovi cestne infrastrukture v Porabju in Pomurju, s posebnim poudarkom na ohranjanju in razvoju turizma in gospodarskih dejavnosti.

⁹² Pravilno ime projekta je »Delna zunanja diferenciacija pri madžarščini kot drugem jeziku v Dvojezični srednji šoli Lendava«, na kratko DIFER.

⁹³ Pravilno ime projekta je »Hkratno opismenjevanje v madžarščini in slovenščini v Dvojezični osnovni šoli I. Lendava«, na kratko HOP.

17. SMMK obema stranema priporoča, da priznata akreditirana strokovno pedagoška usposabljanja v eni ali drugi državi in jih vključita v sistem ocenjevanja pedagoških delavcev.
18. SMMK predlaga obema stranema, da se v letu 2013 sredstva, namenjena manjšinama, v primerjavi s preteklimi leti ne znižujejo.

IV. Sklepi

Strani sta se dogovorili, da bo leta 2013 na Madžarskem prišlo do naslednjega zasedanja, na katerem bodo predstavljeni rezultati uveljavljanja priporočil po posameznih resorjih, morebitne ovire in terminski ter finančni načrti nadaljnjih dejavnosti.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Ljubljana, 26. september 2012

Matjaž Longar
Predsednik
slovenske delegacije
mešane komisije

Suzsanna Répás 1. r.
Predsednica
madžarske delegacije
mešane komisije

ZAPISNIK

XIV. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski

I.

Uvod

XIV. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju: SMMK) je potekalo 2. oktobra 2013 v Monoštru. Delegaciji sta vodila sopredsednika SMMK, slovensko delegacijo dr. Boris Jesih, državni sekretar na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, madžarsko delegacijo pa Zsuzsanna Répás, državna podsekretarka za nacionalno politiko pri Ministrstvu za javno upravo in pravosodje.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: Sporazum) SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske narodne skupnosti, ki živita v obeh državah, ugotavlja:⁹⁴

1. SMMK zelo ceni desetletja⁹⁵ trajajoče sodelovanje med Republiko Slovenijo in Madžarsko, ki je glede varstva pravic narodnih manjšin že prineslo določen napredek. V luči krepitve tega sodelovanja pozdravlja tudi srečanje obeh predsednikov Vlád novembra 2012, kjer sta se dotaknila tudi za obe narodni skupnosti pomembnih razvojnih projektov. SMMK nadalje pozdravlja pobudo obeh narodnih skupnosti, da oba ministra za zunanje zadeve prevzameta pokroviteljstvo in se udeležita slovesnosti ob letošnji 20. obletnici dvostranskega sporazuma o varstvu manjšin v Monoštru in Lendavi.

⁹⁴ V zapisniku v madžarskem jeziku uvodna določila niso oštevilčena.

⁹⁵ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapis »dve desetletji« (két évtized).

2. Financiranje slovenske narodnosti na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji se kljub slabim gospodarskim razmeram v obeh državah v letu 2013.
3. Za ohranitev obeh narodnih skupnosti je pomembna zagotovitev verskega življenja v maternem jeziku.
4. Vladi Republike Slovenije in Madžarske sta potrdili zapisnik XIII. zasedanja SMMK, ki je potekalo septembra 2012⁹⁶ v Ljubljani.

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene pri uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK. Obenem ugotavlja, da do uresničitve dela priporočil ni prišlo oziroma da njihovo uresničevanje še poteka. Komisija naproša obe vladi, naj si prizadevata za čim hitrejšo uresničitev prejšnjih priporočil skupaj s priporočili iz zapisnika o tem XIV. zasedanju.

II.

Obe strani sta se po medsebojnem informiranju o realizaciji priporočil od zadnjega zasedanja mešane manjšinske komisije dogovorili za ohranitev naslednjih priporočil:

1. SMMK pozdravlja projekt Pomoč pri izobraževanju in vzgoji narodnostnih učencev II. v okviru Operativnega programa za družbeno prenavo (TAMOP), pri katerem je vodilni partner Dvojezična OŠ Števanovci in pričakuje nemoteno nadaljevanje njegovega poteka in zaključek.
2. SMMK ugotavlja, da se na podlagi tretjega odstavka 80. člena Ustave Republike Slovenije v državni zbor vedno izvoli po en poslanec madžarska narodne skupnosti. Madžarska slovenski narodni skupnosti⁹⁷ na Madžarskem omogoča narodnostnega zagovornika v okviru dela parlamenta Madžarske.
3. SMMK na osnovi tehničnih dejavnikov ugotavlja, da je pri cestni povezavi Verica/Gornji Senik prišlo do pomembnega napredka in da se cesta lahko dokonča do 30. novembra 2013. Hkrati ugotavlja, da je prišlo

⁹⁶ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapisan natančen datum zasedanja, 26. september 2012.

⁹⁷ V zapisniku v madžarskem jeziku je navedba, da SMMK predlaga, da naj Madžarska slovenski narodni skupnosti na Madžarskem omogoči narodnostnega zagovornika v okviru dela parlamenta Madžarske. (A KVB javasolja, hogy Magyarország a szlovén nemzetiség számára tegeye lehetővé, hogy a magyar Parlamentben nemzetiségi szószólója legyen).

do nepričakovane zaustavitve del na podlagi sklepa sodišča v Budimpešti. Madžarska stran se zavezuje k čimprejšnji izgradnji ceste in bo pri tem uporabila vsa pravna sredstva.

SMMK pričakuje, da bo zaustavitev del preklicana v najkrajšem možnem času in da bo cesta dokončana v zastavljenem roku.

SMMK pričakuje, da bo madžarska stran – v skladu s svojo zavezanostjo – z vsemi pravnimi sredstvi pospešila dokončanje cestne povezave do zastavljenega roka.

4. SMMK pozdravlja napore slovenske strani, ki jih je do sedaj vložila v pripravo Zakona o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti. SMMK predlaga slovenski strani, da nadaljuje z aktivnostmi v zvezi s pripravo zakona ter da v postopku priprave zakona preuči zakonodajne okvire in možnosti neposrednega financiranja madžarskih občinskih samoupravnih narodnih skupnosti.
5. SMMK ugotavlja, da sta se Vladi obeh držav na svojem drugem srečanju 27. novembra 2009 v skupni izjavi zavezali k nadaljnjemu sodelovanju na področju organiziranja usposabljanja javnih uslužbencev na dvojezičnem območju.

SMMK se zaveda poslabšanja gospodarsko-finančnih razmer v obeh državah in pri ureditvi problematike obema stranema predlaga sodelovanje pri izvedbi programa usposabljanja javnih uslužbencev na izpostavljenih delovnih mestih v jeziku obeh narodnosti, skladno z državnimi samoupravama narodnih skupnosti.⁹⁸

SMMK predlaga slovenski strani, da bi pred sprejetjem zakona o sistemu plač javnih uslužbencev prosi za mnenje PMSNS.

⁹⁸ Zapisano v poševnem tisku v zapisniku v madžarskem jeziku se glasi: »SMMK se zaveda poslabšanja gospodarsko-finančnih razmer v obeh državah in pri ureditvi problematike obema stranema predlaga sodelovanje pri izvedbi programa usposabljanja javnih uslužbencev na izpostavljenih delovnih mestih v jeziku obeh narodnosti, v dogovoru z državnimi samoupravnimi skupnostmi in v sodelovanju z občinskimi upravami in Nacionalnim upravnim inštitutom to tudi uresniči.« (A KVB tudatában van annak, hogy mindkét országban romlottak a gazdaságipénzügyi körülmények, így a kérdés rendezése érdekében mindkét félnek javasolja, hogy biztosítsa a kiemelt munkahelyen dolgozó közalkalmazottak nemzetiségi nyelvi történeti továbbképzését, és azt mindkét oldalon a nemzetiségi közösségek országos önkormányzataival egyeztetve, a járási hivatalok és a Nemzeti Közigazgatási Intézet közreműködésével valósítsa meg.)

6. SMMK ugotavlja, da madžarska stran zagotavlja v interesu nemotenega delovanja vzgojno-izobraževalnih ustanov, s katerimi upravlja Državna slovenska samouprava, dodatno finančno podporo za vzdrževanje ustanov zagotavlja v proračunu Državne slovenske samouprave za leto 2013. SMMK predlaga madžarski strani proračunsko zagotovljeno, v ustrezni višini in pravočasno financiranje ustanov tudi od 2014 naprej.
7. SMMK ugotavlja, daje madžarska stran za šolsko leto 2012/2013 zagotovila sredstva za financiranje slovenskega pedagoškega svetovalca v Porabju in pozdravlja podpis pogodbe o financiranju tudi za šolsko leto 2013/2014.

SMMK predlaga madžarski strani, da poišče dolgoročno rešitev financiranja slovenskega pedagoškega svetovalca v Porabju.

SMMK predlaga zagotovitev svetovalca za madžarski jezik, ki bi deloval pod okriljem PMSNS.

8. SMMK pozdravlja pripravo operativnega programa čezmejnega sodelovanja Slovenija Madžarska, ki omogoča povezavo skupnega razvoja, sodelovanja, partnerstva in strateških projektov. *SMMK predlaga obema stranema, naj si glede na evropsko finančno perspektivo v obdobju 2014–2020 prizadevajo, da se lahko narodnostnim samoupravam, civilnim organizacijam in ustanovam v okviru obmejnega sodelovanja trajnostno razvijata in da bo v razvojnih projektih EU tudi njima zagotovljena možnost lastne udeležbe in predplačil.*⁹⁹ SMMK pozdravlja odločitev Vlade Republike Slovenije, ki je junija 2013 potrdila Spremembe in dopolnitve Splošnih pogojev poslovanja Javnega sklada RS za regionalni razvoj in razvoj podeželja

SMMK predlaga aktivno vključitev predstavnikov narodnih skupnosti v delovno telo, ki odloča o dodelitvi projektov.

SMMK pozdravlja tudi napredek slovenske strani pri reševanju vprašanja zagotavljanja lastne udeležbe za EU projekte, saj v letu 2013 objavljeni 13. člen Uredbe o izvajanju ukrepov endogene regionalne politike določa, da

⁹⁹ Zapisano v posebnem tisku je nejasno. Prevod iz zapisnika v madžarskem jeziku se glasi: »SMMK predlaga obema stranema, naj si glede na evropsko finančno perspektivo v obdobju 2014–2020 prizadevata za trajnostno sodelovanje med narodnostnimi samoupravami, organizacijami in ustanovami civilne družbe v okviru obmejnega sodelovanja. V sklopu razvojnih projektov EU naj jim bo zagotovljena možnost lastne udeležbe in predplačil.« (A KVB javasolja a feleknek, hogy a 2014-2020 közötti európai pénzügyi perspektíva figyelembevételével törekedjenek arra, hogy a nemzetiségi önkormányzatok, civil szervezetek és intézmények a határ menti együttműködés keretén fenntartható együttműködések tudjanak kialakítani, és az uniós fejlesztésű projektekben számukra is biztosított legyen az önrész és az előfinanszírozás lehetősége.)

se v okviru dogovorov za razvoj regij proračunska sredstva Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo uporabljajo tudi za zagotavljanje lastne udeležbe pri regijskih projektih, ki razrešujejo problematiko gospodarske osnove narodne skupnosti in se financirajo iz sredstev EU kot neposredne potrditve operacij.

9. SMMK pozdravlja Okvirni sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Madžarske o razvoju čezmejnih cestnih povezav, ki sta ga 26. novembra 2012 v Ljubljani podpisala predsednika vlad dveh držav. SMMK podpira prizadevanje, da predstavniki ministrstev, odgovorni za promet v obeh državah, ob upoštevanjem predlogov obeh narodnih skupnosti čim prej začnejo s strokovnim usklajevanjem glede dopolnitve Okvirnega sporazuma s prilogo, ki bi vsebovala seznam že obstoječih in načrtovanih cestnih povezav, s posebnim poudarkom na novih čezmejnih cestnih povezavah, predlaganih za uresničitev v obdobju 2014-2020.
10. SMMK predlaga obema stranema, da v finančnem okviru EU v obdobju 2014-2020 ali z zagotovitvijo sredstev znotraj lastnih državnih proračunov pripomoreta k izdajanju skupne mladinske priloge časopisa *Népújság* v Sloveniji in časopisa *Porabje* na Madžarskem.
11. SMMK obe strani ponovno opozarja, da je veljavnost Sporazuma o sodelovanju na področju izobraževanja, kulture in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, podpisanega 2. septembra 1992 v Budimpešti, potekla. SMMK predlaga obema stranema, da v interesu krepitve slovensko-madžarskega kulturnega, izobraževalnega in znanstvenega sodelovanja naredita korak k sklenitvi novega sporazuma.
12. SMMK madžarski strani tudi nadalje predlaga, naj madžarsko veleposlaništvo v Ljubljani glede na potrebe zagotovi redne konzularne dneve v Lendavi.
13. SMMK predlaga madžarski strani, naj podari Pomurski madžarski samoupravni narodni skupnosti kip Györgya Zale.
14. SMMK predlaga madžarski strani, naj na podlagi interesa slovenske narodne skupnosti preuči ustanovitev raziskovalne enote, SMMK predlaga slovenski strani, da zagotovi možnosti za nemoteno izvajanje raziskovalne dejavnosti v okviru obstoječe raziskovalne infrastrukture v Lendavi.
15. SMMK ugotavlja, da Republika Slovenija že zagotavlja ustrezno število štipendij za pripadnike madžarske narodne skupnosti. SMMK

pozdravlja, da sta med študenti, ki prejema študentsko štipendijo za izobraževanje, ki jo srednješolcem zagotavlja madžarska država od leta 2013, tudi dijaka slovenske narodnosti.

16. SMMK priporoča slovenski strani, da v luči krepitev metodologije dvojezičnega šolstva v Prekmurju za madžarsko skupnost zagotovi pedagoškega svetovalca za dvojezično šolstvo in madžarski jezik kot jezik okolja. Nadalje priporoča madžarski strani preučitev možnosti zagotovitve mobilnih pedagoških asistentov v Porabju.¹⁰⁰

SMMK predlaga obema stranema, naj v skladu s potrebami slovenske narodne skupnosti v Porabju oziroma madžarske narodne skupnosti v Prekmurju preučita možnost, da sprejmeta v šolah gostujoče učitelje iz matične države.

17. SMMK predlaga, da obe strani obnovita strokovne stike na področju varovanja kulturne dediščine in izdelata skupni slovensko-madžarski strokovni program za raziskave, ohranitev in varstva nepremične kulturne dediščine, ob vključitvi predstavnikov obeh narodnih skupnosti.

SMMK predlaga obema stranema, da za doseg te ciljev pridobita ustrezna sredstva tudi iz evropskih virov.

18. SMMK pozdravlja odločitev o podpori za delovanje osrednje kulturne ustanove slovenske skupnosti Slovenskega kulturnega informacijskega centra v Monoštru.

SMMK predlaga madžarski strani zagotovitev dolgoročnega in pravočasnega financiranja v ustrezni višini, ki bo zagotovilo kontinuiteto kulturne in neprofitne dejavnosti centra.

19. SMMK ugotavlja, da je slovenska stran pripravila predlog koncepta študije na temo narodne in jezikovne opredelitve pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. SMMK nadalje priporoča obema stranema pripravo čezmejnega EU projekta glede pridobivanja podatkov na podlagi obrazca o narodni in jezikovni pripadnosti pripadnikov madžarske narodne skupnosti v nekaterih naseljih v Prekmurju, za katerega bi pridobili sredstva iz EU virov.

20. SMMK pozdravlja, da je bil, zahvaljujoč se madžarski strani, storjen pomemben napredek pri financiranju Radia Monošter in povečanju

¹⁰⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku je še stavek, ki pravi: »Poleg tega (SMMK) predlaga, da naj slovenska stran še naprej zagotavlja mobilne pedagoške asistente v Porabju.«

oddajnega časa. SMMK ugotavlja, da se je dodatna podpora iz leta 2012, ki jo je zagotovila madžarska stran, vključila v proračunsko podporo DSS za leto 2013, zaradi česar so zagotovljeni osnovni stroški za delovanje Radia Monošter. SMMK priporoča madžarski strani, da tudi v bodoče zagotavlja zadostna sredstva za nemoteno delovanje radia Monošter.

21. SMMK pozdravlja odločitev o podpori za obnovo prostorov Državne slovenske samouprave na Gornjem Seniku, ki se navezuje na I. etapo. SMMK nadalje predlaga madžarski strani, da zaradi znatnega povečanja obsega dela in zaradi potrebnih obnovitvenih del v letu 2014 zagotovi vire financiranja, potrebne za izvedbo II. etape obnove.
22. SMMK pozdravlja ureditev pravnega statusa muzeja Avgusta Pavla v Monoštru kot baznega muzeja slovenske narodnosti. SMMK pozdravlja, da je madžarska stran zagotovila strokovno osebje ter finančna sredstva za njegovo delovanje.

SMMK pozdravlja pripravljenost slovenske strani za iskanje rešitve glede ureditve osrednjega narodnostnega statusa Knjižnice v Lendavi in statusa Galerije- Muzeja v Lendavi.

23. SMMK predlaga slovenski strani, naj tudi po zaključku poskusnega projekta »Madžarščina kot drugi jezik z zunanjo diferenciacijo na dvojezični srednji šoli v Lendavi«¹⁰¹ v dvojezični srednji šoli v Lendavi zagotovi, da se učenci, ki pridejo iz slovenskih enojezičnih šol, madžarščino učijo v ločeni skupini (madžarščina kot drugi jezik).

SMMK predlaga slovenski strani, naj tudi v prihodnje zagotavlja pogoje za izvajanje poskusnega projekta z nazivom »Istočasno učenje pisanja in branja v madžarščini in slovenskem jeziku v dvojezični osnovni šoli«¹⁰².

SMMK predlaga, da se preuči možnost za nadaljnjo pridobivanje evropskih sredstev za nadaljevanje obeh projektov.

24. SMMK predlaga madžarski strani, da za študente slovenske narodnosti zagotovi s strani države financirana mesta na Oddelku za slovenski jezik in književnost Univerzitetnega centra Savaria v Sombotelu, ki deluje v okviru Univerze za Zahodno Madžarsko, in na Univerzi ELTE v Budimpešti.

SMMK priporoča obema stranema preučitev možnosti študija slovenščine oz. madžarščine tudi z vpisanim enim študentom v posameznem letniku.

¹⁰¹ Glej opombo št. 92.

¹⁰² Glej opombo št. 93.

SMMK predlaga obema stranema, da omogočita še nadalje brezplačno učenje maternega jezika vsem redno vpisanim študentom na Univerzah v državi, kjer to učenje poteka.

25. SMMK predlaga upravljalcema cest na obeh straneh, da namenita obnovi in vzdrževanju cest posebno pozornost, z upoštevanjem predlogov obeh narodnostnih skupnosti.¹⁰³
26. SMMK obema stranema priporoča, da priznata akreditirana strokovno pedagoška usposabljanja v eni ali drugi državi in jih vključita v sistem klasificiranja pedagoških delavcev.
27. SMMK predlaga, naj slovenska stran z ustrežno časovno razporeditvijo še naprej zagotovi dvojezičnim šolam v Porabju financiranje izven šolske kulturne dejavnosti v slovenskem jeziku (slovenski mentorji oziroma vodje skupin).

SMMK predlaga madžarski strani, naj še naprej zagotavlja dvojezičnim šolam v Pomurju financiranje izven šolske kulturne dejavnosti v madžarskem jeziku (slovenski madžarski oziroma vodje skupin).

28. SMMK ponovno predlaga obema stranema, da preučita možnosti vzpostavitve sistema za gospodarsko osnovo za pripadnike obeh narodnostnih skupnosti na obeh straneh meje, tudi s pomočjo virov EU.

III.

SMMK se je dogovoril za sprejetje naslednjih novih priporočil:

1. SMMK predlaga obema stranema, da preučita možnost ustanovitve multimedijske kulturno-umetniške ustanove za slovensko narodno skupnost, v kateri bi delovala umetnostna galerija, knjižnica in čitalnica.
2. SMMK predlaga obema stranema, da se v tekočem in v prihodnjem letu sredstva, namenjena narodnima skupnostma, v primerjavi s preteklimi leti ne znižujejo.

¹⁰³ V zapisniku v madžarskem jeziku se točka 25 glasi takole: »SMMK predlaga obema stranema, da namenita obnovi in vzdrževanju cest na dvojezičnem območju posebno pozornost, z upoštevanjem predlogov obeh narodnostnih skupnosti.« (A KVB javasolja a feleknék a nemzetiségileg vegyesen lakott térség úthálózatának minőségi javítását, felújítását és karbantartását a két nemzetiségi közösség javasolatai figyelembe vételével.)

3. SMMK predlaga slovenski strani, naj ob morebitni reorganizaciji oz. združitvi občin na narodnostno mešanem območju zaprosi za mnenje Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnosti.
4. SMMK priporoča obema stranema preučitev možnosti za zagotovitev obveznih in prostovoljnih usposabljanj v maternem jeziku za slovenske kmete v Porabju in madžarske kmete v Pomurju.
5. SMMK predlaga madžarski strani, da tudi po naslednjih narodnostnih lokalnih volitvah poišče možnost za ustanovitev narodnostne slovenske samouprave v Andovci.

IV. Sklepi

Strani sta se dogovorili, da bo leta 2014 v Sloveniji prišlo do naslednjega zasedanja, na katerem bodo predstavljeni rezultati uveljavljanja priporočil po posameznih resorjih, morebitne ovire in terminski ter finančni načrti nadaljnjih dejavnosti.

Strani sta se prav tako dogovorili, da si bodo člani obeh delegacij pred prihodnjim zasedanjem ogledali najpomembnejše ustanove in inštitucije slovenske narodnosti v Porabju in madžarske narodnosti Pomurju in se seznanili z njihovim delovanjem.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Monošter, 2. oktober 2013

Dr. Boris Jesih l. r.
Predsednik
slovenske delegacije
mešane komisije

Zsuzsanna Répás
Predsednica
madžarske delegacije
mešane komisije

ZAPISNIK

XV. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Madžarski

I.

Uvod

XV. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju: SMMK) je potekalo 18. novembra 2015 v Lendavi. 17. novembra 2015 sta si delegaciji obeh držav ogledali institucije slovenske manjšine v Porabju in institucije madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Delegaciji sta vodila sopredsednika SMMK, slovensko delegacijo Gorazd Žmavc, minister na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, madžarsko delegacijo pa Ferenc Kalmár, ministrski poverjenik, odgovoren za razvoj sosednjih politik pri Ministrstvu za zunanje zadeve in trgovino Madžarske.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: Sporazum) SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske narodne skupnosti, ki živita v obeh državah, ugotavlja:

- SMMK zelo ceni dve desetletji trajajoče uspešno sodelovanje med Republiko Slovenijo in Madžarsko na področju pravne zaščite narodnih manjšin.
- SMMK pozdravlja, da sta bili avtohtona madžarska narodna skupnost v Republiki Sloveniji in avtohtona slovenska narodna manjšina na Madžarskem na neformalnem srečanju predsednikov Vlad 6. novembra 2015 prepoznani kot pomembna stebra dvostranskih odnosov.
- SMMK pripisuje velik pomen uskladitvi gospodarskih in infrastrukturnih naložb na madžarsko slovenskem vladnem vrhu januarja 2016, ki so odločilne tudi za prihodnost slovenske in madžarske narodne skupnosti na obeh straneh skupne meje.
- SMMK pozdravlja uresničevanje načrtov obeh narodnih skupnosti na

področju kulture in gospodarstva ter ugotavlja, da to prispeva k razvoju celotne regije, kar kaže na njihovo pozitivno vlogo v skupnem evropskem prostoru.

- SMMK z zadovoljstvom ugotavlja, da so prijateljske vezi, vzpostavljene na medsebojnem zaupanju, razumevanju in dialogu, omogočile znotraj okvirja medvladne manjšinske komisije odprto in iskreno – v večini primerov uspešno – obravnavo bistvenih vprašanj, ki zadevajo narodne manjšine.
- SMMK ugotavlja, da se na podlagi tretjega odstavka 80. člena Ustave Republike Slovenije v državni zbor vedno izvoli po en poslanec madžarske narodne skupnosti.
- SMMK pozdravlja, da je na parlamentarnih volitvah leta 2014 tudi slovenska narodnost izvolila svojega zagovornika narodnosti v madžarskem parlamentu.
- SMMK pozdravlja, da sta predsednika slovenske in madžarske vlade 10. januarja 2014 predala svojemu namenu cesto med Gornjim Senikom in Verico.
- Za ohranitev obeh narodnih skupnosti je pomembna zagotovitev verskega življenja v maternem jeziku.
- SMMK pozdravlja, da se je borovo gostüvanje porabskih Slovencev kot vrednota za ohranitev septembra 2015 uvrstilo na seznam Unescove duhovne in kulturne dediščine.
- Vladi Republike Slovenije in Madžarske sta potrdili priporočila iz zapisnika XIV. zasedanja SMMK, ki je potekalo 2. oktobra 2013 v Monoštru.

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene pri uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK. Obenem ugotavlja, da do uresnitve dela priporočil ni prišlo oziroma da njihovo uresničevanje še poteka. Komisija naproša obe vladi, naj si prizadevata za čim hitrejšo uresničitev navedenih priporočil oziroma priporočil iz zapisnika XV. zasedanja.

II.

Obe strani sta se po medsebojnem informiranju o realizaciji priporočil od zadnjega zasedanja mešane manjšinske komisije dogovorili za ohranitev naslednjih priporočil:

1. SMMK pozdravlja projekt Pomoč pri izobraževanju in vzgoji narodnostnih učencev II. v okviru Operativnega programa za družbeno prenovu (TAMOP), pri katerem je vodilni partner Dvojezična OŠ Števanovci in pričakuje njegov uspešen zaključek.
2. SMMK ugotavlja, da je priprava Zakona o avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji uvrščena v Normativni delovni program Vlade RS za leto 2015 in da je delovni osnutek zakona pripravljen ter, da je v pripravo le-tega vključena tudi madžarska narodna skupnost.

SMMK predlaga slovenski strani, da preuči zakonodajne okvire in možnosti neposrednega financiranja madžarskih občinskih samoupravnih narodnih skupnosti.

3. SMMK ugotavlja, da sta se Vladi obeh držav na svojem drugem srečanju 27. novembra 2009 v skupni izjavi zavezali k nadaljnjemu sodelovanju na področju usposabljanja javnih uslužbencev na dvojezičnem območju.

SMMK obema stranema predlaga zagotavljanje sodelovanja pri izvedbi programa usposabljanja javnih uslužbencev na izpostavljenih delovnih mestih v jeziku narodnosti in to uresniči na obeh straneh, usklajeno z državnima samoupravama narodnih skupnosti.

4. SMMK predlaga madžarski strani, da v interesu nemotenega delovanja vzgojno- izobraževalnih ustanov, s katerimi upravlja Državna slovenska samouprava, tudi vnaprej skrbi za tekoče zagotavljanje dopolnilnih finančnih sredstev, ki jih daje v okviru pogodbe o izobraževanju. V skladu s tem predlaga madžarski strani, da se pogodba o izobraževanju sklene za daljše obdobje, po možnosti za pet let oziroma, da se obnovitev pogodbe opravi vedno mesec dni pred iztekom njene veljavnosti.
5. SMMK še naprej predlaga čimprejšnji podpis Programa o sodelovanju na področju izobraževanja, kulture in znanosti, ki ureja podrobne pogoje medsebojnega pošiljanja in sprejemanja jezikovno-pedagoških svetovalcev, gostujočih učiteljev in pedagoških asistentov ter asistentov vzgojiteljic iz matičnih držav.
6. SMMK pozdravlja potrditev operativnega programa čezmejnega sodelovanja Slovenija – Madžarska, ki omogoča povezavo skupnega razvoja, sodelovanja, partnerstva in strateških projektov.

SMMK predlaga obema stranema, da si glede na evropsko finančno perspektivo v obdobju 2014-2020 prizadevata, da se lahko narodnostni

samoupravi, civilne organizacije in ustanove v okviru obmejnega sodelovanja trajnostno razvijajo in da bo v razvojnih projektih EU tudi njim zagotovljena možnost lastne udeležbe in predplačil.¹⁰⁴

7. SMMK pozdravlja podpis Izjave o nameri o celostnem razvoju cestnih povezav Republike Slovenije in Madžarske, na podlagi katere si bosta podpisnici prizadevali v obdobju 2014-2020 skupaj zgraditi šest cestnih povezav med državama, ki jih je identificirala ekspertna skupina.

SMMK predlaga obema stranema, da pri morebitnih aktualizacijah priloge še naprej upoštevata mnenje obeh narodnih skupnosti.

8. SMMK predlaga obema stranema, da v finančnem okviru EU v obdobju 2014-2020 ali z zagotovitvijo sredstev iz lastnega proračuna pripomoreta k izdajanju skupne mladinske priloge časopisa *Népújság* v Sloveniji in časopisa *Porabje* na Madžarskem.

9. SMMK pozdravlja, da je Madžarska 4. februarja 2014 odprla konzularno pisarno v Lendavi. SMMK predlaga madžarski strani prekategorizacijo konzularne pisarne v Lendavi v generalni konzulat.

10. SMMK predlaga, da Inštitut za narodnostna vprašanja Ljubljana in organizacije Slovencev na Madžarskem (Državna slovenska samouprava, Zveza Slovencev na Madžarskem, slovenski narodnostni zagovornik) pripravijo osnutek sporazuma o sodelovanju na področju raziskovalne dejavnosti in izdelajo pogoje za izvedbo.

SMMK predlaga slovenski strani, da v okviru obstoječe raziskovalne infrastrukture v Lendavi, upoštevaje mnenja Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti, zagotovi možnost nemotene raziskovalne aktivnosti.

11. SMMK ugotavlja, da Republika Slovenija v okviru javnih razpisov zagotavlja sredstva za štipendije tudi za pripadnike madžarske narodne skupnosti.

SMMK predlaga slovenski strani, da pri oblikovanju kriterijev za razpis in dodeljevanje štipendij upošteva predloge Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti.

SMMK pozdravlja, da so med štipendisti, ki prejemajo narodnostno štipendijo za izobraževanje, ki jo srednješolcem zagotavlja madžarska država, od leta 2013 redno tudi dijaki slovenske narodnosti.

¹⁰⁴ Glej pojasnilo v opombi 99.

12. SMMK predlaga obnovitev dvostranskega strokovnega sodelovanja na področju zaščite kulturne dediščine in izdelavo skupnega slovensko-madžarskega strokovnega programa za raziskavo nepremične kulturne dediščine kot je npr. raziskava, negovanje in ohranjanje gradu v Lendavi in cistercijanskega samostana v Monoštru, z vključitvijo predstavnikov obeh narodnih skupnosti.

SMMK predlaga obema stranema, da se v interesu uresničitve skupnih ciljev pridobijo tudi evropska sredstva, med njimi tudi sredstva iz čezmejnega operativnega programa Slovenija – Madžarska.

13. SMMK predlaga madžarski strani, naj tudi dolgoročno zagotavlja financiranje kulturne in neprofitne dejavnosti Slovenskega kulturnega informacijskega centra v Monoštru.
14. SMMK pozdravlja, da je slovenska stran pripravila strategijo narodne in jezikovne opredelitve pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in predlaga da spremlja tudi njeno realizacijo.

SMMK nadalje predlaga obema stranema pripravo projekta za pridobivanje podatkov na podlagi vprašalnika o narodni in jezikovni pripadnosti pripadnikov madžarske narodne skupnosti v nekaterih naseljih v Prekmurju.

15. SMMK predlaga madžarski strani ohranitev ustrezne finančne podpore za nemoteno delovanje Radia Monošter in zagotovitev sredstev za njegov tehnični razvoj.
16. SMMK priporoča madžarski strani ohranitev potrebnih finančnih sredstev za delovanje Slovensko narodnostnega in lokalno-zgodovinskega muzeja Avgusta Pavla, ki deluje v okviru mestne knjižnice Móra Ferenc v Monoštru, ki je bazni muzej slovenske narodnosti.

SMMK pozdravlja pripravljenost slovenske strani za iskanje rešitve glede ureditve osrednjega narodnostnega statusa Knjižnice v Lendavi in statusa Galerije-Muzeja v Lendavi.

17. SMMK ugotavlja, da sta bila uspešno izvedena poskusna projekta »Madžarščina kot drugi jezik z zunanjo diferenciacijo na dvojezični srednji šoli v Lendavi – DIFER¹⁰⁵« in »Istočasno učenje pisanja in branja v madžarščini in slovenskem jeziku v dvojezični osnovni šoli – HOP¹⁰⁶«.

¹⁰⁵ Glej opombo št. 92.

¹⁰⁶ Glej opombo št. 93.

SMMK ugotavlja in pozdravlja, da se tudi po zaključku eksperimentalnega dela, projekta izvajata.

18. SMMK predlaga slovenski strani, da preuči možnost systemske umestitve omenjenih modelov v dvojezični šolski sistem v Prekmurju.¹⁰⁷

SMMK predlaga madžarski strani, da za študente slovenske narodnosti zagotovi s strani države financirana mesta na Oddelku za slovenski jezik in književnost Univerzitetnega centra Savaria v Sombotelu, ki deluje v okviru Univerze za Zahodno Madžarsko in na Univerzi ELTE v Budimpešti.

SMMK še nadalje priporoča obema stranema preučitev možnosti študija (slovenščine in madžarščine) tudi z vpisanim enim študentom v posameznem letniku.

SMMK predlaga obema stranema, da omogočita še nadalje brezplačno učenje maternega jezika vsem redno vpisanim študentom na Univerzah v državi, kjer to učenje poteka.

19. SMMK še nadalje predlaga obema stranema kakovostno popravilo, prenavo in vzdrževanje cestnega omrežja na narodnostno mešanem območju ob upoštevanju predlogov obeh narodnih skupnosti.
20. SMMK še nadalje predlaga obema stranema, da priznata akreditirana strokovno pedagoška usposabljanja v eni ali drugi državi in jih vključita v sistem klasificiranja pedagoških delavcev.
21. SMMK predlaga, da slovenska stran z ustrežno časovno razporeditvijo še naprej zagotovi dvojezičnim šolam v Porabju financiranje izven šolske kulturne dejavnosti v slovenskem jeziku (slovenski mentorji oziroma vodje skupin).

predlaga madžarski strani, naj v skladu z dosedanjo prakso še naprej zagotavlja dvojezičnim šolam v Pomurju financiranje izven šolske kulturne dejavnosti v madžarskem jeziku (madžarski mentorji oziroma vodje skupin).

22. SMMK ponovno predlaga obema stranema, da preučita možnosti vzpostavitve sistema za gospodarsko osnovo za pripadnike obeh narodnostnih skupnosti na obeh straneh meje, tudi s pomočjo virov EU.

¹⁰⁷ V zapisniku v madžarskem jeziku je odstavek del točke 17, naslednji odstavek pa ima številko 18.

SMMK predlaga obema stranema, da pomagata, da se industrijsko-kmetijska- turistična podjetja, ki predstavljajo osnovo za gospodarski razvoj obeh območij, z državno pomočjo naselijo na tem območju.

SMMK predlaga obema stranema, da podpirata ustanavljanje EGTC-jev med državama in njihovo delovanje na obeh straneh meje, ob vključevanju organizacij obeh avtohtonih narodnih skupnosti (Državna slovenska samouprava, Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost).

23. SMMK predlaga obema stranema preučitev možnosti ustanovitve galerije v središču Monoštra ob vključitvi Zveze Slovencev na Madžarskem in Občine Monošter.
24. SMMK pozdravlja povečanje finančnih sredstev, ki jih Republika Slovenija in Madžarska namenjata narodnostim in predlaga obema stranema, da tudi v prihodnje zagotavljata financiranje narodnosti vsaj na sedanji ravni.
25. SMMK priporoča obema stranema preučitev možnosti za zagotovitev obveznih ali prostovoljnih usposabljanj v maternem jeziku za slovenske kmete v Porabju in madžarske kmete v Pomurju.
26. SMMK pozdravlja pripravo velikega slovensko madžarskega in madžarsko slovenskega slovarja ter predlaga nadaljevanje dela delovni skupini¹⁰⁸.

III.

SMMK se je dogovoril za sprejetje naslednjih novih priporočil:

1. SMMK predlaga stranema izvajanje izobraževalnih, kulturnih in turističnih projektov avtohtonih narodnih skupnosti na obeh straneh meje s črpanjem sredstev EU.
2. SMMK ugotavlja, da je bil Slovenski kulturno informacijski center v Monoštru v pretežni meri financiran s slovenske strani¹⁰⁹ in predlaga obema stranema preučitev možnosti za zagotovitev ustreznih sredstev za obnovo v enaki meri v letu 2016.
3. SMMK pozdravlja ustanovitev Porabskega mladinskega društva in predlaga stranema, da prek razpisov in v okviru svojih zmožnosti finančno pomagata izvajanju programov organizacije.

¹⁰⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku je govora o več delovnih skupinah (munkacsoportok).

¹⁰⁹ Stavka, ki se glasi: »SMMK ugotavlja, da je bil Slovenski kulturno informacijski center v Monoštru v pretežni meri financiran s slovenske strani.«, ni v zapisniku v madžarskem jeziku.

4. SMMK predlaga obema stranema, da preučita možnost priprave študije izvedljivosti železniške povezave Beltinci-Lendava-Redics in vzpostavitve železniške povezave Murska Sobota (Mačkovci)-Monošter.
5. SMMK predlaga obema stranema, da preučita možnosti glede vzajemnega pošiljanja dopisnikov na področju televizije in radia.
6. SMMK predlaga madžarski strani, da preuči možnost nadgradnje multimedijskega centra za slovensko narodno skupnost.
7. SMMK predlaga madžarski strani preučitev možnosti sofinanciranja dejavnosti potujoče knjižnice v Porabju.
8. SMMK predlaga obema stranema, da preučita možnost zagotovitve nacionalnih ali evropskih sredstev za dvig ravni dvojezičnega šolstva v Porabju in Prekmurju ter omogočita nadgradnjo uspešno zaključenega projekta Dvig jezikovnih kompetenc pedagoških delavcev v dvojezičnih šolah v Porabju in Prekmurju ob upoštevanju potreb obeh narodnih skupnosti.
9. SMMK predlaga obema stranema, da preučita možnosti za vzpodbujanje dodatnega jezikovnega in strokovnega usposabljanja pedagoških delavcev na dvojezičnih izobraževalnih ustanovah v Porabju in Prekmurju.
10. SMMK predlaga madžarski strani, da preko lokalnih samouprav na območju, kjer živi slovenska manjšina v Porabju, zagotovi vidno dvojezičnost, kot je to urejeno za madžarsko narodno skupnost v Prekmurju.
11. SMMK pozdravlja, da je slovenska stran v okviru proračuna za leti 2016-2017 zagotovila sredstva za vzpostavitev gospodarske osnove avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti.

SMMK predlaga slovenski strani, da v dogovoru s PMSNS poišče način razdelitve sredstev, ki so namenjena za obe narodni skupnosti.

12. SMMK priporoča obema stranema, da preučita možnost vzpostavitve dijaškega doma v Lendavi.

IV. Sklepi

Strani sta se dogovorili, da bo leta 2016 prišlo do naslednjega zasedanja na Madžarskem, na katerem bodo predstavljeni rezultati uveljavljanja priporočil po posameznih resorjih, morebitne ovire in terminski ter finančni načrti nadaljnjih dejavnosti.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Lendava, 18. november 2015

Gorazd Žmavc
predsednik
slovenske delegacije
mešane komisije

Ferenc Kalmár
predsednik
madžarske delegacije
mešane komisije

ZAPISNIK

XVI. zasedanja slovensko-madžarske mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski

I.

Uvod

XVI. zasedanje slovensko-madžarske mešane komisije (v nadaljevanju: SMMK) je potekalo 16. novembra 2016 v Budimpešti. Delegaciji sta vodila sopredsednika SMMK, slovensko delegacijo Gorazd Žmavc, minister na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, madžarsko delegacijo pa Ferenc Kalmár, ministrski poverjenik, odgovoren za razvoj sosednjih politik pri Ministrstvu za zunanje zadeve in trgovino Madžarske.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: Sporazum) SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske narodne skupnosti, ki živita v obeh državah, ugotavlja:

- SMMK ceni dolgoletne dobrososedske odnose, vzajemno spoštovanje ter ohranjanje varstva pravic avtohtonih narodnih skupnosti. SMMK pozdravlja redna srečanja na visoki ravni in intenzivne politične ter strokovne stike med državama. Pozdravlja tudi, da sta bili avtohtona madžarska narodna skupnost v Republiki Sloveniji in avtohtona slovenska narodna skupnost na Madžarskem na slovensko-madžarskem vladnem vrhu januarja 2016 prepoznani kot pomembna stebra dvostranskih odnosov in da so bili v okviru vladnega vrha podpisani pomembni dvostranski sporazumi, vključno s Programom o sodelovanju na področju izobraževanja, znanosti in kulture za obdobje 2015–2017.
- SMMK pozdravlja, da je bil 22. januarja 2016 odprt Kulturni center Veleposlaništva Madžarske v Ljubljani, ki omogoča predstavitev kulture madžarske narodne skupnosti in porabskih Slovencev v slovenski prestolnici.
- SMMK pozdravlja, da se je 5. septembra 2016 odprl Generalni konzulat Madžarske v Lendavi.

- Obe strani soglašata, da je delovanje zagovornice slovenske narodne skupnosti velikega pomena za slovensko narodno skupnost na Madžarskem in da je bil njen nagovor v slovenskem jeziku v madžarskem parlamentu, ki je bil pred dnevnim redom, ob dnevu državnosti in 25. obletnici osamosvojitve Slovenije izrednega pomena. Obe strani se strinjata, da Republika Slovenija poslancu madžarske narodne skupnosti, ki ima v slovenskem parlamentu zagotovljen sedež, omogoča, da v okviru svojih aktivnosti pomembno prispeva k položaju madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.
- SMMK meni, da je za obstoj obeh avtohtonih narodnih skupnosti pomembno versko življenje v maternem jeziku.
- Z vidika regionalnega sodelovanja je pomembno, da obe strani posvetita veliko pozornost tudi prometnemu in energetskega razvoju in v zvezi s tem SMMK pozdravlja, da sta 10. junija 2016 predsednik slovenske vlade in madžarski minister za zunanje zadeve in trgovino skupaj predala elektrificirano železniško progo med Pragerskim in Hodošem/Hodos (Őrihodos).
- SMMK pozdravlja gospodarsko podporo madžarske vlade madžarski narodni skupnosti ter sredstva, ki jih bo zagotovila slovenska vlada od leta 2017, ki bodo vir gospodarske osnove avtohtoni narodni skupnosti. Obe strani upata, da bo madžarska in slovenska podpora razvoju v veliki meri prispevala k eksistencialni krepitvi madžarske narodne skupnosti v Prekmurju ter ostajanju v rojstnem kraju in h gospodarski koheziji ter da bo posredno in neposredno služila interesom vsem slovenskim državljanom, ki živijo v Prekmurju.

SMMK pozdravlja gospodarsko podporo, ki jo je slovenska stran zagotovila slovenski narodni skupnosti v Porabju.

- SMMK ugotavlja, da je slovenska vlada 1. 12. 2015 s sklepom št. **51003-15/2015/7** sprejela Poročilo o udeležbi delegaciji Republike Slovenije na XV. zasedanju SMMK in potrdila sprejeta priporočila iz zapisnika.
- SMMK ugotavlja, da je madžarska vlada z vladnim sklepom št. **1266/2016. (7. VI.)** odobrila priporočila SMMK, zapisana v XV. zapisniku, in določila vrstni red izvajanja.

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene pri uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK. Obenem ugotavlja, da do uresnitve dela priporočil ni prišlo oziroma da njihovo uresničevanje še poteka. Komisija

naproša obe vladi, naj si prizadevata za čim hitrejšo uresničitev navedenih priporočil oziroma priporočil iz zapisnika XVI. zasedanja.

II.

Obe strani sta se po medsebojnem informiranju o realizaciji priporočil od zadnjega zasedanja mešane manjšinske komisije dogovorili za ohranitev naslednjih priporočil:

1. SMMK predlaga **slovenski strani**, da ob sodelovanju PMSNS spremeni ali dopolni področno zakonodajo v delu, ki se nanaša na varstvo pravic avtohtone madžarske narodne skupnosti ter da se v okviru sprememb oziroma dopolnitev najde rešitev za neposredno financiranje madžarskih občinskih samoupravnih narodnih skupnosti.

SMMK nadalje predlaga **slovenski strani**, da se pri pripravi predloga *Uredbe o sofinanciranju občin na narodnostno mešanem območju*, ki bo vseboval podrobnejše namene in merila za določitev višine sredstev, pridobi soglasje PMSNS.

2. SMMK **obema stranema** predlaga sodelovanje pri pripravi in izvedbi programa usposabljanja javnih uslužbencev na izpostavljenih delovnih mestih na dvojezičnih območjih v jeziku narodnosti.

SMMK predlaga, da narodni skupnosti na obeh straneh opredelita potrebe po usposabljanju in način sodelovanja pri pripravi in izvedbi programa usposabljanja.

3. SMMK še naprej predlaga **madžarski strani**, da v interesu nemotenega delovanja vzgojno-izobraževalnih ustanov, s katerimi upravlja Državna slovenska samouprava, tudi vnaprej skrbi za tekoče zagotavljanje dopolnilnih finančnih sredstev, ki jih daje v okviru pogodbe o izobraževanju. V skladu s tem predlaga **madžarski strani**, da se pogodba o izobraževanju sklene za daljše obdobje, po možnosti za pet let oziroma, da se obnovitev pogodbe opravi vedno mesec dni pred iztekom njene veljavnosti.
4. SMMK ugotavlja, da je na prvem razpisu programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija–Madžarska skupni projekt madžarske narodne skupnosti in slovenske narodne skupnosti bil neuspešen.¹¹⁰

¹¹⁰ V zapisniku v madžarskem jeziku je zapisano: »A KVB megállapítja, hogy az Interreg V A Szlovénia-Magyarország Együttműködési Program első kiírására a muravidéki magyar nemzeti közösség és a Rába-vidéki szlovén nemzetiség által benyújtott közös pályázat sikertelen volt.«

SMMK predlaga **obema stranema**, da tudi v prihodnje spodbujata obe narodni skupnosti k prijavljanju skupnih projektov v okviru programa čezmejnega sodelovanja Slovenija–Madžarska, kljub njihovem razočaranju ob rezultatih prvega razpisa.

SMMK nadalje ugotavlja, da so na Madžarskem za zagotavljanje lastne udeležbe in predfinanciranja narodnostnih samouprav na EU razpisih na razpolago posebna sredstva. SMMK ugotavlja, da ima slovenska stran preko razpisa Slovenskega regionalno razvojnega sklada možnost financiranja lastne udeležbe in predplačil za vse prijavitelje, ki so bili uspešni na razpisih za evropska sredstva in so prejeli pozitivno odločitev ter imajo podpisano pogodbo o sofinanciranju. SMMK predlaga **slovenski strani** preučitev možnosti zagotovitve lastne udeležbe in predfinanciranja razvojnih projektov EU za madžarsko narodno skupnost v Prekmurju podobno, kot je to zagotovljeno narodnostim na Madžarskem.

5. SMMK ugotavlja, da je madžarska vlada za obdobje 2014–2020 sprejela vladni sklep, št. 1007/2016. (8. I.) o razvoju obmejne cestne infrastrukture. SMMK predlaga da se pospešijo aktivnosti pri izgradnji cestnih povezav dogovorjenih na ravni ekspertne skupine.

V skladu z navedenim SMMK predlaga **obema stranema**, da imajo prioriteto pri realizaciji naslednje cestne povezave: Lendvadedes–Dedeskecskés–Dolga vas/Hosszúfalu (Lendvahosszúfalu), Orfalu/Andovci–Budinci (Búdfalva) ter Bödeháza–Žitkovci/Zsitkóc.

6. SMMK še nadalje predlaga **obema stranema**, da v finančnem okviru EU v obdobju 2014–2020 oziroma z zagotovitvijo sredstev iz lastnega proračuna pripomoreta k izdajanju skupne mladinske priloge časopisa *Népújság* v Sloveniji in časopisa *Porabje* na Madžarskem.
7. SMMK ugotavlja, da Republika Slovenija zagotavlja sredstva za štipendije v okviru javnih razpisov tudi za pripadnike madžarske narodne skupnosti. SMMK predlaga **slovenski strani**, da pri oblikovanju kriterijev za razpis in dodeljevanje štipendij upošteva predloge Pomurske madžarske samoupravne narodne skupnosti.

(»SMMK ugotavlja, da je na prvem razpisu programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija–Madžarska skupni projekt pomurske madžarske narodne skupnosti in slovenske narodnosti v Porabju bil neuspešen.«)

SMMK pozdravlja, da so med študenti, ki prejemajo narodnostno štipendijo za izobraževanje, ki jo srednješolcem zagotavlja madžarska država, od leta 2013 redno tudi dijaki slovenske narodnosti.

SMMK predlaga **madžarski strani**, naj zagotovi štipendijo dijakom madžarske narodnosti v Prekmurju, ki srednješolsko izobraževanje nadaljujejo na Madžarskem.

8. SMMK predlaga **obema stranema**, da okrepi sodelovanje na področju varstva kulturne dediščine.

SMMK predlaga **obema stranema**, da se v interesu uresničitve skupnih ciljev pridobijo tudi evropska sredstva, med njimi tudi sredstva iz programov evropskega teritorialnega sodelovanja in drugih.

SMMK pozdravlja podporo madžarske strani pri prenovi cistercijanskega samostana v Monoštru (cerkev Marijinega vnebovzjetja).

SMMK predlaga **obema stranema**, naj se čim prej pripravi obnovitveni program lendavskega gradu z vključitvijo strokovnih organizacij za varstvo kulturne dediščine iz obeh držav in predstavnikov madžarske narodne skupnosti v Sloveniji v okviru skupne delovne skupine. Program, pri katerem morajo sodelovati tudi strokovnjaki za kulturno dediščino, naj vsebuje tudi ukrepe za raziskavo, odkrivanje, restavriranje likovnih in zgodovinskih vrednot gradu, v skladu s konzervatorsko-restavratorskimi strokovnimi kriteriji/standardi (na primer upodobitev Črne Madone, ki je bila nekoč vidna na pročelju s strani mesta). Prenovljeni grad naj nudi prostor tudi¹¹¹ zbirki madžarske narodne skupnosti in dejavnostim inštitucij in organizacij, povezanimi z madžarsko narodno skupnostjo.

9. SMMK pozdravlja, da **madžarska stran** zagotavlja financiranje kulturne in neprofitne dejavnosti Slovenskega kulturnega informacijskega centra v Monoštru ter predlaga, da to zagotavlja tudi dolgoročno.
10. SMMK ugotavlja, da je bil v letu 2015 sprejet *Načrt ukrepov Vlade RS za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti 2015–2018*. SMMK predlaga slovenski strani, da v sodelovanju s PMSNS pripomore k uresničitvi načrta zaradi nadaljnjega izboljšanja dvojezičnosti v praksi.
11. SMMK priporoča **madžarski strani** ohranitev Slovensko narodnostnega

¹¹¹ V zapisniku v madžarskem jeziku ni dodatka »tudi«. (A felújított vár a muravidéki magyarság gyűjteményeinek, valamint a magyar közösséghez köthető intézmények tevékenységének adjon otthont.)

in lokalno-zgodovinskega muzeja Avgusta Pavla, ki deluje v okviru Mestne knjižnice in muzeja Ferenc Móra v Monoštru kot bazičnega muzeja slovenske narodnosti ter ohranitev potrebnih finančnih sredstev za delovanje Slovensko narodnostne zbirke Državne tujejezične knjižnice v Budimpešti.

SMMK ugotavlja, da sta bili zaradi težav vzdrževanja institucij Knjižnica Lendava in Zavod za kulturo in promocijo Lendava združeni pod imenom Knjižnica – Kulturni center Lendava (KKCL).

SMMK predlaga **slovenski strani**, da v okviru svojih zmožnosti in na pobudo PMSNS podpre izvajanja madžarskih vsebin v javnem zavodu Knjižnica – Kulturni center Lendava.

SMMK ugotavlja, da *Zakon o knjižnicah Republike Slovenije* ne omogoča ureditev osrednjega narodnostnega statusa Knjižnice v Lendavi.

SMMK predlaga **slovenski strani**, naj v skladu s slovenskimi predpisi preuči možnosti za ureditev statusa osrednjega narodnostnega muzeja Galerije-Muzej Lendava, ki naj bo usklajena z ustanoviteljem in soustanoviteljem.

SMMK predlaga **slovenski strani**, da v okviru svojih zmožnosti in na pobudo PMSNS podpre nadaljnje izvajanje kulturnih vsebin v Galeriji-Muzej Lendava, ki ima na območju Občine Lendava že pooblastilo za izvajanje državne javne službe za področje kulturne dediščine madžarske narodne skupnosti.

12. SMMK pozdravlja, da je poskusni projekt HOP (*Hkratno opismenjevanje v slovenščini in madžarščini v dvojezični osnovni šoli*) v 1.–3. razredu umeščen v dvojezični izobraževalni sistem v Prekmurju in predlaga slovenski strani, naj se od šolskega leta 2017/2018 tudi DIFER/DZD (*Delna zunanja diferenciacija pouka pri madžarščini kot drugem jeziku v Dvojezični srednji šoli Lendava*) umesti v dvojezični izobraževalni sistem v Prekmurju.

SMMK pozdravlja, da se je v Prekmurju začel tretji izobraževalni projekt, financiran iz evropskih sredstev, z naslovom »Dvig kakovosti narodnostnega šolstva za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji in slovensko narodno skupnost na Madžarskem«, v katerega se lahko ponovno vključijo porabski Slovenci.

SMMK priporoča **slovenski strani**, naj učencem, ki so izobraževanje začeli v programu HOP, tudi v drugi in tretji triadi zagotovi pri

splošnoizobraževalnih predmetih jezikovno sorazmerje dvojezičnosti v razmerju 50-50%.

13. SMMK predlaga **madžarski strani**, da za študente slovenske narodnosti zagotovi s strani države financirana mesta¹¹² na Oddelku za slovenski jezik in književnost Univerzitetnega centra Savaria v Sombotelu, ki bo v bodoče deloval v okviru Univerze ELTE v Budimpešti in na Univerzi ELTE v Budimpešti.

SMMK še nadalje priporoča **obema stranema** preučitev možnosti študija (slovenščine in madžarščine) tudi z vpisanim enim študentom v posameznem letniku in možnost zagotovitve dodatnih sredstev omenjeni inštituciji (Univerzitetni center Savaria), ki je s tem povezana.

SMMK predlaga **madžarski strani**, da še nadalje zagotavlja, **slovenski strani** pa, da preuči možnost brezplačnega učenja maternega jezika vsem redno vpisanim študentom na univerzah v državi, kjer to učenje poteka.

SMMK ugotavlja, da se je zaradi spremembe *Zakona o dodelitvi štipendije* iz leta 2013 znižala štipendija slovenskim študentom iz Porabja. SMMK predlaga **slovenski strani** preučitev možnosti ponovne zagotovitve dopolnilne štipendije slovenskim študentom iz Porabja.-

SMMK nadalje predlaga **slovenski strani**, naj preuči možnost sklenitve pogodbe s slovenskimi študenti iz Porabja, ki višje/visokošolski študij nadaljujejo v Sloveniji, in bi po zaključku študija zajamčila njihovo vrnitev v rojstni kraj.

14. SMMK še nadalje predlaga **obema stranema** kakovostno popravilo, prenavo in vzdrževanje cestnega omrežja na narodnostno mešanem območju ob upoštevanju predlogov obeh narodnih skupnosti.

SMMK predlaga **madžarski strani** preučitev možnosti zagotovitve finančnih sredstev za razvoj cestnega omrežja v Porabju, predvsem cestnih odsekov na prehodu madžarsko-slovenske meje.

Glede na to, da imata Hármaszatárkő (*Tromejnik/Dreiländerecke*) in Almalak (*Hiša jabolk*) poseben pomen za turistični in gospodarski

¹¹² V zapisniku v madžarskem jeziku je navedeno: »SMMK predlaga **madžarski strani**, naj **prouči možnost**, da za študente slovenske narodnosti zagotovi s strani države financirana mesta (...)« (A KVB javasolja a magyar félnek, vizsgálja meg annak lehetőségét, hogyan tud állami ösztöndíjas hallgatók számára betölthető kapacitást biztosítani a szlovén nemzetiségű hallgatóknak ...)

razvoj slovenske skupnosti v Porabju, SMMK predlaga **madžarski strani** prioritetni razvoj občinskega cestnega odseka na Gornjem Seniku, v dolini Hampó. SMMK nadalje predlaga **madžarski strani** preučitev možnosti zagotovitve finančnih virov za izgradnjo asfaltne poti do Vzorčne kmetije.¹¹³

SMMK predlaga **obema stranema** preučitev možnosti izgradnje kolesarske steze Lendava/Lendva–Pince/Pince–Tornyiszentmiklós, ki bi bistveno pripomogla k turističnemu razvoju narodnostno mešanega območja.

15. SMMK še nadalje predlaga **obema stranema**, da se vzajemno priznavata akreditirana strokovno pedagoška usposabljanja, ki potekajo v obeh državah.

SMMK predlaga obema stranema, naj še nadalje zagotavljata financiranje jezikovnega in strokovnega usposabljanja pedagoških delavcev, ki poučujejo v dvojezičnih šolah v Porabju in Prekmurju.

SMMK nadalje predlaga **slovenski strani**, naj država v celoti financira programe strokovnega izpopolnjevanja strokovnih delavcev dvojezičnih vzgojno-izobraževalnih ustanov v Prekmurju.

16. SMMK predlaga, da **slovenska stran** z ustrežno časovno razporeditvijo še naprej zagotovi dvojezičnim šolam v Porabju financiranje zunajšolske kulturne dejavnosti v slovenskem jeziku (slovenski mentorji oziroma vodje skupin).

SMMK predlaga **madžarski strani**, naj v skladu z dosedanjo prakso še naprej zagotavlja dvojezičnim šolam in vrtcem v Prekmurju financiranje zunajšolske in izven vrtčevske kulturne dejavnosti v madžarskem jeziku (madžarski mentorji oziroma vodje skupin).

17. SMMK predlaga **madžarski strani** preučitev možnosti vzpostavitve sistema za gospodarsko osnovo za pripadnike slovenske narodne skupnosti v Porabju, tudi s pomočjo virov EU.

SMMK izraža upanje, da se bodo leta 2017 proračunski viri, namenjeni za gospodarsko osnovo avtohtonih narodnih skupnosti – v skladu z veljavnim zakonom – na osnovi programov pristojnih narodnostnih organizacij lahko uporabili kot nepovratna sredstva.

¹¹³ V zapisniku v madžarskem jeziku je navedeno: »Slovenska vzorčna kmetija« (Szlovén Mintagazdaság).

18. SMMK predlaga **obema stranema** načrtovanje ustreznih aktivnosti z namenom vzpodbujanja ustanavljanja industrijskih, kmetijskih in turističnih podjetij na območju obeh narodnih skupnosti, ki bi pomenila osnovo za njun gospodarski razvoj.
19. SMMK podpira obe avtohtoni narodni skupnosti (Državna slovenska samouprava, Pomurska madžarska samoupravna skupnost) pri ustanovitvi in delovanju EGTC MURABA.
20. SMMK še nadalje predlaga **obema stranema** preučitev možnosti ustanovitve galerije v središču Monoštra ob vključitvi Zveze Slovencev na Madžarskem in Občine Monošter.
21. SMMK pozdravlja povečanje finančnih sredstev, ki jih Republika Slovenija in Madžarska namenjata narodnostim, in predlaga **obema stranema**, da tudi v prihodnje zagotavljata financiranje narodnosti na ravni, ki bo zagotavljala njun nadaljnji razvoj.
SMMK predlaga **slovenski strani** preučitev možnosti povečanja financiranja narodnostnih samouprav in narodnostnih inštitucij.
22. SMMK predlaga **obema stranema**, zagotovitev prostovoljnih in/ali obveznih usposabljanj tudi v maternem jeziku in da obe kmetijski zbornici vzajemno priznata usposabljanja, opravljena v maternem jeziku za madžarske kmetovalce v Prekmurju in za slovenske kmetovalce v Porabju.
23. SMMK priporoča nadaljevanje in usklajevanje začetega dela delovne skupine pri pripravi velikega slovensko-madžarskega in madžarsko-slovenskega slovarja.
24. SMMK priporoča **obema stranema**, da v okviru svojih zmožnosti še nadalje podpirata izvajanje programov Porabskega mladinskega društva.
25. SMMK ponovno predlaga **madžarski strani**, da na območju, kjer živi slovenska manjšina v Porabju, s spodbujanjem lokalnih samouprav oz. vključevanjem pristojnih državnih organov zagotovi vidno dvojezičnost.
SMMK predlaga **slovenski strani**, naj se na dvojezičnem območju v Prekmurju madžarska geografska imena enotno in dosledno uporabljajo v skladu s pravili madžarskega pravopisa.
26. SMMK ponovno priporoča **obema stranema**, da preučita možnost vzpostavitve dijaškega doma v Lendavi.

27. SMMK predlaga **obema stranema**, naj se intenzivno nadaljujejo dvostranska strokovna usklajevanja z vključitvijo obeh resornih ministrstev glede vzpostavitve železniške povezave Beltinci–Lendava/Lendva, Lendava/Lendva–Rédics ter naj se izvede usklajevanje v zvezi z zagotovitvijo finančnih virov za pripravo podrobne študije izvedljivosti.
28. SMMK pozdravlja prizadevanja madžarske strani za izboljšanje priprav narodnostnih oddaj v okviru Sklada za upravljanje premoženja in podporo medijskim storitvam (MTVA) ter predlaga nadaljnje aktivnosti v smeri izboljšanja teh pogojev, s posebnim poudarkom na digitalizaciji ter večji spletni dostopnosti slovenskih narodnostnih gradiv, ki se nahajajo v Arhivu madžarske televizije in radia.

SMMK predlaga **obema stranema** nadaljnjo krepitev možnosti kadrovskega in tehničnega sodelovanja pri pripravi narodnostnih programov.

29. SMMK predlaga **madžarski strani** naj najde rešitev za zagotovitev financiranja potujoče knjižnice („bibliobus”) v Porabju.

III.

SMMK se je dogovoril za sprejetje naslednjih novih priporočil:

1. SMMK predlaga **slovenski strani**, naj se pri pripravi sprememb *Zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja* preučijo predlogi madžarske narodne skupnosti v Prekmurju. SMMK nadalje predlaga, da se v okviru sprememb o izobraževanju narodnosti ter v okviru Zakona o visokem šolstvu preuči možnost ureditve statusa Katedre za madžarski jezik in književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.
2. SMMK predlaga **madžarski strani**, naj se v okviru projekta posebnega pomena Zavoda za raziskavo in razvoj izobraževanja, koda razpisa EFOP -3.2.2-VEKOP-15-2016-00001, oziroma v okviru drugih evropskih projektov ali z nacionalnimi viri poišče možnost za razvoj digitalnega učnega gradiva tudi za slovensko narodno skupnost v Porabju.
3. SMMK pozdravlja, da se v okviru Programa sodelovanja na področju izobraževanja, kulture in znanosti v slovenskem Porabju zagotavljata šolska asistenta in asistentki v vrtcu. SMMK predlaga **slovenski strani** preučitev možnosti zagotovitve dodatne pedagoške asistentke za osnovne

in srednje šole v Monoštru. SMMK nadalje predlaga **slovenski strani** preučitev možnosti sklenitve dolgoročnih pogodb z asistenti.

4. SMMK predlaga **obema stranema** naj preučita možnosti zagotovitve povečanja sredstev za mlade prekmurske madžarske in porabske slovenske vodje krožkov, vodje skupin in ostale strokovnjake, ki delujejo na drugih kulturnih področjih.
5. SMMK predlaga **obema stranema**, da preučita možnost vključitve vzgojiteljic iz Madžarske v dvojezične vrtce v Prekmurju. SMMK nadalje predlaga **obema stranema**, naj preučita možnost dopolnitve dejavnosti v dvojezičnih vrtcih in šolah v Prekmurju in Porabju z umetnostno vzgojo na osnovni stopnji (likovna umetnost, rokodelstvo, ljudsko petje, ljudska glasba, ljudski plesi) ter možnost financiranja le-te.
6. SMMK predlaga **obema stranema**, naj tudi s finančnimi sredstvi podpirata skupno izdajo knjige z naslovom *Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju* v porabskem narečju in slovenskem knjižnem jeziku.
7. SMMK predlaga, naj obe vladi v skupnem dogovoru izrazita, da Porabje in Prekmurje obravnavata kot teritorialno enoto, ki imata številne skupne značilnosti in družbeno, gospodarsko, kulturno kohezijsko združevalno moč. Nadalje naj se skupaj obrneta na Komisijo Evropske unije, naj leta „Čezmejno regijo Prekmurje in Porabje“ vključi v svoj pravni red kot *čezmejno regijo* in jo v skladu s členom 174 Pogodbe o delovanju Evropske unije obravnava s posebno pozornostjo v okviru kohezijske politike.
8. SMMK predlaga **obema stranema** preučitev možnosti klasifikacije »Čezmejne regije Prekmurje in Porabje« kot enote NUTS3 (Nomenklatura teritorialnih enot za statistiko – šifranti) s poudarkom na gospodarskem in kulturnem razvoju narodnih skupnosti.¹¹⁴

IV.

Sklepi

Strani sta se dogovorili, da bo leta 2017 prišlo do naslednjega zasedanja v Ljubljani, na katerem bodo predstavljeni rezultati uveljavljanja priporočil po

¹¹⁴ V zapisniku v madžarskem jeziku je točka 8 priključena točki 7. Zapisnik se zato zaključí s točko 7.

posameznih resorjih, morebitne ovire in terminski ter finančni načrti nadaljnjih dejavnosti.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Budimpešta, 16. november 2016

Ferenc Kalmár
predsednik
madžarske delegacije mešane
komisije

Gorazd Žmavc
predsednik
slovenske delegacije mešane
komisije

ZAPISNIK

XVII. zasedanja slovensko-madžarske medvladne mešane komisije za spremljanje Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski

1.

Uvod

XVII. zasedanje slovensko-madžarske medvladne mešane komisije (v nadaljevanju: SMMK) je potekalo 21. novembra 2017¹¹⁵ na Brdu pri Kranju. Delegaciji sta vodila sopredsednika SMMK, slovensko delegacijo Gorazd Žmavc, minister na Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, madžarsko delegacijo pa Ferenc Kalmár, ministrski poverjenik, odgovoren za razvoj sosednjih politik pri Ministrstvu za zunanje zadeve in trgovino Madžarske.

Upošteva temeljna načela in določila Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju: Sporazum) SMMK pri obravnavi aktualnih vprašanj položaja slovenske in madžarske narodne skupnosti, ki živita v obeh državah, ugotavlja:

- SMMK ceni dolgoletne dobrososedske odnose, vzajemno spoštovanje ter ohranjanje varstva pravic avtohtonih narodnih skupnosti. SMMK pozdravlja redna srečanja na visoki ravni in intenzivne politične ter strokovne stike med državama, na katerih sta bili avtohtona madžarska narodna skupnost v Republiki Sloveniji in avtohtona slovenska narodna skupnost na Madžarskem prepoznani kot pomembna stebra dvostranskih odnosov.
- SMMK pozdravlja obeležitev 25. obletnice podpisa Sporazuma na konferencah v Ljubljani in Budimpešti.
- SMMK pozdravlja, da je madžarska stran zagotovila nemoteno delovanje izobraževalnih ustanov, s katerimi upravlja Državna slovenska

¹¹⁵ V zapisniku v madžarskem jeziku se kot datum srečanja navaja 22. november 2017.

samouprava. SMMK pozdravlja, da je v interesu nemotenega delovanja vzgojno-izobraževalnih ustanov, s katerimi upravlja Državna slovenska samouprava, ter v interesu učinkovitosti medgeneracijskega prenosa jezika in kulture pogodba o izobraževanju podpisana za dobo petih let.

- SMMK pozdravlja, daje slovenska stran uredila status asistentke učiteljice v dvojezičnih izobraževalnih ustanovah v Porabju.
- SMMK pozdravlja potrditev projektov, v okviru programa sodelovanja Interreg V-A Slovenija-Madžarska, ki bodo omogočili izgradnjo cestnih povezav Andovci/Orfalu – Budinci/Bűdfalva in Dedeskecskés/Lendvakecskés – Dolga Vas/Hosszúfalu.
- SMMK pozdravlja pomembno podporo madžarske strani v letu 2017 pri prenovi cerkve Marijinega vnebovzeta v Monoštru.
- Obe strani soglašata, da je delovanje zagovornice slovenske narodne skupnosti velikega pomena za slovensko narodno skupnost na Madžarskem. Obe strani se strinjata, da Republika Slovenija poslancu madžarske narodne skupnosti, ki ima v slovenskem parlamentu zagotovljen sedež, omogoča, da v okviru svojih aktivnosti pomembno prispeva h krepitvi položaja madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.
- SMMK meni, da je za obstoj obeh avtohtonih narodnih skupnosti pomembno versko življenje v maternem jeziku.
- Obe strani pozdravljata, da je madžarska Vlada v korist madžarske narodne skupnosti začela izvajati program gospodarskega razvoja, v sklopu katerega je 14. avgusta 2017 v Dobrovniku s prvimi upravičenci prišlo do podpisa pogodb o sofinanciranju v skupni vrednosti okoli 500 milijonov forintov.

SMMK pozdravlja, da je slovenska stran sprejela Program spodbujanja gospodarske osnove madžarske narodne skupnosti 2017-2020, ki bo zagotavljal možnosti za ustvarjanje dohodka ter izboljšal zmogljivost zadrževanja mladih na območju Pomurja, kjer živi madžarska narodna skupnost.

- SMMK pozdravlja, da je madžarska stran zagotovila sredstva za izgradnjo dijaškega doma v Lendavi.
- SMMK pozdravlja, da je poskusni projekt HOP (*Hkratno opismenjevanje v slovenščini in madžarščini v dvojezični osnovni šoli*) v 1.-3. razredu umeščen v dvojezični izobraževalni sistem v Prekmurju.

- SMMK pozdravlja, da se v Prekmurju nadaljuje tretji izobraževalni projekt, financiran iz evropskih sredstev, z naslovom »Dvig kakovosti narodnostnega šolstva za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji in slovensko narodno skupnost na Madžarskem«, v katerega so vključene tudi dvojezične šole v Porabju.
- SMMK pozdravlja, da sta obe strani zagotovili sredstva za skupno izdajo knjige z naslovom Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju v porabskem narečju in slovenskem knjižnem jeziku.
- SMMK pozdravlja ustanovitev Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje z omejeno odgovornostjo MURABA, katerega ustanovna seja je bila 5. julija 2017 v Monoštru. Združenje, ki so ga ustanovili Pomurska madžarska narodna skupnost v Sloveniji (v nadaljevanju: PMSNS) in Državna slovenska samouprava (v nadaljevanju: DSS) ter samouprava mesta Monošter in občina Lendava s ciljem povečanja učinkovitosti obmejnega sodelovanja, je madžarsko Ministrstvo za zunanje zadeve in trgovino 15. avgusta 2017 uspešno registriralo.
- SMMK ugotavlja, da je slovenska Vlada 14. 3. 2017 s sklepom št. 51003-21/2016/7 sprejela Poročilo o udeležbi delegacije Republike Slovenije na XVI. zasedanju SMMK in potrdila sprejeta priporočila iz zapisnika.
- SMMK ugotavlja, da je madžarska Vlada z vladnim sklepom št. 1075/2017 (II. 13.) odobrila priporočila SMMK, zapisana v XVI. zapisniku, in določila vrstni red izvajanja.

Komisija pozdravlja uspehe, dosežene pri uresničevanju priporočil, sprejetih na prejšnjih zasedanjih SMMK. Obenem ugotavlja, da do uresnitve dela priporočil ni prišlo oziroma da njihovo uresničevanje še poteka. Komisija naproša obe vladi, naj si prizadevata za čim hitrejšo uresničitev navedenih priporočil oziroma priporočil iz zapisnika XVII. zasedanja.

II.

Obe strani sta se po medsebojnem informiranju o realizaciji priporočil od zadnjega zasedanja medvladne mešane manjšinske komisije dogovorili za ohranitev naslednjih priporočil:

1. SMMK še nadalje predlaga slovenski strani, da ob sodelovanju PMSNS spremeni ali dopolni področno zakonodajo v delu, ki se nanaša na

varstvo pravic avtohtone madžarske narodne skupnosti ter da v okviru teh sprememb oziroma dopolnitev – med drugimi – najde rešitev za neposredno financiranje madžarskih občinskih samoupravnih narodnih skupnosti.

SMMK ugotavlja, da je priprava predloga Uredbe o sofinanciranju občin na narodnostno mešanem območju, ki bo vseboval podrobnejše namene in merila za določitev višine sredstev, v teku. SMMK predlaga slovenski strani, da se pri pripravi predloga pridobi soglasje PMSNS.

2. SMMK še nadalje predlaga obema stranema pripravo in izvedbo usposabljanj za javne uslužbence na izpostavljenih delovnih mestih dvojezičnega območja, ki jih opredelita PMSNS in DSS.
3. SMMK predlaga madžarski strani, da se obnovitev pogodbe o izobraževanju z DSS opravi vedno mesec dni pred iztekom njene veljavnosti.
4. SMMK še nadalje predlaga obema stranema, da tudi v prihodnje spodbujata obe narodni skupnosti k prijavljanju skupnih projektov.

SMMK še nadalje predlaga slovenski strani preučitev možnosti zagotovitve lastne udeležbe in predfinanciranja razvojnih projektov EU za madžarsko narodno skupnost v Prekmurju.

5. SMMK še nadalje predlaga obema stranema, da se izgradnja cestne povezave Bödeháza–Žitkovci/Zsitkóc obravnava kot prioriteta.
6. SMMK še nadalje predlaga obema stranema, da v finančnem okviru EU v obdobju 2014–2020 oziroma z zagotovitvijo sredstev iz lastnega proračuna pripomoreta k izdajanju skupne mladinske priloge časopisa *Népújság* v Sloveniji in časopisa *Porabje* na Madžarskem.

SMMK predlaga obema stranema, da v okviru lastnih proračunov omogočita izdajanje dodatne mladinske priloge za časopis *Népújság* in dodatne mladinske priloge za časopis *Porabje*.

7. SMMK predlaga slovenski strani, da pred razpisom štipendij pristojno ministrstvo stopi v stik s Pomursko madžarsko samoupravno narodno skupnost.

SMMK pozdravlja, da so med štipendisti, ki prejemanje narodnostno štipendijo za izobraževanje, ki jo srednješolcem zagotavlja madžarska država, od leta 2013 redno tudi dijaki slovenske narodnosti.

SMMK predlaga madžarski strani preučitev možnosti podelitve več kot ene štipendije za letnik.

SMMK pozdravlja, da madžarska stran zagotavlja štipendijo tistim prekmurskim madžarskim dijakom, ki srednjo šolo obiskujejo na Madžarskem.

8. SMMK še nadalje predlaga obema stranema, da ob vključitvi strokovnjakov z obeh strani okrepi sodelovanje na področju varstva nepremične kulturne dediščine, ki zadeva obe narodnosti.

SMMK ugotavlja, da je bil program obnove lendavskega gradu pripravljen, vendar ni bil sprejet. SMMK predlaga obema stranema ustanovitev skupne delovne skupine in sprejetje ustreznega programa obnove, ki vsebuje tudi ukrepe za raziskavo, odkrivanje, restavriranje likovnih in zgodovinskih vrednot gradu, v skladu s konzervatorskorestavratskimi strokovnimi kriteriji/standardi (na primer upodobitev Črne Madone, ki je bila nekoč vidna na pročelju s strani mesta). SMMK predlaga slovenski strani, naj prenovljeni grad še nadalje nudi prostor tudi zbirki madžarske narodne skupnosti in dejavnostim inštitucij in organizacij, povezanimi z madžarsko narodno skupnostjo.

9. SMMK pozdravlja, da madžarska stran zagotavlja financiranje kulturne in neprofitne dejavnosti Slovenskega kulturnega informacijskega centra v Monoštru ter predlaga, da to zagotavlja tudi v prihodnje.
10. SMMK ugotavlja, da se v letu 2015 sprejet Načrt ukrepov Vlade RS za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti 2015–2018 izvaja. SMMK predlaga slovenski strani, da v sodelovanju s PMSNS nadaljuje z uresničevanjem načrta zaradi nadaljnjega izboljšanja dvojezičnosti v praksi.
11. SMMK ugotavlja, da sta bili zaradi težav vzdrževanja institucij Knjižnica Lendava in Zavod za kulturo in promocijo Lendava združeni pod imenom Knjižnica – Kulturni center Lendava (v nadaljevanju: KKCL). SMMK predlaga slovenski strani, da v okviru svojih zmožnosti in na pobudo PMSNS podpre izvajanja madžarskih vsebin v javnem zavodu Knjižnica – Kulturni center Lendava.

SMMK ugotavlja, da Zakon o knjižničarstvu ne omogoča ureditev osrednjega narodnostnega statusa Knjižnice v Lendavi.

SMMK ponovno predlaga slovenski strani, naj v skladu s slovenskimi predpisi preuči možnosti za ureditev statusa osrednjega narodnostnega

muzeja Galerije-Muzej Lendava, ki naj bo usklajena z ustanoviteljem in soustanoviteljem.

SMMK ponovno predlaga slovenski strani, da v okviru svojih zmožnosti in na pobudo PMSNS podpre nadaljnje izvajanje kulturnih vsebin v Galeriji-Muzej Lendava, ki ima na območju Občine Lendava že pooblastilo za izvajanje državne javne službe za področje kulturne dediščine madžarske narodne skupnosti.

12. SMMK predlaga slovenski strani, da preuči možnosti izvajanja projekta HOP v drugi in tretji triadi z zagotovitvijo jezikovnega deleža dvojezičnosti 50-50% pri splošnoizobraževalnih predmetih.

SMMK predlaga slovenski strani, da preuči možnost umestitve projekta DIFER/DZD (Delna zunanja diferenciacija pouka pri madžarščini kot drugem jeziku v Dvojezični srednji šoli Lendava), ki se v šolskem letu 2017/2018 izvaja v okviru projekta Evropskega socialnega sklada, v dvojezični izobraževalni sistem v Prekmurju.

13. SMMK še nadalje priporoča obema stranema preučitev možnosti študija (slovenščine in madžarščine) tudi z vpisanim enim študentom v posameznem letniku in možnost zagotovitve dodatnih sredstev zadevni inštituciji (ELTE Univerzitetni center Savaria).

SMMK predlaga madžarski strani, da še nadalje zagotavlja, slovenski strani pa, da preuči možnost brezplačnega učenja maternega jezika vsem redno vpisanim študentom na univerzah v državi, kjer to učenje poteka.

SMMK ugotavlja, da se je zaradi spremembe Zakona o štipendiranju iz leta 2013 znižala štipendija slovenskim študentom iz Porabja. SMMK predlaga slovenski strani, da ob spremembi Zakona o štipendiranju preuči možnost višje štipendije slovenskim študentom iz Porabja.

SMMK predlaga obema stranema preučitev možnosti vrnitve študentov po zaključku študija nazaj na narodnostno mešana območja.

14. SMMK še nadalje predlaga obema stranema kakovostno popravilo, prenovo in vzdrževanje cestnega omrežja na narodnostno mešanem območju ob upoštevanju predlogov obeh narodnih skupnosti.

SMMK predlaga madžarski strani, da v sodelovanju s skupščino Železne županije in pristojnimi organi in v skladu z razvojnim programom, pripravi terminski načrt obnove in izgradnje celotnega cestnega omrežja v Porabju, ki bo omogočilo gospodarski in turistični razvoj.

SMMK ugotavlja, da je slovenska stran v sklopu projekta obnove državne ceste R2-443 na odseku Lendava – Pince zagotovila tudi ureditev kolesarske povezave, ki bo bistveno pripomogla k turističnemu razvoju narodnostno mešanega območja, zato predlaga obema stranema ureditev kolesarske povezave na odseku Pince/Pince–Tornyiszentmiklós.

15. SMMK še nadalje predlaga obema stranema, da se vzajemno priznavata akreditirana strokovno pedagoška usposabljanja, ki potekajo v obeh državah.

SMMK predlaga obema stranema, naj še nadalje zagotavljata financiranje jezikovnega in strokovnega usposabljanja pedagoških delavcev, ki poučujejo v dvojezičnih šolah v Porabju in Prekmurju.

SMMK še nadalje predlaga slovenski strani, naj država v celoti financira programe strokovnega izpopolnjevanja strokovnih delavcev dvojezičnih vzgojno-izobraževalnih ustanov v Prekmurju.

16. SMMK predlaga, da slovenska stran z ustrežno časovno razporeditvijo še naprej zagotovi dvojezičnim šolam v Porabju financiranje zunajšolske kulturne dejavnosti v slovenskem jeziku (slovenski mentorji oziroma vodje skupin).
17. SMMK predlaga obema stranema vzpostavitev sistema za gospodarsko osnovo za slovensko narodno skupnost v Porabju, tudi s pomočjo virov EU, kot je to urejeno za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji.

SMMK še nadalje izraža upanje, da se bodo proračunski viri, namenjeni za gospodarsko osnovo avtohtonih narodnih skupnosti v skladu z veljavnim zakonom na osnovi programov pristojnih narodnostnih organizacij lahko uporabili kot nepovratna sredstva.

18. SMMK še naprej predlaga obema stranema načrtovanje ustreznih aktivnosti z namenom spodbujanja ustanavljanja podjetij na območju obeh narodnih skupnosti, ki bi pomenila osnovo za njun gospodarski razvoj.
19. SMMK predlaga obema stranema, da v okviru svojih možnosti podpirata delovanje EZTS MURABA.
20. SMMK ugotavlja, da je bil sprejet sklep županijskega sveta¹¹⁶ o uporabi nepremičnine, znane pod imenom »lila hiša« za namene galerije.

¹¹⁶ V zapisniku v madžarskem jeziku ne piše, da je sklep sprejel županijski svet, temveč da je sklep sprejel neimenovani svet (képviselőtestület).

SMMK predlaga obema stranema, da z vključitvijo Zveze Slovencev na Madžarskem in samouprave mesta Monošter preučita možnosti za zagotavljanje sredstev za ureditev galerije, ki bo služila tudi namenom slovenske narodne skupnosti in za njeno nadaljnjo obratovanje.

21. SMMK pozdravlja povečanje finančnih sredstev, ki jih Republika Slovenija in Madžarska namenjata narodnostim, in predlaga obema stranema, da tudi v prihodnje zagotavljata financiranje narodnosti na ravni, ki bo zagotavljala njun nadaljnji razvoj.

SMMK predlaga slovenski strani, da preuči možnosti za povečanje financiranja narodnostnih samouprav in institucij.

22. SMMK še nadalje predlaga obema stranema, zagotovitev prostovoljnih in/ali obveznih usposabljanj tudi v maternem jeziku in da obe kmetijski zbornici vzajemno priznata usposabljanja, opravljena v maternem jeziku za madžarske kmetovalce v Prekmurju in za slovenske kmetovalce v Porabju.
23. SMMK priporoča nadaljevanje, usklajevanje in dokončanje dela delovne skupine pri pripravi velikega slovensko-madžarskega in madžarsko-slovenskega slovarja.
24. SMMK priporoča obema stranema, da v okviru svojih zmožnosti tudi v prihodnje podpirata izvajanje programov Porabskega mladinskega društva.
25. SMMK pričakuje, da obe strani na območju, kjer živita avtohtoni narodni skupnosti, dosledno izvajata dvojezičnost v skladu z zakonodajo.

SMMK predlaga slovenski strani, naj na dvojezičnem območju v Prekmurju, po pregledu stanja s strani PMSNS, madžarska geografska imena enotno in dosledno uporabljajo v skladu s pravili madžarskega pravopisa.

26. SMMK predlaga slovenski strani, da preuči možnost zagotovitve sredstev za delovanje bodočega lendavskega srednješolskega dijaškega doma.
27. SMMK predlaga obema stranema, da se v okviru srečanj strokovnjakov obeh resornih ministrstev preuči možnost za ponovno vzpostavitev železniške povezave Beltinci – Lendava/Lendva, Lendava/Lendva-Rédics. SMMK predlaga obema stranema sodelovanje za pripravo študije izvedljivosti omenjene železniške povezave.
28. SMMK pozdravlja prizadevanja madžarske strani za izboljšanje priprav narodnostnih oddaj v okviru Sklada za upravljanje premoženja in

podporo medijskim storitvam (MTVA) ter ponovno predlaga nadaljnje aktivnosti v smeri izboljšanja teh pogojev, s posebnim poudarkom na digitalizaciji ter večji spletni dostopnosti slovenskih narodnostnih gradiv, ki se nahajajo v Arhivu madžarske televizije in radia za doseganje lažjega nekomercialnega dostopa. SMMK predlaga obema stranema, da v sklopu javnih medijskih storitev povečata delež z narodnostjo povezanih oddaj v maternem jeziku, da popravita pogoje priprave programov.

SMMK še nadalje predlaga obema stranema krepitev možnosti kadrovskega in tehničnega sodelovanja pri pripravi narodnostnih programov.

29. SMMK ponovno predlaga madžarski strani, naj najde rešitev za zagotovitev financiranja potujoče knjižnice (»bibliobus«) v Porabju.
30. SMMK še nadalje predlaga slovenski strani, da se v okviru sprememb o izobraževanju narodnosti¹¹⁷ ter v okviru Zakona o visokem šolstvu preuči možnost ureditve statusa Katedre za madžarski jezik in književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.
31. SMMK še nadalje predlaga madžarski strani, naj v okviru projektov EU ali z nacionalnimi viri zagotovi razvoj digitalnega učnega gradiva tudi za slovensko narodno skupnost v Porabju.
32. SMMK še nadalje predlaga slovenski strani preučitev možnosti zagotovitve dodatne pedagoške asistentke za osnovne in srednje šole v Monoštru. SMMK nadalje predlaga slovenski strani preučitev možnosti sklenitve dolgoročnih pogodb z asistenti.
33. SMMK predlaga obema stranema naj preučita možnost zaposlovanja vzgojiteljev/vzgojiteljic iz Madžarske v dvojezičnih vrtcih v Prekmurju.
34. Glede na to, da se je začelo oblikovanje evropske kohezijske politike za obdobje po letu 2020 in da je po 174. členu Pogodbe o delovanju Evropske unije potrebno čezmejnim regijam nameniti posebno pozornost. SMMK predlaga obema stranema preučitev skupne pobude institucijam EU za dejansko uporabo te določbe.

¹¹⁷ V zapisniku v madžarskem jeziku piše, da SMMK še nadalje predlaga slovenski strani, da »(...) v okviru sprememb zakona o izobraževanju narodnosti (...)« ter v okviru Zakona o visokem šolstvu preuči možnost ureditve statusa Katedre za madžarski jezik in književnost na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. (A KVB továbbra is javasolja a szlovén félnek, hogy a nemzetiségi oktatásra vonatkozó törvény módosítása során, valamint a Felsőoktatásról szóló törvény keretében vizsgálja meg a Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék státusa rendezésének lehetőségét.)

III.

SMMK se je dogovoril za sprejetje naslednjih novih priporočil:

1. SMMK predlaga obema stranema preučitev možnosti, da v enaki meri zagotovita sredstva za lastni delež pri sofinanciranju obnove Slovenskega kulturnega in informativnega centra Lipa, v kolikor bo Zveza Slovencev na Madžarskem uspešna na razpisih.

SMMK predlaga madžarski strani, da preveri možnost, da bi poleg treh izpostavljenih turističnih destinacij izpostavili tudi Porabje, kjer živi slovenska narodna skupnost.

2. SMMK predlaga madžarski strani, naj preuči možnosti, da bi načrtovano in terminsko določeno obnovo strehe na Kúharjevi spominski hiši¹¹⁸ v Gornjem Seniku obravnavala kot prioriteto.
3. SMMK predlaga slovenski strani preučitev možnosti za posodobitev in ponatis učbenikov za dvojezične osnovne in srednje šole v Prekmurju.
4. SMMK predlaga madžarski strani, naj preuči možnosti za obravnavo obnove strehe na DOS Jožefa Kočiša (Gornji Senik) kot prioritete.
5. SMMK predlaga slovenski strani naj še naprej zagotavlja protipoplavno varnost naselij ob reki Muri.
6. SMMK z zaskrbljenostjo ugotavlja, da se sovražni govor širi in priporoča učinkovito nastopanje vseh pristojnih organov proti vsem oblikam sovražnega govora v zaščito narodnostnih manjšinskih skupnosti.
7. SMMK predlaga obema stranema, da pristojni organi pri izdajanju in reviziji okoljevarstvenih dovoljenj posvečajo pozornost tudi narodnostno mešanim območjem.
8. Glede na dejstvo, da gre za zadevo, ki ima lahko na dolgi rok velik vpliv na zagotavljanje pravic avtohtone slovenske skupnosti v Porabju in avtohtone madžarske skupnosti v Prekmurju, SMMK predlaga obema stranema, da spodbujata pobudo zbiranja podpisov za zaščito manjšin – Minority safe pack – milijon podpisov za raznoliko Evropo, ki ima namen izoblikovati pravno varstvo manjšinskih skupnosti na ravni EU.

¹¹⁸ V zapisniku v madžarskem jeziku se ne govori o obnovi strehe na spominski hiši, temveč na splošno o obnovi Kúharjeve spominske hiše – Slovenske etnografske hiše (Kühár Emlékház – Szlovén Tájház).

9. SMMK predlaga obema stranema preučitev možnosti financiranja obnove, delovanja in programov etnografskih hiš in muzejev na narodnostno mešanem območju.

SKLEPI

Strani sta se dogovorili, da bo leta 2018 prišlo do naslednjega zasedanja v Monoštru, na katerem bodo predstavljeni rezultati uveljavljanja priporočil po posameznih resorjih, morebitne ovire in terminski ter finančni načrti nadaljnjih dejavnosti.

Zapisnik je sestavljen v dveh izvodih, v slovenskem in madžarskem jeziku. Obe besedili sta enako veljavni.

Brdo pri Kranju, 21. november 2017

Gorazd Žmavc
predsednik slovenske delegacije
mešane komisije

Ferenc Kalmár
predsednik madžarske delegacije
mešane komisije

SPORAZUM

o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji¹¹⁹

Republika Slovenija in Republika Madžarska (v nadaljnjem besedilu: podpisnici)

v želji, da bi zagotovili čim višjo raven pravnega varstva ter ohranjanja in razvijanja narodne identitete slovenske manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki, Sloveniji (v nadaljnjem besedilu: manjšini);

v prepričanju, da je dejansko enakost, ohranjanje lastne identitete in razvoj slovenske oziroma madžarske manjšine mogoče doseči s posebnimi pravicami posameznikov in pravicami manjšine kot celote;

izhajajoč iz načel mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah in svoboščinah ter mednarodnih dokumentov o varstvu manjšin, zlasti pa; Splošne deklaracije o človekovih pravicah, Pakta o državljanskih in političnih pravicah, Pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah, Helsinške sklepne listine, Pariške listine za novo Evropo, Dokumenta Pariškega, Kopenhagenskega in Moskovskega srečanja Konferenca o človekovi dimenziji KVSE, Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Konvencije Sveta Evrope o regionalnih in manjšinskih jezikih;

izhajajoč iz dejstva, da celovit razvoj manjšin, zlasti na območjih, kjer avtohtono živita, v Porabju v Republiki Madžarski in v Prekmurju v Republiki Sloveniji, bogati kulturno življenje in vsestransko medsebojno sodelovanje med obema državama, sta se sporazumeli o naslednjem:

¹¹⁹ Glej Zakon o ratifikaciji sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 6/93. (7. 5. 1993).

1. Člen

Podpisnici zagotavljata možnost za ohranitev in razvoj ter svobodno izražanje kulturne, jezikovne, verske in celovite slovenske oziroma madžarske identitete manjšin in njunih, pripadnikov. V ta namen bosta sprejeli in uveljavljali ustrezne ukrepe in mehanizme na področju izobraževanja, kulture, javnega obveščanja, založniške in znanstveno-raziskovalne dejavnosti, gospodarstva iri. na drugih področjih, ki bodo prispevali k vsestranskemu razvoju manjšin.

2. Člen

Podpisnici s posebno pozornostjo podpirata v javnih izobraževalnih ustanovah za potrebe manjšine pouk v materinem jeziku in učenje maternega jezika v vrtcih, osnovnih/srednjih in visokih šolah in skrbita za spoznavanje kulture, zgodovine in sodobne stvarnosti matičnih narodov ter manjšin.

V ta namen spodbujata izmenjavo izkušenj na področju manjšinskega šolstva, zlasti dvojezičnega in alternativno uporabo učbenikov obeh strani.

Podpisnici podpirata izmenjavo učencev in učiteljev, pošiljanje učbenikov, učil in učnih pripomočkov, organiziranje seminarjev in izpopolnjevanja, podeljevanje državnih štipendij in štipendij drugih skladov za redno, delno in podiplomsko izobraževanje in izpopolnjevanje, zlasti za učitelje in teologe.

Poleg tega na vseh ravneh izobraževanja spodbujata spoznavanje in učenje jezika, kulture in zgodovine manjšine in njunih matičnih narodov tudi pri pripadnikih večinskih narodov.

3. Člen

Podpisnici spodbujata celovito uresničevanje kulturnih in izobraževalnih potreb narodnih manjšin.

Podpirata ustanavljanje in delovanje njihovih kulturnih ustanov, organizacij, društev in skladov.

V ta namen še posebej podpirata nekomercialno usmerjeno pošiljanje, knjig, časopisov in ostalega tiska, tonskih in slikovnih materialov, brez carinskih in drugih dajatev, izdajateljsko dejavnost narodnih manjšin, gostovanja profesionalnih in amaterskih umetniških skupin ter organiziranje prireditev, ki bogatijo kulturo in identiteto manjšin, ki živita v obeh državah.

4. Člen

Podpisnici zagotavljata pripadnikom manjšin svobodno uporabo njihovega jezika v zasebnem in javnem življenju, uporabo izvirnih imen in priimkov in njihovo vpisovanje v matične knjige.

Podpisnici se zavezujeta, da bosta na območjih, kjer manjšini avtohtono živita, zagotavljali enakopravno uporabo obeh jezikov, posebej pri zemljepisnih imenih in javnih napisih, v organih lokalne samouprave, v pisni in ustni komunikaciji, pred upravnimi in sodnimi organi ter drugimi javnimi službami.

5. Člen

Podpisnici priznavata pravico manjšin do informiranja v maternem jeziku v tisku, radiu in televiziji.

V ta namen zagotavljata lastno informacijsko dejavnost manjšin in njen razvoj. Podpirata svoboden pretok informacij v jezikih manjšin ter sodelovanje med množičnimi občili manjšin in večinskih narodov.

Pogodbenici bosta skrbeli za možnost sprejemanja domačih radijskih in televizijskih programov, kakor tudi radijskih in televizijskih programov matičnega naroda ter za redne in ustrezne programske termine radijskih in televizijskih oddaj v maternem jeziku.

6. Člen

Podpisnici podpirata znanstvene raziskovanje in proučevanje pravic manjšin, njune preteklosti in sedanjega položaja. V ta namen podpirata sodelovanje manjšin pri teh raziskavah, ustanavljanje, delovanje in sodelovanje manjšinskih raziskovalnih organizacij in znanstvenih ustanov podpisnic ter jim omogočata raziskovanje manjšinskih vprašanj na njunih ozemljih.

7. Člen

Podpisnici se zavezujeta, da bosta v svojih prostorskih in gospodarskih razvojnih načrtih upoštevali posebne interese manjšin in zagotovili gospodarski in družbeni razvoj območij, na katerih manjšini avtohtono živita, ki bo omogočal družbeno in gospodarsko enakopravnost manjšin.

Podpisnici bosta v korist manjšin podpirali vse oblike obmejnega sodelovanja, še posebej gospodarskega.

Podpisnici bosta podpirali tak gospodarski razvoj regij, ki bo preprečeval izseljevanje prebivalstva ter nasilno spremembo etnične sestave avtohtonega ozemlja manjšin.

8. Člen

Podpisnici zagotavljata, v skladu z notranjo zakonodajo, ustrezno udeležbo manjšin pri odločanju na lokalni, regionalni in državni ravni o zadevi, ki se nanašajo na pravice in položaj manjšin in njihovih pripadnikov.

9. Člen

Podpisnici se zavezujeta, da upravne in teritorialne organizacije države ter lokalne samouprave ne bosta urejali v škodo manjšin. Prizadevali si bosta, da bi se meje upravnih, volilnih in z manjšinama naseljenih območij čim bolj ujemale.

V skladu s svojo zakonodajo bosta zagotavljali pogoje za delovanje organizacij, ki zastopajo manjšinske interese na državni ravni.

10. Člen

Podpisnici zagotavljata možnost za vsestranske svobodne in neposredne stike manjšin s pripadniki matičnega naroda ter njegovimi državnimi in javnimi ustanovami. V ta namen bosta predvsem odpirali nove mejne prehode, skrbeli za prometne povezave, podpirali gospodarske in kulturne stike ter izmenjavo strokovnjakov.

11. Člen

Podpisnici se zavezujeta, da bosta obveznosti iz tega sporazuma upoštevali pri sklepanju medsebojnih pogodb in programov sodelovanja.

Pogodbenici bosta zagotovili sodelovanje predstavnikov manjšin pri sklepanju sporazumov, ki neposredno zadevajo njihove pravice in položaj in ki izhajajo iz tega sporazuma.

12. Člen

Podpisnici bosta za uresničitev nalog iz tega sporazuma zagotavljali materialno in drugo podporo.

13. Člen

Nobene določbe tega sporazuma ni dopustno razlagati ali uresničevati tako, da bi se s tem znižala raven zagotovljenih in že doseženih pravic.

14. Člen

Nobenega določila tega sporazuma ni mogoče razlagati tako, da bi škodoval ozemeljski integriteti katere izmed podpisnic.

15. Člen

Podpisnici bosta ustanovili posebno medvladno komisijo za manjšine, ki bo spremljala, uresničevanje določil tega sporazuma; V to komisijo bosta vladi podpisnici za vsako zasedanje imenovali ustrezno število članov. Člane komisije iz vrst pripadnikov manjšin imenujeta vladi na predlog manjšinskih organizacij.

Medvladna komisija se bo sestala vsaj dvakrat letno, izmenično v obeh državah podpisnicah.

Medvladna komisija ima naslednje naloge:

- obravnava aktualna vprašanja manjšin v obeh državah;
- ocenjuje uresničevanje obveznosti iz tega sporazuma;
- pripravlja in sprejema priporočila za svoji vladi v zvezi z uresničevanjem tega sporazuma in po potrebi predlaga njegove spremembe.

Komisija sprejema stališča soglasno.

16. Člen

Ta sporazum bosta podpisnici ratificirali v skladu s svojo zakonodajo. Sporazum bo začel veljati 2 meseca po izmenjavi obvestil o ratifikaciji, komisija iz 15. člena pa se lahko imenuje takoj po podpisu sporazuma.

17. Člen

Ta sporazum velja 5 let. Veljavnost se podaljša vsakokrat za nadaljnjih 5 let, če ga katerakoli od podpisnic ne odpove 6 mesecev pred vsakokratnim potekom v pisni obliki.

Sporazum je sestavljen v Ljubljani dne 6. novembra 1992 v dveh izvornikih v slovenskem in madžarskem jeziku, ki sta oba enako veljavna.

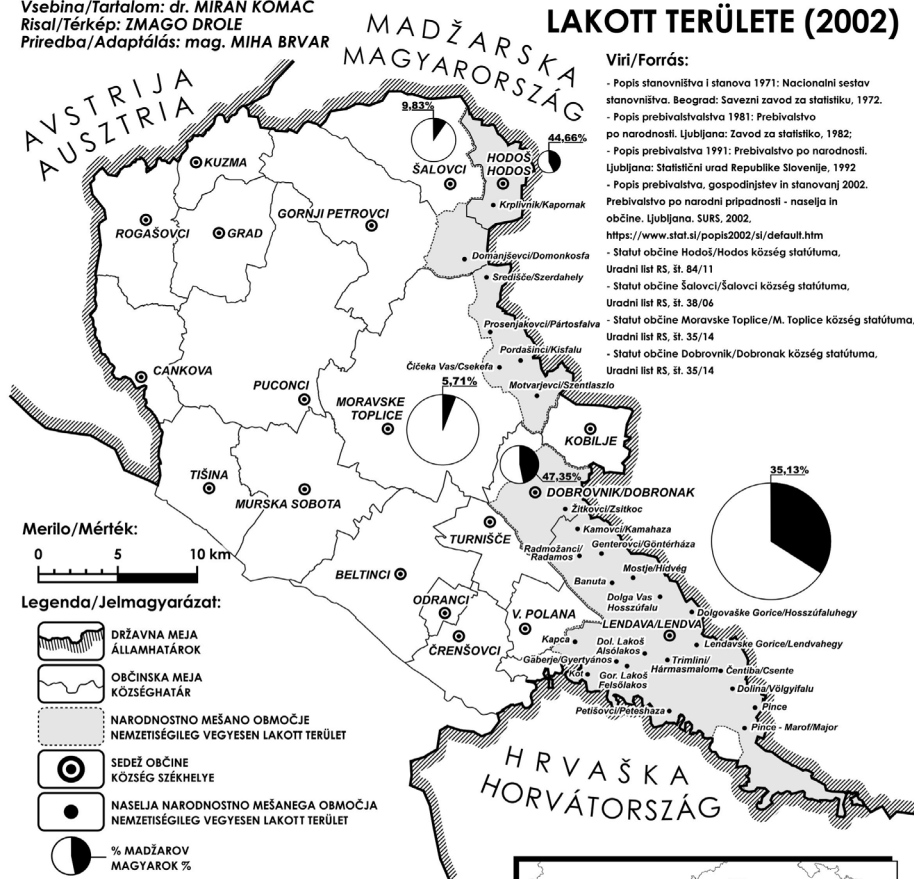
Za Republiko Slovenijo
dr. Dimitrij Rupel l. r.

Za Republiko Madžarsko
dr. Géza Jeszenszky l. r.

Zemljevida

NARODNOSTNO MEŠANA OBMOČJA V PREKMURJU (2002) A MURAVIDÉK NEMZETISÉGILEG VEGYESEN LAKOTT TERÜLETE (2002)

Vsebina/Tartalom: dr. MIRAN KOMAC
Risai/Térkép: ZMAGO DROLE
Prirédba/Adaptálás: mag. MIHA BRVAR

ŠTEVILNO IN DELEŽ MADŽAROV PO OBČINAH NA NARODNOSTNO MEŠANEM OBMOČJU V PREKMURJU, 1971 - 2002
A MAGYAROK SZÁMA ÉS ARÁNYA A NEMZETISÉGILEG VEGYESEN LAKOTT TERÜLETEN LÉVŐ KÖZSÉGEKBN 1971-2002

občina/község		1971	1981	1991	2002	
Dobrovnik/ Dobronak	ŠKUP.ŠTEV.PREB.	LAK. SZ. ÖSSZESEN	1.790	1.690	1.561	1.301
	ŠTEV.MADŽAROV	MAGYAROK SZ.	1.104	1.019	931	618
Hodoš/ Hodos	ŠKUP.ŠTEV.PREB.	LAK. SZ. ÖSSZESEN	610	495	459	356
	ŠTEV.MADŽAROV	MAGYAROK SZ.	479	360	248	159
Lendava/ Lendva	ŠKUP.ŠTEV.PREB.	LAK. SZ. ÖSSZESEN	12.328	12.613	12.322	11.151
	ŠTEV.MADŽAROV	MAGYAROK SZ.	6.209	6.026	5.323	3.917
Moravske Toplice	ŠKUP.ŠTEV.PREB.	LAK. SZ. ÖSSZESEN	7.709	7.236	6.798	6.151
	ŠTEV.MADŽAROV	MAGYAROK SZ.	646	691	514	351
Šalovci	ŠKUP.ŠTEV.PREB.	LAK. SZ. ÖSSZESEN	2.877	2.584	2.147	1.718
	ŠTEV.MADŽAROV	MAGYAROK SZ.	366	318	244	169
	% MADŽAROV		12,72	12,30	11,36	9,83

Inštitut za narodnosna vprašanja
Institute for Ethnic Studies
Ljubljana 2008 / 2018

Narodnostno mešana območja v Prekmurju (2002)

Recenziji

Recenzent: izr. prof. dr. Jernej Zupančič, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Uvodne ugotovitve

Inštitut za narodnostna vprašanja (INV) iz Ljubljane je pripravil pregledno monografsko delo, posvečeno pravno-političnim vidikom urejanja manjšinskih vprašanj na ravni meddržavnih odnosov. Predloženo delo devetih avtorjev je pod uredniško taktirko Mirana Komaca in Balázsa Vizija nastalo v očitni nameri zaokrožiti vedenje o bilateralni ravni urejanja manjšinskih vprašanj pretežno s pragmatičnega vidika: jedro prikazov in refleksij na različnih področjih se namreč vrti okrog skupnega, povsem političnega torišča: bilateralnega sporazuma med Slovenijo in Madžarsko. Avtorji v svojih poglavjih posegajo širše v evropsko etnično (manjšinsko) dimenzijo ter teoretična razmišljanja o fenomenu etničnosti ter njenega pomena v življenjskem vsakdanu, a jedro prikazov je ob sporazumu samem ter njegovi praktični (politični, pravni in kulturni relevanci). Sporazum (1992) sam je nekako logičen epilog dobrih meddržavnih odnosov, pri čemer je bila ureditev manjšinskih statusov zelo v ospredju. Manjšine so bile dolgo zdaleč najpomembnejša vsebina teh odnosov, kar gre predvsem v prilog mejnemu stiku dveh očitnih perifernih prostorov Slovenije in Madžarske. Usoda perifernosti je ob tipičnih družbeno-gospodarskih percepcijah bistveno definirala usode manjšin in narekovala sorazmerno visoko stopnjo državne asistencije etnični skupnosti ob meji. Neogibno je potrebno premišljanje o sporazumu postaviti v kontekst časa in tedanje družbene in politične atmosfere. Z današnje perspektive veliko postulatov sporazuma dejansko patetično obravnava dobra načelna stališča in (skoraj) ignorira dejstvo, da je bila perifernost faktor vpliva na manjšino per se: ker je učinkovala na njihovo demografsko substanco, skupnost številčno in strukturno reducirala ter s tem realno ohranjala ali celo povečevala potrebo po tutorskem odnosu držav do manjšin. Toda duh sporazuma je odprl vrata meddržavnega sodelovanja in številne oblike preseganja barier, ki so jih vnesli socialistični režimi v prostor zahodnega roba Panonske nižine. Prav v tem je smiselno gledati dolgoročne učinke tega akta, o katerem govori predloženo monografsko delo.

Vsebina dela

Skoraj 200 strani (po rokopisu) obsežna knjiga je razdeljena na štiri vsebinske sklope, ki sta jih urednika sistematično razporedila od prikaza bilateralnega

akta samega do refleksije njegovega pomena in učinkov za obe manjšini, torej Slovence v Porabju na Madžarskem in Madžare v Prekmurju v Sloveniji. Prvi tematski sklop govori o širšem, tako praktičnem (političnem in pravnem) kakor o teoretičnem vidiku bilateralnih sporazumov. Prvo poglavje avtorice Roter P. predstavlja tematiko čezmejnega sodelovanja in vlogo manjšin pri tem. Delo je pisano z današnje (2017) perspektive in ima po metodološkem pristopu značaj retrogradne analize. Izmed vseh treh poglavij prvega dela pa je njeno najbolj naslonjeno na interpretacijo sporazuma, zato je primerno postavljena na prvo mesto. Obe drugi poglavji se bolj osredotočata na širše dimenzije bilateralnih sporazumov: Žagar z interpretacijo pomena manjšin v meddržavnih stikih, Vizi pa pojasnjuje vlogo držav in s tem zapolnjuje vidike nacij ter verjetnih relacij med manjšino in njenih državnim zaledjem. Drugi del tvori osredje monografije. V ločenih poglavjih avtorja (Komac M. za slovenski in Szilágyi I. za madžarski del) predstavita pravne in politične aspekte položaja obeh manjšin ter ob tem sistematično osvetlita tudi načine in pristope varstva manjšin v obeh državah. Ta se namreč pomembno razlikuje, čeprav izhaja iz idejno podobnih postavk in vrednotenj etnične pripadnosti in vloge tradicionalnih (zgodovinskih, avtohtonih etc.) manjšin v zadevnih družbah in širše. Vendar pa je ta del vsebinsko nekoliko asimetričen. Medtem ko Komac za slovenski del predstavlja sistem manjšinskega varstva v Sloveniji, je Szilágyijev zapis posvečen predvsem interpretaciji pomena odnosov na relaciji manjšina – država matičnega naroda. Seveda je govora o madžarsko-madžarskih odnosih. Bralec izve o odnosih manjšina – država (na primeru Madžarske) le malo. Do neke mere se ta vsebinski deficit nadoknadi v naslednjem ločenem vsebinskem sklopu, v katerem pa nastopa samo eno poglavje. Avtorica in avtor (Bešter, Pirc) sta sistematično, po kronološkem in tematskem redu prikazala in analizirala zapisnike zasedanj mešanih bilateralnih komisij (ki so dogovorjena oblika kontinuiranega spremljanja položaja madžarske manjšine v Sloveniji in slovenske na Madžarskem). Poleg sistematičnega prikaza politično-diplomatskega delovanja med državama na podlagi bilateralnega sporazuma je – sodim – dobrodošla mera kritičnega opazanja avtorjev na delo politikov, ki pa sami (in to velja še posebej za slovenske) največkrat niso uspeli lansirati občutnih problemov, ki jih vsak dan čutijo pripadniki slovenske skupnosti v Porabju. To se dobro reflektira tudi v ugotovitvah zadnjega tematskega sklopa, ki predstavlja učinke bilateralnega sporazuma skozi oči manjšin (Munda Hirnök za slovensko in Kovács za madžarsko manjšino), torej pragmatično empirično (doživeto) in percipirano realnost, v katero sta obe manjšini postavljeni. Izkaže se, da je v načelnih

stališčih pripadnikov manjšin sporazum dobro ali celo zelo dobro vrednoten, a imajo težave pri natančnejšem opredeljevanju posrednih in neposrednih koristi iz tega naslova. Prav zaradi tega vidim na področju iskanja pragmatičnih rezultatov manjšin še precej rezerve in zato tudi potrebe po nadaljevanju proučevanja te materije.

Zaključna ocena

Predloženo delo predstavlja sistematično zbran in dokaj celovit zapis bilateralnih odnosov med Slovenijo in Madžarsko na področju varstva manjšin. Bralci (pretežno zainteresirana strokovna javnost) pridobijo z javno objavo tega dela kakovosten vir za predstavitev in spremljanje dinamike bilateralnih odnosov in natančnejše poznavanje problematike manjšin v tem (večinoma perifernem) prostoru, ki ostaja z vrsto razvojnih izzivov. Delo je namenjeno zahtevnejši in zato številčno bolj kot ne omejeni publiki: osebju na področju politike in javne uprave, raziskovalcem področja narodnega vprašanja in mednarodnih selitev, pripadnikom manjšin in zlasti njihovim funkcionarjem, diplomatskemu osebju in seveda študentom, ki se posredno in neposredno srečujejo s tematikami manjšin in mednarodnih odnosov. To že ni tako malo. Pohvalim zgledno organizacijo dela, sistematičen pristop, korektno citatologijo z bogatim (obsežnim) znanstvenim aparatom, dobro jezikovno kulturo in celovit pristop. Med sugestijami za eventualno izboljšanje videza dela navajam tri stvari: uporabo enake tehnike citiranja v vseh poglavjih, slovenska besedila tudi pri vseh madžarskih avtorjih in združitve drugega in tretjega dela (ki ima samo eno poglavje); monografija lahko s temi koraki samo pridobi.

Predlog

Podpisani recenzent visoko cenim predstavljeno delo in po parcialnih kritičnih ocenah sodim, da izpolnjuje vse pogoje, da ga ARRS postavi na seznam del za objavo ter s tem omogoči, da bo omenjena strokovna javnost te vsebine tudi dosegla. Delo priporočam v objavo v monografski obliki.

Ljubljana, 27. 1. 2018

izr. prof. dr. Jernej Zupančič

Recenzent: red. prof. dr. Matjaž Klemenčič

Vsebina dela

Predloženo delo ima (po rokopisu) približno 200 strani besedila; k znanstvenemu delu monografije so v dodatku priloženi se zapisniki slovensko madžarske mešane komisije, kar daje predloženemu delu posebno vrednost kot zgodovinski vir.

Rokopis predstavlja po eni strani evalvacijo bilateralnih sporazumov kot podlag urejanja varstva narodnih manjšin, po drugi strani pa podrobno analizo stališč pripadnikov slovenske narodne manjšine na Madžarskem in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji do urejanja njihovih manjšinskih pravic na podlagi bilateralnega sporazuma. Avtorji prispevkov na to temo so ugledni raziskovalci oz. člani manjšinskih skupnosti z obeh strani meje. Petra Roter, Mitja Žagar in Balázs Vizi v svojih prispevkih predstavijo bilateralno sodelovanje in bilateralne sporazume kot osnove za varstvo avtohtonih narodnih manjšin. Miran Komac nato predstavi slovenski pogled na slovensko-madžarski bilateralni sporazum, Imre Szilagy pa madžarskega. Za raziskovalce uresničevanja sporazuma predstavlja dodano vrednost tekst Romane Bešter in Janeza Pirca o delu slovensko-madžarske bilateralne komisije na podlagi zapisnikov zasedanj komisije med letoma 1995 in 2016. Raziskovalca, ki sta hkrati tudi pripadnika manjšinskih skupnosti, Katalin Hirnök Munda – pripadnica slovenske manjšine na Madžarskem, in Attila Kovács – pripadnik madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, sta predstavila pomen bilateralnega sporazuma s stališča pripadnikov slovenske narodne manjšine na Madžarskem oz. madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.

Predloženo delo predstavlja zanimiv, svež način simultane obravnave sklopa t. i. posebnih narodnomanjšinskih pravic v dveh sosednjih državah. Samo sočasna obravnava položaja narodnih manjšin v dveh sosednjih državah lahko odkrije odklonskosti med pravno zaokroženim sistemom in vsakdanjo prakso. Med t. i. predmeti znanstvene obravnave so pravica do rabe jezika narodnih manjšin v različnih govornih položajih; pravica do izobraževanja obeh narodnih manjšin; pravica do informiranja; pravica do kulturnega razvoja; pravica do svobodnih stikov; pravica do rabe narodnih simbolov in pravica do ekonomskega razvoja.

Ocena monografije

Dela s podobno vsebino na slovenskem še nimamo. Delo prinaša nova znanja v zakladnico slovenske družboslovne in humanistične misli, posebej na geografsko-političnem področju, ki ga poznamo pod imenom Alpe Jadran.

Delo so pisali, kot smo že ugotovili, raziskovalci, ki prihajajo iz različnih disciplinarnih okolij. Prihajajo pa tudi iz dveh držav. Kljub temu velja ugotoviti, da delo ima skupni terminološki imenovalec.

Podobna ugotovitev velja tudi za znanstveni aparat. Delo lahko ocenim kot uspešen interdisciplinarni izdelek.

Sklep

Na podlagi zapisanega ugotavljam, da predloženo delo dosega pričakovane akademske standarde, da prinaša v zakladnico slovenskih etničnih/kulturoloških študij dovolj novega védenja, zbranega tudi z lastnim raziskovanjem, da je skratka dozorelo delo, ki ga priporočam ARRS v (so) financiranje

Maribor, 23. 1. 2018

red. prof. dr. Matjaž Klemenčič

